

సందన
ఆశ్వయుజము

భారతి

సంపుటము 29
సంచిక 10

శారదా ప్రశస్తి

శ్రీ. పి. గణపతి శాస్త్రి

వీణా పుస్తక ధారిణి! కవిమనోహరిన్ నివాదించు నీ
వేణీ జ్వంభిత బంధరొంకృతులు గంభీర స్వనధాంక వా
ర్మాణిక్య క్వణనమ్ములై, ధరణి సర్వ ప్రాణసమ్మోద కృ
ద్వేణు స్వానములై ధ్వనింప జనతా ప్రేమాద్ధృవై రాగజే!

జగదాశా మణిపీఠికా! జనని! చంచన్నా పురాణా ధగ
ధగిత త్వత్పదశేణు వించుక యెడందం దూలనే నింక ది
గ్విగ్రహాన శిరస్తటి మకుట పంకేజాత సందోహ మం
దగలే దిమ్మహనీయ భాగ్యమని యున్నట్లొండవై యాడెదన్

“కాత్యాయని”

శ్రీ. విద్యుద్దాసు సుప్రభాం మృగవతి స్మంధస్థితాం, భిషజాం,
శవాభిః, కరళాలభేట విలసద్దస్తాభిరాసేవితాం
హస్తైశ్చక్రగదాసిఖేట విశిఖత్పాదంసం తర్జనీం
విభ్రాణామనలాత్మికాం త్రిణయనాంకాత్యాయినీమాత్రయే.

శారద సాంధ్యవేళ వికసన్నవ కోకసదమ్ములం భవ
స్నిరవ పాదచిహ్న రమణీయత లోన దలంచి, బాష్పపూ
రారుణితేక్షణమ్ముల దయామయి ! నీ చరణాంక పూత కా
సార వినిర్మలాంతరలనజ్జలబిందుతకై తపించెదన్

తెల్లని రెల్లుపూల తరితీపుల చేల చెరంగుతో ధరా
హల్లకచిత్రకార చరణాంకన కుంకుమరేఖతో కృపా
వల్లరులై తలిర్చు దృగపాంగ సుశీతల వీక్షలం గృహ
మెల్ల వెలుంగజేయుము ! కపింద్ర మనోంగణ రంగవల్లికా !

ద్యోమాగ్లోపనిషద్వధూ భుజ సువర్ణోంకారపల్యంకికా
ధామా ! నీ సితమూర్తి సర్వ జగదాంధ్యమ్ము దొలంగించు రా
కాముగ్ధేందు శుచి స్మితమ్ముగ వెలుంగంటేసి, యజ్ఞానని
ద్రామోహమ్ముదలించు నూపురనినాదస్ఫూర్తి విచ్చేయుమీ !

పుత్తడి బొమ్మలంచు దలపోయును నిల్పితి నూరకే మృషా
మృత్తికలైన కాంక్షల నమీషమునం జనసి ! చిర వ్యథా
కృత్త హృదంతరమ్ము పరిభన్నత నైన వికం భవత్పదో
నృత్త ధరావరాగ చలనమ్ముల చూపరు భాగ్యమందునో !

భీకర సాగరోర్మి పరిభిన్న గతిం దరికానరాని పెం
జీకటి బాటలన్ గదలనేరని జీవితసౌక్యకై ధ్రువా
శాకిరణమ్మువై, తటదిశం దెలిపెల్లుల తెన్నుజూపి యే
కైక శరణ్యవై నడపుమీ ! యలలే కలలై నశింపగన్

పాయని పూర్వపుణ్య పరిపాశమునన్ మనసార నోర న
మ్మా ! యని పిల్పినంత ఘనమయ్యెను గద్గదగీతి ! కన్న త
ల్లి ! యిక నీవె నెమ్మది నొకించుక నిల్వగదమ్మ ! కచ్చపీ
గేయ ఝరీతరంగ మురికించెద ! నవ్వుల రవ్వమువ్వలన్

యావన ముగ్ధమైన హృదయమ్మున గన్నకలల్ కపోల భా
గావిల బాష్పబిందుతరులై ప్రవహించెమనేళ, హీరము
క్తావరమాలగా మెరయగా దయనేయగదే ! మనోజ్ఞ మ
ల్లీవికదస్మితమ్ము తరళించు దయానవసీత మూర్తివై !

యశశ్శరీరులు అడివి

బాపిరాజుగారు

‘శాస్త్రి’

అడివి బాపిరాజుగారు అస్తమించారన్న వార్త ఆంధ్ర కళా సాహిత్యాభిమానుల కందరికీ ఒక పెద్ద పడుగుపాటుగా వినిపించింది. బాపిరాజుగారు నవ్యసాహిత్య రంగంలోనేగాక కళారంగంలో కూడా

యితలకు సాధ్యంకాదు. అయితే జీవితం అతి బాగ్మతగా ఒక సుఖమైన దారిలో పెట్టుకునే కళమాత్రం వారికి అలవడలేదు. బహుశః ఇది పట్టుబడిన జనానికి మరి సరస్వతీ నూపురనాదమే వినబడజేమో!

ప్రథమశ్రేణిలో నిలిచిన మహనీయ వ్యక్తి. బాల్యం మొదలుకొని తుది గడియ వరకు వారి జీవితం సాహిత్యాది కళారాధన లోనే సాగిపోయింది. అనుక్షణము వారి ముఖభంగిములో ఆ ఆరాధనావేశమే తాండవిస్తూండేది. తెలుగు దేశంలో చిత్రకళలో మొట్టమొదటగా నూతన రేఖలు తీర్చిదిద్దిన వారిలో బాపిరాజుగారు ప్రథమ

బాపిరాజుగారు 1895 అక్టోబరు 8వ తేదీని జన్మించారు. జన్మస్థానం పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా భీమవరము. చిన్నతనంలో విద్యాభ్యాసం ముగించిన తరువాత రాజమహేంద్రవరం కళాశాలలో పట్టభద్రులై తదుపరి మద్రాసు న్యాయ కళాశాలలో న్యాయవాద పరీక్షలో ఉత్తీర్ణులైనారు. పిమ్మట ఆంధ్రజాతీయ కళాశాలలో శ్రీ ప్రమోద

గణ్యులు. అసంఖ్యాకంగానవలలు, కథలు, నాటికలు, గేయాలు రచించారు. పత్రికారచయితగా ప్రముఖస్థానం ఆక్రమించారు. వివిధములైన కళారహస్యాలు వివరించే వ్యాసాలెన్నో రచించారు. ఈవిధంగా బహు ముఖమైన కళారంగంలో రచనానైపుణి అలవరుచుకోవడం సామాన్య రచ

కుమార చట్టోపాధ్యాయులవద్ద చిత్రకళాభ్యాసము, దానితో కళారంగంలో ప్రవేశించడము జరిగాయి.

తదాదిగా వారనేక చిత్రాలు చిత్రించారు. వీటిలో ఖడ్గతిక్కన, శబ్దబ్రహ్మ, శ్వేతతార, శశికళ, మృత్యుంజయమూర్తి, రుద్రమదేవి, సముద్రగుచ్ఛుడు,

మీరాబాయి, నాగనృత్యం మొదలైన కలిగించిన గౌరవం చాలవరకు బాపిరాజు చిత్రాలు ప్రజాసేకం మన్నన లందు గారికే దక్కుతుంది.
కొన్నాయి.

బాపిరాజుగారు చిత్రరచన కుపక్రమించే సమయానికి జాతీయమైన చిత్రకళ కేవలం జానపద శిల్పాలలో మాత్రమే తలదాచుకుని కొనడొపిరితో నిలబడి ఉంది. ఆ కాలంలో బాపిరాజుగారు మొదలైన ప్రముఖులు ఒక వంక వంగనంప్రదాయము, మరొకవంక అజంతాదిగుహలయాలలో నిలిచిన ప్రాచీన భారతీయ కళానంప్రదాయము పరిశీలించి ఒక విమర్శమైన ఆంధ్ర చిత్ర కళా ప్రస్థానం ప్రవర్తింపజేయుటని సంకల్పించారు. ఇటు సాహిత్యంలో నూతన సృష్టి కుపక్రమించాలనే తహతహ అటు మిగిలిన కళారంగా లన్నింటిలోను కొత్త కొత్త తెన్నులకు దారితీసింది. ఈ ఆనీశంలో బాపిరాజుగారు రచించిన చిత్రాల సంఖ్యాకంగా ఉన్నాయి. వీటిలో తిక్కన చిత్రం ఆంధ్రవిశ్వ కళాపరిషత్తు మన్నన లందుకొన్నది.

ఇవిగాక వీరు ప్రముఖ సాహిత్యపరుల గ్రంథాల కెన్నింటికీ ముఖచిత్రాద్య లంకారాలు సంతరించారు. ఇంకా కొన్ని కొన్ని సినీమాలకు గూడా వారు కళాదర్శకులైనారని తెలుస్తున్నది.

ముఖ్యంగా బాపిరాజుగారు మన జానపద కళలన్నీ కూలంకషంగా పరిశోధించి వివిధోపన్యాసాలలోను, ప్రసంగాలలోను, ఆయా విషయాలు వ్యాఖ్యానిస్తూ ఉండేవారు. వీటి విషయంలో ప్రజలలో ప్రత్యేకాభిమానం రేకెత్తించి ఒక నూతనాభిరుచి

వీరు సాహిత్యంలో చేసిన కృషి అపారమైనది. రాజమహేంద్రవరం కళాశాలలో విద్యార్థిగా ఉన్నప్పుడు వారికి కూర్చోగిష్యత్వం లభించింది. కూర్చోగిష్యత్వంలో బహు ముఖమైన కళాభిరుచి పెంపొందింపజేసినమనీషి. ముఖ్యంగా ఆయన ఆ కాలంలో పండితులైనడించే జానపదసాహిత్యంలో గల మెరుగులెన్నో తమ శిష్యుల కెరుకవరచేవాడు. అప్పటికే గురజాడ రచనలు కొంత వ్యాప్తిలోకి వచ్చి జానపద గేయాలమీద ఆదరాభిమానాలు రేకెత్తించాయి. బాపిరాజుగారు పల్లయులభాష అనుకరిస్తూ రచించిన చిన్నగేయా లెన్నో ఉన్నాయి. వీటిలో కొన్నింటిలో అజరామరంగా ఆంధ్రవాఙ్మయంలో నిలిచిపోయే పాటవం స్ఫురిస్తుంది. లేపాక్షి బసవయ్య రైవై రచించిన ఈ గీతి వారి జానపద గేయరచనాఫణితికొక చక్కని ఉదాహరణ.

‘లేపాక్షి బసవయ్య లేచిరావయ్యా!
కైలాస శిఖరిలా కదలిరావయ్యా!
హుంకరించిన దెనలు ఊగిపోయేను!
ఖురముతో దువ్వితే కులగిరులె వణికినను!
ఆకాశగంగకై అర్రెత్తి మూస్తేను
పొంగేటి పాల్కడలి గంగజోలూగేను!
నందివర్ణతజాత నవ పినాకిని జలము
నీన్నాన సంస్కర్మ నిలుపునా పులకించే
వంగోలుభూమిలో పెన్గొండ నీమలో
నీవంశమీనాడు నిలిచింది గర్వాన!
లేపాక్షి బసవయ్య లేచిరావయ్యా!
కైలాస శిఖరిలా కదలిరావయ్యా!’

పెట్టువలతో పొంగివచ్చే వరద గోదా వరిని కన్నులకు కట్టినట్టు చిత్రించే ఈ 'వరద గోదావరి' కూడా ఆంధ్రజాతికి చిరస్మరణీయంగా నిలిచిపోయేదే.

“ఉప్పొంగిపోయింది గోదావరి! తాను

తెప్పన్న ఎగసింది గోదావరి!

కొండల్లు ఉరికింది! కోనల్లు నిండింది!

ఆకాశగంగతో హస్తాలు కలిపింది.

అడివిచెట్లన్నీని జడలలో ముడిచింది.

ఉల్లుదండలు గ్రుచ్చి మెల్లీన తాల్చింది!

శంఖాలు పూరించి కిన్నెరలు మీటించి

శంకరాభరణ రాగాలాప కంఠమై,

వసులలో గర్వాన నడలలో, నుడులలో

పరవట్లు తోక్కుతూ ప్రవహిస్తున్నది!

నరమానవుని పనులు శిరమొగ్గి వణికాయి!

కరమెత్తి దీవించి కడలికే నడిచింది!”

ఇలాంటి రచనలు వీరి గీతికా సంపుటాలలో చాలా ఎక్కువగా కనిపిస్తాయి. వీటి అన్నిటిలోను స్వచ్ఛమైన వెలుగుదేశ జీవితం కలకల్లాడుతూ ప్రతిఫలిస్తూంటుంది.

ఈ గీతికలలో కొన్ని వీరిదివరకే ప్రచురించిన తొలకరి, హారతి, గోధూళి, అనే గేయసంపుటాలలో కనిపిస్తాయి. బాపిరాజుగారు రచించిన గీతిక అనేకం ఇంకా అచ్చుకాకుండా అలాగే ఉండిపోయాయి.

ఈ విధమైన జానపద స్థానికలో గేయాలు రచించి, వాటికి నేటి ఆంధ్ర కవిత్వంలో గౌరవం ఇప్పించినవారిలో బాపిరాజుగారి పేరు అవశ్యస్మరణీయము.

ఇక నేటి కథకులలో బాపిరాజుగారు పెద్దతరంలోకి వస్తారు. వీరి కథలలో

అంతటా కవిత్వం జాలువారుతుంటుంది. కథలలో కవిత్వ వాతావరణం రాకూడదనే వారు కొందరున్నారు. కాని అది ఒక దృక్పథం మాత్రమే. ఈ కవిత్వభోరణిలో కథలు రచించి ప్రపంచవాఙ్మయంలో ప్రసిద్ధికెక్కిన ఘను లెందరో ఉన్నారు. బాపిరాజుగారి విధంగా రచించిన కథ లెన్నో ఉన్నాయి. పూర్వపు ఉదయ నిలో ప్రచురించిన వీణ, భారతిలో ప్రకటించిన తిరుపతికొండ మెట్టు, ఇంకా ఇతర పత్రికలలో ప్రకటించిన శైలబాల మొదలయిన కథ లెన్నో వారికి కథకగౌరవం కల్పించాయి. ఈ కథలలో కొన్ని అంజలి, రాగమాలిక, మొదలయిన చిన్న చిన్న సంపుటాలలో వచ్చాయి.

నవలా రచయితగా బాపిరాజుగారు చేసిన కృషి అన్నిటికన్నా మిన్నగా కనిపిస్తుంది. పూర్వం ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయంవారు ఉత్తమనవలల పోటీ ఏర్పరచినపుడు బాపిరాజుగారి 'నారాయణరావు' శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి 'వేయి పడగలు' ఆ పోటీ బహుమతి సమానంగా పంచుకొన్న విషయం ఆంధ్రులందరికీ తెలిసినదే. వీరింతకుపూర్వమే 'హిమ బిందు' అనే నవల రచించారు. అయితే దాని ప్రకటన కొంత ఆలస్యంగా జరిగింది. ఇవికాక తుపాను, గోనగన్నా రెడ్డి, కోనంగి, మధురవాణి, మొదలైన నవలలెన్నో వారి శ్రేణిలోనించి వెలువడ్డాయి. ఇటీవలనే ఆంధ్ర మహిళలో 'జాజిమల్లి' అనే పేరుతో మరి ఒక నవల ప్రకటించారు.

బాపిరాజుగారి రచనల తారతమ్య పరీక్ష చెయ్యడంగాని లేక మిగిలినవారి

రచనలతో వారి రచనలు సరిపోల్చి గుణదోష నిర్ణయం చెయ్యడం గాని ఈ వ్యాసోద్దేశ్యం కాదు. వారు చేసిన బహువిధమైన కృషి వివరణమే దీని లక్ష్యం. పరిశీలించవలసిన స్త్రీ వారు చేపట్టిన ఒక్కొక్క వాఙ్మయశాఖకు అధమం ఒక్కొక్క వ్యాసమైనా వ్రాయవలసి ఉంటుందేమో!

అయితే ఇంకా ఇప్పటివరకే రూపురేఖలు దిద్దుకుంటూన్న తెలుగు నవలా పరిణతికి వారు చేసిన కృషి ఆంధ్ర వాఙ్మయంలో చిరస్మరణీయంగా నిలిచి పోగలదు. ఈ నవలలో సామాన్య పల్లెటూరి జనం మొదలు సంపన్నులదాకా — అన్ని తరాల తెలుగుజనం కనిపిస్తూంటారు. ఈవిధంగా అచ్చంగా తెలుగు సంప్రదాయాలు, ఆచార వ్యవహారాలు చిత్రించడంలో బాపిరాజుగారి నవలలు బాగా దారి చూపించాయి.

బాపిరాజుగారు మీజాను, సంపాదకులుగా ఉంటున్నప్పుడు వారిదగ్గర సహాయ సంపాదకులుగా పనిచేసిన పత్రికా రచయితలు కొందరినాడు పత్రికా రచనలో కృషి సాగిస్తూ ముందుకు వస్తున్నారు.

మద్రాసు ప్రభుత్వం ఇటీవలనే బాపిరాజుగారిని సింహళం పంపించి సిగీరియా చిత్రాలకు ప్రతులు తయారు చెయ్యవలసిందని ఆదేశించింది. ఇంకా కొంతమంది యువకచిత్రకారులతో కలిసి వారక్కడికి వెళ్లి ఆ చిత్రాల కన్నిటికీ ప్రతులు తయారుచేశారు. ప్రస్తుతం అవ్వన్నీ మద్రాసు మ్యూజియంలో భద్రపరిచారని తెలుస్తున్నది.

అటు సాహిత్యంలోను, ఇటు చిత్రకళలోను ఉత్సుకులయిన యువకు లెందరికో బాపిరాజుగారి ప్రోత్సాహం చేయూత ఇచ్చి, నూతన రచనలు దృఢవింతేసింది.

వీరు సాహిత్య కళారంగంలో చేసిన కృషి తలుచుకుంటే ఇంతటి విస్తారమైన రచన సాధ్యమూ అనిపిస్తుంది. అయితే ఇన్ని రంగాలలో ఒకేసారి వేలు పెట్టడంవల్ల కొంత ఏకాగ్రత తగ్గి వారి ప్రతిభ ఒక మహాస్రవంతిగా ప్రవహించక కేవలం పాయలుపాయలుగా చీలిపోయిందేమోనని కూడా అనిపిస్తూంటుంది.

బాపిరాజుగారి వ్యక్తి ఒక ఎత్తు. వారి కళా సాహిత్యకృషి అంతా ఒక ఎత్తు. ఆ వ్యక్తితో ఒకసారి పరిచయం కలిగించుకొన్న వారా మధురమూర్తినిక మరిచి పోలేరు. వారి ఇష్టాగోష్ఠులలో సిగరెట్టు తయారీ మొదలు సిగీరియా చిత్ర గాంభీర్యంవరకు ఎన్నెన్నో విషయాలు దొర్లిపోతూ శ్రోతల సురూత లూగిస్తూండేవి. వివిధవిషయాలలో వారు చదివిన గ్రంథాలు, నేకరించిన విజ్ఞానము అపారము. వైట్ ఫెస్ట్ నవలలు మొదలుకొని విఖ్యాత పాశ్చాత్య రచనలదాకాగల గ్రంథాలన్నీ వారికి కరతలామలకాలే. ఎప్పుడు ఏవేవో పుస్తకాలు చనువుతూ ఆ ధోరణిలోనే తన్మయులై పోతూఉండేవారు.

చివరిరోజులలో కూడా ఏవేవో పాటలు రాసుకుంటూ, నారాయణరావు నవల తప్పొప్పులు దిద్దుకుంటూ ఉండేవారే తెలుస్తున్నది.

బాపిరాజుగారి అస్తమయంతో నేటి యని తెలుస్తున్నది. వారి రచనలు, ఆంధ్రవాఙ్మయంలో ప్రముఖ సాహిత్య చిత్రాలు—అన్నీ సంపుటలుగా ముద్రించి ప్రతి, అమృతహృదయుడు, అయిన ఒక ప్రకటించవలసిన బాధ్యత తెలుగువారి మహావ్యక్తి స్వర్ణపథానికి తరలిపోయాడు. మీద నిలిచిపోయింది. తెలుగువారి విధం.

ఆయన రచించిన రచనలలో మధుర గానైనా బాపిరాజుగారి యెడల తమకున్న వాణి మొదలయిన నవలలు, కథలు మొద భక్తిగౌరవాలు ప్రకటించుకోగలరని ఆశిస్తు లైన వింకా అముద్రితంగా ఉండిపోయా న్నాను.

కాగితపు పడవలు

శ్రీ బొడ్డుబాపిరాజు

చివకున్వేను కొనుగాలికి

ననువుగ నటునిట్టుతూగి యాగుచు నాలో

జను వానకాల్య నురవడి

నొనరుగ కాగితపు పడవ లొకటొక్కటిగా.

రమణీయాధ్ర పథములంజను మరాళశ్రేణి లీలన్, క్రమ క్రమ మెయ్యారములేలు పెండ్లి నడకల్ గా, తూగుటుయ్యాలలై తమి నూగించు తరంగ నెత్తముల యం దందాల పొందమ్మితో రములై, వెన్నెల చారగా జరుగు, బాలానంద కందమ్మలై !

చెలువుం గెంపుల ప్రేళ్ల నిన్ మలచి తీర్చెన్, చిన్ని చిన్నారి క్రొ న్నెల వంకంబలై; మెత్తనా పసియెదన్నిండురు బంగార పుం గల లన్నింపుచు లంగరెత్తె, నికజోకన్ సాగియే క్రొత్తకే వులకుం బోవుదు నేమి తెత్తు పడవా ! బుజ్జాయి కజ్జాయముల్ ?

చక్కనిగాలి వాలునను సాగెదవో? యెదురౌ తుపాను కుం
జిక్కి చికాకు పెంచెదవో? చీదర మబ్బుల త్రోవ తప్పియే
ప్రక్కల కోసరిల్లెదవో? పైబడు వెల్లువ నిబ్బరింపకే
గ్రక్కున మున్నెదో? తుడకు గమ్యము చేరగనానా — కాదాకో?

చెడుగుడు లాడు నీ వెలుగు చీకటులన్ నడయాడు త్రోవలం
దొడు దొడుకుల్ ఘటించి, యెదురొత్తెడి గాలికి కేలుగల్పు నీ
యడుగని యెండవాసలకు నాగక - లోగక - సాగిపోవుమో
పడవ! వెలార్చి తీర్పునొక వాడు కలం డఖలాంత రాయముల్!

అల సుడివోయి, భగ్నహృదయమ్ముల యల్లొక కొన్ని మున్నిపో;
నిలిచె నిరుద్ధయాన సరణిన్ మరికొన్ని, తీరనట్టి కో
రెక్కలవలె; - ఎండవాస లేదిరించి ననున్ తలవంచ కుండ ను
జ్వలగతి సాగెకొన్ని, ఫలవన్మధురాశయ భాగ్య శాలురై!

ఎరుగనిబాట, త్రోసి నడిపించెడి వెల్లువ గాలిపాట, ముం
దరిగిన వానివెంట, తడియారని కంట గమింపగలేక, రెక్కలం
బరువిడగాక, అడ్డి నయనాంతరముల్ పెడద్రోయరాక, ని
వ్వెరవడు పాప మొక్కపడవేము తలంపుల మున్ని దేలుచున్!

కడలేని వెల్లువంబడి

యడుగడుగున కార్చిగుడిచి యాగున్, సాగున్

జడిలో నెద్దడిలో నీ

పడవలు మనవోలె బ్రదుకు బటలలోనక

కావ్యదోషము

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి

“త్రదల్పమునోపేక్ష్యం కావ్యేదుష్టం కథంచన
స్యాద్యప్రశంసందరమపి శ్విత్రేజైకనగుర్వగమ్”
అని కావ్యాదర్శకాదులనినాడు. శరీరమెంత
ఘండరముగా నున్నను కుష్టుపాద యొకటి ఉన్నచో
దుర్బలత్వ మెట్లు వాటిల్లునో, అట్లే కావ్యమున
గూడ నొక్క దోషమైనను పనికిరాదు. వ్యాకరణ
దోషములు, పాహిత్యదోషములు, అయోగ్యతాది
దోషములు కావ్యమున నుండరాదు. దోషమపకర్త
పేరువు.

ప్రాచీనులు శబ్దార్థ సహితత్వమునే కావ్యలక్షణ
ముగా చెప్పిరి. శబ్దార్థములతోపాటు వామను వలం
కారమును కలిపి కావ్యమును నిర్వచించెను. నుజా
లంకారములనుండి నిచ్చున్న మను సౌందర్యము నలం
కారముగా భావించుటచే “కావ్యశబ్దోఽయం నుజా
లంకార సంస్కృతయోః శబ్దార్థయోర్వర్తనే” అని
పలికి, తర్వాత “సదోష నుజాలంకారహానానా
భ్యామ్” అని సూత్రించెను.

“విరోధం నుజవత్కావ్య
మలంకారై రలంకృతమ్
రసాన్వితం కవీశ్వర్యక
క్షేత్రం ప్రసించ నిందతి.”

అని భోజుడు పలికినాడు. “అదోషా” “మనశా”
అను విశేషణములతో ముట్టుకు, శబ్దార్థములను ప్రస్తు
తించెను, “అవదోష లైక విరుణద్యుగళాః” (9-12)
అని మాఘుడు దోష రాహిత్యమునే నుజముగా స్వీక
రించి నాడు. కాని దోషములవెంటే శ్రద్ధగా పరిత్య
జింప జూచినను యత్నించి దోషమెట్టి కావ్యముం
దైనను కన్పించగలదు. నుజాహుల్యయన “మలినమపి
హిమాం శోర్లక్ష్య లక్ష్యంతిరోతి” అని సరి పెట్టుకొన
వచ్చును. “విరోహిదోషోనుజ సన్నిపాతే నిరుజ్జ

తీందోః కిరణేష్వి నాంకః” అనిగూడ మహాకవి
యనికాడు.

దోషరాహిత్యమును కావ్యలక్షణములలో నొక
దానినిగా నెంచరాదని విశ్వనాథ, జగన్నాథులు
వాదించిరి. అవిమృష్టవిధేయాంశము లేక విధేయా
విమర్శమనబడు దోషము కన్పించు “వ్యక్తా
రోహి...” అను శ్లోకమున సౌందర్యము లేదనట
ప్రామాదికము.

“నచ కించిద్గుణహీనం
దోషైః పరివర్తితం ననా కించిత
తస్మాత్సాత్వప్రకృతౌ
దోషా నాత్విర్భతో గ్రాహ్యః”

అని భరతుడే పలికినాడు. ఇంతమాత్రమున
దోషములు కావ్యమున నుండవలెనని చెప్పరాదు.
దోషములుండరాదు, కాని దోషములు లేనంతమాత్ర
మున కావ్యత్వము సిద్ధించదు. స్వల్పదోషము
లన్నచో ప్రమాదములేదు, కాని రసదోషములు పని
కిరావు. దోషములనేక తెరసులుగాగలవు గమకనే
“న్యూనాధికాది దోషోహి శేతోత్పాటకుల్యః.
అపమృగాదికన్తు పటల నిధిః” అని నమిపాథువు,
“రస దోషోమహాకాదోషః అర్థదోషః తదశేతుయా
నికృష్టః. పద పత్రైక దేవదోషః పరిపాట్యా దవిష్టః
ఇతి నికృష్టతరః” అని కావ్య ప్రకాశ వ్యాఖ్యా
నకరుడన విద్యావక్రవర్తి యనినాడు.

పది కావ్యదోషములను భరతుడు ప్రస్తుతించి,
దోష వివరణయులే నుజములనినాడు. ముట్టుకు
మాడునుజములనే గ్రహించి, మిగిలినవి దోషాభావ
నూదకములనినాడు—“దోష త్యాగాత్పరే శ్రతాః”
కాని వామనుడు నుజ వివరణయాత్మకములే దోషము
లనినాడు, అలంకార గ్రంథములలో ప్రధాననుజ
ములే నిర్వచింపబడినవి. ఒక్కొక్కనుజమునేక రీతుల

విపర్యస్తము కాగలదు గనుక దోషములసంశ్లేషము లగును.

కావ్యమున నిరసించ వలసి నది దోషములు. కావ్యవిపర్యస్తులెచ్చునది దోషములని దండియని వాడు, "దోషవిపర్యయే తత్ర నుచాః సంపర్యయే" యను దండివాక్యము "కావ్యసౌందర్యాత్మకపాఠితః త్యాగాయ దోషా జ్ఞాతవ్యాః" అని వాచునునిచే ప్రపంచించబడినది. అభిరుక్త ప్రతీతి వ్యవధా యుక్తమై విఘ్నభూతి మైనది దోషము. కావ్యమున రసము ప్రాణభూతిమైనది నగుటచే దోషము నీ ముఖ్యార్థభాగము లనవలెను. అనగా రసోత్పత్తి ప్రతిబంధకత్వమే దోషము. కావ్యాపకర్షణ పాఠు నగు దోషము శబ్దార్థములలో గోచరమగునది, రస ప్రతీతి నిర్విఘ్న ప్రతీతియైనచో నట దోషము లుండవు. అనగా నొకటి దోషమైనది, కానిది తేల్చ వలెననిన, నీది రసప్రతీతిక ప్రతిబంధకమా? కాదా? యని విచారించవలెను. ఒకచో నొక దోషమున్నను నిర్విఘ్నప్రతీతి కల్గినయెడల నది దోషము కాజాల దని భావము. కావున

"ప్రతిరుష్టాదయో దోషాః అనిత్యాయేన నూచితాః
ద్యవ్యాప్త్యే న్యేన శృంగారే తే హేయా ఇత్యు
చీరితాః"

అని ఆనందవర్తను డనివాడు. ప్రతిరుష్టాది దోష ములు రాద్రాది రసములలో నుండునుగాను, శృంగా రాది రసములలో దోషములుగాను భాసించుచున్నవి. ఒక దోషము కావ్యతముగా, అన్నిచోట్ల దోషము గానే నిలచిపోవునని చెప్ప బీలులేదు గనుక దోష ముల కనిత్యత్వము చెప్పబడినది. కాని అపశబ్ద, భిన్నవృత్తాదులు నిత్యదోషములని అభినవు డనివాడు. అనుకరణాది సన్నివేశములలో నవశబ్దములు దోష ములు కాజాలవని అభినవుడు విస్మరించివాడు.

"తదపి పదం నదోషాయ, యథావికట నితంబాయః
పతిమనుకుర్వాణా సభి ప్రాహ—

'కాలేమాషం సస్యేమాషం
నదతి శకాశం యశ్చినకాశేష
ఉచ్చేయింపతి రం వాచం వా
తస్యై దిత్రావికటనితంబా'

అని ఉదహరించుచు అపశబ్ద మే ధ్వనులలో

దోషము కాదో నని పాగువు చెప్పివాడు. కాగా అభిరుక్తార్థ విఘ్న పాఠువు, ముఖ్యార్థకాంతి, లేక రసవిఘ్నకరము నగు దోషమును అనాచిత్యముగా నిర్వచించవలెను. "శబ్దకోషాణా మనాచిత్యోపగ మాత్" అని మహానుభిక్తు దోషమును అనాచిత్య ముగా నిర్వచించి,

"పారంపర్యేణ సామోచ్చ తిజేత్ప్రీతి పద్యతే
కవేరజాగమాకస్య రసభంగ నిమిత్తతాప్
యస్త్యేతిర్ శబ్దవిషయం బహుధా పరిదృశ్యతే
తస్యప్రక్రమభేదాద్యాదోషాః పంచైవయోనయః"

అని సంగ్రహకారికల నిచ్చివాడు. అనాచిత్య మనగా సహృదయోద్వేజకత్వము.

అనృతి, వ్యాఘాత, పునరుక్తము లనబడు దోషములు న్యాయనూత్రములచే (2-1-57) పరామ ర్శించబడినవి. భరతి, భామహ, దండి ప్రభృతుల వికార్యమే ఇవట పునరుక్తము గాగలదు. భామహుని వ్యర్థము, దండియొక్క పూర్వాపర విరుద్ధము ఇవట గల వ్యాఘాత పర్యాయములు. న్యాయ భాష్యులలో అనువాదసమయమున పునరుక్తి దోషము కాదని దోషానిత్యత్వము చెప్పబడినది. ఇదిగాక అర్థాంతర, నిరర్థక, అవిజ్ఞాతార్థ, అపార్థకములను దోషములు న్యాయనూత్రములలో (5.1-10) ప్రస్తుతించబడినవి. శాసనాధికారమున అకాంతి, వ్యాఘాత, పునరుక్త, అపశబ్ద, సంప్లవ ములను లేఖదోషములను కాటిల్యుడు (2.10) వివ రించివాడు. అనృతి, నిరర్థక, అపార్థక, గల, నిస్సార, అధిక, ఊష, పునరుక్త, వ్యాఘాత, అయుక్త, క్రమభిన్న, వచనభిన్న, విధిక్తిభిన్న, లింగభిన్న, అపద, స్వభావహీన, వ్యవహిత, కాల దోష, యతిదోష, ఛందిదోష, అపభ్రాంతి, సమయ విరుద్ధ, నిశ్లేఘక, సమాసదోష, ఉపమాదోష, రూ పకదోష, నిశ్లేఘదోష, పదార్థదోష, సంధిదోషములు అనుయోగ ద్వారమున వివరించబడినవి. మహాభార తములోని శాంతిపర్వమున సులభాజనకసంవాద ములో ఆపేతార్థ, భిన్నార్థ, న్యాయవిరుద్ధ, అధిక, అక్లిష్ట, సందిగ్ధ, సురక్షిత, పరామృఖపద, అనృతి, త్రివర్గవిరుద్ధ, అసంస్కృత, న్యాయ, కష్టశబ్ద, విక్రమ, సలేష, నిస్సారణ, అపేతుకాది దోష ముల ప్రస్తావనగలదు.

భరతుడు పదిదోషములను పేర్కొనినాడు. భానుమాని దేశకాలకలాలోకన్యాయాగమ విరోధి, ప్రతిజ్ఞా హేతు దృష్టాంతిహీనములు భరతుని వ్యాయా పేరియనకు తెలిసవి. విషమము వృత్తిదోషము. ఈ వృత్తిదోషమును శబ్దానాచిత్యముగా మహిమభట్టు గ్రహించెను. శబ్దచ్యుతియు శబ్దహీనమనబడు అపభ్రంశము. గూఢశబ్దాభిధాన మే గూఢార్థము. అర్థాంతర మన వాచ్యావచనము, అనావ్యవచనమునను దోషవ్యయము గలదని వ్యక్తివివేకముద్వారా తెలియవగును. అర్థహీనమనగా భామహానుల అపార్థము. ఏకార్థమును పునరుక్తమనినాడు. అభిప్రాయార్థమును ససంశయ మనదగును.

వామనుని మతము నవలంబించి నుదాహరణముల సభినవుడు వ్యాఖ్యానించెను. గూఢార్థమును నేయార్థము లేక కల్పితార్థముగ గ్రహించినాడు. భరతుని అర్థాంతరమునకు వామనుడు ఏకార్థము లేక ఉక్తార్థము లేనిది నొసగిన ఉదాహరణ నిచ్చినాడు. భరతుని అవర్ణ్య వర్ణనను వాక్యదోషముగా వ్యాఖ్యానించినాడు. అర్థహీనమును వామనుని వ్యర్థముగా వివరించినాడు. దూరసంబంధ వ్యవధానము లేక వామనుని వ్యవహితార్థప్రవృత్తియగును క్లిష్టము, గ్రామ్యము లేక అసభ్యము, పరస్పర విరోధము అను ముతైరగుల దోషములు భిన్నార్థమున గలవనినాడు. సముదాయార్థ కూన్యమగు అపార్థముగ సభిప్రాయార్థమును వివరించినాడు. దేశకాల కలాశాస్త్ర విరుద్ధమే వ్యాయా పేరియనినాడు.

ఈ పదిదోషముల నే గాక సిద్ధివ్యంజకమున పునరుక్తము, అసమానము, విధి క్షిప్రము, విసంధి, అపార్థము, త్రిలింగదోషములు, ప్రత్యక్షపరోక్ష సంపాదము, చందోవృత్తిత్యాగము, నురుజాఘాత సంకరము, యతిభేదము అను దోషములను భరతుడు ప్రస్తావించెను.

నేయార్థ, క్లిష్ట, అన్యార్థ, అవాచక, అయ్యుక్తి ముత్, గూఢ శబ్దాభిధా, ప్రతిమధ్య, అర్థదుష్ట, కల్పనాదుష్ట, ప్రతికష్ట (1-37-47-) దోషములనే భామనుడు వివరించి, ఈ దోషము తెల్లు నులులు కాగలవో వివరించెను (1. 54-58) వాల్మీకి అధ్యాయమున అపార్థ, వ్యర్థ, ఏకార్థ, ససంశయ, అపక్రమ, శబ్దహీన, యతిభేద, విసంధి, దేశకాలకలాలోకన్యాయాగమవిరోధి, ప్రతిజ్ఞా హేతు దృష్టాంతిహీనములు భరతుని వ్యాయా లో నీ పదిదోషములు గలవు. ప్రతిదోషము నెప్పుడెట్లు నులునుననో విస్తృతముగా వండి యాపినాడు.

నుదాహరణములు శబ్దార్థపరములుగా విధిజించినాడు వామనుడు. అసాధు, కష్ట, గ్రామ్య, అప్రతీత, అవర్ణకములనవి పదిదోషములని; అన్యార్థ, నేయార్థ, గూఢార్థ, అశీలార్థ, క్లిష్టార్థములు పదార్థదోషములని; భిన్నవృత్తి, యతి భిష్ట, విసంధులు వాక్యదోషములని; వ్యర్థ, ఏకార్థ, సందిగ్ధ అయ్యుక్త, అపక్రమ, లోకవిద్యా విరుద్ధ దోషములు వాక్యార్థ దోషములని విధిజించినాడు. ఇవి గాక ఉపమాదోషము లా రీయబడినవి.

నుగ్రహపద, అధికపద, అవాచక, అపక్రమ, అపుష్టార్థ, అచారుపద దోషములను దుద్రులు పంజీకరించినట్లు తెలియవగును. అసమర్థ, అప్రతీతి, విసంధి, విసరిత కల్పన, గ్రామ్య, అపుష్టత్వము, దేశ్యములను పదిదోషములను, సందిగ్ధ, గన్పితి, గతార్థ, అనలంకారములను వాక్యదోషములను, అపహేతు, అప్రతీతి, విరాగము, దాడయత్, అసంబద్ధ, గ్రామ్య, విరస, తద్విత్, అతిమాత్రములను అర్థదోషములను, ఉపమాదోషములను గూడ అంగీకరించినాడు.

అనందవర్మనుడు నులులులను రసభిర్యములుగా ప్రపంచించుచు, దోషములను గూడ రసభిర్యములుగా నే గ్రహించెను. రసప్రతీతికి విఘ్నము కల్గించునవి దోషములని సామాన్యలక్షణ మాయబడినది. పద, వాక్య, ప్రకరణ, ప్రబంధ, శబ్ద, అర్థ, అలంకార, రసములను చెందిన దోషము లిదిట కన్పించుచున్నవి. ఈ దోషము లనాచిత్యము వాక్రయించుకొని వచ్చునవి. విరోధిరససంబంధి విభావాది పరిగ్రహము, విస్తరముగా నవ్వితమైన వస్తువుగూడ అన్యవర్ణన కుపకరించుట, అకాంక్షవిచ్చితి, అకాంక్ష ప్రకాశనము, పుష్టమైన విషయము మాటిమాటికి దీప్తమగుట, వృత్తిశ్చనాచిత్యము అనునవి ప్రధానముగా రసప్రతీతికి విఘ్నమును తెచ్చు దోషములు. ఇవి రసవిరోధులు. ఈ దోషములను ముమ్మటము చక్కగా వివరించి యున్నాడు. "రసస్థాయి వ్యభిచారిణాం స్వశబ్ద వాచ్యత్వం", "అనుభావ విభావయోః కచ్చకల్పనయా

యగమవిరోధి, ప్రతిజ్ఞా హేతు దృష్టాంతిహీనములను పదిదోషములను చెప్పినాడు. కావ్యాదర్శము లో నీ పదిదోషములు గలవు. ప్రతిదోషము నెప్పుడెట్లు నులునుననో విస్తృతముగా వండి యాపినాడు.

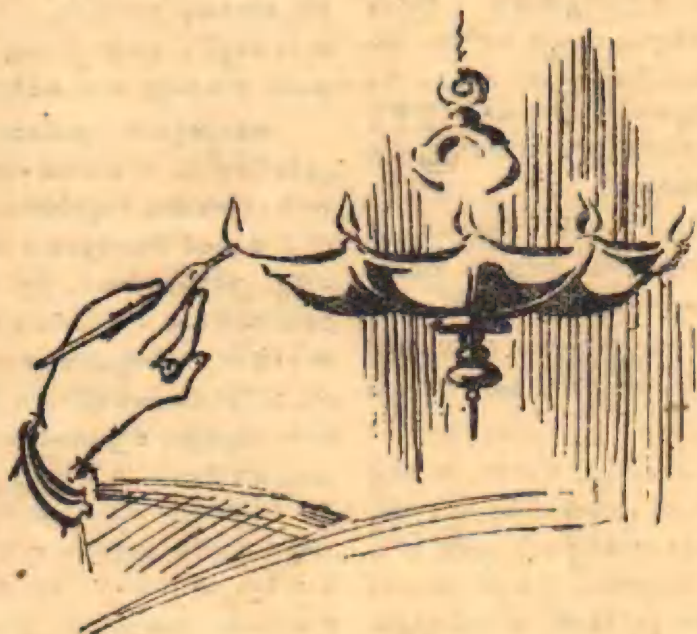
శక్తిః", "ప్రతిజ్ఞా విభావాది గ్రహః", "పునః పునః దీప్తిః", "అకాంతే ప్రభవం", "అకాంతే భవః", "అంగస్యా ప్యతివిస్తృతిః", "అంగిణః అనవసంధానం", "ప్రకృతి విపర్యయః", "అనంగ స్వాభిధానం" అని వివరించుచున్నాడు.

మహిమభియు తన శక్తివివేకమున ద్వితీయ విమర్శలో దోషవిచారమును పూర్తిగా నిలిపినాడు. అసాచిత్త్యమే దోషము. దోషము శబ్దార్థములలో గావనగును. విభావాది పరిపాషము కవర్తదోషములు కన్పించగలవు. కాని శబ్దోషములు బహిరంగములు ఇట్టివాటిలో ముఖ్యముగా నైరువిధములు కన్పించ గలవు. విగ్రహ విమర్శ, ప్రక్రమభేదము, క్రమ భేదము, పానరుక్త్యము, వాచ్యవచనము నవి కివిని పిలుతురు. వృత్తమున దుఃశ్రవత్వమున్న వది శబ్దా సాచిత్త్యమగును. కాని రసానుగుణ్యముగా నీదోష వివేకము గావించ వలె ను గ ను క "వివక్షిత రసాది ప్రతీతి విఘ్నవిధాయిత్వం నామసామాన్య లక్షణమ్" అనినాడు. వాచ్యవచనముతో బాటు

అవాద్యవచనమునగూడ గ్రహించి, అభిప్రాయమును ప్రస్తుతించినాడు.

దోషములలో రసదోషములు ప్రధానములు. రసదోషముల నాశ్రయించుకొని శబ్దదోషములు, అర్థదోషములు, వర్ణదోషములు, రచనాదోషములు బయలుదేరుచున్నవి. వర్ణరచనాదోషములు సంఘటనను, వృత్తిని ఆశ్రయించుకొనినవి. వీటితోబాటు అలంకారి దోషములను ముఖ్యముగా విస్తృతముగా ప్రపంచించినాడు.

దోష విపర్యయములు గుణమూని,గుణవిపర్యయములు దోషములని భరతి, వామనుల నినారు. దోషములు రసదోషములని అనందవర్తనుడీ వాదమునకు ప్రాణమును తెచ్చినాడు. దోషములు సహితము గుణములు కాగలవని భామహూరులు దోషానిర్మిత్వమును ప్రపంచించిరి. భోజానుభూతి ప్రతేషికగుణము లనె బకు దోషగుణములను చెప్పినాడు. దోషము సహృదయోద్వేజక మగుటచే మహిమభియు దోషము ససాచిత్త్యముగా నిర్వచించెను. దీపితో ప్రబంధదోషములు కూడ బయలుదేరినవి.

నవల:

శాఫో

అల్పాంజ్ దాదె (వ్)

3

“ఈమాట సరిగ్గా మనకి కావల్సింది వార కింది. యాది అవ్వజ్జిర్ దాదెలో, స్త్రీమను కెదురుగా ఇల్లు! యాకుగదులు, పెద్ద బొల్లనీ, నీ కిడ్డుమయిలే నాయంత్రం నువ్వు అట్టిను నుంచి రాగానే వెళ్ళి మాసికదాం. భాగం చాలా ఎత్తున ఉంది. విడుఅంతెళ్ళులదైన. కాని నన్ను ఎత్తు కొని వెళ్ళావ్గా! అవ్వ దెంత బాగుందో జ్ఞాపకం ఉందా?”

అంటూ ఆ స్త్రీపైకి లేక త్రించిన అనందంలో అతని కాగిలిలో తలదూర్చి, అతని తొమ్మిదై మొగం దుడ్డుకుంటూ, తన పూర్వప్రాసాన్ని, స్వప్రా సాన్ని, అక్కడ చెరుకుకుంటూన్నట్లు కాగిటిలోకి కదుల్తూంది.

బాటిన్ క్వార్టర్ సమృద్ధమధ్యమంతా ఒక నావి చూపులు గదిలో ఇద్దరూ ఉన్నారు. అక్కడి వాతావరణమంతా—తలకట్టువలలుకట్టిన ఆడవాళ్ళు, కట్టచెప్పలతో, చెక్కపెట్టబొవ నిత్యంచేసే టక్కుటక్కు స్వరాలు, ప్రక్కగదులలోని సర్వ క్షయహారాలా చెవులకు కట్టినట్లు వినిపిస్తూ గదులకు మధ్యమన్న, కాగితపుపూత చేదచారు చెక్కపదంబీ గోడలు, ఉమ్మడి తాళాలు, నుడిచీపాలు, తలుపువలల అన్నిటి కలగా పులం—ఆ వాతావరణమంతా అత నికి చీదర ఎత్తించి దుర్ఘరమైపోయింది. ఆమె కాప్రసక్త పట్టినట్లులేదు. అటుకమాలవైనాసరే

మురికి కాలవ తూములోనైనాసరే నివాసం విర్య దురుకోనేందు కామె కథ్యంతర మే ఉన్నట్లు లేదు. తీవ్రతో మాత్రం ఉండాలి. అతను ప్రక్కనుంటే ఎక్కడున్నా ఆమెకు తెల్లలేదు.

తనకు తమగా నివసితూన్నంతకాలం ఏనాడూ ఆలోచించదైనా ఆలోచించని అనేక సన్నివేశాలు స్వర్పలు, ఇప్పుడతని సున్నితహృదయాన్ని గాయపరుస్తున్నాయి. ఈ ఏకరాత్రి ప్రణయాలు తన ప్రేమను నీచపరుస్తూ న్నట్లునిపించి అతనికి చిరాకు కల్పించసాగాయి. బాటిన్ డిస్టాంటిస్ లోని జంతుశాలలో కోతుల బోనుమందర నుల్చున్నట్లు అనిపించేది అతనికి. అక్కడికోతులు మానవప్రణయ కలాపాన్నంతా నీచంగా చిక్కిరిస్తూన్నట్లు అను కరించి, కామమంటేనే అసహ్యమా, వికారమా కల్పించేది అతనిలో. ఇక్కడా అల్పాంజ్ అనిపించ సాగింది. అనికాకుండా అక్కడి “బూల్ వర్గు సెంట్ మైకేల్ రెస్టారెంటు”లో భోజనంకూడా నిమగ్న పుట్టించసాగింది. రోజూ రెండుసార్లు ఆ హోట ల్లో, పెద్దహాలులో యూనివర్సిటీవిద్యార్థులు, ఆధునికవిద్యార్థులు, చిత్రకారులు కిబ్బులు, వీళ్ళు దరితో కలిసి భోజనయోగ్యులై రావటం కూడా మొహం మెత్తుకురాసాగింది. అక్కడే ఎవళ్లనీ ఎరగదు. కాని ఏదాది పాటు వస్తూండటంలో, అతని మొగం అక్కడే అందరికీ పరిచయం కాక తిప్పు లేదు.

భోజనాలహాలు ప్రవేశించి ప్రవేశించటం తోనే హాలులో ఉన్న వాళ్ళదృష్టులన్నీ పొన్నీ వైపు

తిరగటంతో అతని మొగం సిగ్గుతో ఎఱువారి కందగడ లాగైపోయేది. ఆడదాన్ని వెంటబెట్టుకొని వెళ్తున్న యువకులలో ఉండే తీవ్రతపాటుతో, లేచి పోయడం తెచ్చుకొని ఉన్నతంగా ముందుకు కదలేవాడు.

అంతివా, తన ఆస్తినులో పై ఉద్యోగులు గాని, తన యింటిదగ్గరవాళ్లవలెగా గాని, ఆమెతో ఉండగా తిలుస్తవడంతోలేవానన్న నిత్యధృతం. పై పెచ్చు ఖర్చుకూడా భరించరావంతగానే ఉండేది.

ప్రతివాడూ భోజనంఅయి చిల్లు చేతి కంద గానే, ఛాన్ని చిల్లు చేతి పుచ్చుకొని, బారితా అంతా చదివి, "అబ్బ ఎంత ప్రియమో! ఈ చెప్పుతో, మనకు మనం చేసుకొంటే, మూడురోజులు గౌరవ గల్గుతామ" అనేది.

"చేసుకొంటే వద్దన్న దెవరు" అన్నాడు.

అంతివో అదై ఇల్లు జడకటం ప్రారంభం చారు.

అక్కడే ఉన్నది ఉచ్చు. ఎంతెంత మంచి వాళ్ళు, ఎంత నిష్కరం గల వాళ్ళూ కూడా, ఆ ఉచ్చులో పడిపోతారు. ఇచ్చని ఇంటి వారోవర డాలలో, కుటుంబమధ్యాలలో చినవాడు పెరిగిన ప్రతివార్లకూ, తన గార్హస్థ్యం సక్రమమవాలని, తనకు తనదంటూ ఒక ఇల్లు ఉండాలనే వాంఛ లోబర్చు కొని ఆ ఉచ్చులోకి వెట్టుతుంది.

మాడి ఆప్టెర్ డాక్టలోని, ఆ భాగం వెంటనే అద్దకు తీసుకొన్నాడు. చాలా భాగందనే నిశ్చయం తీసుకొన్నాడు. గదులన్నీ ఒకచాదిలోకి ఒకటి తెరుచుకొంటూ వరుసగా ఉన్నా!—చావడీ, నంట గది, క్రింది దొడ్డి ఆవరణలోకి చూస్తాయి. అక్కడింతా వెల్లడెవారం. క్రింద ఇంగ్లీషు కట్టపాకలోంచి ఘాటైన చుర్యసిన లాస్తాయి. పడకగది పీఠమిది కుంటుంది. విధిలో అప్రమాదం రాస్తా నందినీ. దగ్గరలో నిత్యం రైళ్లకూతల, రాకపోకల హోరుశబ్దం. స్టేషన్ జనం మోత—ఇవేమీకూడా వార్ల రెళ్ళలోకి రాతేదు. స్టేషన్ కు దగ్గరగా ఉండటం, సీన్ నది ఒడ్డునే ఇటూ ఆటూ పచ్చపచ్చని తోటలూ బంగాళా లూ కన్నులపండువుగా, కనబడటం, వాళ్ళోకి ఉత్సాహాన్నిచ్చాయి. ఆ బాల్కనీ, పైకప్పు

జింక రేకులతో అమర్చబడింది. వానకాలంలో వాన హోరుకు రేకులు బడటపా మోగుతూ, మట్టూ కుంభవృష్టిగా నీరు కారుతూ, దిరుకు విరుకు మనిషిం చేలుట్లువ్వా, వేసవికాలంలో బాల్కనీలో చల్ల గాలిలో కూర్చుని భోంచేస్తూంటే ఎక్కడో కొండ కొని మన్నంత అనందం కల్పించేది.

ఇంటికి సరంబామా చేర్చుకోటం ప్రారంభం చారు. తమ స్వంతంగా ఇల్లు పుచ్చుకుని ఉంటామను కొంటున్నావని తన ఇంటికి వ్రాశాడు. వెంటనే విన్న "దివోనీ" కావలసిన చెప్పు పంపించింది. (తన యింటిదగ్గర పెత్తనం అంతా దాదాపు ఆవిడదీ) చెప్పుతోపాటు ఉత్తరంలో, కావల్సిన సామానంతా ఇంటిదగ్గరనుంచి వెంటనే పంపిస్తున్నావని వ్రాసింది. కుజ్జవాడి సౌఖ్యంకోసం, ఉత్తరపు గదినుంచి తీసి, ఒక పెద్ద పేము పోఫా, డ్రై ఆఫ్ డ్రాయర్సు, పెద్ద చీరువా అన్నీ పంపిస్తోంది.

తన యింటిదగ్గర ఆ గది అతని కన్నులలో మెరిసింది. వరాండా చివర ఒకమూలగా, గాలి జోరుకు ఆలవామై ఉత్తరపు గది ఉంది. ఆ గది కిటికీలు ఎప్పుడూ మూసేసి ఉంటాయి. చికాల్ మైన గది. అక్కడ ఎవళ్ళూ ఉండరు. హోరుగాలికి అక్కడ కిటికీ తలుపులన్నీ నిత్యంబకటకా మోగుతుంటాయి. ఒక్కొక్క తిరంవారు వాడి వదిలేసిన సామాన్లన్నీ ఆ గదిలో గుట్టగా చేరుకొంటూఉంటాయి.

తన పంపిన పేముపోఫా ఎల్లాంటి వింతవంత కలాపాలకు ఆలవామూతూంకో, ఆ పురాతనపు ఎంచైర్ డ్రై ఆఫ్ డ్రాయర్సు, ఎల్లాంటి సిల్క్ గౌనులూ, లేసుడ్రాజులూ, పట్టు మొలదట్టిలతో నిండి బాతోంకో దివోనీకి తెలిస్తే! కాని గాసిన్ అంత రాత్రి చేసిన ఘోషలన్నీ కొత్తకాపురపు మోజులో అంతరించిపోయాయి.

రోజూ సాయంత్రం అవగానే ఆఫీసునుంచి ఇంటికివచ్చి, ఛాన్నితో చెట్టాపట్టా లేసుకొని అవి ఇరు కొనేందుకు బజారుకు బయలుదేరటం చాలా కుతూహలం గల్గించేది. ఇంటికి కావలసిన సామాన్ల కొనుక్కోవాలి. భోజనాలగదిలో, వంటకాలకు బల్ల కావాలి. భోజనం చేసే గుండ్రనిబల్ల, అరు కుర్చీలు కిటికీలకు, మంచాలకి దోమతెరలు కట్టెన్లు—అతిన

ఏదివదిలే అది ఏ గనకుపడితే ఆ గనకు కొనేందుకు సిద్ధంగా ఉండేవాడు—కాని ఘోషిలో ఇద్దరికీ కావలసిన బాగ్యతంతా ఇబ్బందేఉంది. కుప్పిలు గట్టిపానో కానో కూర్చోని చూసేది. బల్ల పాదుగులు సమంగా వస్తున్నాయో రానో తీసిచూసేది. ప్రతి వస్తువు పరీక్ష చేసి, తేరం చేసి, వ్యాపారంగా మంచి అనుభవం నిరూపించుకునేది.

చిన్నకాపురాని! కావలసిన వంటపరికరాల్ని బోకుల చవకగా కొనగలవోయి ఆమెకు తెలుసు. నాలుగు ఇంపబుర్ల చూకుల్ని, ప్రాద్దుమ్మ చాకలేట్ కామకొనేందుకు సింగారీబూర్లచూకుకు—రాగిదికాదు రాగిదైతే తోపుటం కడ్డం—పళ్ళాలు, గరిటలు, ఫోజవానిగి సింగారీపేట్లలు—అన్నీ మొత్తంగా చవకగాకొని, బొమ్మ సామానులాగా పోవేయించి ఇంటికి తెప్పించింది. గువ్వారూ, చుప్పూ, గరిటలు, పేలికొక్కెనాలు, తెరనుట్లలు, —ఇల్లాంటిన్నీ ఫ్యాక్టరీ విజంలు కొక్కొక్క వస్తుకొని, అతివిడగ్గర చవకగా కొన్నది. వాట్లా ధరకూడా, తెలవారీగా కొంతకొంత ఇచ్చి తీర్చుకోవచ్చు. నిత్యం ఎక్కడే వస్తువు చవుకగా దొరకుతుందా, ఎక్కడే ఏలం అమ్మకాలు జరుగుతాయో, అది పారిష్ మహాసముద్రంలో మునిగి పోయిన కుటుంబాల తాలూకు పాతసామాన్లు, కొట్టుకొనివచ్చిన తీరాలూనుండే ఏలపులుబాగులన్నీ గాలించేది. క్లిచ్చే బూలివర్గలో, దాదాపు కొత్తపందిర పట్టుమందం, “శ్రీ కృష్ణదూ, అష్టభార్యలూ” కూడా ఏకకాలంలో పడుకునేందుకు వికాలమైనంత మందం, అతి చాకగా తేరంచేసి తెచ్చింది.

అతిమకూడా ముగ్ధముగ్ధ మంచితేరం చేస్తామని ప్రయత్నించేవాడు. కాని అతనికి కుడితేరి కాదు. ముపులో కళ్ళి, ఆక్కరలేదని వట్టి చేతులతో రాగలగటం అతనికి చేతయేదికాదు. ఒకసారి ఘోషి వెప్పింది ఏనో కొనబూనికే బల్లి అది ముందే అమ్ముడై పోయేటప్పటికీ, కచేరి చావడిలో పోతేనే, దీసాలనుకొని కొనుక్కొచ్చాడు. కాని కచేరి చావడి లేదా యింట్లో!

“పోనీలే! వరండాలో పెద్దాం!” అంది ఘోషి అతన్ని సూరదించేందుకు.

ఎక్కడే వస్తువుందా—ఎంతెంత ఉందా—కొలతలు, అంచనాలు—వాదాలు ప్రతివాదాలు—ఎంత చోయి అనిపించేది! తీరా ఇంత బాగ్యత పద్ధాత ఏనో అవసరమైన వస్తువు మర్చిపోయేటప్పటికీ, పట్టించి నత్తలు, పారికలు! ఎంతో ఏనో ఒకటి మరిచిపోక తప్పవన్నే ఉండేది.

తీరామాస్తే పన్నికల్లు తెచ్చుకోలేదు. పన్నికల్లు లేకుండా కాపురం మొదలుపెట్టారట—కామోగ్!

అన్నీ కొని, అన్నీ పల్లి ఎక్కడి వక్కడ వక్కగా అలంకరించి, కొత్త బంతలులో కొత్త వత్తిచేసి, దీపంపెట్టింది, కొత్తఇంట్లో కాపురం ప్రారంభిస్తే, నిజంగా ఆ మొదటిరాత్రి ఎంతచోయిగా ఉంది!

రాత్రి పడుకోవోయేయందు, గడులన్నిటా ఎక్కడివక్కడ సరిగ్గా ఉంకో తేనో పరీక్షిస్తూ తిరిగాడు. అతను లిలుపులు వేస్తూంటే మహా జనందంతో చేతిలో కొవ్వొత్తి ఎత్తి పట్టుకొని దీపం చూపిస్తూ, అంది. “తాళం సరిగ్గా వేకావా! ఇంకో తిప్పు తిప్పుతులుపులు గట్టిగా పడ్డాయా—ఏమాత్రం చరిగారీ లేకుండా వచ్చగా ఉందా!”

అల్లా ఒక మాత్మి రమణీయ జీరితం ప్రారంభమయింది. కోజా ఆఫీసు అవగానే తొందరగా ఇంటికి వచ్చేసేవాడు—ఇంటి దగ్గర నీమా జామా విప్పేసి, స్లిప్లతో, చలిమంట గూటివగ్గర వెచ్చగా పోయిగా కుప్పిలో కూర్చునేందుకు! ఇంటికివస్తూ చీకటి సందులలో బురదకోస్తూపడ వస్తూన్నంత సేపూ తన యింట్లో వెచ్చదనమూ, పెరిగించిన దీపమూ, తన జీరితమంచి వచ్చిన పురాతన వస్తువులూ అన్ని మనసులో ముందే చిత్రించుకొంటూ వచ్చేవాడు. ఘోషి వాటిని మూలపాకేద్దామనుకొందిగాని రామరామా గదిలో కల్లా అనే రమ్యమైన వస్తువులుగా తయారయాయి. ముఖ్యంగా బాయి 16 కాలంవాటి అద్దాలబీరుదా—ఆ అద్దాల మీద అంతా పల్లెటి పండుగల ఉత్సవదృశ్యాలు తప్పెటలతో నృత్యాలుచేస్తూన్న జానపదుల చిత్రాలు మనోహరంగా చిత్రించబడి ఉన్నాయి. చినవాటి మంచి పరిచితమైన ఆ వస్తువులక్కడ ఉండేటప్పటికీ తన ఇంటి నాతావరణాన్ని, ఆ పరిచిత నే, ఇక్కడ

కూడా మనోజ్ఞంగా గుర్తింపజేస్తూ మనస్సుకు శాంతిని చేకూర్చింది.

ఇంటికొచ్చి పిథిలలుపు తట్టేటప్పటికి, నీలుగా సుగ్రంగా, చక్కగా అలంకరించుకొని, ఫాన్సీ ప్రత్యేకమయ్యింది. ఆమెకు గుడ్డల అలంకరణ చక్కగా తెలుసు. అందుకే, ఎప్పురికంటేని సామాన్యతతో కనిపించే అరిసున్నితపు విధానంలో అలంకరణ సాగించుకొనేది. ఆమె వల్లని ఉమ్మినాను, అతిపాధారణంగా కనబడేది. కానిబహు చక్కగా ఉండేది. చేతులు మోచేతులపైకి పెనక్కు ముడిచి, కంటచేపేటప్పడు గుడ్డలు పొడవకుండా ఒక తెల్లని పెద్దగుమలు బుబాలమీద కప్పకొనేది. ఇంట్లో కంటపమలన్నీ ఆమె చేనేడి. అంట్లు కోమటం, ఇల్లు కడగటంలాంటి చేతులు మొదలుదాకే మోసపమలకు మాత్రం చాకగా ఒక దానిని కుదిర్చింది.

భోజనాలు, పమలన్నీ అయ్యాక తెల్లగుమలు తీసి కంటయింటి తలుపుతవల ఆరవేసి, వచ్చి కూర్చుని, తన మధురకంఠంలో అరినికోసం చక్కచక్కని పొటలు పొడేది.

పిథిలో చరితణికిస్తూ మంధ్రవృద్ధిగా మరు న్నాన్న వద్దంలో కూడా ఎవరెగమండా జన్మాన్న బళ్ళ చక్రాల సందడి సాగిపోతూనే ఉండేది. వరాండా జంకురేకులమీద చినుకులు చిటపట చిట చూడే ద్రిపోతూనే ఉండేవి. గాసిన్ చరియంట పొయ్యిదగ్గర, కేమకుర్చీలో కాళ్లు చాచుకొని కూర్చోని—పొదాలు కాచుకొంటూ చరికాసుతూ పెచ్చగాకూర్చోని - మారాన రైలుపేదకో మేడకిటికిల కేసీ, అక్కడి బల్లలదగ్గర తలయంచుకొని దీపాల వెలుగులో తెరిసి అంటూ లేకుండా వ్రాసుకొంటూ కూర్చున్న రైల్వే సుమత్రాల కేసీ, మాస్తూ కూర్చో నేవాడు.

అతనికి చాలా ముఖంగా ఉంది. ఆ చాలవకు ఆమెనై తన నోగ్గేను కొంటున్నాడు. అయితే తను ప్రేమిస్తున్నాడా? లేదు. కాని, అనవరతం తన పాఖ్యాన్ని వేయకళ్ళ కనిపెట్టా తన నావరించు కొన్న ప్రేమకు కృతజ్ఞుడై పోతున్నాడు. ఇవ్వాళ్లూ కేవలం ఏదో మా యా వా గు ర లో పడిపోతానన్న భయంచేత ఈ సుఖాన్ని నిరాకరించి మారణుడనయి

ఎల్లా ఉండగలిగానా అని ఆశ్చర్యపోతున్నాడు. ఇప్పుడా భయం పేలవంగా, పిచ్చి ద్రుమగా కవటకు న్నూంది. నిలకడలేకుండా, ఏ స్త్రీతో పడితే, ఆ స్త్రీతోపోతూ, ఆలో గ్యావికాపాయకరంగావ్వడం చే మనుషటి జీవితంకన్నా, ఇప్పటి జీవితం చాలా ఎక్ కంగా, సుగ్రంగా లేదా?

తరువాత ఎవ్వడో వచ్చే బాగులుకూడా ఏమీ లేవు. మాజేల్లో, అతను వెల్లిపోవాల్సిన కోణంవచ్చే టప్పటికి, చాలా మనాయాసంగా ఇద్దరూ విడిచి పోతారు. ఆ విషయమంతా ఫాన్సీ ఎరిగేఉంది.

మృత్యువుకూడిరికై, ఇప్పుడు కాక ఎవ్వడో చాలాకాలానికి విధాయకంగా రాగల విషయాన్ని గూర్చి చూట్టాడుకొన్నట్లు, ఆ, రాగల ఎడబాటును గురించి, ఫాన్సీ అతనూ, శాంతంగా చూట్టాడుకునే వాడు. అతని కున్న భయమట్లా ఒకటి. తను బంటరిగా జీవించటంలేదని తన కుటుంబంలో తెలుసుం చేసావని. తండ్రి చాలా తీవ్ర స్వభావుడు. క్రోధి యుడు. ఆయనకు కోపం వస్తేబట్టించి కష్టం.

కాని ఎల్లా తెలుస్తుంది! జీన్, పారిస్లో ఎవర్నీ చూడటానికి వెళ్ళేవాడు కాదు. అతని తండ్రికి (జయనకు కాన్సల్ అని పిలుస్తారు) ఏదాది పొడుగునా ఎట్టేటు, ద్రాక్షతోటలా, అవి చూసు కోటంతోటే ద్రాక్ష పొడవకుండా కాపాడుకో వటంతోటీ, సరిపోతుంది. అతని తల్లి నోగిస్తేది. ఇతరుల సాయం లేనిదే మంచం దిగి వెంపకులు కూడా వేయలేదు. ఇంటి వసంతా నోడీకోవలూ దివోనీకే అప్ప చెప్పేది. మూర్తి, సీరీ, కవలర్నిలు. వాళ్ళ ప్రయోగతోటే తల్లి కాశ్యతంగా కోగిష్టాలల యింది. వాళ్ళ పాదల కూడా సినతల్లి దివోనీవీదే పడింది. ఇక దివోనీ భర్త సీరీ బాబాయి అందామా- ఎన్ని విశ్మయవచ్చినా పసిపిల్లాడే! ఒంటరిగా రైలు ఎక్కడికీ వెళ్ళకే వెళ్ళనీయదు.

ఫాన్సీ, కిప్పుడా కుటుంబం అందరూ ఎరుక అయ్యారు. కానిబెల్ (జీన్ యిల్లు)మంచి ఉత్తరం వచ్చినప్పటికీ, అతని మర్రివెనుక నిలిచి, ఉత్తరం చితర, కవల చెల్లెల్లిద్దరూ పెద్ద అక్షరాలతో వ్రాసిన మాటలు గట్టిగా చదివి, అతనితోపాటు, అతని మధుర స్మృతులలో తాను నీనమిపోయేది.

ఆమె పూర్వ జీవితాన్ని గురించి మాత్రం అతని

కేవల తేలియడు. అతను అవగనూ లేడు. అతనిలో అజ్ఞాతంగా ఉన్న ఉదాత్త యోవన అనాంకారంలో, అతనిలో ఏ ఈర్ష్యా, అలబడి ఆమె విషయంలో కలుగలేదు. తన జీవితమే తనకు సంపూర్ణ మురిపించి, తోటిజీవనాడించుకొంటూ ఆమెను కూడా అందులో ముంచేస్తుతో, విగ్గరగా ఆలోచించుకొంటూ కూర్చునేవాడు. ఆమె ఏమీ మాట్లాడకుండా, అందులో నేలినమైపోయేది.

అల్లా రోజులూ వారాలూ ఆనంద సమాధిలో గడిచిపోయాయి. ఒక్కసారి మాత్రం చిన్న కష్టం లేక ఆంతలోనే సమసిపోయింది. ఆ కష్టం ఇద్దరినీ గాఢంగానే కలవరపెట్టింది. కాని ఇద్దరూ తలొక విధంగా అలబడి పొందారు. ఒకసారి ఆమె నెల తప్పించుకుంది. అతిసంతోషంతో అతనితో చెప్పింది. కాని అరవా ఆనందంలో పొగ్గానలేకపోయాడు. అసూయిషయం అతిన్ని అడల గొట్టింది. తన యీడుతనంకోక విద్వా? ఆ విద్వ సేంచేస్తాడు? తనదని ఒప్పుకొంటాడా? ఈ స్త్రీకి తనకూ మధ్య అది ఎల్లాంటి బంధం కా తయారవుతుంది! భవిష్యత్తు ఎంత క్లిష్టమయిపోతుంది!

ఆకస్మాత్తుగా ఈ బంధం, బరువుగా, కర్కశంగా సంకల్పలాగా చల్లగా తరిలినట్లయింది. ఆంధ్ర నిద్రపట్టలేదు. ఆమెకూడా అంతే. దీర్ఘాలో చనలతో ఆకాశానికేసి మాస్తూ, ఎర్రబొలోచనలతో వాళ్లు ప్రక్క ప్రక్కనే పడుకొనికూడా పదివేలమైళ్ళు, ఎడమయి పోయారు.

అదృష్టవశాత్తూ, ఆ అనుమానం తప్ప అది మళ్ళీ నెలకు ఋణమయింది. మళ్ళీ ఎప్పుటి సంతోషంతో వాళ్ళ ఏకాంతజీవితం ఆనందంగా సాగిపోయింది. సీతాకాలం పూర్తిగా గడిచి, వసంతసూర్యుడు నెలుగొండేటప్పటికి, వాళ్ల నివాసం మరి ఆందంగా కనబడ సాగింది. ఇప్పుడా బాల్కనీ, ముందుదారా కూడా వాడుకలోకి వచ్చాయి. అక్కడే వినిలకాశం కింద మెరుపుగీతలలా ఎగిరిపోతూన్న పక్షులను చూస్తూ పోయే భోజనాలు సాగించేవారు.

సాయంత్రం అదేటప్పటికి సిద్ధి ఎండకు కాలిన రోడ్డు పెగలూ పొగలూ, ఇరుగు పొరుగిళ్ళ కోలాహలం అంతా ఎగజిమ్ముతూండేది. కాని ఈ

విదంతిష్టల ఎత్తున వాతావరణం, ప్రశాంతంగా ఉండి, ఏమాత్రం చల్లగానే ఎక్కడున్నా అక్కడ వీచి, మైమరపించేది. అల్లా ఒకళ్ళ నొకళ్లు పెనవేసుకొని కూర్చుని, తక్కిన ప్రపంచాన్ని, కాలాన్ని సర్వాన్ని మరచిపోయి గంటలకొద్దీ హాయిగా కూర్చుని పోయేవారు. తన రోన్ నడి తీరాన అల్లా గడిపిన చల్లని రాత్రుల వన్నిటిని జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనేవాడు. దూరపు ఉద్వేగాలలో తను కాన్పులేట్ గావెత్తే—అక్కడివేసవిరాత్రులు, అపిషల ప్రయాణాలు; అక్కడి సముద్రాలమీది నిరంతర పడనాలు, ఆ ఉపాలతో కలుగు గవేవాడు. తను బాల్కనీ సుదారం తెర, గాలికి ఏక కదలికగా కదుల్తూ, దీర్ఘ నిశ్వాసంలాగా వినిపిస్తూన్న స్వరం, ఆస్వాన్నిక సముద్రపవనాల గుళంలో కలిసిపోయేది. ఇంతలో, కనుమాపు కందని కించిచ్చులీత ఆధరాంచలాలు తన పెదవులను చుంబిస్తూ “నన్ను ప్రేమిస్తున్నావా” అని మెల్లిగా సుసవన బాదుతుంటే, ఆ స్వప్న పీఠినుంచి లైలుపడి “తప్పకుండా ప్రేమిస్తున్నా” అనేందుకు వ్యతిరేక పట్టేది. మరి పసివాళ్ళతో ఇదే యాతన! వాళ్ళకు తలనిండా లక్ష ఆలోచనలు!

అదే బాల్కనీలో, రెండోభాగంలో మరో జంట కూడతారావాలాసరిస్తూ కూర్చొని ఉండే వారు. ఆ భాగానికి ఈ భాగానికి మధ్య ఇనుపు చువ్వల దడి అడ్డంగా ఉండేది. దడిచిండా పచ్చని లతలు, తీగలు అల్లుకొనిపోయి ఉండేవి. ఆ జంట హేమైమాదంపరులు. వాళ్ళకు పెళ్ళి అయింది. మంచి స్థూలకాయలు. వాళ్ళ చురుకైనకల్తాలు ధవేటరావాలలాగా విసబడేవి. ఇద్దరికీ తోడూ తోడూ, అభిరుచులూ అభినివేశాలూ అన్నీ బహు చక్కగా కుదిరినట్లుండేవి. మందగొడి పద్మకులు కూడా ఇద్దరిలోనూ ఒకేమాదిరిగా ఉండేవి. ప్రథమ యోవనాలు గడిచాకకూడా, ఇంకా అంత ప్రేమలో నిమగ్నలయిపోయి, పిట్టగోడ నానుకొని, మెత్తరి రాగాలలో ఇద్దరూ జంటగా చినవాటి శృంగారపదాలు పాడుతూ సాక్కుతూంటే, మంద ముచ్చటయ్యేది.

“కలలోన వాడేమొ, కటికచీకటిరేయి,
నిట్టూర్పుతూ నిలిచి నట్లుగా వినిపించె—
ఎంత చక్కని కలయో!—ఇదే నిదురపోనియ్యో!”

ఫాన్సీ వాళ్లు వచ్చారు. వాళ్ళతో పరిచయం చేసుకోవాలనిపించింది. అప్పుడప్పుడు ఆ వల్లని దడి ఇనుపచుక్కల గండ్లలోనుంచి, ఫాన్సీ మాడమ్ మోట్టేమా ఒకళ్ళ పొకళ్లు చూసుకొనేవారు. ప్రేమ జీవితంలో ముగ్గులై ముఖులైఉన్న స్త్రీల వదనాలలో ఉండే మందహాసాలు వాళ్ళ ముఖాల్లో ప్రతిఫలిస్తుండేవి. మొగవాళ్ళుమాత్రం, మామూలుగానే ఎవళ్ళకు వాళ్లుగానే ఉంటూ ఒకళ్ళతో ఒకళ్ళు చూట్లాడుకొనేవారు కారు.

ఒకనాడు సాయంత్రం జీన్ క్యాయిడి ఆర్యేలో అసీనునూంచి ఇంటికి వస్తూంటే, యారాయేర్ సందు మొగను - ఎవరో పిలిచినట్లు వివశించింది. ఆ సందు మొగనుంచి చూస్తే ఆ సాయంత్రపు తెండ వచ్చు దవంగా పారిస్, రేకులు విడిచివేయకొంటూన్న గులాబి పువ్వులూ అవిపించి, ఆరామత్రేణీ కోర్కెల మైన ఆరావబాట నుందిరాతి నుందరమైవడిగా కవిపిస్తూంది. అప్పటి సాంస్కృతిక ప్రపంచంలో మరెక్కడా కూడా లభ్యంకాదు.

“వావయ్యో! అందాల అబ్బాయి! దా! మాతో తోనుడుగానిరా! నిన్ను చూస్తేనే ఈ మని లాడికి కన్నులపండుగగా ఉంటుంది!”

హూటర్ వరండా కోడ్లు పేట్ మెంటుమీడికి వారి, పేట్ మెంటుమీడికి కూడా బల్లలూ కుర్చీలూ పగచి ఉన్న ఒక నూటల్ ముందు, జీన్ మ రెండు చేతులూ బలంగా లాక్కూత్తూ అక్కడ పేచిర్ ముందు కుర్చీలో కూలచేకాడు. “కావుడర్” అంటూ చుట్టుప్రక్కనున్న విలాయితీ జనం, వల్లెటివాళ్ళూ, నవనవలు పోతున్నారు.

అతని ఆ మహా కాయానికి ఆతని యుద్ధవీర వేషానికి, అతను తోనుకూన్న ఆసుపచ్చపారాయ వర్ణం అనురిపట్లుగా కుదిరింది. కావుడర్ ప్రక్కనే ఇంజనీరు డెషిలెట్ కూర్చుని ఉన్నాడు. ఆ క్రితం కోడనే పారిస్ కు వెలుతులకు వచ్చాడు. ఎండ్లలో మొగం కొంచెం వల్లబడి, మనిషి కాస్త చిక్కి దవడ ఎముకలు పొడుచుకొచ్చినట్లు కనబడుతూ నరిగి ఉన్నాడు. ఆ నీరసంలో అతని చిన్నికళ్ళు మరీ కరుణార్ధంగా కనబడుతున్నాయి. ముకుకోళ్లు పెద్దవి చేసికొని, పారిస్ పౌరభాషనుతనూ ఆత్రంతో

ఆశ్రూనించేస్తూన్నట్లున్నాడు. జీన్ కూళ్ళు గానే, కావుడర్ చేతులు నివ్వకుంటూ వర్చ కోపోక్తిగా,

“ఓరి! ఏం చక్కనికోడె రూడోయ్! ఒకప్పుడు నేను ఆయాకున, ఆత్రంగరాల నాన్సుతో అల్లానే ఉండేవాడినంటే! అహా! అహా! యావనం నుమా, యావనం!” అంటున్నాడు.

డెషిలెట్ తన మిత్తనికోరణికి చిరువత్స వత్సకూ “ఇంకా ఆ పాటేనా?” అన్నాడు.

“నవ్వొద్దు భాయీ, నన్ను చూసి నవ్వకద్దు! ఎందుకూ, నాకున్న సర్వస్వము, ఈ పతకాలు, విరుదులు, శిల్పకాల, రాజశిల్పత్వమూ, ఒక పేమిటి ఆ ధండాలం అంతా ఇచ్చేస్తాను! ఆ బంగారు ఉంగరాల నాన్సుమాత్రం వాకిమ్మను చాలు!” అని, అకస్మాత్తుగా గాసిన్ వంక తిరిగి, “అన్నట్లు, శాఫోనేం చేశావు? ఇప్పుడెవరికంటికి ఆమె కన బడ్తూన్నట్లు లేదే?” అని అడిగాడు.

జీన్ ఆర్థం చేసికోలేక అతని వంక తెల్లతోయి చూశాడు.

“ఓహో! అయితే నుత్త్య ఇప్పుడు వాంతో ఉండటం లేదన్నమాట!” అన్నాడు కాఉడర్. అప్పటికి అతను తెల్లతోతూ నేఉంటేమాసిచిరాకుగా “శాఫో, రేరియమా!—ఫాన్సీలిగాండ!—రిల్లీ డి ఆచేలా?”

“ఓ అదా! అప్పుడే ఎప్పుడో పోయింది.”

ఎందుకట్లా అన్నాడో? తన ప్రేయసిని శాఫో పేరిట పిలిచినందుకు నామర్తా, సిగ్గు—స్వస్త్రి ప్రసక్తి ఇతరుల ముందు తెచ్చేందుకుకల అయిదురీ,— అన్నిటికన్నా బహుశా, యితరత్రా తనమందు ఎవరూ వెప్పని వికేషాలు తెలుసుకోవాలన్న కుకూ కులమా—అల్లా అనటానికి ప్రేరేపించి ఉంటాయి.

“శాఫో! ఆ! ఇంకా శాఫో తిరుగులాడుతూనే ఉందా?” అంటూ, అక్కడి పూలవనాలు, పచ్చని చెట్లూ, ఆప్రకృతివంతా కన్నులగ్రోలుతూ కూర్చున్న డెషిలెట్ పరధ్యాన్నంగా అన్నాడు.

“అరే! క్రిందటి ఏడు నీయింట్లో విందుకు వచ్చింది జ్ఞాపకం లేదా! విసుక్తు చుస్తులలో భలే అందంగా ఉంది! ఆ తర్వాతి శిరత్కలంలో ఒక

గొట్టంతో పీలుస్తూ చప్పురిస్తూ కూర్చున్నాడు. నిజంగా అతినిగి ఇచ్చింది విషమే అయిఉంటుంది. లేకపోలే నుండేలా పేగులూ కూడా ఇంత విగుసుకు పోతాయా!

సాయంత్రపుటెండ ఇంకా దుట్టునుని తగులు కున్నా కూడా గాసిక లోపల వదిలిపోతున్నాడు. అతిని కళ్ళు చైతులకన్నాయి. ఏదో పొగమంచులో నీడలు కదులుతూన్నట్లు, ఆ మసకవలగులో, బస్సు మనుషులూ, బహుసర్వస్వమూ నీడలలా కదులు తూన్నట్లు కనిపిస్తున్నాయి. పారిస్ అంతా నిశ్శబ్ద మయిపోయి అక్కడి తమ బల్లనిగ్గిర మాటలు తిప్ప నురేమీ వినుబడలేదు. ఇప్పుడు డెషిలెక్ మాట్లాడుతున్నాడు. ఈమాట విడం అతను పొస్తున్నాడు.

“ఈ తెగతెంపుల్ని ఇంతహోరంగా ఉంటా యేమిటి?”

డెషిలెక్ వెమృదిగా మాట్లాడుతున్నాడు. అతిని ఆశ్చర్యం భోరణిలో అనంత దయామయునివ ఒక మృదుస్వనం కూడా విగిరితయి ఉంది.

“నీళ్లు వికృతరబడి ఒక్కఇంట్లో ఉంటారు. ఒక్క కంచంలో తింటారు. ఒక్క మంచంలో పడు కొంటూ, ఒక్కొక్కళ్ళు కలిసిపోయి, ఉమ్మడిగా కలలుకంటూ, ఉమ్మడిగా చెమటలోడుస్తూ ఒత్తు కొని ఒత్తుకొని పడుకొంటారు. అరమరలు లేకుండా ఒక్కళ్ళతో ఒక్కళ్లు అన్నీ చెప్పకొంటారు. ఒక్కళ్ళ కొకళ్లు సర్వమూ అర్పించుకొంటారు. చూపులూ చేదలూ, అభిప్రాయాలూ, పద్ధతులూ, వేషభౌషలూ, చివరికి ధూపాలుకూడా, ఒక్కటిని వొకళ్ళు అలవర్చుకొంటారు. మృణ్మిసర్వంతమూ ఒక్కళ్ళ కొకళ్ళయిపోతారు. తీరా ఒకనాడకస్తాత్తగా ఒక్కళ్ళనొకళ్ళు వదిలేసి వేదించుకుపోతారు. ఎల్లా చేస్తారంటే పిల్చిల్లా! ఎల్లా ప్రాణాలావ్వతాయి! నేను మాత్రం జన్మలో అల్లా చెయ్యలేను—నిజమే! అడవి నన్ను మోసంచెయ్యొచ్చు. నా ఒంటినిండా బురద పులుమవచ్చు, నన్ను బురదలో కీడవ్వచ్చు! కాని ఎన్ని చేసినా, కళ్ళు నీళ్ళట్టుకొని, “నన్ను వదిలిపోవద్దం” అని చూలు, ఇంక నేను కదిలకే! అందుకే ఎవరన్నా తేరి నే, ఒక్కరాత్రికి మించి చేరనియ్యనే! మన పారిసామెలి చెప్పినట్లు, రేపనేది

లేదు. కాదంటావ్ పెళ్ళిచేసుకో! అంటే, ఆఖరు. అదింకా మర్యాదైన పని!”

“చేపు లేదు! చేపు లేదు! నీలాంటివాడు అల్లా మాట్లాడటం బహు తేలికేలే నోయ్. ఒక్కరాత్రితో వదలేసి స్త్రీలు చాలామంది ఉంటారు. ఉదాహరణకు, ఆమె అల్లాంటిదే” అన్నాడు కాపుదర్.

“ఆమెనే రాత్రిదాటాక ఒక్క నిమిషంకూడా ఉంచలేదే నేను.” అన్నాడు డెషిలెక్, సంతృప్త మందహాసంతో. ఆహానం యాని జీన్ తనుబల్ల కంపించిపోయాడు.

కా ఉదిర్ జవాబు చెబున్నాడు.

“అంటే మత్స్య అవిద రకం కాదన మాట! లేకుంటే ఎలాంటిదనుకొన్నావు? ప్రేమించిందంటే, పట్టుకు వెళ్ళాడుమంది. ఆ మనిషికి గృహిణిగా కాపురంచెయ్యాలని మహామోజా. కాని దిక్కు మాలినకర్క, అవిద ఎవ్వడు కాపురం పెట్టివా భగ్గు మాతూ నే వచ్చింది. నవలాకారుడు డిజోయియో చేరింది. అతను వచ్చిపోయాడు. రిజానో కంట పడ్డది. వాడు వేరే పెళ్ళిచేసుకొన్నాడు. తిరువారి స్వర్ణకారుడు ప్లామెంట్ ను బట్టింది. చాలా అందంగా ఉండేవాడు. ఒకప్పుడు “మోడర్”గా ఉంటూండే వాడు కూడా—ఎవ్వడూ ఆమెకు అందమూ, ప్రతిభా అంటే నీ మోడర్ క్కు తుండేది. సరే, ఆ కాపురానికి పట్టిన దౌర్భాగ్యం ఆ కథంతా తెలిసిందేగదా?”

“ఏ కథా!” అన్నాడు జీన్, మాట మింగుడు పడక ఉక్కిరిరిక్కిరాతున్న కంఠంతో. ఒకప్పుడు పారిస్ నంతనూ ఉద్రిక్తంచేసిన ఆ ప్రేమికుల గాథ వింటూ గ్లాసులో పానీయం తృణవాళింతో పీలుస్తూ కూర్చున్నాడు.

ఆ స్వర్ణకారుడు నీడవాడు. ఈ స్త్రీ అంటే మహా వ్యామోహంలో ఉన్నాడు. ఎక్కడ తిన్ను వదిలేస్తుందో అని నిత్యం భయపడుతూండేవాడు. అందుకని ఆమెకు నిత్యభోగాలన్నీ సమకూర్చే ప్రయత్నంలో, దొంగనోట్లు అయ్యవేశాడు. చాచాపు వేసీవెయ్యటంలో నే పట్టుబడ్డాడు. ఇద్దరినీ కంటనే తైదుచేశారు. తీర్పులో అతినికి పదేళ్ళు కఠిన పరకం వేశారు. ఆమె తప్ప ఎక్కువ ఋణాపు

కావడమ ఆరెల్లు రిఫక్టరీ టైలకు మాత్రం పంపించారు.

ఆనాటి టైలరువల్లో ఆ తెలగుమాలా ఆమె ఎంత చక్కగా ఉన్నదీ కావుదర్శకమైతే జ్ఞాపకం చేస్తున్నాడు. "ఆ ధైర్యం!—ఏ మాత్రమైనా తొణికించా—చివరిదాకా ప్రేమకునివట్ట విశ్వాసంతోనే ఉంది. ఆ తెల్లమొహం బట్టిని బట్టుకొని ఏం యూహించేసింది! తిర్యాతి ప్రియుణ్ణి పోలీసులు తీసుకెళ్తాంటే పార్ట్ బోపిలవీడుగా ప్రియుణ్ణి ముద్దులు చెప్తూ ఎంత చక్కగా అంది. "ఏం, ఫరవాలేదు ప్రియతమా! మళ్ళీ మంచిలోంటా వస్తాయి మనమప్పటికీ ఇల్లా ప్రేమించుకొంటూనే ఉంటాము" ... అబ్బ ఆమె మాటలు వింటూంటే ఆవ్వుకు రావ్వుకూడా కరిగిపోతాయనిపించింది. ఏమైనా ఆ తిర్యాతి మళ్ళీ ఆమెకు ఒక కాపురం అంటూ వుడుటుబడిలేదు.

"అప్పటినుంచీ పెద్ద పెద్దల మగ్గు తిరగటం మొదలు పెట్టింది. నెలకొకట్టి, వారాని కొకన్నీ, జేర దీసేది. కానీ ఆర్థిస్తులదగ్గర మాత్రం చేరేదికాదు. ఆర్థిస్తులంటే బలే హులు పుట్టించడం కొంటాను. ఆ తిరువార ఎప్పడైనా ఎవళ్ళనైనా కళా కారులనంటూ చూసిందంటే, ఒక్కనా దగ్గరకే వచ్చేది. ఇంకెవరింటికీ వెళ్ళేదికాదనే నానమ్మకం. ఉండి ఉండి ఎవ్వడో ఒకనాడు నా స్టూడియోకి వచ్చేది. కాసేపు కూర్చుని నా తోపాటు ఒక సిగరెట్టు కాల్చి నెల్లిపోయేది. తిర్యాతి మళ్ళీ కొన్ని నెలలదాకా మనిషి పత్రాయేలేదు. అతాత్రుగా ఒకనాడు ప్రార్థున్న ఈ అందగాడూ, ఆమె కూర్చుని ఫలహారాలు చేస్తూ చిలకల్లాగా నోళ్ళతో ద్రాక్షపళ్ళు ఒకళ్ళ కొకళ్ళు అందిచ్చుకొంటూ కనబడ్డారు. "అవో! మాకాఫీకు మళ్ళీ పాట్లు ప్రారంభమయ్యావే!" అనుకున్నా!"

తన ఇక ధరించ లేక పోయాడు. అక్కడి త్రాగినవిషం అంతా తిమ్మ దిగ్గంచేసి చంకేస్తోన్నట్లునిపించింది. కొద్ది నిమిషాలు చరికి గడ్డగట్టుకు పోయాక అకస్మాత్తుగా నుండెల్లో నుంట బయలుదేరి రొమ్ము దిగదీసి, తలకెక్కి ధవారీస్తూ, చంద్రనివ్వలు నించా కూరితే కుంపటిని బ్రహ్మం కొట్టివట్టు, తలను

బద్దలు కొట్టేసుంది, అల్లాగే నుట్టపు బగ్గిల కడ్డు నడుస్తూ కోడ్డు చాటాడు. నుట్టపువాళ్ళు కేకలు వేశారు. ఎవళ్ళవీదా, అరుస్తారు, తెలివితక్కువ మొగాలు?

పూవుల బజారులోనుంచి పోతున్నాడు. అక్కడి ముద్దబంతిపూల వాడన మొగం మొత్తుతోంది. తన ప్రియురాలు ఆ నెంటే చాడుతుంది, ఉచ్చ తంతో అక్కడినుంచి వైటవతుతూ ఆ లోపలితర ఆగక మనసులో మాటలు గట్టిగా అనుకొంటున్నాడు. "ప్రియురాలా! పచ్చిబోగంది! కాఫీ, కాఫీ! ఏడాదిపాటు ఈ—దీనితో కాపురం చేశానా!" ఉగ్రకోపంతో ఆపేరు మళ్ళీ మళ్ళీ ఉచ్చరించ సాగాడు. లోకాభిరామాయనపు రంభపురాణా లందిచ్చే చాచారి పత్రకల్లో, ఆ భోగస్త్రీల పెట్టుకు పేర్లలో ఈపేరుకూడా చదివిన జ్ఞాపకం వచ్చింది. రంభా, మేనకా, తిలక్ తిమాంటిపేర్లు—కాఫీ, కోరా, కేరో, ఫ్రీడి, కంబి..."

ఆ పేరి నెంపక్షరాలతోపాటు, ఆ స్త్రీ తనన నుంథా మురుగుతూమూలో ధారకట్టి పొరుతున్నట్లు కన్నులముందాడింది. కావుదర్శక మూడియో, లాగు ర్నరీ ఇంట గలాటా, నీచపువీధుల్లో దారికాపులు, కవిగుమ్మలదగ్గర పడిగావులు...ఆ తిర్యాతి ఆ అందాల స్వర్ణకాదుడు—పార్టీరీ, పెడమ్మకొద్దు టైలువేషంలో చక్కగా అమరిన ఆ తెలగుమాలా, ప్రియుణ్ణి గారిలో విసరి న ముద్దు; "ఫరవాలేదు! ప్రియతమా" "ప్రియతమా" తనను పిలిచేటప్పడూ అతే మాటలు! ఛీ! సిగ్గుసిగ్గు!

పోసితే, ఈ కళ్ళలం అంతా వెంటనే కడిగేసు కొని కాళ్ళరంగా తెగతెంపులు చేసుకోవా లనుకొ న్నాడు.

ఆ ముద్దబంతిపూల వాడన అల్లాగే అతన్ని వన్నాడుతూంది. సాంధ్యాకాశం కూడా ఆ పూవు రంగునే ప్రసరించుకొంటుంది.

అంతనిపూ ఆ బజారునే అటూనించి ఇటూ ఇటూనించి అటూ, కటకటాల మగ్గు ఉన్నట్లు, తిరుగు తున్నావని అకస్మాత్తుగా గ్రహించుకొన్నాడు. అక్కడినుంచి తన బోవను బయలుదేరి ముందుకు సాగి ఇట్టే తను పీధికి చేరుకున్నాడు. వెంటనే లోపలికెల్లి మాటానుంతి లేకుండా అట్టట్టుకొని ఆవిడను నిధి

లోకి పోయి, ఆ పేరు రెండవరాలూ ఆమె మొగం మీద ఉండి, లైటింగ్ గంటేర్లమనోహరమైనది. తన తలుపుదగ్గరకు వచ్చాక అనుమానాలు వట్టుకొన్నాయి. ఆలోచనలో పడ్డాడు. మళ్ళీ నాలుగడుగులు ముందుకు నడిచాడు.

కేకలు వేస్తుంది. పెక్కులు పెట్టి ఏడుస్తుంది. ఆకేళ రూపి ఆర్మీలో లాగే, ఆ బనారు తిట్టూ, భాష, అంతా వాడుకూ ఇల్లంతా గల్లంతు చేసేస్తుంది.

పోనీ ఉత్తరం వ్రాస్తే! బ్రాహ్మ అదే మంచిపని. బహుశ్చంద్రంగా మూడునాలుగు సూత్రాల మూలలో తెగలేంపులు చేసుకోవచ్చు.

దగ్గర యింగ్లీషు హోటల్లో కల్లాడు. కొత్తగానీ లైటు దీపం వెలుగులో హోటల్ దాదాపు ఖాళీగా బావురుముంటూ ఉంది.

ఒక బల్లదగ్గర, గూరగుడ్డ నుడిపేటి స్త్రీ ఒకటి చేపలకారమంత్రమే తింటూ కూర్చుంది. బల్ల తడి తడిగా జడ్జోడుతుంది. ఒక గ్లాసుకు ఏల్ సారాయం తెమ్మని ఆర్దరిచ్చి, ఆ గ్లాసు ముట్టుకోకుండానే ఉత్తరం వ్రాయటాని కుప్రయించాడు. కాని చెప్పదలచుకొన్నదంతా బుజ్జిలో ఉడుకెత్తి పొంతుకూరుతూ, అన్ని మాటలూ ఒకేపాటి దొర్లిపనిటానికి ఉరుకుకూన్నట్లున్నాయి. కలంలో పిదామూత్రం గడ్డ కట్టుకుపోయినట్లు ఆకురాలు తొందరగా సాగటమేలేదు.

రెండుమూడునాల్గు వ్రాసి చించేశాడు. చివరికి ఉత్తరం వ్రాయకుండానే పెట్టామని లేచున్నాడు. ప్రక్కనే నన్నగా నోటిలో ముద్దలతోపాటు ఆత్రంగా మాటలుకూడా నములుతూ గొంతుక వినిపించింది. “మీ రెల్లాగా తాగటం లేదుగా—నే తీసికోనా?” అని ఆ అమ్మ అడుగుతోంది. తల ఊపాడు. ఆ అమ్మ అతి ఆత్రంతో గర్గాసు ఎత్తుకొని పెద్ద పెద్ద నుటకలు మ్రొంగేస్తోంది. ఆ తాగటంలో, ఆమె ఎంత దుష్ఠిలో ఉందో తెలిసివచ్చింది. ఆమె దగ్గర, తిన్నపదార్థం పానీయంతో తడుపుకొనేందుకు కూడా ఏబ్బులేదు. ఆతనిలో అనంతమైన జాలి పుట్టుకొని వచ్చింది. ఆజాలి పువకేమనుమిస్తోంది. ఆ జాలిలో, అడదాని బ్రతుకు ఎంత దౌర్భాగ్యమూ

యిష్టం కావచ్చునో, అకస్మాత్తుగా కన్నుల కట్టినట్లు యింది.

కొంత దయాదర్శి చిత్తంతో విషయవిచారణ చేసుకోగలిగాడు—తనకు ప్రాప్తించిన దుష్ఠితిని పశ్చాత్తుకంగా విమర్శించుకోసాగాడు.

ఎంతైనా, ఆవిడ తనతో ఆదిన ఆబద్ధమేమీ లేదు. ఆవిడ పూర్వజీవితంవిషయం ఏమీ తెలియదంటే కారణం, ఏనాడూ తను ఏ స్వల్పకుతూహలమూ ఆ విషయంలో చూపకపోవటమేకదా! ఆలోచించుతే! కనీ ఆవిడను తప్పవత్తున్నాడు? జైలుకి వెళ్ళిందనా? కొద్దువారు ఆమె తప్పలేదనే తీర్పు ఇచ్చారకదా! తీర్పు ఆవగానే జనం ఆమెను అభినందిస్తూ భుజాలమీద ఎత్తుకొని లైటింగ్ తీసుకొచ్చారే! మరి ఇంకేమిటి? తనకుముందు ఇతరులు కొందరు అనుభవించారనా? ఆవిషయం తనకు పూర్తిగా తెలిసినదేకదా? వాళ్ళంతా ఎవరో అనామకులు కాక ప్రతిభాశాలురైనందుకూ, వాళ్ళ చిత్రాలను కల్పాలనే పొగడతూ, తను వాళ్ళతో కూర్చుని మాట్లాడి గలిగినందుకేనా అసహ్యం? సామాన్యులను కాక గొప్పవాళ్ళను వరించినందుకు తను ఆమెను తప్ప పట్టగలడా?

ఇంతలో, అతని హృదయంకరం మారుమూలలలో ఎక్కడో, అతని కలిశే ఒప్పుకోలేని, ఒక దురహంకారము నన్నగా పొటమరించింది. ఆ మహాపురుషులందరితోపాటు తనుకూడా ఆమె ననుభవించ గలిగాడు. తనకులాగే వాళ్ళకుకూడా ఆమె అందంగానే కనబడ్డిది.

అతని యాకున ఎవ్వరికీ ఆత్మవిశ్వాసం ఉండటం కష్టం, తనబుద్ధి సమమో అసమమో, తనది ఏ అంతరమో, ఎవ్వరూ నిజంగా తెలిసికోలేదు. ఆ యాకున “స్త్రీ”ని ప్రేమిస్తాడు. అంటే “ప్రేమ” భావాన్నే! ఆ యాకున అనుభవవిద్ధమైన మాపు ఉందిదు. యాక ప్రేమికుడు తన ప్రేయురాలి ఛాటోను నీకు చూపించినప్పుడు, తన దసజ్జత్వానికి, నీ ఆమోదం ఉందో లేదో చూసుకొని మనస్సును దిట్టపరుచుకొనూస్తాడు.

ఇప్పుడు, కాఫీవదినం మహోత్సవంగా ఉజ్జ్వలంగా కనిపించసాగింది. లాగూన్నరీ మహాకవి, ఆ వదనాన్ని మహోజ్వలంగా వర్ణించాడు. మహోల్లి

కాపురం తన శిల్పంలో దానికి అమరత్వం చేశాడు.

చెట్టికోళ్ళూ ఉన్న ఒక రోడ్డుప్రక్కనున్న పొద్దు తొలచిందా ముందు ఆలోచనలో నిమగ్నమై ఉన్నాడు. జాన్ వెల్. గోధూమికామయం. అక్కడ కేరిండా లావున్న పిల్లల కేకలు, మాలివాళ్ళ పిల్లల మలాపాకబుద్ధులు, ధూళిలో పాలు తగి వాతావరణాన్ని నింపుతున్నాయి.

అకస్మాత్తుగా అతనికి మళ్ళీ చెట్టికోడంతో ఆచేకంకలింది. తేచి నరదరా ముందుకు వదిలిపోతూ తనలో తన గట్టిగా గొలుసుకొంటున్నాడు... ఓహోహో! ధీరేబానుంది కాఫోరిగ్రహం! ఏ షాపులో వదిలే ఆషాపులో దొరికే విప్రం! ఎక్కడ వదిలే అక్కడ కవచం బొమ్మ! అల్లాటప్పాపాట కన్నా కనాకపం! దావాపు ఆ పొరానికపు కాఫో మన్న కళ్ళం అంతా ఉంది. ఆ పేరు కథాబాల తరబడి దిగజారి దిగజారి, బూతుకథల బురదలలో పొద్దాడి, పొరానిక స్వచ్ఛత ఏమైనా మైవా ప్రభమంలో ఉంటే అది అంతా పోగొట్టుకొని చేతత చేత దొర్లుగొల్తు రోగానికి చేస్తే పోయినట్లుగా, అక్క పతనమై పోయింది. ఆరి ధగ వంతుడా! సర్వమూ పోవచ్చుటేనేనోందికదా!

అల్లా తికమకలుపడుతూ, ఒక నిమిషం ఉన్నంతా ఒక నిమిషం కాంతుతోతూ, విరుద్ధ భావాల, ఉద్దేశాలమధ్య ఊహించుతూ పోతున్నాడు. అంతంతకు చీకలులు ముసురుకొంటున్నాయి. బాట విర్రవ మాతాంది. గాలి ఇంకా వేడిగానే ఉంది. ఏరో పన్నుని దుర్వాసన గాలిలో అలుముకున్నట్లుంది. అటు మాడగా చేద్దగోరిబొడ్డి, నేటు కవచింది. లాటిన్ క్వార్టరువలనాకాదుకు, "సిం డెరి నెట్టి"నవల రచయిత, డిజోయ్ స్కూర కార్తం, అతని గోరియా, కాఉచల్ వెక్కిన అతని శిలావిగ్రహం పూసించే ఉత్సవ సందర్భంలో, సంవత్సరంక్రింద, యువజనసమాహారంలో తమకుడా ఈ కృతావవాటికను వచ్చిన జ్ఞాపకం వచ్చింది. డిజోయ్! కాఉచల్! ఒక్క రెండుగంటలలో ఆ నామామరాలు, ఎల్లాంటి మారిత స్వవిని సేకరించుకొన్నాయి! ఆ పూజోదంతాలన్నీ చెవులబడ్డాక అల్లాంటి ఆ ప్రవృత్తి వివాహాలను మరిచి డెస్కైల్

చేసిన దానిని సునిశిత విమర్శనమంతా విన్నాక— ఈ విద్యార్థికో ఉంతుకుకై, అతని ఈ బొమ్మరింటి కాపురం—అన్నీ ఎంత కృతకంగా, మలీమనంగా కవచమవున్నాయి!

ఆ చీకటి, అమృత్యువాటిక సాన్నిహిత్యంలో మరింత కారువడి భీభత్సం గొల్పుతూంది.

అక్కడినుంచి వెనక్కిరిగినాడు. ఆ పరిసరాల తక్కువగా తాడుతూ చీకటివట్టుల్లా సందరిస్తున్న వ్యక్తులను, ఒరుసుకొంటూ, చీకటి సుయ్యరపు సూరాలూ ఉన్న వాటికికొట్ట సమాధులలో వట్టున్న కౌమిసుల చేలాంచలాలను దులబించుకొంటూ, ఆ చీకటి కొట్ట కిటికీల వెలుగులను దాటుకొంటూ పోతున్నాడు. ఆ కిటికీల అచీకటిమధ్యలో వీరిమా తెలివైన ధగధగలాడే దండ్రిపు బొమ్మలలా, కిటికీల వెనుక ఒక కొక్కళ్ళ కాగిళ్ళలో కదులున్న కారుకుల జంటల దృశ్యాలను చైట పెట్టుకున్నాయి.

ఎంత పొద్దుపోయి ఉంటుందో? వైవ్యంలో చేరిన మొదటి నాడే సుదీర్ఘప్రయాణంచేసిన కొత్త మత్తాడిమిల్లే, వళ్ళంతా కొట్టుకుపోయి, ఓరిక పూర్తిగా వచ్చి పోయినట్లు, పోషిల్లిపోయాడు. ఇందాకటినుంచి అలయించిన ఆ చేపన మూగపడి, బరువుగా కాళ్ళకు దిగజారి, బుజాలను కృంగ దీకేత్తూ వంచేసి, బండ్ల బరువైనట్లుయిపోయింది. అత్తా! పడమర్లేరి విద్రపోగలిగితే! తర్వాత మెగుమవచ్చాక ఆ మనిషితో, మెప్పుడిగా, ఏమీ కోపం తెచ్చుకోకుండా చెప్పొచ్చు. "యాడు. నువ్వవరవో, ఎల్లాంటివావో అంతా నాకు తెలుసు. ఇది నీ తప్పుకాదు నా తప్పుకాదు. కాని ఇక ఇద్దరం కలిసి తీరించతేం. ఎవరిక్రొవను నాకు పోవాం" అని చెప్పేసి, ఆవిడ వెంటబడకుండా తప్పించుకు పేండుకు, తమ ఉరువోయి, అమ్మను చెల్లెళ్ళను చూస్తాడు. వాళ్ళ కాగిలింతలలో కేసు కుంటాడు. అక్కడ, రోన్వదిరిందనుంచి వచ్చే, శీతపవనాలలో, పరిసర, ఉడ్రేజ, వాతావరణంలో, ఈ దుస్వప్న, దొర్లుగొల్తు, కళ్ళాన్నంతా కడిగేసుకొంటాడు...

అతనికోపం కారుకొని కారుకొని చూచి,

అట్లాగే మంచంమీద పడుకొని తెలియకుండానే నిద్రపోయింది. దీపం పెద్దగా వెలుగుతూనే ఉంది. చదువుకొన్న నవల ఆమెపక్కనే దుప్పటిమీద పెనుమకొనిపడిఉంది. అతను వచ్చివా ఆమెకు మెగుకుడు రాలేదు. మంచంపక్కనే నుల్పుని, అంతకుముందు చెప్పడూ మాడని అపరిచిత స్త్రీ వక్కడ చూస్తున్నట్లు, ఆమెవంక విపరీతంగా చూస్తూ నిలబడ్డాడు.

నిజంగా ఆమె అందంగానే ఉంది! ఓ! ఏమి అందం! ఆమె చేతులు, వక్షస్థలం, బుజుబా, మన్నరి సుంద్రపు చిగువుతో, మచ్చగాని, మాటివర్ణంగాని లేక, బంగారు పోతపోసినచాయమన్నాయి. కాని కనురెప్పలు మాత్రం కంది ఎట్టుబడివట్లున్నాయి— బహుశా చదువుకొన్న నవల కారణమేమో! లేక అతని రాకకోసం ఎదురుచూడటంకోకల అలవాడి, ఆ చేదనల వల్ల ఎట్టుబడ్డామో!

ఆ నిద్రాభారంలో, నిదురుపడిలి జాలు వారిస ఆ చేతుని తేలుంలోనూ, అలసభార మైన మొగపు రేఖలలోనూ, ప్రియాపరిరంధ్రంలో త్వగ రైస వృటి కామోత్కంపవోద్దీపనాలు ఈషణ్ణాత్రమా మురించటం లేదు. ఆ కనురెప్పల చాయలు, ఆ మొగంతీరు, ఎంతో నిస్సాగమైపోయి నట్లు, సర్వతూ వివేదియకొంటున్నట్లు కనిపిస్తూన్నాయి. ఆ రూపులో ఆ తీవ్రసర్వస్వతూ, వగ్గుంగా ప్రతివారికీ కనబడుతూ ఎట్టపడుట నిలు జ్ఞున్నట్లుంది. ఆమె తయను, పూర్వచరిత్ర, ఆ కోప తాపాలు, ఆర్వాతాలు, తలతిక్కలు, ముదులు, ముదు కారాలు, ఉచ్చతకానుకలాపాలు, వియోగాలు, జైలుశీవికం, కొట్లాటలు, చెబ్బలు, కన్నీళ్లు, ఫిథ త్యాలు—అన్నీ, ఆ, నిద్రావిహీన కామజాలసలతో కమిలిపోయినట్లున్న కంటి మట్టు నీలారుణ వర్ణంలో, వర్ణభావమూర్తజాంతితమైన క్రింది పెదవి చిరుజూర్పులో,—ఉరివారంతా నిరంతర తీర్థప్రజగా వచ్చి, వాహాపళిమన మొనర్చుకొన్న రాషిడిలో అరిగి, సురిగిన పరిభ్రామి అంచులా—వొడిలిపోయి వసి వాడిన పెదవుల తీరులో, వృద్ధాప్యపు మువతలను పంథరించుకొంటూన్న మొగపులుబ్బు చర్మపు విక తీతలో—అన్నీ ప్రత్యక్షంగా కనబడుతున్నాయి.

మృత్యుసన్నిధి నిశ్చిన్న పరివృతమై, తీవ్ర సర్వ

స్వాస్థీ విశ్వావహీనంగా బట్టబయలుపరుస్తూన్న, ఆ సుషుప్త్యవస్థ ఒక మహాగంధీరతను, వెలు వరుచుకొంటూంది. చీకటిరాత్రిలో రణరంగ మట్లుగా ఘాతుకాలను బతుకులెట్టూ, చీకటి కదలి కల రాయలలో అంతకన్న మహాఘోరాలను మురింప చేస్తూ, మహాభీభత్సప్రాయంగా కూడా కనుబడు తూంది.

ఒక్కసారిగా ఆ దీపిడి చేపం అంతా కంపించిపోయింది. కన్నీటి వెల్లువలో సర్వతూ కదిలేను కొంచానున్న ఆశ్రోశము కుత్తుకబంటిగా అతన్ని ముంచివేసింది.

4

తెరచి ఉన్న కిటికీ దగ్గరగా కూర్చుని ఇద్దరూ భోజనాలు ముగిస్తున్నారు. జైలు సాంధ్య కాళంలో పతనం చారులుగట్టి నిద్రపావసావ మంగళగీతా లాలిస్తున్నాయి.

జీన్ చూట్టావటం లేదు. కాని ఏవో అడగటానికి ఉద్ద్యమిస్తున్నాడు. కాఉజరతో చూట్టాడి నవ్వుటినుంచీ తిమ్మ వెంటాడుతూన్న దుర్బర ఆవేద నమనురించే! ఆ ఆవేదనతోనే అప్పటినుంచీ ఫాన్సీని హింపిస్తూనే ఉన్నాడు. ఆ రెప్పలు చాల్చటం, కృతికంగా తెచ్చిపెట్టుకొన్న ఆ కాంతం, అన్నీ చూసి అతను వోరు తెరంకముందే అతను అడగ తోయే విషయం పసిగట్టివట్టు ఫాన్సీ చూట్టాడ సాగింది.

“ఇదిగో, నువ్వేమనబోతున్నావో వాకు తెలుసు. కాని, బాబు! బాబు! నామాట విను—మళ్ళీ ఇద్దరం ఆరధిస అంతా పడకుండా ఆపలేనా! చూడూ, అదంతా ఏనాడో మృతమై ఆఖరై పోయింది. నేను నిన్ను తప్ప ఎవర్నీ ప్రేమించటం లేదు. నాకు నవ్వుతీవ్వ ప్రపంచంలో ఎవరూ లేదు.”

“అంత ఏనాడో మృతమై ఆఖరైపోయే ఉంటే...” అని మాటవ్యర్థలో అరి, చేడిస కళ్ళలా నిత్యం తగుకు తగుకు మనే ఆమె అందపు తెలిసిరి కళ్ళలో! తీవ్రంగా చూస్తూ, మళ్ళీ మాట సాగించాడు. “అంతే అయితే, అదంతా నిత్యం జ్ఞాపకంచేసే వస్తువులనుమాత్రం ఎందు కుండు

కొంటావు? అదే—రీయాపై పొరుగులో కూల
రాచినవాటినుటే చేతు చెప్పేది" అన్నాడు.

ఆమె కన్నులు తిగుకారి నీలనీలలో అరుణనీలము
మయాయి. "అయితే నీకూ తెలుసన్నమాట."

తన ప్రేమలేఖలు, చిత్రపటాలు, నానావిధ
స్మృతిచిహ్నాలు, ప్రేమార్థమైన జీవితావగత
వివిధప్రేమకలాప భస్మాలులో సంచయన మొనర్చు
కొన్న పురాణాధిక సర్వస్వమంతా, విసర్జించేందుకు
సంసిద్ధమయింది.

"బానీలే! తిర్వానైనా వన్న వమ్మతావా?"

అతని వికృత హాసంలో ఆపవమ్మకం సవాలు
చేసినట్లయి, ఒక్కపరుగున రీర్వావరమయి, పై
పొరుగులో తన బట్టలమగ్గరి భద్రంగా ఉన్న ముత్యపు
వగిడిల అక్కభరిణి బైటికి తీసింది. కొన్నాళ్ళ
నుంచి తన బ్రయుకేమాసంతా ఆ పెట్టిరొదే ఉన్న
ట్లుంది. ఆపెట్టితెచ్చి అతనిముందర భర్తిన పడే
సింది.

"అన్నీ తకలపెట్టేయ్ చించేయ్ నీయిష్టం
వచ్చినట్లు చెయ్యి"

కానీ అతను భరిణ మూతి రియ్యటానికి ఆత్రం
యాపటం లేదు. ఆ మాతమీది ముత్యపువగిడిల ఫల
వృక్షాలు, ఎగురుతూన్న కొంగలూ అన్నీ యాస్తూ
కూర్చున్నాడు. అకస్మాత్తుగా మూతి తెరిచాడు.
అనేక రకాల వివిధవర్ణాల—వివిధ పరిమాణాల ఉత్త
రాలు, కవర్లు, అన్నిరకాల దున్నారీలు, నాగరిక
పత్రాలు, పాతికాగిరిప్పీలికలపై వ్రాతలు,
చిత్రకాగితాలపై పెన్సలుబరుకుక్కు, విజిటింగ్
కార్డులూ అన్నివిధాల ప్రేమలేఖలూ, సంజ్ఞా
పత్రాలూ, మువతలు చీలిపోతున్న పెగుసుకాగి
తిమ్మక్కలు, అన్నీ కలగావులంగా, ఎప్పటి
కప్పుడు వెదుక్కొంటూ కలతోనుకొన్నూ పొరు
గులో వస్తువులలాగా, చిందరవందరగా బొత్తికట్టి
ఉన్నాయి. వగతుకొన్న చేతులు ఆ బొత్తిలోకి
గుచ్చెత్తాడు.

"ఇట్లా ఇచ్చేయ్! నీ కళ్ళముందరే అన్నీ తక
లేస్తాను" అంది.

చలిమంట పొయ్యికి దగ్గరగా ఒక కొవ్వొత్తి
వెలిగించుకొని దిగాళ్ళమీద కూర్చుని ఉంది.

"వాకిచ్చేయి" అంది.

"ఉహూ!" అని అడ్డు చెప్పాడు. "అను"
అని గొంతుక తగ్గించి, సిగ్గుపడుతూన్నట్లు నమసుకూ
"ఇండులో కొన్ని చదవాలి..." అన్నాడు.

"ఎందుకు? చదివినకొద్దీ నీకు మరింత బాధ
కలుగుంది" అంది.

అతనికి కలిగే హృదయావేదనే ఆలోచిస్తుంది
తప్ప, తనను ప్రేమించిన ఆ ప్రేమికులందరితోటి తన
రహస్యాలు, తమ తమ మగ్గరి ఆంతరంగికాలు, తన
ప్రక్క పరుండి తనను వాళ్లు పొగిడిన మర్మవర్మ
భావనలు, ఇన్నీ ఆతని కర్పించడంలో, తనకు
కలిగే సిగ్గుచేటును కూడా లక్ష్యపెట్టుకోటండేను.
మాకాళ్ళమీదే అతని ప్రక్కకు జరిగి, అత
నితో కలిసి చదువుతూ క్రిగంట ఆతని ముఖలక్షణా
లలోకిస్తూంది.

"లా గూరైరీ, 1861" అన్న సంతకం, లేడితో
పదిపేజీలకట్ట, ప్రాథమిక దున్నారీలో కవబడింది. ఆ
కవిని చిత్రవర్తి దంపతుల ఆస్థిరీయాపర్యటన
సంతా ప్రత్యక్షంగా వర్ణించి గ్రంథం చేసేందుకు
ఆస్థిరీయా పంపించాడు. ఆ మహోత్సవాలన్నిటినీ
ఉజ్జ్వలంగా వర్ణిస్తూ తన బ్రయురారికి పది పేజీల
ఉత్తరం వ్రాచాడు.

ఆస్థిరీస్, ఉత్సవ జనంతో ఇసుకపేటీ రాల
కుండా కిటకిటలాడిపోతూంది. అరేబియన్ టైటు
కళ్ళలోని గాంధర్వపురి బాగ్మోను తలపించ
చేస్తూంది. ఆఫ్రికాఖండప్రజయోవత్తూ యుంఝూ
మారుత ఉధృతంతో పట్టణమీదికి విరుచుకుపడ్డారా
అన్నట్లుంది. పట్టణం బైటా లోనా కూడా జవవమ్మ
ర్తమే. నీగ్రోపార్థవాహులు ఒంటెలమీద పచ్చి
చిర్రాలు, తుమ్మెదనురు మొదలైన సరుకు తెత్తుకొని
సార్థాలుగా బయలుదేరివచ్చి, సముద్రతీరం పొడు
గునాగుడారాలు వేసుకొని విడికాదు. అక్కడి మనుష్య
సమాహం, వానా జంతుజాలం, అన్నీ మృగమద
మనుష్యమద వాసవలతో వాతావరణాన్నంతా
దుర్భరంగా ముంచెత్తివేస్తూన్నాయి. సార్థవాహులు
రాత్తుల్లు, భోగిమంటలు వేస్తూ, ఆటవిక వృత్తికోలా
హాలలో రాత్రి తెల్ల వార్తూ సముద్ర తీరాన్నంతా
హారెత్తించేస్తున్నారు. తెల్లవారినప్పటినుంచీ చిత్ర
చిత్ర వస్త్రాలంకృతులైన నానాజాతి సామంతరాజుల

ఆగమవ భగోమలు, జయభేరులు, తాళాలు, తప్పెటలు, మోసరూపములు. ప్రవక్తగారి తివ్ర పతాకాల చుట్టూ మేళతాళాలు వాయిస్తూ భక్తబృందాలు చేరేది. వాళ్లకు వెనుకగా, వెండి జుర్రు మొక ముగ్గురు పద్మ పద్మదాలు కప్పి అనుగమనక కారిడువ్యలు గంటలు గలగలమని మోసకున్న ఉత్తమాశ్వాలను సీగ్రోకానినలు నక్రవర్తికి కానుకగా వదిలించుకొని వస్తున్నారు...

ఆకని ప్రతిభవల్ల, ఆ వ్యవసాహ సతవంగా ప్రత్యక్షంగా కమ్మలకు కట్టుబడింది. ఆశురాలు కాగిరిమీద తగిలిపోయింది, రత్న పరిక్షకులు కాగిరిమీద పెట్టి పరిక్ష చేస్తున్న రత్నలూగ, మెరుస్తున్నాయి. విజానికి ఇంతింతటి మహాభాగ్యులు ఆమె ఒక్కోవచ్చి పడివండుకు, ఆమె ఎంతైనా గర్వింబి ఉండవచ్చు. యధాధానికి ఆమె నా మహాకవి ఎంతో ప్రేమించి ఉండవచ్చును. ఇంతటి మహాస్సవమ్యంలా ఉన్నా ఆమె ఆమె వొక్కతే భాగ్యవంతు ఆమెగోపమే పరితపిస్తూ ఆమెగర్విర లేదని విరహ వేదనలో పేగిపోతున్నాడు.

“అబ్బ! గతరాత్రంతా యాడిలా ఆర్కేష్ లో నీ గదిలో పట్టెమంచమీద నీతోట ఉన్నట్లున్నాను. నువ్వు నగ్నంగా ఉన్నావ్. మహాస్మాదిపై పోయావ్. నేను మహాభోగచారా లానరిస్తూంటే, ఆనందాతిరేకంతో కేకలేస్తూ కన్నీరు కార్చేస్తున్నావ్. — అకస్మాత్తుగా మెరుకువ వచ్చింది. డాబామీద ఆరుబయట శాలువా యునుగెట్టుకొని పడుకొనిఉన్నాను. మైన నీలాకాశమూ, నక్షత్రాలూ. ప్రక్కనే ఎక్కడో దగ్గర మనీషు గోపురంలో ఎవరో ఘోర సమాజ్ చేస్తున్న కేక తారాజవ్వలూ ఉజ్వలంగా ఆకాశాని కందుకొంటూ వెడల్పాయి. ఆ కేక ప్రార్థనాగీతంగా కాక ఉన్నట్లావేళంలో కేకలానే వినిపించింది. ఆ

విసవడటంలోనూ, నిద్రమేల్కొన్నావ్ కూడా, నీ కేకగానే నా చెవుల మోగుతుంది.”

ఈర్ష్యా కోధాలు దుర్భరంగా పీడిస్తున్నాయి. పిడికిళ్ళు పిడిమా వదులుతూ, వణికిపోతున్నాడు. చెదవులు తెల్లరారిపోయినాయి. కాని చదువు అపలేపండా ఉన్నాడు. ఏ కత్తి ప్రేరేపిస్తోందో?

మృదువుగా లాలిస్తూ, ఆరని చేతులించి ఆ ఉత్తరం తీసికొనామని ఛాన్సి ప్రయత్నించింది. కానీ అతని ఉత్తరం చివరిదాకా చదివేవాడు. తరువాతి ఉత్తరం తీశాడు. ఆ తర్వాత మరొకటి— ఒక్కొక్కటి చదువుతూ, నిరసంతో నిర్లక్ష్యంగా మంటలో పొరేస్తున్నాడు. మంటలు గప్పమని రాజుకొని జాజ్వల్యంగా పైదాకా వాల్కలు విసరటం కూడా గమనించటంలేదు.

ఒక్కొక్కప్పుడు, ఆ భాషాశ్రులోని ప్రణయమధువు, ఆ ఉత్తరంపై చందారపంలో, పొంసలెత్తి ఉండి ఉత్తుంగతరంగాలుగా పైకి లేస్తూంది. కాని మధ్యమధ్య పచ్చిబూతులు అందులో దొర్లి, ఆ మధువును మురికిగోళంగా చేస్తున్నాయి. అమరప్రేమ నిధానమై స్వచ్ఛ రజతశృంగసన్నిధి మైనదంటూ, ఆమహాకవి “ప్రేమకావ్యం” చదివి తలబూచి మెప్పుకొన్న అలూకలోమయాలెవరైనా ఆ పచ్చిబూతులు చదివి ఉంటే దిగ్భాగింతులై చిట్ట తిన్నట్లుయిపోయి ఉండును.

హృదయం ఎంతెంత విపరీత సంఘర్షణలకు ఆలవాలమో! అన్నిటికన్నా ఆ పచ్చిబూతులన్నీ భాగలే, అతన్ని మరీ మరీ ఆకట్టి చదివిస్తున్నాయి. అతని మొగంలో ఒక్కొక్క చదువుతో ఎంతెంత వికృతపు కదలికలు కలుగుతున్నాయో అతనికి తెలియటంలేదు. ఒక ఉత్సాహాన్ని ఉజ్వలంగా వర్ణించిన ఒక ఉత్తరం చివరకు కలంతా జాగ్రవాపి ఉంది. “ఈ ఉత్తరం నేను మళ్ళీ, చదువుకొన్నాను. కొంత కొంత చదువుతూంటే రాగానే ఉంది. ఫర్వాలేదనే అనిపించింది. ఈ ఉత్తరం జాగ్రత్తగా ఉంచు—తర్వాత వా కెప్పుడైనా పనికిరావచ్చు” అని ఉంది. పట్టలేక వికటాట్టహాసం చేస్తూ కీచుమని నవ్వాడు.

“చాలా పొదుపడైన పెద్దమనిషే నీ!” అంటూ, అదే దివ్యరీతిలో ఉన్న మరొక ఉత్తరం తీశాడు. ఈ ఉత్తరం చాలా కరుకుగా ఉంది. తన అరబ్ గీతాల సంపుటివీ, వరిగడ్డి స్తవ్యర్ల తోడునూ, బంటువే తనకు పంపించేయమని ఆజ్ఞాపిస్తున్నాడు. అప్పటికే ఆశ్రమ పట్టిపోయిందని, ఆ ఉత్తరమే నిదర్శన ముస్తాంది. ఆహా! లాగూర్చు రీ తెగతెంపులు చేసు కోగలిగాడు—నిజం గా సమర్థుడే!

అంతటితో ఆగకుండా, సెగలుపొగలుగా దుర్వాసలు రేకెత్తుతున్న ఆ మురికి కూపాన్నింతో తిరగతోడుతున్నాడు. చీకటి పడక కొవ్వొత్తి పేదరిత మీద పెట్టాడు. కరుణగా చిన్న చిన్న చికిరి గీతల ఉత్తరాలను చదువసాగాడు. మొదట వేళ్ళతో, విఘంటమో పుచ్చుకొని కోపంతో, తీవ్రంగా కాగితం చిల్లులుపడేట్లు బరికివట్టుండా వ్రాత. కావునలోతో ప్రేమకలాపం ఇక్కడ ప్రారంభ మౌతూంది. రహస్యసహచరాలు, సంకేతాలు, అల్ప హారాలు, విహారాలు, అంతిలో ప్రణయకలహాలు, మర్మి బ్రతిమాలలు, విడుపులు కొట్టాటలు, బహుకూలీనోటిమంచి వచ్చే తిట్లు, మధ్య మధ్య చిన్ని చిన్ని చతుర్మూలాలు, సర్వహాసాలు, ఉపాలంభాలు, ఎత్తికోళ్ళు, మొత్తొళ్ళు, ఆ మహాశిల్పి వికారాలన్నీ ఆవిరైపోయి, ఆమె వదిలేయటంతో అక్షరరూపాన్ని అక్కడే చైటపడ్డాయి.

అన్ని వాటినికూడా ఆగమి చెనుకొని, రక్త వర్షపు మంటల నాల్కులు పొడుగ్గా పైకి బాచు కొంటూంది. ఆ మహాప్రతిభుని చీమూ నెత్తురూ, కన్నీరూ, ఆ మంటలో పడి కుండుకుపోయి, కాలి భూమమై ఎగసిపోతున్నాయి.

కానీ తన ఈ యువప్రేమకునికోసమే జీవిస్తూ సర్వమూ పరికిస్తున్న ఛాన్సీ అందుకు తృణమాత్ర మైనా అత్యంతచేయలేదు. అతని జ్వరతీవ్రత, ఆ వన నాలలో నుంచి కూడా ఆమెను మాజ్యేస్తున్నట్లుంది.

కలం సిరాతో గీసిన పాత్రోట్ చిత్రం ఒకటి కనబడింది. క్రింద “గావర్నీ” అని సంతకం ఉంది. “ఒక వానకోజున, దాంపియన్ లో హాట్ లోలో కూర్చుని, వా ప్రేమమైన ఛాన్సీ కోసం గీచినది” అని వ్రాసిఉంది. ఆ బొమ్మలో

వ్యక్తి తల, హాసవృద్ధుని తలలా ఉంది. కళ్లు గుంటలు పడి బాధను వెలిగిస్తున్నాయి. విదో పీడించగా బ్రతుకు చేద్రపోయినట్లు స్ఫురింపజేస్తున్నాయి.

“ఎవరిది బొమ్మ!”

“అండ్రీ డి తోయ్ది. ఆ సంతకంకోసం అట్టే పెట్టిఉంచాను” అంది.

“ఉండుకో! నీజే!” అన్న మాట, అతి బాధా కరంగా, విగడిసుకుపోయినట్లు వినిపించేటప్పటికీ, చిలుకున లాక్కొని ఘట్టన చించి నివ్వబో పార వేసింది. అతను ఆ నవలకాదుని ఉత్తరాలకోసం ఆ కుప్పలో చెరుకుతున్నాడు. ఆకోగ్యం కోలుకోబా ని! సమద్రతర శతగృహాలకు చెల్లి అక్కడినుంచి వ్రాసిన ఉత్తరాలు. ఆ ఉత్తరాలు చాలా బాధా మయంగా ఉన్నాయి. వాల్లలో తన ఆకోగ్యం, శారీరకంగా, మానసికంగా కూడా చితికిపోయిందన్న నిస్పృహలో, ఒక్కొక్క భావంకోసం తల వగులగొట్టుకొంటూ, మందులూ మామలూ పంపించ మంటూ, తన ఆర్థిక, వ్యావహారిక దుస్థితులను వివ రిస్తూ, ఆ నవలకాదుకు వ్రాస్తున్నాడు. కాని అన్నిటా శాఫో కోమలచేహం కావాలన్న బాంధ, (వైద్యులరినికి కామప్రసక్తి నిషేధించారు) అమె అంటే గౌరవభావం ఉట్టిపడుతున్నాయి.

అక్షతకోసం పట్టలేక, జీవ, చైటికి గొడుగు తున్నాడు. “ఏం కర్మ పట్టిందని వీళ్ళంతా ఇల్లా నీ చెంటబడ్డారు!”

ఆ శేఖల పరిజేదనలో ఆ యువకునికి కనిపించిందండే! ఏ మహామహుల జీవితాలు చూసి యువ కులు ఈర్ష్యమన్న రోతాలో, యువరీతులులు కలలు గంటాలో, ఆ జీవితాల స్వయంవిశ్వాసమంతో ఆ ఉత్తరాలు నివేదించుకొంటున్నాయి. బోను వీళ్ళందరూ ఎందు కిల్లా ఆయాగ్రుణ్ణి? ఆమె ఏం జీవేషిల్లిం దిర్నీ ఇంత మరులుకొల్పి నిరీద్యులమ చేసింది?

కాళ్లు చేతులూ కట్టేసి నోట గుడ్డలుకుక్కి, పియురాలిని కట్టెదుట మానభంగ మొదలుపెట్టాంటే మనిషిపడే ఆవేదనంతో పడుకున్నాడు. కాని కళ్ళుమూసుకొని ఆ పెట్టెకు ఉత్తరాలూ, ఒక్క బొత్తిగా నివ్వబో పారేసి వేల్చే కాలి చేతుకు నెం దుకు మనసు కురుచుకోలేకుండా ఉన్నాడు.

తరువాత స్వర్ణకారునివంతు వచ్చింది. నిరు
చేద, అనామకుడు. పోలీసుకేసులో వచ్చిన కీర్తి
తప్ప మరేమీలేదు. ఈ మహారథులకేజీలో అతను
కూడా ఉండటానికి ఫాన్సీకి అతివంటే ఉండిన
మహాత్తరప్రేమయే కారణం.

జైలు అగారవాన్ని వెంటతెస్తూ వచ్చిన ఉత్త
రాలు. సిపాయి ఎవడో తన పల్లెవడువుకు
వ్రాసుకొన్నట్లు గ్రామ్య 'సింగారంలో' మొర
టుగా, అవకలితగా, తెలివితక్కువగా ఉన్నాయి.
కానీ ఏ అణాకానీ బహు శృంగారపు నవలల
మంతో అలవర్చుకొన్న, ఆ కృతకభాషలోమంచి
కూడాఅతని నిర్మలప్రేమా, ఆమెకు, 'స్త్రీ'గా ఆతి
నిచ్చిన మహాద్వందమా, ఆమె శ్రేయోభి
లాషలోనే మున్నవయిపోయి, తనను తను మరిచి
పోవటం, అన్నీకూడా అంతర్లీనంగా ప్రవహిస్తూ,
ప్రాణవాదిలా స్పందిస్తూ, తక్కినవాళ్ళ కన్నకూ
లేని ఒక ప్రత్యేకతను ఆ 'భైదీ' చేకూర్చి
పెట్టాయి. ఆమెను అతిగా ప్రేమించిన నేరానికి
తన్ను తీసుందమన్నప్పుడు; కోర్టులో తనకు దీర్ఘ
కారాగారవాస కక్షపడిన క్షణంలో నే కోర్టునుమాస్తూ
దగ్గరే కాకిం కలం పుచ్చుకొని ఆమె నిజోపిత్వం
ఋజువై ఆమెను వదిలేసినందుకు అపారసంతోషం
వెలియస్తూ వ్రాసినప్పుడు-అట్లాంటి ఉత్తరాలన్నిటా
ఆ ప్రత్యేకత కనబడుతూనే ఉంది. ఆమె నతి
నక్కడా పల్లెత్తుమాట అనలేదు. ఆమె పుణ్యమా
అని, ఆమెతో తన రెండేళ్లు అపార స్వర్గసౌఖ్యం
అనుభవించాడు. తన భావితీరి దౌర్భాగ్యాన్నంతా
తుడిచిపెట్టేసి సుఖంగా బ్రతికించేందుకు ఆరెండేళ్ల,
మధుర, గాఢస్మృతులే చాలును. ఉత్తరం చివర
తనకొక ఉపకారం చేసి పెట్టమంటూ వ్రాశాడు.

"నాకు పల్లెటిదిక్కున ఒక బిడ్డ
డున్నాడని నీకు తెలుసును. వాడి తల్లి
ఏనాడో పోయింది. ఒక ముసలామె, దూర
బంధువు, సాకుతూన్నది. వాళ్ళన్న చోటు
ఒక మారుమూల ఉండటంమూలాన నే
నేమయానో కూడా వాళ్ళకు చెప్పేవా
ళ్ళెవరూ ఉండరు. నాదగ్గర మిగిలినడబ్బు

వాళ్ళకు పంపుతూ నేను దూరప్రయాణం
వెళ్ళున్నాననీ, చాలారోజులు పడుతుందనీ,
వాళ్ళకు వ్రాశాను. నిన్న! అప్పుడప్పుడు ఆ
కుష్టాడినంగతి తెల్పుతావని నీమీద ఆశ
పెట్టుకొని ఉన్నాను."

అతిని కోరిక ఫాన్సీ నెరవేర్చినందుకు కృత
జ్ఞత తెలుపుతూ వ్రాసిన ఉత్తరం మరొకటి కనబ
డింది. ఆ తిర్వాతి ఈమధ్యనే ఆరువెల్లకించే వ్రాసిన
ఉత్తరం కనబడింది. "ఒహో! వాకోసం వచ్చా
వంటే ఎంత మంచిదని వనుకోను! నువ్వు ఎంత
అందంగా కనిపించావ్! నీదేహం ఎంత కమ్మని పరి
మళం జల్లింది? నేనో జైలువాక్కాతో
ఉన్నాను! నా మురికిదుస్తులు చూసుకొని ఎంత
సిగ్గుపడిపోయాను!"

జేన్ చటుక్కున ఆపి ఉగ్రుడై అడిగాడు:
"అయితే ఇంకా అతన్ని చూస్తూనే ఉన్నావన్న
మాట"

"అప్పుడప్పుడు, వారిపుట్టి!"

"మనఇద్దరం కలిసి ఉంటున్నాకకూడా?"

"ఆ! ఒక్కసారంటే ఒక్కసారే చూశాను.
విజిల్వర్గడిలో! వాళ్ళి నక్కడే తప్ప చూడటానికి
కుదరదు"

"అత్తా! ఎంత వారిసందే మనిషివి!"

అన్నిటికన్నాకూడా తను సంయోగానంతరం
కూడా ఆమె యింకా అతన్ని చూట్టానికి వెళ్తాం
దన్న విషయం, అతన్ని మండించివేసింది. కాని
పైకి చెప్పకోబానికి అభిమానం.

ఇంక ఒక్కటే. ఈదారిబృన్తో బంగీకట్టిన
చిన్న ఉత్తరాలకట్ట ఒక్కటే మిగిలింది. బంగీపైప
వ్రాత, చిన్న చిన్న అక్షరాలతో అడవాళ్ళు పట్టి
పట్టి వ్రాసినట్లు, మన్నితమైన దత్తాతీతో ఉంది.
అది చూడటప్పటికీ దీగబట్టుకున్న కోపంఅంతా కట్ట
తెంచుకొని ఉండివచ్చింది.

"విధానమగు అవగానే, దుష్టులు మార్పు
కంటాను. అప్పుడు నా అలంకారగృహానికి రా!
అంటూ చదువుతున్నాడు.

“వద్దు! వద్దు! అది చదవద్దు”

అంటూ అతాక్షగా అతనిమీదపడి చేతులలో ఉత్తరాలు లాగేస్తూ, కట్ట కట్టా ఒక్కసారిగా నిష్క్రమించింది. అతనికి ముందు అర్థంకాలేదు. ఆ మంటముందు మోకరిల్లి సిగ్గుతో కుంచించుకుపోతోంది. మంటల ఎరుపుకేకాక సిగ్గుతోకూడా మొగమంతా ఎఱ్ఱబడిపోతోంది. అప్పటికే అతనికి అర్థంకాలేదు. సిగ్గుతో కుంచించుకునిపోయింది.

“అప్పటికే చాలా చిన్నదాన్ని—కావునలే మరీఅల్లాంటి పెట్టి ముట్టి పనులు చేయించేవాడు. అప్పట్లో అతను ఏం చెయ్యమంటే అదిల్లా చేసేదాన్ని”

అప్పటికే అతనికి అర్థమయింది. మొగమంతటా పాలిపోయాడు.

“అ! ఓయి. కాఫీ*—మహాలిపిణాశతరంత్రీ సర్వస్వమూ కదూ!” ఆమె యేదో వీడజంతుప్రేక్షకు, ఒక్కతెమ్మతో అవలకు తన్నెకాడు. “నా చాయలకురాకు—నన్ను ముట్టుకోకు. పేగులు వెల్లికొచ్చేటట్లు చేశావు”

ఆమె తోడవద్దరం, ఉరుములాంటి భీకర శబ్దంలో మునిగిపోయింది. గదిలో ఒక్కసారిగా ధిస్సమని ఒక పెద్దమంట

గది నిలువునా లేచింది! ఇల్లు అంటుకొంది! ఆమె ధియంతో ఒక్క ఉరుకున లేచి, బల్లమీదున్న నీళ్ళకూడా కూడా, ఆ కాగితాల మంటమీద పోసేసింది. కానీ చివ్విగట్టంలో పేరుకొన్న మకిలంతాకూడా ధిస్సమని చూరుకూడా అంటుకొంది. క్రిందిమంట ఏమాత్రం చల్లారలేదు. ఇంట్లో నీళ్ళులిండలన్నీ తెచ్చి, చదవడా ఉన్న నీళ్ళన్నీ పోసేసింది. మంటలార్పులం తనకు సాఫ్యంకావటంలేదు. నిష్క్రమకవ్యలుగదిఅంతటా పిరజెమ్ముతున్నాయి. గబ్బాలున బొల్ల నీలోకి పరుగెత్తి “ఇల్లంటుకొంది! ఇల్లంటుకొంది!” అంటూ కేకలువేసింది.

ముందు పాటిమాడంపతులు, తిర్వార, ఇంటి నాకర్లు, పోలీసులూ చేరారు.

* స్త్రీని స్త్రీ మోహించే దుర్వ్యసనానికి పోలీడికంగా కాఫీను ఉదాహరణగా తీసుకొంటారు.

“వెనుక చెక్కలు వీకండి! అటు కప్పమీది కెక్కండి! నీళ్ళెక్కడున్నాయి నీళ్లు! నీళ్లు కాదు కంటిల్లు ఇయ్యండి!” అంటూ అదరాభాదరంగా నిష్క్రమిస్తే జనం కేకలు వేస్తున్నారు.

తను నివాసంలోకి జనం తోడుకొంటూవచ్చి నానా కంకారీ చేస్తూంటే, కొయ్యతారినట్లయి చూస్తూ నిలబడిపోయా రిద్దరూ! చివరికి మంటలు చల్లారి జవంతంలా దిగిపోయి, ఇరుకు పొరుగు అంతా ఇంక ధియంలేదని శాంతిరచి తమ తమ నెలవులకు బాగుకొన్నాక, మనీ, నీరు, బొగ్గా, మయంగా ఉన్న తమగదిలో వెల్లాచెదరుగావంపబడ్డ సామాను ముగ్ధ ప్రేమకు రిద్దరూ నిలబడి, దిగాలుపడి చూస్తున్నారు. ఇద్దరూ విరీవులై ప్రాణంలేని నిస్సత్తువతో వీరసపడిపోయిఉన్నారు. ఇందాకటి చెప్పలాట సాగించటానికిగానీ, సామాను పరిగ్గా సర్దుకోటానికిగానీ ఏ ఒక్కరిలోనూ నలుసంత ఓసికకూడా కనబడటంలేదు. తమ కాపురంలో ఏదో దుర్మృతప్రభావం ప్రవేశించి తీవితాలను నెలను పొల్లాడించింది.

ముందటి తోపతాపాలన్నీ మరిచిపోయి, ఆ రాత్రి ఏదైనా హోటల్లో గడుపుదామని దైలు చదలారు.

ఫాన్నిచేసిన త్యాగమంతా నిష్ఫలమైపోయింది. ఉత్తరాలు కాలి మసీఅయి మాయమైపోయినా, వాట్లల్లో వాక్యాలు వాక్యాలు పూర్తిగా ప్రేమకుని స్యృతిలో నిలిచిపోయి, అతన్ని వెంటాడుతూ, కొన్ని దుష్ప్రగంభాలలో ఘట్టాలలాగా, నిత్యం నెత్తురు మడికించి, మొగము ఎఱ్ఱబడేస్తూనే ఉన్నాయి.

అతని వలపుకలై పూర్వసియలంతా దాదాపు అందరూ మహాపురుషులుగా కీర్తిగడించిన వారే. చనిపోయినవారి కీర్తి అమరంగానే ఉంది. బ్రతికిఉన్నవాళ్ళు బొమ్మలూ పేర్లూ, నిత్యం ప్రతియోటా కనబడుతూ, ప్రతినీత్యం జనం నోటిలో అడుతూనే ఉన్నాయి. అతనిముందర ఎవరైనా వాళ్ళ ప్రసక్తి తెచ్చినప్పుడల్లా, చీదరఎత్తి, ఏదో అత్యుబంధుత్వం ఘోరంగా తెగిపోయినట్లు దిగాలుపడి పోయేవాడు.

ఈ కథనం, అతని మానసికతలను దృష్టిని కూడా నిశిత మొనర్చింది. ఫాన్నిలో పూర్వ

ప్రియులవద్దనుంచి అలవర్చుకొన్న, మాటలేదులు, ముఖకవళికలు, భావవిధానాలు, దృక్పథాలు, ఒక్కొక్కటే గుర్తించసాగాడు. ఏదైనా చెప్తున్నప్పుడు, చెప్తున్న విషయం బోమ్మ కట్టివన్నట్టు, బొటనపైలు మెదులుతూ, “మాతావా ఇల్లాగా” అనటం శిల్పిదగ్గరనుంచి వచ్చింది. మాటలు తుంచేసే పద్ధతి డిప్లొమేషన్లోనే నేర్చుకొంది. బహుశా వానపద గీతాలన్నీ అతివిదగ్గర నేర్చినవే—పురాతన వానపద గేయాల సంపుటికూడా అతి నొక లెప్పుడో ప్రచురించాడు. ఆధునిక పారస్వతీయంలే తిరస్కారపు పలుకులు, నిస్సాకారంలో భిమానంగా మాట్లాడటం, లాగూన్లో రీవర్స్ నేర్పిన కళలు. అందరినూజాలు, అన్నీ తీర్లం చేసుకొంది. అన్నీ పొరలు పొరలుగా ఒకదానిపై ఒకటి పేర్చుకొని, భూగర్భకాస్త్రజ్ఞులు భూమి పొరలను పరిశీలించి, ఏ యుగంనాటికో చెప్పేందుకు అనువైనరీతిగా, ఏ యే నుజాలు ఏ యే కాలంలో జీర్ణం చేసుకొన్నవో దేని యీడు ఎంతో తెలుపుతూ కాలక్రమానుగుణంగా చేసుకొంటూ వచ్చాయి. బహుశా ముందు పైకి కనిపించినంత తేలిదనది కాదేమో! కాని తెలివితేటల సమస్యకాదది. విజానికి ప్రపంచంలోకల్లా మహా మూర్ఖురాలైనప్పటికీ, ఆమె పూర్వచరిత్రబలం ఆధారంతోనే అరిన్ని పూర్తిగా అక్కట్లకొని ఉండుకోగల్గింది. ఆ తర్వాతివిషయాలు నిత్యం అరిన్ని దహిస్తూండేవి. ఆ కోపతపాలను ఆమెముందుకూడా వాడుకోనైనా వాడుకోలేక, ఏ ఒక్కరి ప్రశంస విస్మయకాత్రం గానైనా తినిగినా, భగ్గన మండి, వాళ్ళివూది విషమంతా ఆరివయందు కక్కినాడు.

డిబోయ్ నవలల కిప్పు చమ్మకమేలేదు. ఇప్పుడా పుస్తకాలన్నీ మొత్తంగా పుస్తకం అణా కానీ చొప్పున ఏ రోడ్డుమీద పడితే ఆ రోడ్డుమీద గొరుకుతాయి. ఇంక ఆ ముసిలిమణ్ణ కాజివీ! ఆ యీమీస వాడికింకా ఈ స్త్రీ వ్యసనమేమిటి! “వాడికి పళ్ళెన్నీ డిడిబోయ్యాయి తెలుసా! బిల్డి ట్రేలో ఆ పళ్ళె ఫలహారం చేస్తూంటే చూశాను. ముందు పళ్ళెతో మేకలాగ నమలుతున్నాడు— వాడిలో నిల్వకైతేకూడా అంతరించిపోయింది. మున్నటి ప్రదర్శనానికి చెక్కిన బొమ్మకు ఒక తీరూ తెన్ను ఏమీలేదు!” “తీరూ తెన్ను” అన్న

మాట అతను ఆమెదగ్గరే అలవర్చుకొన్నాడు. అది ఆమె ఆ శిర్యదగ్గర అభ్యసించిన మాటే!

ఇట్లా తనకు పూర్వపు ప్రత్యర్థులను అతను
దుమ్మెత్తి పోస్తూంటే, ఛాన్ని అతని మాటలకన్ని
టికీ తాళం కలుపుతూ, వాల్లను పడదీల్చూ అతనికి
ప్రియం చేకూర్చేందుకు పాటుపడేది.

శీలితమా, కళ, తదితరమా, ఏమీ తెలియని
ఆ పనివిల్లదూ, ఆ మహాపురుషులవద్దగిరి, మాటకొరి
తనం కొస్తూ చిలుకపలుకుల్లాగా నేర్చిన ఈ చిన్న
బుట్టబొమ్మ ఇద్దరూ కూర్చుని ఆ మహామహుల కళా
కృతులపై విచారణకు కూర్చుని, ఎందుకూ కొరగాని
వాట్లూ జమకటి ఖండించేవారు.

కాని గానీనకు అందరికన్నా ప్రబలితృపు,
స్వర్ణకారుడు. ప్లామంట్ ! ఆ మనిషిని కూర్చి ఆతి
నికై తెలిసినదల్లా—ప్లామంట్ కూడా తనంతటి
చక్కని అందగాతననీ—అతిన్ని ప్రియతమా అని
పిలిచేదనీ, రహస్యంగా ఆతిన్ని ఆమె కలుసుకొని
టూంజేదనీ—ఇంతమాత్రమే. ఆతిన్ని పట్టుకొని,
“నిర్దిష్ట చేయ బోయి” అనీ “అందమైన సన్యాసి” అనీ
గానీన క్షృంగింపులకు దిగివచ్చినట్లా, ఛాన్సీ మార్కెట్
గం చేసికొని మాట్లాడమండా కూర్చునేది. ఇంకా ఆ
బుచ్చా అంటే నీకు భ్రాంతి పోలేదనీ, ఆతివంటే నీ
కింకా ఇష్టమున్నదనీ, అదివను పట్టుకొని రూర
వాడుతూంటే—ఛాన్సీ నిక్కచ్చిగానే ఆతి మృదు
వుగా తన మనసిక దివంగిండుకొనేది.

“జీవ! నేను నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను. అందు
చేత ఇప్పుడింక ఆరణ్య ప్రేమించబలంలేదని నీకు
బాగా తెలుసును. నేనిప్పుడు క్షమాపణ పశ్చాత్తాపం
లేదు. అలాగే ఉత్తరాలకు నేటికీ జబాబు వ్రాయ
టమేలేదు. కాని ఆ మనిషినిగురించి దుష్టంగా
మాత్రం వానోటంబన అనిపించలేదు. నన్ను ఉన్న
పునిలూ ప్రేమించాడు. ఆ ప్రేమలూ వానోసం సీరం
చేసి క్షమించాడు, పడెను”

అట్లా నిష్కల్మషంగా మనసు విష్ణు మాట్లాడు
 తూంటే తీవ్ర విచిత్ర అవలంబించేవాడు. ఆమెలో
 ఉన్న గొప్పగుణం ఆ బుజ్జాపవరనమే! కాని
 మనసులో ఈర్ష్యాక్రోధాదులతో ఉండుటాగా
 బాధ పెట్టున్నాయి. ఒక్కొక్కప్పుడు మిట్ట

మధ్యాహ్నం అకస్మాత్తుగా అభీషేకమంది ఇంటికి వచ్చేవాడు. “ఏమో! వాడికోసం వెళ్లిందేమో!” అన్న అనుమానంతో, పట్టుకొందామని!

కానీ ఎవ్వరూ చచ్చి ప్రాచ్య గృహిణిగా ఇంటిదగ్గరే, ఇంటిపనులే వివో నూరుకొంటూ ఉండేది. లేకపోతే పొరుగు హెడ్డినూసతికి పియాకోసంగీతపు పాట వేర్వేరులో కూర్చుంటేది. ఇల్లంటుకొన్న వాటినుంచీ—కొంత గార్లవల్ల జీవన సమృద్ధితో, జీవితం పరిపూర్ణంగా ఆనందింప గల్గుతున్న ఆ హెడ్డినూసంపతులతో ఈ దంపతులకు పరిచయం పెచ్చయింది. హెడ్డినూసు నిత్యం గారి మీద బతికేవాళ్ళలాగా చలిగాలిలో కూడా కిటికీలు తెలుపులా అన్నీ తెరుచుకోనే ఉండేవాడు.

ధర్మ అప్పిలీ మ్యాజియన్లలో డ్రాఫ్ట్స్మన్ గా పనిచేస్తూండేవాడు. రోజూ ఆఫీసుపని ఇంటికికూడా తెచ్చుకోనేవాడు. ప్రతిసాయంత్రమూ, ఆదివారం రోజంతానూ, పెద్ద బల్బుదగ్గర డ్రాయింగ్ కౌగిటాలు పరుచుకొని ప్లానులు వేసుకొంటూ బల్బుమీదికి తల వార్చి ఉండేవాడు. చెమటోస్తూ, కొవ్వకొంటూ, చెమట ఆర్చుకొని గారిపోసుకోవేందుకు మగ్గరి మగ్గరి చొక్కాచేతులు పైకి విడిచింపుకొంటూ, ఆ మీసాలు, చెంపగడ్డాలలోనుంచి, నమ్మని చికిలికల్లు మాత్రం కవబచ్చుకొంటూ పని చేసుకొంటూండే వాడు. ప్రక్కనే స్థూలకాయంతో ఒకపరికిణీరవికా మాత్రం కట్టుకొన్నట్టుగా ఇంటిదుస్తుల్లో, అతని భార్య చొక్కా కూర్చుని, ఏ పని చెయ్యకుండానే కూర్చుపోతుండా అన్నంత అస్సురుస్సురంటూ కూర్చునేది. అప్పుడప్పుడు ఇద్దరూ కలిసి ఏవో జంటపాటలు పాడుకుంటేవారు.

ఆవరికాలంలోనే, రెండొక్కటా మంచిన్నేదం ఏర్పడింది.

రోజూ ప్రాగ్నన్నే పదింటికి హెడ్డినూ తెలుపు దగ్గరకు వచ్చి ఎలుగైతే “గానీన్! బయలు దేరుకున్నావా?” అని కేకవేసేవాడు. ఇద్దరి ఆఫీసులూ ఒకేదిక్కున ఉండటంవల్ల ఇంటిదగ్గరనుంచి ఇద్దరూ కలిసే బయలుదేరేవాళ్లు. హెడ్డినూ ఆతి సాధారణవ్యక్తి. కొంత మోటుగానూ మందగోడి గానూ ఉంటాడు. సాంఘిక అంతరాలలోకూడా గానీన్ గానూ చాలా తక్కువ పెట్టువాడు. ఎక్కువ

మాట్లాడేవాడు కాదు. మాట్లాడిన కాస్తాకూడా, వోట్లోకూడా గడ్డం ఉందా అన్నట్లు నీళ్లు నడుచుతూ మాట్లాడేవాడు. కానీ గానీన్ దృష్టిలో చాలా ఉత్తముడుగా కనిపించేవాడు. తన ప్రవృత్తిభేద మనవిక స్థితిలో, అల్లాంటి సావాసం చాలా ఆనందం అనిపించేది. ఫాన్సీకోసంగా మాసివాకుడా ఆ ఇద్దరు పొరుగున్నీదం చాలా విలువైనదినిపించింది. ఫాన్సీ కేవలం ఒంటరిగా భూరవ్య స్వప్నకుల, విలాపాల, సంబంధంలో జీవిస్తూ, గడపసాగితే, ఆమె అతనికోసం వ్యయిద్ధితో త్యజించిన బాంధవ్యాన్ని టికన్నా కూడా, ఆ స్వప్నకులే అపతలరంగా పరిగెమించే వచ్చువేమో అని అతని కనిపించింది. అందుచేత ఈ ఇద్దరు పొరుగు కాలక్షేపం, చాలా క్రేయ స్ఫూరణనిపించింది. హెడ్డినూసతికి, ధర్మ—అతనింటికి రావటం, అతనికోసం వంశజోయే కూరా వారా—ప్రకారం కొత్తరూపి అతిశయ అశ్చర్యపోతాడో, ఆ సంతోషం, లేకపోతే అతని కెదుమయిన కొత్త పాట ఏది పాడవచ్చో—ఇదే లోకం. అందుచేత, ఈ స్నేహం, గుచిమంతంగానూ ఆరోగ్యవంతంగానూ కనబడింది ఫాన్సీకికూడా.

కానీ పరిచయం కాస్త వృద్ధిపొంది, ఒక రింటి కొకర్ని పిలుచుకోవలాల స్థితికి వచ్చేటప్పటికి జీన్ అంతరాత్మ బాధ పెట్టింది. పాపం ఆ సత్కుటుంబీకులు, తాముకూడా పెళ్ళైన దంపతులే అనుకొంటున్నాడు. ఏమైనా అల్లాంటి దుర్బులలో వాళ్ళ నుంచి, సహపంత్రి జరిపించటానికి అతని మనస్సు ఒప్పుకోలేదు. తర్వాత తర్వాత ఏమీ ఆపోహలు రాకుండా ఆ విషయం మంద హెడ్డినూసతికి వివరించటం మంచిదనీ అల్లా చెయ్యగలసినదనీ ఫాన్సీతో చెప్పాడు.

అతను చెప్పినదంతా విని వీరగబడి పక పకా నవ్వింది. “అయ్యో పసిపిల్లాడా! ఇంత అమాయకుడు ప్రపంచంలో ఎక్కడైనా ఉంటాడా! మనకు పెళ్లిఅయిందని వాళ్లు ఎవ్వరూ కలలోనైనా అనుకోలేదు! కాకపోయినా, వాళ్ళకేంపట్టింది! అతగాడు భార్య వెళ్లడం ఏరుకొన్నాడో తెలుసా! నేను ఏయే తిరుగుల్లు తిరిగినా, ఆవిడతో పోర్చిదూస్తే ఎంతో మెరుగ్గా, (ధరమ పతివ్రత)నే అనిపిస్తూనే! కేవలం తన కొక్కడికే తక్కు ఇతరుల కామె,

దక్కకుండదే, అదివను పెళ్ళిచేసుకొన్నాడు. అందుచేత ఆమె పూర్వ చరిత్ర అంటే ఏమూరినూ లక్ష్యంలేదని నీకుడా కనబడుతుంది, చూడు" అంది.

అతనికి దక్క తిరగలేదు — ఇంత ఇగ్గరిగా, కిలకిల పవనవృత్తుల వృత్తునూ, బుంగముగంతో, పల్లెటి పడుచులాగ దీర్ఘాలు తీర్చా మాట్లాడుతూ, చక్కచక్కని స్త్రీలపాటలు పాడుతూ, ఎప్పుడూ ఉత్తమాశయాలో, మర్యాదమంటలలో, గడుపు తూన్న ఈ స్త్రీ — చెయ్యితిరిగిన సెరబాజా? ఇక ఈ ప్రయత్నం, ఇంత కాంతంగా, సంతృప్తితో, ఈ ప్రేమ ఆనందంలోనే మునిగి లేలుకున్నాడా! ఇద్దరూ ప్రక్క ప్రక్కనే వదులుంటే అతను తాపీగా, సంతృప్తిగా చుట్ట కాల్చుకొంటూ, నివాసంగా, పొగ వదుల్తూ, చివ్వాంటాడు. తనో, నిత్యం గుర్తురేదనతో దహించుకుపోతూ, ఆ కోపం మింగుకోలేక క్రమ్మకోలేక బాధపడుతూ పోతూఉంటాడు.

"అదే తగ్గిపోతుందిలే (ప్రియతమా." అంటూ పరస్పర హృదయ నివేదనావసర సన్నిహిత సమయాలలో మృదువుగా అతనితో ఆడేది. మొదటినాడెంత కోమలంగా, సౌఖ్యదాయకంగా అతనితో ఉండో, అంతటికోమలత్వంతోనూ, అతనికి ఉపశమనమిస్తూ సౌఖ్యదాయని అయ్యింది. కానీ తనకు ఆమె ఇప్పటి ప్రవర్తనలో ఏదో విశ్చింఖలత్వచ్ఛాయ, ఇదమిత్తిమని చెప్పటాని కలవి గాకుండా కనబడుతూన్నట్లంటేది.

ఆమె ఇతోధికంగా ప్రదిర్మిస్తున్న చిరువులో, మాటతీరులో, తన కాలనిపై గల ప్రభావం ఎదుక పరచటంలో, ఉండి ఉండే, మృగ మృగ అయ్యాచిలంగా, తనపూర్వవిశ్చింఖల జీవితవిషయాలు, తన విపరీతి ఆధిపత్యం, పట్టి మొట్టి చేష్టలు, అన్నీ బట్ట బయలుగా అతనితో విప్పి చెప్పకొంటుంటే, నిర్లజ్జగా ఆఘాయ ప్రస్ఫురిస్తూ ఉంటేది.

మొదటిలాగ కాక ఇప్పుడు స్వేచ్ఛగా నీగ రెట్టు కాలిస్తుంది. నిత్యం వేళ్ళ మధ్య నీగరెట్ తిప్పుకొంటూ సామానులనివ్వ ఎక్కడపడితే అక్కడ పెడుతూంటేది. అల్లాంటి స్త్రీ జీవిత దివాలమీటిని మనసుకు కనరాని మైకంలో కప్పటానికి ఆ నీగరెట్ బాధ్యతవైపోయింది.

సంభాషణలలో, పురుషుల నీచస్వభావం, స్త్రీల వ్యవరసం, భూమికలుగా మూలక జీవితాన్ని నిరసిస్తూ మహా వ్యగ్రవిధాంతాలు ఉపపాదించేది. అల్లాంటివ్వకు ఆమె కన్నులు కూడా మరిగిపోయి అట్ట అడుగున ఉన్నట్లు కాయవలుపు పడిపోయి, మృగ మృగ పచ్చి శృంగారపు వెకిలీపత్వంలో మాత్రం కొంచెం తగుకుతగుకు మంటూంటేది.

వాళ్ళ మృగ శృంగారరస వ్యూహం కూడా అంతకంతకూ మారిపోయింది. మొదటి లోనాలో తన వలపుకాని పవిత్రవాన్ని, ఆదర్శభావుకత్వాన్నీ గౌరవిస్తూ, తమ కూడా మృగగా, తన నిగ్రహంతో ప్రవర్తించేది కానీ తన హీనచరిత్రంతో అతనికి అకస్మాత్తుగా తెలిసి, అతని రక్తంలో అదంతా, విష ఆవేశం కల్పించేటప్పటికి, ఇక తనలో నిగ్రహం అనవసరమని పూర్తిగా పురి విప్పింది.

ఇన్నాన్నా ప్రయోగించకుండా రిగబట్టుకొన్న కామకాస్త్ర పాండిత్యం, అంతా అతనికి చవిచూపింది. ఏ పలుకులు తొగకనీయకుండా నాలుక కరుదుకొని కూర్చుండో ఆ పలుకులన్నీ తాపాలంగా పలుక పోగింది. ఏదో కళారహస్యాలు తెలుపకుండా ఆపుకుందో అవన్నీ బట్టబయలు లావర్చ పోగింది. తన సహజస్వభావానికి తానే వశయై పోయి, కామకాస్త్రోపాధ్యాయనియైన గంధర్వ స్త్రీ అయి, తనకు "కాఫో" అన్న నాయం అంతరి మొనర్చిన శృంగార జీవితాన్నంతా జీవించేస్తోంది.

మృగగా, కిలకిలగా ప్రవర్తించి ప్రయోజన మేముంది? మొగవాళ్ళంతా ఒకటే! వ్యవసం, లాంపట్టం, ఇతేవాళ్ళలో ఉన్నట్టి, ఆకర్షణ రసజ్ఞులై లులాయు. ఈ బాటదూ అల్లా తిక్కిన అందరితో పాటివానే! వాళ్ళకు కావలసిన దేదో అందిస్తూ నిత్యం వలపు గొలుపుతూండటమే, వాళ్ళను ఆకట్టుకొని ఉంచటానికి ఉత్తమ విధానం.

ఆమె పాండిత్యమంతా — అనేకు లామెలో రంగరించి పోవిన వ్యవస రసికత్వమంతా — తన నేర్పుకొన్నాడు. తిగులు వచ్చేటప్పటికీ తనూ ఇతడుకు నేర్పుతాడు. అల్లా ఆ విషయ విస్తరించి విస్తరించి, తేహన్నీ అత్యనీకుడా ధిక ధికమండించే తావాసలంలాగా వ్యాపిస్తూ ఒకరి నుంచి ఒకరికి సంక్రమిస్తూ, తిరంగాలుగా తిరతరాలుగా నిత్య ప్రవంతై ప్రవహిస్తుంది.

నిజాయితీ

శ్రీ బలివాద కాంతరావు

చీకటి చట్టంగా వ్యాపిస్తోంది. చలి వేసున్నా, పొరుగింటాయన చెప్పగానే నిలుచున్న పాటన ఒంటిపొడను బలియనుతోనే ముచ్చా రావు బయటలేరాడు. ఊరి వెంజోచివరను పవ్యాని పోతుంది. ఎనిమిది మైళ్లలోనున్న పట్నంకు బదిలీయైన యీ వెలకోజుల్లో యీ పూరికి రావటం యితే తొలిపారి. వచ్చిన సింధువుతో తిండి స్వగ్రామమైన యీ పూర్తిగా బ్రతుకుతున్నాడు. మైనున్న వాతావరణ ప్రభావం తలలో తిరిగి ఆలోచన లపై కనపడలేదు. నిజాయితీగా బ్రతికేదీ మనిషి చచ్చిపోవటం వుత్తమం! తను ఒక్కడూ నిజాయితీగా వున్నంతమాత్రాన పరిపాడు. మనిషి తనమట్టా వున్నవాళ్ళను మునుపులుగా చేసి బాధ్యతహీన స్వీకరించాలి. ప్రవోదయోగంకోసం ప్రభుత్వం చేసి కాసేనాలు అమలుపరిచినంతో ప్రతిమనిషి ఒక సత్యమైన పోలీసు కావాలి. ఇదివర కన్నోపాధ్య ముచ్చా రావు యీ నేతలయకున్నాడు—మేములుకున్నాడు కూడాను. నిజాయితీగా మనలేవాళ్ళకు సాధారణంగా ఆప్తబంధువులు సన్నిహితులైన మిత్రులు వుండరు! పడేశ్వ సర్వీసు వ్వా తాలుకాఫీసు నుమస్తాగానే వుండిపోయాడు. అయినా తమ పోరవీరచి, ముఖమెత్తి వడవగలగుతున్నానని, తిండికికొన్ని కొడుకుననే గర్వం తనమంది.

చిన్నపాక. తలుపు చాగ చేసివుంది. అమృతం జరుగుతోందని లోన నుపసనలు విని తెలుసుకున్నాడు. వాకిట కొయ్యకు కట్టివున్న గొట్టెపోతు ముచ్చా రావు వినివకు వురికింది. తిప్పించుకొని

నమృతం దగ్గరకు వెళ్లాడు. అరుగుపొడ పూతైకింద కోళ్ళ పిల్లలు చిన్నకోబం చేస్తున్నాయ్. అక్కడే కొడి వుంజుకూడావుంది. వాకిట ఆవు, గేదే పద్మగడ్డి నములుకున్నయ్. అలా నిల్చునే లోనంది తచ్చే మాటలు వింటున్నాడు.

“తప్పు యిస్తావా నన్నానీ—ఇంకో దరాం పోనీ!”

“ఒక! ఆకు యిత్రానంటే యిత్రాదురా— సత్రానంటే సత్రాదురా! రాకోరి—తాగినోడికన్నా నిబద్ధిగా వున్నాడు యెవుకున్నాడు!” ప్రక్క నున్నవాడు అందుకున్నాడు.

పవ్యాని చిన్న వప్రవప్రవ “పోరాదిరి యెరి పోతాదురా—నివ్వు వెప్పాలా? నామచ్చాల్లో యెవురికి అకువివ్వనేడు! ఆకు యేనాదూ యచ్చి నాడురా?”

“అదా? యెదవ! మమారు దోసి మరీ తెంకు మేదలు కట్టించి నావటనే! యెదవనోకం—యెట్టి చేవుకు. బబ్బున్నోడికి బబ్బు పండుల్లో రోపే ప్తాడు.” అరువు అడిగిన మనిషి యెత్తుకున్నాడు.

ఈ త్రాగి లేందనాలాడుకున్న వాల్లింలే చేరి రంగా కదిలేట్టు లేదని “నన్నానీ! ఇలారా” అన్నాడు. ఒకక్షణం జబాబులేదు. తరవాత మెల్లిగా చేతిలో దీపంబుడ్డి పట్టుకొని “ఎవురువానో” అంటూ తలుపు తీసుకొని ముందుకొచ్చాడు. తీక్షణంగా వున్న యీ ముఖం చేవు చూసి బొమ్మలా నిలుచుండిపోయాడు. మాటలు రాక కాళ్ళు కదపలేక

వున్న ఆ సన్నని నువ్వి కేరకమంతా వదకటంచూచి “రావోయ్” అని హుంకరించాడు. అప్పటికే త్రాగు తున్నవాళ్లు కాళ్లకు బుద్ధివెప్పారు. సన్యాసి “చందం బాబో” అని సగంసొంతుకతో అని దీపం అక్కడ పెట్టి మెల్లగా దగ్గరగా వచ్చాడు. సుబ్బారావు వాకిటను పోతూనే “నివ్వని యిక్కడకు వచ్చాను. ఏమిటిపని!” చిరాకు కోపంతో యెరిపడాడు.

సన్యాసి చేతులు నలుపుతూ “అన్నీ తెలిసిన బాబులు. ఏం చెపతాను?”

“ప్రజాప్రభుత్వం త్రాగుదు ఏకాదశ పాత్రో లాలకు కుంటుంటే—నివ్వ చేస్తున్న పనేమిటంటాను?”

“వాడే పెయ్యనేడుబాబూ. పశీప్రాణోమా ఒకటి, రెండు కొట్టెన్నాయ్ బాబూ!”

“ఇవ్! నే పడిగివచానికి సహధానం చెప్ప. నివ్వంకు పాడుపని చేస్తున్నావా?”

సన్యాసి దీపంగా “బాబూ! మానవక్క వాగ్ బోత్రంతో యిది పెయ్యనేడు. నాకడుపా—గంజీ నేకపోయినా నానుండి గలనుబాబో! నూడినారా యీ పచ్చుల్ని. ఈ కాలంలో వా మాత్రం వానేడు— ఉర్లు మారాబాబూ పెయ్య కుట్రవు. ఈ పచ్చుల్ని మాజేయినాను. ఎండిపోయి యీ మురోమనివుంటే— అటియేపు మాస్తావుంటే వా పేనులు తెగిపోయేది బాబూ! నాకు మరెవరున్నాడు—మీకు తెలిదా? పెళ్ళిమా పిల్లలా? ఇయేవాను పిల్లలుబాబూ!” మరి కాస్త దగ్గరగా జరిగి ఆ మానిన గడ్డం పైకి యెత్తుతూ “నూడండిబాబో! ఒక్క రెండు నెలలు ఓర్చండి. సమకురోతిరి పంచాలి సచ్చిన పెద్దనాయుడికోడి పుంజుమాంసం మీకు పంపనా? ఈ పుంజు యిప్పుడు బాగా బలిపిండిబాబో. మన అయ్యగోరికి యీ అవుసాలునే కండానేస్తానా? పెద్దపాడు పెద్ద గొట్టోడి పోతుని తరిమేసి యీ గొట్టే పోతు యీ ప్రారితేరు నిలతెబ్బదా?”

“ఈ నిమగ్నమంటే యీ వ్యాపారం మాన మంటున్నా! ఏంటావాడేవా?”

సన్యాసి కాళ్లాజిల్లా పడ్డాడు. “బాబూ నాకు నేస్తున్న పనికిప్పే నాను ప్రాయమంటే యింకొకదొస్తాడు. ఇన్నాళ్ళూ పేదలమీద

వున్నాడు కొట్టుపెట్టిలే ప్రారంతా మంచి చేసుకొని నాను కొట్టుపెట్టినవాను. మందలోని పిల్లలతో పొదిలిన గొర్రెనమ్మి కొట్టుపెట్టాడుబాబూ. నా నాతిక మంచిది. దీనిమంద వకయేమాతాది? ఆకు పెట్టో లందరి మాత్రీకపేటోకు. నావలేం పెయ్యక పాటుగా అమ్మకుంటున్నాను బాబూ. తమకు రచ్చించాలి”

ఇంతలో యింటిమీద పిల్లి మార్గమంటోంది. నడకొమ్మతో కొయ్యకు బడలడమని కొట్టుంటే సన్యాసి అవకేమనమని వారింది మల్లి ప్రాణోయ పడ్డాడు. “నాకు బాబూ అపిల్లి! నాలుగు ముద్ద లేస్తే యిల్లు కనిపెట్టుకున్నాది. ఆ యింటిమీద నుమ్మడింజల దగ్గరికి యిప్పుడు యెలికలురాతేవే! ఈయన్నీ బరకసీబాబూ! మీలాంటి పెద్దలు వర్షాల్లు వయవుండాలిగానీ...”

“అయితే యీపరి మావమ్మనూట!” అంటూ సుబ్బారావు తల పరికిస్తూ చెలిపోతుంటే కొంత దూరం వెనుక నే వచ్చి బ్రతిమాలాడు. ఏకో నిశ్చ యానికి వచ్చిన సుబ్బారావు “వరలే. వెళ్ళోయ్” అన్నాడు.

సరిగ్గా యీ సంఘటన జరిగిన వారంనాడే ప్రాణో నీలమ్మ బారెర జరుగుతోంది. భావాభివం శ్రీలలోనూ, సప్తల భుగళమలలోనూ ప్రారంతా మారుమోగుతోంది. రాత్రి యేడుగంటలప్పుడు సన్యాసి దుకాణంలో అమ్మకం ముమ్మరంగా పాగు లోంది. ఉన్న సప్తలంతా పెట్టి వంటసారా తెచ్చాడు. ఇటువంటి రోజున ఆరువు లేదంటే యీ పారా దెబ్బకాదు. ఆరువు అడిగిన వాళ్లందరికి యిచ్చున్నాడు. ఇంతలో ప్రాహివిషకొగడ్డు యింటిని చుట్టుముట్టాడు. సన్యాసి రలోపు లాడు తున్న వాడెక్కి చేతిలోని తెచ్చి బార్చి అలా నిశ్చేష్ట నయ్యాడు. త్రాగుతున్నవాళ్ళు సందుగొందుల వంటిది వలాయనం చిత్తించారు.

సన్యాసికి ప్రాణో వాళ్లెవరూ తెయిలే రాలేదు. సుబ్బారా వొకపారి కటకటాల వెనుకనున్న సన్యా సిని చూచుకునికొట్టాడు. సన్యాసి సుబ్బారావును మాడగానే యేనుస్తూ “వచ్చావాబాబో? నీకుట యిన్నానుకాదు. ఆ పొడినీ గేదవే నీవీనాను. బాధ

రవాడైతే నాడబ్బంతా పెట్టి యెపారం నేస్తావని యిన్నాన్నూ పూరుకోని యిలుతోనెప్పి పట్టించి నాడు. మర్నీ ఆడు కొట్టు పెట్టుకోదానికి యిదంతా నేసినాడు. నావుసురంతా తిరిగి ఆ యెదన వంకం నే కండా నాకేవం అయిపోదా? నాగొట్టె వులవలునేక యెంత గిరగిర లాడితెంకో? ఆవుమాలతోవుంది బాబూ—యెంతసట్టుక పోతెంకో? నానేం నేస్తును—నాకు పావోచ్చిందికాదు. ఈ వుమగు తగ్గలా! చేవుకునేదా?”

సుబ్బారావుకు ఒక్కొక్కమట సుండకు నాలుకున్నా ఆత్మ విశ్వాసంతో మెరిగాడు. ఆప్పు టికి పూరుకోలేక “నాడినెందుకు అనవసరంగా తిలూవో. నివ్వు చేసింది మంచివనా? కాదే. నివ్వు చేసిన నేరానికి నీకు అనుభవించటంలో తప్పులే దుగా?”

సవ్యాసి కటకటారికి తల కొట్టుకుంటూ “నాదినాలు! నానేం నేస్తును? వరాలన్నీ ఓమ్మ పోయినట్టు పెనుటకార్చినా కడుపు నిండనేదు. ఆడు మరంత బాగ్యమంతు దేవ్వాటా? ఏంటో బాబూ— నోకంలో నాయం నేడు. ఆడు మీసంతీసిన చనిసేసి నాడు. ఆ నిలమ్యర్ల అడివి యిక్కడికి తీసుక రాదా?”

నాడి పరిస్థితికి పాపభూతి మానంచకండా నే సుబ్బారావు అక్కడనుంచి కదలిపోయాడు. తను యిన్స్పెక్టరుకు చెప్పి పంపించి పట్టించటం ముందిలే యొంది. కొన్నాళ్లు తీడు అనుభవించాక యిద్దరిచ్చి కుత్రింగా వుంటాడు. ఓడి తీడు పూరిలో కొంత సంచలనాన్ని కలిగించి త్రాగుడు మానిపిస్తుంది. తను మంచిప నే చేశావని సగర్వంగా యింటికి వచ్చాడు.

సవ్యాసి కొద్దులో తనగావను మర్నీ కన్నీటితో విన్నవించుకున్నాడు. తన కడుపునుండినా వుండగల వని, తన గొట్టె, గద, ఆవు, కోడి అన్నీ యేమైపో తాయో, నాటి మఖం యానైనా యాపారికి కనికరిం చమని ప్రార్థించాడు. ‘మేజిస్ట్రేటు మామనెలలు కలి నశికు చెప్పేటప్పుడు చాలబోలా యేడ్చాడు.

సుబ్బారావు నెలకోలాలు పోయాక మర్నీ శ్వగ్రామం వచ్చాడు. ఇరుగు పొరుగు వాళ్ళవలన ఆసలు విషయం తెలుసుకొని ఆరాత్రి యెనిమిదిగంట

లప్పుడే పూరిలోనికి వెళ్లాడు. ఈసారి పారాకొట్టు ఒక పెంతుటిల్లు. కొంతమూరంలో అలా నిల్చానే, యింత బాహుంగా స్వేచ్ఛా వ్యాపారంలా సాగుతూ వుంటే పూర్లో మనసలు యెంచేవున్నాడు, గవర్న మెంటు పెట్టిన యా సిబ్బందియెంచేస్తోందన్న ఆలో చనతో కాళ్లు కదపలేక పోయాడు. అప్పుడే యిద్దరు మాటలతో ఆ వరందామోదే యెద్దానికి దిగాడు.

“మాదెరా అప్పిగా! అరువా నేడు. కలివా బావు—ఈగ వున్న మెంటోలు ఆ సన్నాపిగాడి నైసెన్పు తీసి యాడికిచ్చినారు. దెబ్బ యెక్కు నేమ కొని—ఛీ—కంపురా పరుకు!”

రెండోవాడు నాడి పిత్తమీద చరచి “చవ! యెదవకానా! అబద్ధం నెప్పిన నారిక కోనెల్లెను. గవుర్ను మెంటోలకి దెబ్బ యెక్కునై పోనావని నైసెన్పు నేకండా అమ్ముకోవచ్చుంటే!”

అంతవరకు పళ్లు పటపట కొలుకుతున్న మెద టివాడు ఒక్కసారి విడికి వురికి “నీకా— గోసుంటే సుందారు నేడు. సుందారుంటే గోసీచేడు. నివ్వు వాకంటావురా? గవుర్ను మెంటోలకి దెబ్బనే చని కొండంత పన్నులేస్తారని నాయుడోలింటికాడి అమ్మకాగిరింపొద రాసింది పదిపెప్పిలే!—ఆకా సందిద బూకాసం—ఇలాగ ఆలాగ—”

యిలాగ... ఇదేమా . యిక అరచుకుంటూ ముష్టియెద్దానికి దిగాడు. కొట్టులోనుంచి యిద్దరు వచ్చి యిద్దరినీ పెంతుడేవుల పంపించి చేశారు. ఆ వచ్చిన యిద్దరి కరుకు ముఖాలమాసి తిన్నగా మనసలు యింటికి కల్లాడు. ఇటువంటి వేళకాని వేళలో రావటంచూసి మనసలు ఆత్మితో అతి విన యంతో గారవిస్తోంటే సుబ్బారావు ప్రతేకం ఆవు కోలేక గ్రామపెద్దజెయ్యండి యావని జరుగుతుం టుంటే చాతకాని వాడిలా మెసలు తావని అనుకో లేదు. ఈ పనికి పరియైన సందాయిషీ చెప్పకపోలే అదిలుకే మోసంరాగలదని గద్దించాడు. మనసలు మనసులో మండిపడ్డా విధిలేక నెమ్మదిగానే అన్నాడు “జీరిలో బ్రతకెమంటారా? డొరందిరికి చెడ్డకాకండా వుండాలంటే నేమ మారివాడిని, న్రుత్తివాడినై వుండవలసిందే!”

“ఎందుకొచ్చిన సంజాయిశీలు!”

“మీరు ఆలా అంటే నే చెప్పకున్నది యేమీ లేదండీ. పెద్దచెల్లెడు ఒక సీసా నింపుగా లేకపోతే నిద్దరపట్టుకు. దొరికెట్లన్న వాళ్లకి డబ్బు ఖర్చుకాకండా అవసరం గవచిపోవాలి. నన్నేం చెయ్యమంటారు? వాళ్ల నిజాయితీలు...”

“వాళ్ల నిజాయితీలు నాకెందుకు? నీ నిజాయితీ చూపించు”

“మీకు తెలిదాఅండీ! చందకాకుళ్ల ఒక హంస హంసలా మెసలడానికి యెంత కష్టపడాలో, వాళ్ళ పాపానికి వాళ్ళే వాతారవి అరవకండా పూరుకున్నాను. నేనేమన్నా అంటే యెంటికి నిప్పుటింటి మరీ పూరిమంచి తగిలేస్తారు”

మునసము ముఖంలోనికి చూడటానికి అసహ్యపడి ముచ్చారావు వస్తావని చెప్పకండానే చరచరా చెల్లిపోయాడు. ఇంట్లోకి బల్లిన మునసమునుచూసి భార్య యీ గొడవంతా యేమిటండి. ఇంతవరకు అణగారిన నిప్పులాంటి కోపం రాజకపోయింది. మండిపోతూ “బాడికేం? ఇటు యీ ముసలాలు పింఛనీతో బ్రతుకుతున్నారు. అటు ఒక్కడే కొడుకు—ఎన్ని సీరికబుడైనా అడతాడు. వాలా అయిదుగురి పిల్లలలో యీ యిరవైరాళ్లతోనూ సంసారం చెయ్యమను—తెరిపాస్తుంది. ఇచ్చేది యేగానీగానీ—అబ్బబ్బ అందరూ మొగుళ్లేనే!”

సుబ్బారావు ఆ మునసటిలోనా వుదయం మొదటి బప్పుకే పట్నం చెల్లిపోయాడు. మళ్లీ ప్రాహిరిమకా యినప్పైకదని కలుసుకొని అయింటి సరి చూద్దురిచ్చాడు. ఇందులో గ్రామమునసముకు పెద్దలకు కూడా భాగముందిని చెప్పాడు. వాళ్ళనుకూడా పట్టుకోనే ప్రయత్నం చెయ్యాలని పట్టుబట్టి చెప్పాడు. ఇన్ స్పెక్టర్ “మీరింత నోక్కిచెప్పాలంటే? మా ధ్యోటిమాది. మీరింత సహాయం చేస్తున్నందుకు మా అందరి కృతజ్ఞత!”

ఈ సాచరమైన వాక్యాలు సంతోషంగా స్వీకరించి మానోలోనా వుదయమే మళ్ళీ యినప్పై క్షుడు కలుసుకున్నాడు. సుబ్బారావును చూడగానే ముఖం ముడుచుకుంటూ “ఏమండీ! తిప్పుడు రిపోర్టు లెందుకొస్తారు? సరిగ్గా తెలియకపోతే పూరుకుంటే

మంచిదిగా—అవసరంగా మాకాలం వృథా అయ్యింది.”

సుబ్బారావు నోటిజింబడి మాటరాడానికి కొంత వ్యవధి పట్టింది. “నే చెప్పిన యింటికే చల్లారా?”

“ఆ ఒక్క యిడైకాదు. దొరియిక్లన్నీ గాలిం చేతాం! సవాసితోనే అప్రూగ్ ఆ వ్యాపారం అంతరించి పోయిందట.”

సుబ్బారావు వుద్రేకంతో అరచాడు. “కాదు కాదు. ఈ కొట్టు యిడివరకూ పూరిమయిట పాకల్లో లేవు. ఇప్పుడు పూరిమగ్గుడు పెంతుటిల్లొనూ, మేడల్లోనూకూడా వుంటున్నాయ్. ఈ అవినీతిని మీరు అరికట్టాలి. అరికట్టిరాని!”

ఇన్ స్పెక్టరు ప్రశాంతంగా “నా పనేఅది. వానికోసం ప్రజా సహకారం కావాలి. దీరంతా ఒక్క గొంతుకతో చెప్పేటప్పుడు మేమూ ముమ్మగ్గులమేనా?—సమ్యక్లంటారా? నిదర్శనంగా మాకేం దొరకలేదు కూడానూ!”

సుబ్బారావు ఒక్కంతా నిజంతో వున్న యీ అబద్ధాన్ని యెదుర్కొడానికి యెగురుతోంది. అన్నాడు. “ఎల్లండి రాత్రికి మీతో వస్తాను. పదిండి. దొరికెట్లల నే చేరుతో యిచంతా సాగిస్తున్న రాక్షసులకు భయపడి మీతో లేదని చాలామంది చెప్పివుంటారు. రండి. నేనూ వస్తాను. అప్పుడు నా మాట నిజమో అబద్ధమో మీకే తెలుస్తుంది”

ఇన్ స్పెక్టరు సరేనన్నాడు. ఇలా నిల్చున్నా మన్న నిషయం పైకి పాక్కకుండా చూసే రాధ్యతను గుర్తించారను కుంటాను అంటూనే వాలుగను గులు సాగనంపాడు.

ఆవేళకు యెల్లుండిరాత్రి యీవేళిరాత్రి అయ్యింది. సుబ్బారావు వుత్సాహంతో బయలుదేరాడు. దొరిలోనికి బళ్ళెసరికి యెక్కడైతే కొట్టు వుండేదో ఆ కొట్టు ఆరుగురినా హరిదాసు కమ్మగారాగంటినూ గంతులు వేస్తున్నాడు. దొరిలో చిన్నా పెదా క్రద్దతో వింటున్నాడు.

ఇన్ స్పెక్టరు వుద్యోగ గర్వాన్ని చూపిస్తూ “చూపించండి యెక్కడో!”

సుబ్బారావు ఒక్కంతా మండిపోతోంది. ప్రతి

ఒక్క కదాన్ని యాహారే మనుష్యజాతి నూడుల్లో పోతుందే. ఎందరి బ్రతుకులలో కూలవోనే కార్యాలయమైన ఆ యింటివేపు, త్రాసుబోతులు కొట్టాడిన అరుసుమీద దేవుని స్మరిస్తూ గంతుతున్న త్రాసులో తైన హరిదాసుని, నివాన్ని నిలపలేని ఆ ప్రహరమాహంజేపు నిశ్చేష్టుడై చూస్తున్నాడు. మల్లియన్ పెక్కురు దూషించమని గర్జించాడు.

సుబ్బారావు కంటిరెప్పలు కూత పడలేదు. పెడకు నుట్టిన ముల్లలో కట్టు కప్పుకోగానే యిన్ పెక్కురు కాస్త కటుస్వరంతో అన్నాడు “ఇలాంటి రిప్పకు రిపోర్టులిచ్చి దేవాన్ని పుద్ధరించకండి. మమ్మర్ని ప్రేమ పెట్టకండి. అవసరమైతే మీ చర్య గురించి రిపోర్టులు రిపోర్టు చెయ్యవలసి వుంటుంది.” అంటూ వెలిపోతుంటే సుబ్బారావు ప్రేవుల్లో, రక్తంలో, నాడుల్లో కుమలి కుమిలి యేగుస్తూనే పైకి బావురుమని యేడవలేక వికటాటహాసం చేసుకుంటూ యింటివేపు వడిచాడు.

నడుస్తున్నాడు. నడవలేక పోతున్నాడు. కరటాలలాంటి ఆలోచనలు ఆఖారంలో పడి పుట్టుమెనయ్. ఇంటి అరుసుమీద తోర్పున్నాడు. ఎదురుగుండా పెద్ద భూతంలా మురిచెట్టువుంది. చలి వణికిపోంది. వినా పాడులంటా అలానే కదిలకండావున్నాడు. వర్ణరూపిద్రవోలేని తండ్రి కిటికీగుండా దూసి “యెవరది” అన్నాడు. కొడుకు నోరు పెగల్లేదు. ఒక్కసారి తండ్రి “హొంగ్ హొంగ్” అని అరచటంతో నోరు ఆవురించేశాడు. ఏమిటి ప్రపంచం యిలా మారిపోతోంది? మనుషుల నిజాయితీలు, మన ప్రార్థనలు యంత్రాల్లానే అరిగి పోతున్నాయా?

నేనే అంటూ లేచి వెళ్లాడు. ముసలాయన కోపం ఆత్మలి రెండు ప్రదర్శించాడు. కారణం చెబితే ఆయన లేలిగ్గా అన్నాడు “నిష్క్రంతుకు అనవసరంగా చెప్తాకావటం. ఈ కోజిల్లో యిన్ని కాస నాలుగేపు—యీ కంట్రోల్స్ రేపు. ఇలా మనుషులు మీనస్థితికి రాలేదు. కాకినాలు యెక్కువ య్యాయంపే కట్టుబాట్లు హెచ్చయ్యాయన్న మాట! అవి రిట్టుకోలేక కాసన థిక్కారాలు హెచ్చగా జరుగుతుంటాయ్. అందులో ప్రజల మనస్సులను తెలుసుకోకండా చేసిన కాసనాలగతి యిలానే వుంటుంది!”

సుబ్బారావు చాప, తలగడ పట్టుకోని యీ మాటలను లక్ష్యం చెయ్యకండానే అరుసుమీదకు వచ్చాడు. తండ్రి యెముకలు విరిగి చలి బయట వద్దంట్లున్నా వివశ ప్రక్కవేశాడు. అంతకంటే కఠోరమైన బాధ తను యింకా అనుభవిస్తున్నేవున్నాడు. ప్రక్కమీద వ్రాలాక ఆలోచనలో పడ్డాడు. ఒక్కొక్క క్షణి, విషయం మెదతులో చుట్టుకపోతోంది. ఇది ప్రపంచ పరిణామమా? బ్రతికేదానికీ అన్యాయం చేస్తేగానీ కూడు కొరకదా! మనిషి ఆశతో బ్రతికి పంపుప్తితో చావలేదా? ఈ దురాశతో న్యాయాన్యాయ విదక్షణ లేక మానవత్వాన్ని మరచి పంచరించటమేనా జీవితం? మనిషి, పెట్రోలు త్రాగిన బమ్మలా, బొగ్గులిన్న జైలు యింజనలా పరిస్థితుల ద్రోవరు చెప్పచేతల్లో వుండవలసిందేనా? —చివరకు యెవరలా పోనీ తను నిజాయితీగా నున్నాననే తృప్తిగర్వంతోనే నిద్రపోయాడు.

ఆ మరుదటిరోజు పుదయం వెలిపోయేముందు ఆ యింటివేపు యింకొకసారి చూశాడు. అది నీతికి ఆలవాలమైన యీ గ్రామంవేపు తను కన్నెత్తి చూడకూడదను కున్నాడు. కానీ యీ పంకిం తనలో రేకత్తిరించిన పోరుషంకన్నా హెచ్చయిన సంబంధం తనను మల్లా గెండునెలలో రానిచ్చింది. తండ్రికి జబ్బుచేసింది. కబుర్లమీద కబుర్లు రాగా వచ్చాడు. ఆత్మత పడవలసిందేమో లేదు. రేపు వెలిపోరాడినగా సన్యాసి జైలుకి ఆనుభవించి వచ్చాడు.

ప్రాధు ఆప్పడే గ్రంథుగోంది. సుబ్బారావు వీధి అరుసుమీద కూర్చోని దూరంగావున్న పచ్చని పెసరచేసుతో నిండిన పొలాలవేపు చూస్తున్నాడు. సన్యాసి మెల్లగా వస్తూనే నమస్కరించాడు.

“ఏమాయ్? ఎలావుంది—ఇప్పుడైనా—!”

సన్యాసి గోక్కుపోయిన ముఖంలో లోతుకు పోయిన కళ్ళు నిలబెట్టి “ఏవుందిబాబో! ఆక్కడ వున్నాను ఆలుతిండికి నోటు చెయ్యవేదు. నానక్కడ నా మనసిక్కడ. ఇయన్నీ కలలోకి వస్తావుంటే—ఆటిమీద చేసంతోపే యెండిపోనావబాబూ. అబ్బా అమ్మో, అటికి యెవురు గతిబాబూ?”

“కూర్చోవోయ్” అన్నాడు సుబ్బారావు.

సహ్యాసి మార్పుంటూనే “నా పిల్లమ్మ యెల కల్ని పట్టాదిగానీ దొంగల్ని పట్టాచాబాబూ? నుమ్మడికాయలు దొంగలాడేసి యిల్లంతా కుమ్మేసి వాడు. వర్షాలకి యిల్లు సామాను అంతా తడిసి యొందుకూ పనికిరావేదు. నుమ్మడికాయలు దొంగ లాడిన ఆలకి పెద్దకోగం రాదా? ఒక్కటి నేడు. ఎదుగతున్నవా కోడి పిల్లల్ని, పుంజానీ పం చేసి పెళ్ళి సివారువా? ఆల కడుపుల్లో రానపుల్లు పుట్టవా? అల్లా తిటిగారు ఆవుపాలంతా తాగేసి పాలే యియ్య నేదనే కున్నాడు. గేద, గొట్టె అన్నీ యొడిపోవాయి. పెద్ద రైతువగ్గరినుంచీ పూరు సగం వాడగర సారాకి అరుచెటికోలే డబ్బడికి యిప్పు డెక్కడున్నాడి—తూకొదిరి పారిపోతావా? ఇస్తాం నేరా అంటున్నాడు. నా కష్టానికి నేకపోయింది నుకనుప్ప డెందుకుబాబూ? ఇదంతా కానుకో నేక పోవాలి. నీ కొచ్చిన బయం నేడని మనసలు పెప్ప బట్టి అలా గమ్మివాలి. ఆ పొద్దుటికోజున సాటుగా అమ్మిలే పోను. నావునుకూ, వన్ను వమ్మకోసున్న నోరులేని ఆ పమ్మల పుసురూ ఆ పద్దుకు మాలినోడు పోసుకున్నాడు. నాకొచ్చివానని అవి కడుపునింప తాయికదా అని కల్గిపి నూస్తున్నాయి. ఇప్పుడేం నేస్తును బాబో? నెసర తీతలదాకా పూర్లో కూలే పుట్టుడు. మా పెద్దలు నచ్చి సర్గాన వున్నాడుగానీ యెంచెంచి పేరట్టారు బాబో—వాడు పన్నావీనే”

ఈ మాటలు వ్రాల్చుకూ సహ్యాసి మనసిన చిరికినంతలో కళ్లు ఒత్తుకుంటున్నాడు. పారిపోతున్న వరి పుంజీపుండి చిన్న విసురు విసురుతోంది. ముప్పారావు మనసు కరిగినా గర్వం పాలు తగ్గలేదు. వీడి నైనా ఒక మదిసిని చెయ్యగలిగాననే తృప్తితో “ఇకనైనా నీకష్టంమీద బ్రతకడం నేర్చుకో. ఈ రెండు రూపాయలూ అందాక గంజి కాచుకొని త్రాగు” అంటూనే యిచ్చాడు. సహ్యాసి కళ్ళ కద్దు కంటూ “అంటే నేనబాబూ! నుండున్న బాబులు- మీ ఋణం యెలాగ తీరుస్తానో!” దండం పెట్టానే కదలిపోయాడు.

వసంతముతువు ప్రారంభంలో ఆఫీసుకు కలవు పెట్టవలసి వచ్చింది. కలవు పెట్టవలసిన తనకు బాధ గానే పుంటుంది. ఒకరోజు కానాయలు రీవు తీసుకోని సంవత్సరాలన్నయ. కలవు మాక్కుకన్నా అవసరం

దృష్టిలో మానేసుకొని. కాబట్టి భార్య జ్వరంతో మూలుగుతున్నా తల్లి చెయ్యక ఆఫీసుకు వెళిపోయే వాడు. ఏమీ కాదనుకున్న జ్వరం ముదిరిపోయింది. దానితోసాటు స్వయంపాకం—ఈ చిరాకువలన ఆవుల్లో పేరున్న పెద్ద డాక్టరునే పెట్టాడు. వాలుగు రోజుల్లో నయమయితే యీ చెవలన్నీ పోతయ్యను కంటే యిరవై రోజుల వరకూ యాడ్చింది. డాక్టరు యాదై రూపాయలకు నిల్లు పంపించాడు. నిల్లున్న పాటున ఆదిల్లు పట్టుకొని పరుగెత్తాడు. ఎన్నోవిధాలుగా చెప్పాడు కానీ డాక్టరు తిక్కువకే పంపించా నని వాదించాడు. అందామనుకున్న వాలుగుమాటలు గట్టిగానే విసిరి తిన్నగా యింటికి వచ్చాడు. చిరా కుగా “ఆ గాబులే!” అన్నాడు. భార్య మాటాడ కండా తీసి పేరెలువిధ పెట్టింది. తను యీ సర్వీసులో గడించించిన కున్నది యీనాటితోపరి!

నేసరి కలవుల్లో మనుకున్న పంపించమని తాత కమరుపెట్టాడు. ముప్పారావు ఆవులు కొడుకును పంపించడానికి ఒప్పుకోలేదు. కుర్రవాడు కలవుల్లో వాడి చిత్తం వచ్చినట్లు తిరగటం, ఆడటం చేసే వాడు. రాత్రుల్లో జ్వరం వస్తున్నా యింట్లో తిలితో చెప్పకండా మొండికెత్తి తిరిగాడు. ఏరోజో రాత్రి జ్వరం తీవ్రంగావుంది. ఆఫీసులో ఆనేక రైట్లు వెళించి మరీ పనిచేసి వచ్చిన ముప్పారావు రాగానే డాక్టరును తీసుకరమ్మని భార్య చెప్పింది. అప్పుడేడు అదే పోతుందన్నాడు. జ్వరంవల్ల పొందే బాధను తను పూహించలేదు. మొన్న భార్యకు జ్వరం వచ్చినప్పుడు తిప్పించి యిదివరకు తను డాక్టరుముఖం చూపలేదు. డాక్టర్లంటే మానవ త్వంలేని మనుషులనే తనకున్న యాద్యము భార్య జబ్బులో మాటలతో వ్యక్తపరిచాడు కూడాను.

మరి రెండురోజుల మానం జ్వరం తీవ్రతకు మార్చింది. ముప్పారావు ఒక ఆయుర్వేద వైద్యుణ్ణి తీసుక వచ్చాడు. కానాలన్నవి యింట్లో తెచ్చి జయ్యటం తిప్పించి యీజ్వరం విషయం అట్టే పట్టింపు చేసుకోలేదు. ఆఫీసుకు మామూలుగానే వెళ్ళున్నాడు. ఆ వాలుగురోజులు జ్వరం తగ్గముఖం పట్టలేదు, భార్య చప్పున కన్నీరు చాటుగా కాదుకూ గొణిగింది విషజ్వరముట అని. మా అన్నా డొక్కసారి. విషజ్వరంలో చచ్చిపోయిన వారెంద

రినో చూశాడు. మళ్ళీ అక్కడనుంచి కదలి వాలు కుప్పిరిగిడ కూర్చున్నాడు. హరికెనలాంటిది మనస్సు జలసంతోషం. కొడుకు చూడటం వింటున్న కొద్దీ స్వయం మోహమున్నట్లు రాసురాను సవాసి పెట్టిక తాపాలు చెవులు చిట్టలు చేరినట్లు మారుమోగాయో భార్య తరవారీ కొడుకు పదిహేటం మాస్తే యిది నిజమేమో? మళ్ళీ చారా అంతా విచ్చి అమకు న్నాడు.

భార్య మెల్లగా దగ్గరగా వచ్చింది. తనహుచ్చ అమకు చూపించి కూచేసింది. తేలి నిల్చుండి "అదే పోతుంది. గాలరా వచ్చిందేమో" అన్నాడు.

"ఈ మందులవల్ల యేమీ నుండు కనవలలేదు." కాపేపాగి "ఆ డాక్టరుని తీసుకవస్తే!"

భర్తయుని కోపంతో ముడుచుకపోయింది. "వాడా—వాడా? వాణ్ని యేమివాలో పోద లేదే!"

"మన ఆశయం. ఇలాంటిజబ్బులు అయిన చాలా వాడేకాదు ఇరుగుపొరుగువాళ్లు చెప్తు న్నాడు."

సుఖ్యరావు తల ఆడిస్తూనే వస్తూనే ఆపివే శాడు. మాదుకున్న మనస్సును మళ్ళీ వదులుకులాగి "ఈ డాక్టరు యేదో యిలాంటి జబ్బులు వాడేదే కాదులే!"

ఆరాత్రి భార్యతోపాటు తనూ నిద్రపోలేదు. ఈ పరిస్థితినిజూచి అప్పటి కప్పడే అల్లాడి మళ్ళీ ధైర్యంతో యెందుకొచ్చిందో రానీ నే చూస్తూ పంటా ధైర్యంతో పెదాలను వొక్కిపట్టేవాడు. ఇలా తన నిజాయితీని సమర్థించుకోదాని? యిదివర కెప్పుడూ ప్రయత్నించలేదు.

తెల్లవారేక డాక్టరు వచ్చేటప్పుడు తను ఆత్మ తన చెప్పుచున్న కూడదీ అమకున్నా అమకువంటి కొంతవారం చెప్పుకండా వుండలేక పోయాడు. "విద్యురమైనా అప్పుడే ఆత్మత పచ్చిందేమి." డాక్టరన్నాడు. ఆ వినుదంలో తృప్తి చెనుతిరిగి వస్తుంటే ఆ మాటలే అనుమంటుంటే వేరు అర్థాన్ని గుర్తించకపోయే. ఇంటికి రాకండా తనకాల్గారు యింటికి వెళ్లాడు. ఆయన యీ డాక్టరుతో బాధం లేదని కాస్త జబ్బు నుంజినా తనే డాక్టరు దగ్గరకు

చెళ్ళి ననుకున్నాడో ఆ డాక్టరునే తీసుక వెళ్ళుమని చెప్తూనే అన్నాడు "అయినా నీకెందరున్నారోయ్. ఆ ఒక్కటి ప్రాంతంలోపం నీప్రాణాన్నైనా అన్న పెట్టావుగా!"

ఈమాటలు మళ్ళీమళ్ళీ మనసులో తిరిగిపోతుం డగా యిదివరకు తనెప్పుడూ యీ కొడుకు యంత సమస్య తెచ్చికెట్లాదని అనుకోలేదు. అయితే మహా పోలేపోతాడుగా—మళ్ళీ వెంటనే తండ్రి అనుకో వలసినమాటలేనాయినీ? తనతండ్రి తననిలాచూడ లేదే! ఐనా తనపట్టుదిట్టలో ఒకప్రాణాన్ని ఖానీ కెయ్యటమా? వాడియింటికి వెళ్ళలేక యింటికి వెళ్లే సరికి యెదురుపొరుగువాళ్లు మనిహేమాట అంటు న్నాడు. భార్య కన్నీటితో యేదో మెల్లగా చెప్తోంది. పొరుగువ్వు "పోనీ చూడయినను పంపించి ఆ డాక్టరుని తెప్పిస్తామలేఅన్నా" అని అంటూనే సుఖ్యరావును చూచి పెరటకు పరిపోయింది.

ఇంట్లో నిశ్శబ్దం గావుంది. కుప్పిరిగిడ కూర్చొని యింటికివ్వు వేపుచూస్తున్నాడు. డాక్టరు, తనూర్ ల్లాడు, పొరుగునిక అందరూ అన్నమాట పొక్క నారిగా మెదకులో ములుకుల్లా పొడుస్తున్నాయ్. తనా డాక్టరుదగ్గరకు యెందుకుచెళ్ళకూడదు? నిజా నికి తనకు యీ కొడుకుగన్నా యింకెవరున్నాడు? తేలి భార్యచేపు చూశాడు. మొదటినుంచీ భయ భక్తులతో మెనలిన ఆమె తనను బలవంతం చెయ్య లేక, ఆ తాగను యెంతకష్టమిగాద అనుభవిస్తోంది!.

నడుస్తూనే...తనెందుకుచెళ్ళారీ? ఇంకెవరినైనా పంపిస్తే అలాఅయితే యెలానూ నాయ్యని తెలుసు కుంటాడుగా! ఒక్కరి పంపించి తమ లోకువగా మెసలేకంటే తనే చెళ్ళటంతుంచిది. పోనీ వ్రాస్తో యింకోక డాక్టరునుపెట్టే! నాలుగుగురులు వేసాక— కొడుకు దిడిచేరిలో యెమైనా అయిపోతే మళ్ళీ వచ్చేకాలంతరమా తప్పచేకొనని వాడపదారి. అందరున్న డాక్టరునుపెట్టే నలుగురన్నమాట నిజం కామాడమా? చివరకు ఆ డాక్టరుదగ్గరకు చెళ్ళ బానికే నిశ్చయించుకున్నాడు. నడుస్తూ "వాడిని అలా తిట్టాడుగా—వస్తాడా? వచ్చినా నా కొడు కనుకోరి చంపకుకదా! ఆ డాక్టరుదగ్గరకు యెందుకు వెళ్ళారీ?" అగిపోయాడు. "మరిగిని చూస్తూచూస్తూ చేతనైన వాడెలా చంపెస్తాడు! అందులో వృత్తి

వెట్టుకున్నానునీ — పేరు ప్రతిష్ఠలకు పాటు పడకూ?"

నెట్టివనంటేనే దాక్షకు బయలుదేరినట్లుగాను. కుర్రాడిని పరీక్షచేసి "మరేం భయంలేదు. మీరు వాలోరండి" అంటూ బయటకు తీసుకువెళ్ళి "నాలుగుగోలాల క్రితమైతే నేనేమైనా వెళ్ళగలిగేవాణ్ణి. ఈ పోలిక కుర్రాడిపరిస్థితియేమీ తానులేదు. మీరు అదుకోగలిగితే 'జోకో'మేమిట? అని ప్రాత్ర మందుకుచ్చింది. దానియందు నాకు నమ్మకంవుంది. ఇకమింకాముందే"

కుర్రాడొకప్పుడు తన అక్రమము వినుకుంటూనే దాక్షకుని ఆగమని గాజులమృగా అవసరానికని దాచిన అరచైత్యపాపాలు తీసుకువచ్చి చేతజెల్పాడు. పెట్టినతరవాత ఒకక్షణం అరచైత్యపాపాలే అనుకున్నాడు. మరుక్షణంలోనే యిది అంత యెక్కువ కావడమంటూ దాక్షకుప్రక్కన కాయలో కూర్చున్నాడు.

మూడుగోలాల గడిచాయి. ఈలోగా యింట్లో వున్న కానీ పరకకుర్రవాడిక్రింద భర్తయింది. మందుకోవడానికి మళ్ళీపట్టు అవసరంవచ్చింది. ఇక అన్యాలంటే యింట్లో పాత్రపామామలే వున్నయే. అవైవా అవసరానికిమించి హెచ్చుగా లేవు. ఒకరికి యిదివరకు తన అప్య యివ్వలేదు. తన వుచ్చుకోవడాలేదు. ఒకరికి అప్య యివ్వడమంటే నాశిని పాడుచేస్తున్నామనే భ్రాతాలోవుండేవాడు. తనవచ్చే తీతపురాళ్ళమీదే నిర్బంధంగా చరితాడు. కందుమాను గంటలు వినుకుంటూ యేమిలోనక కూర్చున్నాడు. తన వచ్చిస్తేనేగానీ యింజక్షను లేదు. తోడినువ్వుల జీవితం తెలుసు, ఈ మాత్రానికి, అమాత్రానికి కక్కురి పక్షవాళ్ళతో యిదివరకు కయ్యం తెచ్చుకునే వున్నాడు. తనాళ్ళిద్దరు అతుగువామని పెళ్ళాడు. వెళ్ళిన పెద్దవాళ్ళ దగ్గర అప్య చేసి తన ఆత్మకు కాల్పుకుంటున్నానని అనుకున్నాడు. ఆయన వ్రాస్తోలేదు. ఉన్నా యేమాత్రంయిస్తాడు. అతనికా తనకంటే మనిషే. అవ పరం అలోనవలని లేకే లించింది. మానంగా కూర్చుండిపోవామన్న మనస్సు నందలమోతోంది.

లేదాడు. తన యెవరిదగ్గరకు వెళ్లేలేదనకేది వ్యాపంవుందో ఆ వర్తకునిదగ్గరకువెళ్ళాడు. "ప్రాధున్న

నీస్తే నూరుకాదు కందుకుంటిచ్చేవాణ్ణి, గంట క్రితమే విరుకేలు ఒకడిదగ్గర చేబరులు వుచ్చుకున్నది యిచ్చేకాను" అన్నాడు. కుర్రాడొకప్పుడు జవాబునిని అనునిషి "నెట్టివచ్చిటికివున్న వుంగ రాలనేవు, చేతికున్నవానీ గొలుసులేవుమానీ మన గుప్పో" ఇటుకారించుకుంటూ, యలాంటివాళ్ళతో మళ్ళీ మాటాడకూడదని వస్తుంటే పిలిచాడు బంగారం మేడలో చేసుకున్న కెట్టిభార్య యెదురైంది.

ఇది ప్రపంచం! మనకులో మామలుకున్నాడు. మందుకోలానే తిండివగ్గరకు కలుగుపంపించాడు యెవరిదగ్గరవైనా మారుకూపాపాలు బగులుతీసుకొని పంపమని. ఆడవైవా వచ్చుంటే తానుండేదని అనుకున్నారంటానికి అతకాకలేదనికూడా మురిస్తోంది. ఇంటికితిరిగివచ్చేవాడు. ఇంకెవరినీ తన అడిగిలేదనిమందుకోవడానడని అనుకున్నా మళ్ళీ లేచి గెల్చినమనసు మామతోట్లకు పరుగెత్తివచ్చింది. ఏదో ఒకసంబాయిషీ, కంత్రిస్తేపఅదే విధానం చూపించినా, సాయంత్రం కావడన్నా ఇబ్బు చేశిక్కలేదు. అందరూ తన వేదో పామధూరి మాటలతో మానిస్తున్నా, అనుమానంగా తన వేపు ధూర్తు ప్పట్టమించింది. ఇదేమిటి దీర్ఘ మనస్సులన్నీ పాపాతాలగా మారిపోయాయా? మళ్ళీ యింటికి వచ్చాడు. తన చేతకానితనం భాగ్యకు తెలియకూడదనే పట్టుదలమాత్రం అలా వెక్కుకెవరకండానే వుంది. దాక్షకు యింకారాలేదేమని ఆమె అడిగిన ప్రక్కకు గంభీరంగానే "వస్తానని" వెప్పడేగానీ మళ్ళీ మెత్తిబిషోయి లే వెదోయివరలా యిప్పుడూ ఆలస్యంచేసి యెవోయిప్పు తెచ్చున్నానని గబగబ బయటకు వడిచాడు.

వకుస్తున్నాడు. ఉండి వుండి ఆగినోనున్నాడు. నాలుగగురులు నమకకుచేసి మళ్ళీ యేదో గొలుక్కుంటూ మందుకు పోతున్నాడు. ఇలాంటి స్థితిలో తన నెవలో "దండింబాబూ" అన్నట్లు వినిపించింది తలెత్తికండానే జవాబు వెచ్చకండానే మందుకు వడిచాడు. నాలుగగురులు వేరొక నమ తిరిగి చూశాడు—నన్యానీ వడిగా వడిచిపోతున్నాడు. పిలిచి మావాన్న యేమైనా చెప్పడా అని అడిగాడు. "నాను పట్నం అరజంటు పనిమీద పోచ్చి నాను బాబూ. వచ్చిన ముందు ఆ బాబుతో నెప్పనేడు!"

“వరేలే!” అంటూనే ముందుకు సాగిపోయాడు. తిన్నగా డాక్టరు దగ్గరకు వెళ్ళాడు. అంత వరకూ మాసిమాసి అప్పుడే యెక్కడో వెళ్ళాడని తెలిసింది. నూడిపోయిన ముగ్గుం దించి ఆలానే కూర్చున్నాడు. కొడుకు మనసును మహాసముద్రం చేర్చున్నాడు. కిరీటమంతా హోదమంటోంది. తన వెనకో బలవంతాన తెలుసు తీసుక వచ్చివట్టుంది. ఈ తెలుసుంచి యెప్పుడు కదిలి కొడుకు దగ్గరకు వెళ్ళాడని ఆత్మత పట్టున్నాడు. దీపాలు వెలిగించాక డాక్టరు వస్తూనే “కుర్రా వేమైనా నా తప్పేమీ లేదండీ” అన్నాడు. ఎవో అంచానున్నా నోరు పెట్టలేదు. నలుగురిమధ్యా వట్టులేదు. మీరేవో సహాయంతెచ్చుకొని తరువాత యిచ్చుకుంటానని చెప్పలేక పోయాడు. తన వృధాచేసిన నిమిషమే తన కొడుకు చావుకు కారణమౌతుందన్న భయంతో బ్రతిమాలాడు. నా ఒక్కగాని ఒక్క కొడుకుని విలదెట్టండి. మీదెట్టు తరవాత తీర్చుకుంటానని కోరాడు. ఈ నాలుగు మాటలైనా ఆతి కష్టంపొడ తల దించుకొని అన్నాడు. మామూలు మనిషి చలించి కనికరించ దానికైనా సరిపడని మాటలిది. అందులో ఈ డాక్టరు యెంతో దీనాతి దీనాలాపాలు విన్నాడో? చాలా నేర్పగా అనేకాడు “నే చెయ్యగలిగిన సహాయం చేశాను. ఫీజు వెంటనే చార్జీ చెయ్యకండామందులే మిక్కుల్ని కొనుక్కోమని చెప్తున్నానుగా?”

మళ్ళారావు మాటాపలేదు. ఆ నిమిషంలో మళ్ళీ మనస్సు ఆహవానిత్రా వాడీ మహా సముద్రంలా హోరుమంటోంది. మనస్సులో ఆత్మాభివ్రాసం, పిర్వి వాత్సల్యం ముప్పియుద్ధం చేసి మహాభాగ తెట్టున్నాయ్. వణుకుకూనే అన్నాడు “మీరు కొద్దిగా దయమాపండి. ప్రానియెంట్ ఫండులో అప్పు పెట్టి మీ ఋణం తీర్చుకుంటాను!”

డాక్టరు హేళనగా చూస్తూ “చూడండి— ఎక్కడో చూడండి. డాక్టర్లు సాచుకార్లు కావేరగా! అయినా మీకేమండీ?—తాలుకాఫీసు నునుస్తాలు?”

మళ్ళారావు డాక్టరుకు భదీమని చెంపపెట్టు పెద్దామన్న వుద్రేకంవచ్చింది. కానీ లేచిన మడి చేరిమాపుడు వెలిసి నోట్లో పెట్టి గట్టిగా కలచివట్టు

కొని రొప్పకుంటూ మెట్లు దిగిపోయాడు. నోటి నుంచి బయటపడ్డ నేయి తనకాస్తనే గట్టిగా పీకింది!

ఇదివరకు తనులేవుని చేరు కష్టాలలోనూ, వస్త్రాలలోనూ, ఆవ్యాయంలోనూ, అవిసీతిలోనూ యెత్త కూడదని, అలా యెత్తేవారిని చేవుని పవిత్రతను చెరిచే మాడ్చులని ద్వేషించాడు. కానీ త్రోవలో ‘వేవుకులేడా? నన్ను తలెత్తుకొని నవవనిదా? ఆన్నమాటలు హృదయంనించే అప్రయత్నంగావచ్చే వాయ్. అవి వచ్చాక తన పొరపాటును గ్రహించి అచ్చే అచ్చే అనుకున్నాడు. నడూస్తూనే యమనూ తనపడుకూ మరచిపోయి యింటికి వచ్చేవాడు.

దీపం మిసమిసగా వెలుగుతోంది. కుర్రాడు వైతన్యం లేనట్లే పడున్నాడు. భార్యమండందగ్గరగా కూర్చుంది. ఈ లెంగతోమరింత చిక్కి కల్యమైంది. ఇంట్లో ఒకఅడుగు వేరక తనయింటికి యెందుకువచ్చాననుకున్నా తిరిగి బతిపోలేకపోయాడు. భార్య చూడగానే డాక్టరుగారేరిఅంది. వస్త్రాన్న సమాధానం వద్దనుకున్న వారికచివర నుంచి వచ్చింది.

మెల్లగా క్రిందకూర్చున్నాడు. మర్నీ అక్కడనే వుంది. కట్టెలావడున్న కొడుకువేపు చూస్తుంటే కళ్ళంటనీరు తిరుగుతోంది. వీడింత ప్రయత్నమడని యిదివరకెప్పడూ పూహించలేదు. పిల్లలమీదనున్న ప్రేమాభీమానాలు చూడవత్సంలో ముప్పానికవంతు మిగతాన్ని అమగ్నూతులు కలసి ఆమిగతా పాతిక వంతు. నరాలన్నీ కుమిలి కుమిలిపోతున్నయ్. కళ్లు నిలదెట్టి కొడుకువేపు చూస్తున్నాడు. భార్యలేచి నిల్చొవటం, ముఖాన్ని చారుకోవటం ఆమె గొంతు విప్పి మెల్లగా వణుకుకూ మూట్లా వేవరకూ చూడలేదు.

ఆమె మెల్లగాఅన్నది “సవ్యాపివచ్చాడు!” ఈ వేగువినగానే తనకళ్ళల్లో భారే కన్నీటికి ఆనాడు సాయంత్రం తనకు చేరువగా కూర్చొని తనగాఢమ చక్కగక్కి కాత్తిన కన్నీటికి యెదో పోలికవున్నట్లనిపించింది. అయినా వైవి వినిపించు కోవట్లే కొడుకువేపు చూస్తున్నాడు.

భగ్నభిన్నమని గాంతరుమందుతోంది. కానీ తరవాత నరుకుంది. చెప్పకవిధిలేక, తన తెలువంటి కిడి

పడబోతుందన్న భయంతో ఆగిఆగి భార్య చెప్తోంది—సవాగినికి మీరెప్పుడో రెండురూపాయలిచ్చారట!”

“ఇవ్వి!”

“మీరు గంట త్రాగమని యిచ్చారట, త్రాగకండా ఆ రెండురూపాయలు యిచ్చి నాలుగు రూపాయల సారా తెచ్చి అమ్మాడట. ఆ నాలుగు రూపాయలు యిచ్చి యెనిమిది రూపాయలది తెచ్చి అమ్మాడట! ఆ రెండు రూపాయలతో ఇలా అరుపు ఇవ్వకండా ఇప్పటికి రెండువందల రూపాయలు చేశాడట!”

గుబ్బారావు మాత్రం వింతగా మారిపోతోంది. భార్య భర్త విలయితిని యీ పక్షాక్షాంతిగా చూసింది కాబట్టి యీ మాత్రతో వణుకుతూనే పెట్టిగా “నామయ్య పూర్లో అప్పుకు తిరుగుతుంటే విన్నాడట! భరలు పడిపోయాయని అప్పుపుట్టడం లేదట. ‘ఈ డబ్బంతా ఆ బాబుచే. ఆ బాబుకు కష్టంవస్తే నానీ డబ్బంతా పుంచుకొని యెంచేస్తానని నూరు రూపాయలు తీసుకవచ్చాడు. నన్ను చంపేస్తారు, వద్ద వద్దని యెంత చెప్పినా విన్నాడుకాదు. నేలమీద పడి మొక్కి యెంతో హంగామా చేశాడు. డబ్బు నాదీ ముఖంమీద పారవేశాను. ఆ నోట్లన్నీ యేరి మళ్ళీ పేదీలుమీద పెట్టి “యిది నా డబ్బుకాదు. ఆ బాబుడబ్బు ఆ బాబుకిచ్చినానని చెప్పండవూక్కి అని వెళిపోయాడు”

భార్య యీ మాటలు ఆగి ఆగి చెప్పాక తిల

వందుకున్నాడు. బహుశా తన కళ్ళల్లో పూరిన కన్నీరు ఆమెకు చూపించ కూడదనే అభిమానం అలాచేసి వుండవచ్చు. కొంతసేపటికి తిలెత్తి కొడుకు వేపు చూడూ వెళ్లివారిలా ముఖం పెట్టి “అ డబ్బేదీ?” అన్నాడు.

మంచందగ్గరకు వచ్చి కూర్చున్న భార్య ద్రావరులో వుండంటూనే భర్త వేపు ఆవేదన అల సటతో చూసింది. కొడుకుకన్నా తండ్రికే మేమవు జబ్బుగా వున్నట్లుంది!

జోగుకుంటూ పెట్టిగా పేరిలవడకు వెళ్లాడు. కాస్తేపు ఆగాడు. మళ్ళీ కొడుకు కనిపించాడు. తన యింటిలో యిల్లాలి యెదురుగా పిచ్చివానిలా ప్రవర్తిస్తున్నానన్న స్వరం లేవేలేదు. ఒక్కసారి ద్రావరు తెరచాడు—డబ్బు!—ఎన్నో కుటుంబాల హాహాకారా లొక్కసారి వెపులను చిల్లలను చేశాయ్! ద్రావరు ధర్మమని చూశాడు. ఆ శిష్టం మళ్ళీ మెదడును పేలుకొలిపింది పేరిలును కరుకు కడుకుమని నవలినట్లు పట్టుకున్న వాడెట్లా కొడుకు కనిపించగానే కళ్ళు పుట్టిగా మూశాడు. దిగువ పెదిను పక్కతో నొక్కిపట్టి పూడిరి లిగబట్టాడు. మళ్ళీ యెందుకో బావురుమని యేనెవారిని పించింది. ముఖంలోని అపహ్లావం వెట్టివచ్చుగా మారుతుందే తోంది. ద్రావరు మళ్ళీ విప్పాడు. బుస్సని పది గెత్తిన వల్ల త్రాచులా అడబ్బు అగపడింది. ఒక్క చచ్చినా, కళ్ళుమూసి ఆపడక చేతితో నొక్కి పట్టు కొని డాక్టరు యింటివేపు పరుగెత్తాడు.

కంఠీరవరాజు యక్షగాన కృతులు -

పదములు

శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు

తెనుగు సాహిత్యములో మధుర కవితాకాఖరు సంబంధించిన కృతులలో యక్షగానములను గూర్చి యితరవర్తకును సమగ్ర పరిశీలన జరిగి యుండలేదు. ఈ కాఖలో కూడ ముద్రితములు, వముద్రితములు నగు గ్రంథాలము చాలగా వెలయుచున్నది. కాని బాబ్బయ ప్రపంచమున నీ కాఖకుగల యున్నత స్థానము గుర్తింపబడకుండుటచే యక్షగానములను గూర్చి కూలంకషముగా వ్యాసంగము జరుగలేదు. కొలదిమంది విద్వాంసులు సూక్రమే దీనిని గూర్చి పరిశ్రమచేసి యాంధ్ర విద్యల్లోకమును కృతజ్ఞతాబద్ధము గావించినారు. సాహిత్య పక్షముయొక్క పరిణామమును సంగీత సాహిత్యములకుగల పరస్పర సంబంధమును వ్యక్తముచేయుచు, సంప్రదాయప్రభు ప్రదర్శించు నీ యక్షగానములు మిక్కిలి మూర్ఖముగా పరిశీలించ దగినవి. అట్టివానిలో నీవఱకు పరిశోధకుల కెటుగరాకుండ కాలగర్భము నణగియున్న కంఠీరవరాజు యక్షగానకృతులను గూర్చి పదములను గూర్చి నేడు తెలుపుచున్నాను.

కంఠీరవరాజు మైసూరు పరిపాలకుడును కవి పండితప్రియుడును మహాశక్తుడును చిక్క చేర రాయల కుమారుడు. ఇతడు క్రీ. శ. 1704 నుండి 1718 వరకును మైసూరును పరిపాలించెను. ఇతడు పుట్టుకచే మూగవాడును, చెవిటివాడునైయుండెను.

అందుచే నీతనికి “మూకరసు” అను నామాంతరము. కేవలము మా ప్రసంజ్ఞలతోడనే రాజ్యకార్యములను నిర్వహించెడివాడు. అయితే ధగవంతు డేదని యంగ వైకల్యమును గలిగించినవ్వు దావ్యక్తికేదే నొక విలక్షణమైన శక్తిని ప్రసాదించును. కంఠీరవ రాజునకు కను నీయును కవనశక్తియేగాక బహు భాషాచేత్సర్యమును పరమేశ్వరుడు ప్రసాదించినాడు. ఇతని యక్షగాన రచనముల మూలమున నితడు సంగీత సాహిత్య చాట్య విద్యలందు నేర్పరి యగుటతోపాటు సంస్కృతమున ప్రాకృతమున మాళ్యభాషయును కన్నడయున తెనుగున తమిళమున కవితారచన చేయగలవాడని విశేషమగుచున్నది. ఈతని విద్యావిశేషము మైసూరు చరిత్రకారు లెవ్వరును నీవఱకు గుర్తించి యుండలేదు.

ఈ యక్షగాన రచనలవలన నీతడు దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున నేకొక యాంధ్రవాఙ్మయమున గల రాజకవులలో నొక ప్రశస్తకవిగా నెన్నదగినవాడు. ఇతని కృతుల వివరణము నీక్రింద నొసగుచున్నాను.

1. కొఱవంజికల్లె—ఇందులో నాలుగుకృతులు గలవు.

a. ఆంధ్రకొఱవంజి. b. కన్నడకొఱవంజి
c. ప్రాకృతకొఱవంజి. d. తిగుళికొఱవంజి లేక తినుళికొఱవంజి

2. పంచాయణకల్లె.
3. అక్షివిలాసము.
4. కలవాగీవిలాసము.
5. చాట్యవిద్యావిలాసము.

- 1) కీ. కే. పంచాయణ ఆదివారాయణకాష్ట్రీ గారు.
- 2) కీ. కే. వేటూరి ప్రభాకరకాష్ట్రీ గారు.
- 3) శ్రీ చింతా దీక్షితులుగారు.
- 4) శ్రీ దాక్షరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్య గారు.

6. వసంతోత్పదవిలాసము.
7. విభక్తికాంతావిలాసము.
8. అష్టదిక్పాలకవిలాసము.
9. పావకనాటకము.
10. వైవస్వతనాటకము.
11. సైరుతినాటకము.
12. వాయునాటకము.
13. వాయునాటకము.
14. కాశీనాటకము.

పై కృతులలో నీక్రింది లక్షణములు సాధారణముగ గన్పట్టుచున్నవి.

- 1) గ్రంథాదిని సంస్కృతశ్లోకము కొన్ని కృతులయందున్నది.
- 2) గ్రంథాదిని తెలుగుపద్యము కొన్నింటి గలదు.
- 3) వచనములు మధ్య మధ్యగలవు.
- 4) ద్విపదలు, తీసపద్యములు మొదలగు భాగు లుకలవు.
- 5) మత్తేభము మొదలగు కృత్తములుగలవు.
- 6) దశవులు, జంపె, త్రిపుటలు గలవు.
- 7) ఆటతాళము, ఏకతాళము, ఘ్రతతాళము, మధ్యతాళము ప్రయుక్తములైనవి.
- 8) కొన్నింటి ప్రాకృతమును కన్నడమును వాడబడినది.
- 9) తెలుగున లేక, కన్నడమున నున్న సాంగత్య ఛందో పద్ధతి యిందు గలదు.
- 10) అన్నింటియందును రచన పరశమును హృద్యము చేయున్నది.

1. 'ఆంధ్రకౌటవంశి' 2

కంకిరవరాజు త్రి రంగనాథుని దర్శించి తిరిగి వచ్చుచుండగా పాంచాలజిత్తు రావణప్రతి కాంచన లలి యీతని చూచి మోహించును. ఇంతలో కొల

2. దీనినిగూర్చి "తాళపత్ర గ్రంథములు కొల వంశి" అను శీర్షిక క్రిందవాణిలో తే 7.10-1950 దిని ప్రకటితమైన యన్. యన్. సుందరేశ్వరరావు ప్రసంగము వాడబడును.

వంశ ప్రవేశించును. తన మనోరథమును తెలుగు కొని కంకిరవరాజు తన్ను ప్రేమించి వివాహమాడు నని కొలవంశి చెప్పగాదిని సంతోషించిపారితోషిక మిచ్చి పంపుట యిందలి యితవృత్తము.

దీని రచన కొక మచ్చుకునుక — నిలుకల వచ్చుట

మాళవిరాగము.

వచ్చెనెటుకలి యెటుకయెటుకని వాడెవాడెలనింటనూ

మోచ్చుగా తార్కాణలెల్లను యిదిగోచెప్పెద ననుచునూ.

తగుటకెక్కుల పసిడికమ్మలు

తగుతగుక్కని మెలయుగా

తులుకునల్లల చెవిహారము

చెలని నేమక మీలుగా

పొందుగా రత్నములు నించిన

బుట్టబుజుకునేనుంచుక

నందము! తన చిన్నిబుడతను

పరవి పీఠున గట్టుకా

ఘుఘుఘునిన బాగువాగిల

కయుకరంబున మ్రోయుగా

మెల్లమెల్లగె హంసవేపులు

గల్లసాగములు త్రోయగా

సాంగత్య ఛందోపద్ధతి నుదాహరణము.

సాత్యవతి నే నుండు స్వర్ణాన నేనుండు

నిత్యముఘృతలోన నుండు

అత్యంతాదృశ్యమైన అమరాద్రియందుండు

పత్తియు పర్యత్ర నుండు

ఇందు, అహిరి, కాంభోజి, ఘంటారవ మాళవి మొదలగు రాగములు ప్రయుక్తములైనవి. ద్విపదలు దశవులు కలవు. కంకిరవ రాజకృతులలో నిదియే పెద్దకృతి—

2. పంచాయుధకల్ప

ఇందు విష్ణుమూర్తి పంచాయుధములు కంకిరవ వృషధిని సంరక్షించువల్లుగా, వాయుపాత్ర లభిన యించువల్లు రచితమైనది. ఇందు సంస్కృత శ్లోక ములు మోచ్చుగా గలవు. ఇది సంస్కృతశ్లోకముతో ప్రారంభము.

3. లక్ష్మీవిలాసము

ఇదియు నాదిని సంస్కృత శ్లోకము గలది.
ఇందు మహాలక్ష్మి కంఠీరవరాజుపథము వృత్తమున
రించి యాశీర్వాదించుట చెప్పబడినది. ఇందు చదువు
ద్విపద, పదనము గలవు. ఈ క్రిందిగేయముతో సమా
ప్తమైనది.

రాగం మౌరాష్ట్ర.
కవిరనిరంతర కనకవసంత
వలరిపురైభవ వాజికేవంత
వితరణరాధేయ వినయవిధేయ
ప్రతిమహితోపాయ శోభనకాయ
రాజకంఠీరవ రాజాధిరాజ
రాజేంద్రచిక్రవరాజరసాజ.

4. కలవాణివిలాసము.

ఇందు కలవాణి యనువేద్య కంఠీరవరాజును
చూచి మోహించు కళ చెప్పబడినది. ఇది తెలుగు
పద్యముతో ప్రారంభము—ఆ పద్యమిది.

శ్రీకాంతారమణుండు భూమిమహిళా
చిత్రాభి రామోత్సవం
డాకర్ణాంబిదిలోచనండుకమనీ
యాజాను బాహుద్యయం
డీకంఠీరవ రాజచంద్రునిదిదా
నీరంగపక్షీవయం
డాకల్పంతోన గూర్చు భర్తయులనే
తైశ్వర్య కీర్త్యాదులన్

5 నాట్యవిద్యావిలాసము

ఇది నాట్యకర్తలు తమ తమ విశేషములను
వివరించు కృతి. సంస్కృత శ్లోకముతో ప్రారం
భము. ఇందు సంస్కృతభాగము మౌర్యుగా
నున్నది. పద్యరచన తెలుగున నచ్చటచ్చట గాన
నగును.

6. వసంతోత్సవ విలాసము

ఇది ప్రతప్తమైన కృతి. పూర్వము నాచన
పోమనాథ మహాకవి వసంతవిలాసమును వ్రాసినట్లు
లక్షణగ్రంథములవలన తెలియుచున్నది. కాని
గ్రంథము పూర్తిగ అభించలేదు. కంఠీరవరాజు కృతి
పూర్తిగ నున్నది.

ఇది.

శ్రీమత్సృష్టిమరంగ పట్టవరే
భోగేంద్ర కయ్యారతే
శ్రీభూమికర పల్లవాశ్రితపదాం
భోజ్య యాజోహరిః
అవ్యాదాశ్రితపారిజాతమఖిల
క్షోణేంద్ర మాదామణిం
శ్రీకంఠీరవ భూమిపాల మనిశం
శ్రీచక్ర రాజాత్మజం

అను శ్లోకముతో ప్రారంభము—దీని వెనుక
కురితి నాందిచేసి మూత్రధారుండు తెరదిక్కు చూచు
టయు నటి వచ్చేకనుం తెలువలెనన

రాగం - ఆహరి.

వచ్చెను నటి వచ్చెను
హస్తైవనకంఠీర కేంద్రుని సమ్ముఖమున
అటలపాటల తేటలనలరిన
పాటలగంధి నెఱిసిటుతోనదిగో.

పల్లవి

వచనం : వచ్చిన నటిని చూచి మూత్రధారుండు
వసంతోత్సవవిలాసంబు వినిపించవలెనన. నటి.
అయ్య! ఆ వసంతవిలాసంబునే కృతి కర్త
యెవ్వరు? అనుటయు మూత్రధారుం డిట్లవియ.

శ్రీసోమవంశాద్వినీతకీరణుండు మహా
దానధా రేయుండు భర్తృపరుండు
అకలంకచారితు డమిత విక్రమశాలి
సకలవిద్యాభ్యాస చతురహృదయు
దంగనాజనమనోహర రూపలావణ్య
డాశ్రయిత కల్పకావనిజుడు
రాజకంఠీరవ రాజేంద్రచంద్రుండు
చారు కౌరుణ్య విప్రారయకుండు
మగురమృదువాకృత సందిర్ఘమనుమగడి
నవరసాలంక్రియాకల్పవములదనరి
లలితమైనవసంత విలాసముగెడి
నాట్యమేళానగతి ప్రబంధము రచించె

ఆ వెనుకనటి వసంతసమయమును వర్ణించును.
ఇందు గెండు ప్రాకృతగేయములు, నొక తెలుగు
పదము గలదు.

గేయము :

సహాయము యుగ్మభాగో
మమయరనిస్సాగ దణుహాశంకాశో
విరహియణ మణోమయముం
మయయాశ్చక్రం కరయికదస్యే.

తెనుగున యెలుమల కాంధోలి-ఆటతాళముతో
ఈవసంతము లింపారె
భావించిమాడ బాగాయె
శీవతోరాజ కంఠీరవరామ
డీవిగముల వింత లిటుకలెసేయ.

పల్లవి

అలరుకల్కల క్రోవ్యరులకేసెజాల
తెలకేగియాపించి యలులందు కేర
చెలుచైన మావిడి చిరురావసాల
ములముడించిన కోయిలల సాంపువీణ...

ఈకృతి కంఠీరవేంద్రుని సమ్ముఖమున ప్రద
ర్శించినట్లుగా తరువాత భాగము చెప్పచున్నది.
దాని మొదలు, "ఆసమయంబున రాజకంఠీర వేంద్రుడు
కోలుచైయుండు క్రమంబెట్లులన్నను" అని 22 పంక్తు
లలో కోలువు వర్ణన గలదు. ఆపుడు సూత్రధారుడు
వడినిజూచి "రాజకంఠీరవేంద్రుడు రత్నసింహాసనా
యాగ్రుడై నిండుకోలుచైయున్నాడు. ఈసమయంబు
వసంతోత్సవ విలాసంబున నాట్యప్రబంధంబు విను
పించుటకు చేర. ఇప్పుడెందుకు తగినపాత్రలు ఎవ్వ

1. కీర్తి కేళులు క్రిశ్చమించి రామలింగారెడ్డిగారు
మైసూరి విశ్వవిద్యాలయమున సభ్యులు. పురోధారులు
(Prochancellor) గా నున్నప్పుడు, మైసూరిరాజు
లాంధ్రవాక్యాయమున కొనర్చిన సేవకు గూర్చిన విశే
షముల నన్నెఱిగింపగోరిరి. అంతయేకాక మైసూరి
పరిపాలకులకు సంబంధించిన తెనుగు గ్రంథముల
నన్నింటిని విశ్వవిద్యాలయము తరపుననే ముద్రితము
గావించు నేర్పాటు చేయుదుమని నన్నా ప్రజాభిక్షను
తయారుచేయుమనికూడ కోరిరి. వారి యనుమతిని
నేనెంతయో పరిశ్రమచేసి, యశేక నూతన విషయము
లతో వారి కా ప్రజాభిక్షను చరిత్రను పంపితిని. వారు
కీర్తికేళులు కాగానే యాయుధ్యమ మంతరించిన
ట్లున్నది. అందలి క్రొత్తవిషయములలో నొకదానిని
గూర్చినదియే మైవ్యాసము.

ని. చెంకటరావు.

రంజే మల్లిక, మందారిక, మంజుశాపిణి, మధురవా
హిని మొదలైన యంగసాములు ముస్తేలె వచ్చు
నట్లు నేయమనునప్పుడే వారు ముస్తేలెవచ్చు క్రమం
బెట్లన్న.

"వచ్చును మల్లిక వరుసతోనిదిగా
మోచైన కంఠీర వేంద్రవరాకు."

దీనినిబట్టి తంజావూరి రంగమునందువలె మైసూ
రియందు నాటకశాలలో స్త్రీలు స్త్రీపాత్రలు
ధరించి నాటకము లాడెడివారని తెలియుచున్నది. ఆ
మల్లిక కంఠీరవేంద్రుని మోహించి చేపట్టుమని యారి
తిని ప్రార్థించును. దానితో కథ ముగియును.

గ్రంథతాళము

క్రికంఠీరవరాయ క్రితజవరాగేయ
రాకేందుచంద్రికా రవలికతాళలేమ
ఆ కాముదిబారికి నలసితిచాల

యాపకము

నిరతమునెప్పుడి నిన్నునమ్మినదాన
పరిపరిగా నన్ను భావించవేల
ఇరవుగా దయతో నన్నేలు కంఠీరవేంద్ర
ధరణీపురందర చానమంచార

యుంపె

నీపొందు నెవదానీ నిముసమొగుడుకాల
రావేలతేనీ నను రచ్చతెల్లెవు
నీపాదమాన యిక నీ చెలిమి నే మాన
ధూపకంఠీరవ కుఞ్జదయవికాల.

(సకేవము)

కంఠీరవరాజుపదములు.

1

రాగము ధైరవి. }
త్రివదితాళము }

పానినిధిగంధీర, కారద
నీరదాశ్రిత హారదుచిర వి
హార, మనసిజవీరి, శతగుణసార,
విభరణకూర, ధర్మవిచార, భుజవవి
దూర, ఇరవోదార, మజనాధార, వంశో
ద్రార, లలితాకార, మైసూరివీర
కంఠీరవేంద్ర జయ. జయ 1

గానలోలఘునయ్యల కవిజన

కలితి లీలా.

పల్లవి—

వందితాభిలబ్ధుండ కుజవాసందలపదర
విందపదకనదిందు బంధురవవనభాస్వర
కుందకుట్టుల చంతిమరవరనందినాహన
వందనప్రియకందరి తమగురిందనభిర
మందరాచలశ్రేయపొందర చంద్రకంఠీర
జేంద్ర జయ జయ.

రాజరాజ సమావధోగవి

రాజమాన మనోజభామర

రాజవింబ సమావదోమర

జేలతమర రాజవిద్యా

భోజమైమారి జేవభూప త

మాజవకృత సైజకవితాళాలకూజిత

రాజకంఠీర జేంద్ర జయజయ.

2

రాగము ఘంటారవ }
వక్రియ్య

కొమ్మ నీవదియేమే నాపామినీవెంత

కొదవగా యేంజేసీమే

ఈమహిని రాజ కంఠీర జేంద్రుని

యేమని తెలియలేను.

పల్లవి.

అటపాటలవింతి మాటలలేటల

అందచందములు గలిగినా

మీమైవనీటు బలు జాటుపనులోటుల

మిటుకులాడు లైసటి

పాటలగంధులు పదముమోసినగాని

పొన్నుజేర్చనివాడమ్మా

పాటపాడిదైన పడుచులనెల్లా

పాటిజేసువలే ఓభామా.

ఏకాక్షి వినవె యిలలోవారి కల్ల

యొక్కైన రూపము.

జాగరితమునుంచి జరిగిరితనమున

జగదీరుదండినట్టి

ప్రాణనాయకివేడుకొనినగానిగుమంతి

ప్రాప్తచేయని వాడమ్మా

త్రాణము చలియని తగినవారివలల

తగిలియుండేవాడేమో ఓరెలియ

సభగరిమ దలిపిన ఘనగంభీరముగల

గుణవంతు డితివంతు

నరపాల జవలలో నాదాడివాడంజే నను

బోడి నెంచదనునా

నిరతమై గూడియుండువాని మహిమ

నిజమై యెవరు దలిసేరే

వీరరాజ కంఠీర జేంద్రుడు జేరిటి కలపులాడిని

సమ్మృద్ధా ఓ కొమ్మా.

3. రాగం ఘంటారవ - ఆటతాళం

అక్కో! వినవె యీవేళ కలపులాడ

యొక్కడినుండి వచ్చెనే.

సాక్షుపాడి జల్లేనో సాగను కంఠీర జేంద్రుని

పల్లవి

అటుగా జూచినవాని అటలమోములందము

ఇటుకూడ వాని నీటు యింతి మీనమై

ఎటుగా జూచినవాని యేమనవచ్చునో యందు.

విటరాయని వగలు వింతిజ్జచినటు వాటి

కనుజొమ్మ సన్నలోను కలికిలో రమ్మని

మొనగుబ్బలపై గోరు ముద్దుగామంచి

అనవరతిము నమ్మ అంగజాకేళినిగూడి

వినయమున కంఠీర జేంద్రు నున్నట్టి నున్నది.

4. రాగం ఘంటారవం - ఆటతాళం

కానిలేర చక్కని పామి కానిలేర

దానకూర కంఠీరవ భరణిపాల యీలాగై తె

పల్లవి

పడుచుదాననంటా నడిప్రాయాన నమ్మ

జాడక విడిచి దానినే జేరున్న వివర మెఱుంగనా

వడియగట్టినదాన వసుమతి చంద్రావిన నా

జపినుజుట్టిన పూలు చెదిరి వేయకనూ చేన

దురుసుమాటలాడి దూరి ముద్దు చెట్టనోయనంటి

దిరుదువని తలచే బరిమి దిరుదండినదాన

దిరుచైనగుబ్బల విగిసి చక్కరి చిక్కిరిగోరు

వగుపవరునగా జాడక వరిది విడిచెనాదోలో

చక్కనైవయ్య యేరా యిట్టి చచ్చనలాడునవచ్చి.

సాక్షించి పోలించి నమ్మ సాబుమీలగ

మక్కువతో గూడినట్టి మైమూరికంఠీర జేంద్ర

గ్రమ్మన మోది వొక్కి గంటుకాయకమానేన

6. రాగం. ఆశోక వరారి

ఏమే భామినీ ప్రేమయు యెంతటికో కావనమ్మ
కామకోటి రూప రాజకంఠీర వేంద్రునియందు
వలపులాడినీ చెలులు విరిచినట్టివాని
శేరనికలసి విరిచి నీహాసీచి తల వందుకనుండేవేమే
అలలై వదిమదిటిసీపు తలకనున దిద్దినంటా
వలపులాడినీ రూపు వన్నె మీఱ దిద్దేవేమే
అటపాడటాడేవేళ అందిపొంది యుండేవేళ
బోటికోకంఠీర వేంద్రుని పొందియుండు భావ విదిగొ

6. రాగం - తోడి

పదరి నన్నంటి వచ్చేవేర
మొదటివలె గాదు చాలురా మోహనాకారా

పల్లవి

కులుకు నుల్లులావ వెయ్యోరి నుమ్మివవిగారి
నున్నలై యున్నదిరా కమ్మారి
అలదానివద్ద సీపు చూచివారి
అటువంటి దివమున మైమూరికంఠీరవేంద్ర
కంటికంటిరా నీ మామలెల్ల అమ్మనే తెల్ల
కల్లగాదు కామినీవల్ల
వింటి వింటి వింటిరానీమాట లెల్ల అల్ల
వెలది మండీ నీ ప్రేమమేల కంఠీరవేంద్రా
అవరానిమాటలాడేవేర ఆవురాచాలురా
అదే రా నీ కామేరవయ్యరా.
దివమున నేలు దాని భారమార
దేవరావేంద్రుని కుమార కంఠీరవేంద్ర.

7. రాగము. తోడి త్రివణి

నారివారి కిటు వలచినవాడే
నీర కంఠీరవేంద్రుని వింతలుజూడే

పల్లవి

అరివేణి విడచి అల్లులు జూచి నేనివాని
చెలువైన చెక్కిలి తేరేది ఒకరై
అలలు నీమోవియన్న అమ్మలిమేదిరా యని
వలయ పంటి నొమ్మ వింతలాడి యొకతె
బారిగుల్పుల మెనల బలిమియొమ్మన గ్రుమ్మ
దీరముతో జడలు విగిసి జాబుకొని
వేళే నీకోకము యేచెలవి వలెరాయని
యారీతి గూడియున్న యింటి నే నొకతె
బారాదు కుదులను బాగుగా ద్రవయక
వారానిగ పెట్టిన వయ్యోరి ఒకతె.
ఏరా కంఠీరవేంద్ర ఎవతె కోరినదనీ
గారుచేసే బలు గయ్యోరి యొకతె.

8. రాగము - ముఖారి

విన్నవించకో ఓయమ్మ

కన్నెలో యీ వగలెల్ల కంఠీరవేంద్రునితోవ
విడిచి వచ్చిన పొమ్మవడ నన్ని పుకు విడనాడెద
విడమాయగా నందుకోరాదా వింతజేసీదు
దుకుకు తేటికి వాతో వాద మూడుకొనెద
కడుగుతేసేదే ముకుదా కాని నే నేమిసావ
అల్లదని చెట్టుబట్టికొంటి
లింకముతోన అటుజూచుకొంటి
మొల్ల మొల్లవంటి సుంటి మోవి యాసుకొంటి
ఉల్లాసాన దానియింటనుండి వచ్చెదమావంటి
గురిగా మైమూరి నేలునంటి
విజయవంటి ఘన గుణవంతు కంటి
వీరకంఠీరవ వీరునంటి వద్ద జేయంటి
నిరతాన నను గూడి వాసెంటి
నే నమ్మియుంటి మెఱసివారనుంటి
శేరగాదని యంటి.

9. రాగము కాంతోడి - తాళము వడ్తిపూర్ణ
ఇప్పుడు జాణర్తతివా చెలియా నీ
విపుడు జాణర్తతివా
అపటిదినము మఱచి నీవ
ప్రేమయి వారి యందమై ముపరతి ననుచేవేమె

పల్లవి

ముద్దులాడికో సీపు చిన్న ప్రాయమువాడు
ముద్దునుమ్మలతో బొమ్మల పెండ్లిండు చేయించి
కొద్దిగా ఎరిపతి విడచినిగూర్చి కులుకుచునీవుండగా
అద్దరిపాయన నేను రాగా కనుగొని
అదరి బెదిరి మోము వారతేసుకొంటి
వద్దనున్న చెలులమఱుగుదానున్నటి
వలపులాడి వింతెగదచ నీవపుడు.
సామజయాన వాడు పొమ్మపై నేను
సరసమై నిదురమబ్బుగనున్న యోషన్న
ప్రేమతో ముపరతి దిద్దుకోక్కునంటి భామనాత్రి
యుండిగా నేమి తేసుకోయాని వారతేసుకొంటి
ఇంతికోడునరీతి సీపు చెలుకుక
మోము వెళ్లిమరుగునందొచ్చి మేలు మీఱ
ముదముతోవ వక్రకేరీ యుంటి నే యపుడు
చెలియ చప్పుడక్కో మంచముపై చిక్కించి

అదమమై నీది గనుగొని
తోలుత ముదవేళిలోని కిదిజూచి
తోయ్యోరి భ్రమసి సీపు

సెలతోనా సామి కంఠీర వేంద్రుకు
నేన్నున ముపరతి నేన్నుకొన్నానంటి
పలుమారెదము భారజాపులమామక
పదిరి చిలునవ్వుతో నున్న దానవపుడు

అత్తమ్మ అత్తమ్మ అత్తమ్మ అత్తమ్మ అత్తమ్మ

వ ర్షా జీ వ న ము

శ్రీ ఋతుసు వెంకటేశ్వర్లు

శమదమ నూత్న పత్రములు శాంతముగా దలలెత్త జొచ్చెమ
ద్విమల మనోలతన్ మునుపు దివ్య వసంతమునందు నీనిదా
ఘమున గృశించి మాడిపడగా దొడగెన్ భవితవ్య వర్ష కా
లమున నశించునో యవి బలంబుల పుల్లములై వెలుంగునో ?

వేసవి భీషణ ప్రకృతిచేదన కొంత శమించు నాకు కం
తానముచేత మానస వృథాభరమెల్ల దొలంగు నంచు నం
త్రానము మాపుకో బలు తెలుగుల నువ్విభు లూరుచున్ సుఖా
వాసనుజీవనరలు గడపన్ దలపోసితి ముందు కారునన్.

క్రోధోన్నగ్న భవాభినామక ఘనాక్రోశంబు దిగ్భిత్తులన్
బాధామూలకమై పగుల్చు క్షణ సంవత్సా భవార్థంబు ల
త్యాగారంపు మెఱుంగు దీగలయి యాత్మానంత పాపంబు లం
భోధారా నదృశంబులై కురియ నొప్పున్ వర్ష ఘోరంబుగన్

అందము జందమున్ గలుగు నాత్మసరస్వది పాపవర్షని
వ్యందిజలప్రపాతమున నంతట భీషణమై చెలంగ మ
ధ్యందిన సాధుదర్శనము నందమి నెల్లెడ జమ్మ జీకటిన్
మ్రుందుచు నున్న దెంతయును మానసపద్మము నాడు నాటికిన్.

ఇన ఘన దర్శనం బొడవ దెయ్యెడ జూచిన గాని యెంత చీ
చినను లభింపవా యె నిజచిత్తసరోజ వికాస హేతువుల్
ఘనభవ మేఘ సంతతి వికావిక చేయదు జ్ఞానభానుడున్
జనుకున జీకటిన్ బ్రతుకు చిక్కువడెన్ విడిపోవు తెన్నుతో ?

కడు దమసా వృంతంబయిన కారు హృదంతరముం గలంపగా
 నదుగిడదే శ్రమావహము నందును బంకిల జీవమార్గముం
 దడుగగ నేల యొక్క పరమాత్ము ననంత కృపాశరత్సుఖం
 బుడుపగ జాలు దుఃఖతలి నొక్కటగాన దపింతు దానికై.

నిరతము గోరుకొందు నది నిష్ఠమెయిన్ మది భక్తితో మహా
 శ్వరు కరుణాశరత్సమయ శాశ్వత దివ్య పదానుభూతి న
 ద్దురువరు నత్కృపామహిమ దుర్బట మన్నదిలేదు కాననే
 బరగుదు సద్విభూతి నిక వర్ష ఋతూత్కృమణాభిలాషి నై.

భవజీమూతము విద్విపోపగ నహంభావానలం బాటగా
 వ చైతన్యము గోచరింపగ జగన్నాథుండు జ్ఞానార్కుడు
 దృవ మైనన్ ఘనపాప పంకమది సర్వంబున్ నశింపంగ బ్ర
 భవమందున్ హృదయాబ్జమెంతయు శరత్ప్రారంభ వైవ్రవభన్.

బచ్చగాళ్ల జెండా

శ్రీ మునిపల్లెరాజు

నేను రెండవ ప్రపంచ సంగ్రామంలో వైమానికో
కోర్గిగా, చావు బడుకుల మధ్య ఆకాశంలో
జరిగిన ఒక విమానపోరాటంలో గాయపడ్డాను. నా
గాయాలు విమర్శ ప్రాణప్రమాదకరమైనవి గాకపో-
యినా, నా విమానపు పెట్రోలుట్యాంకుకు, క్రమశుల
మరణపాత్రనుక్కో ఆగ్నిప్రమాదం సంభవించిన
ప్పుడు, నాకు కలిగిన “షాకు”తో చాలా సెలల
పాటు నేను మంచంలోనే వుండిపోవలసివచ్చింది.
ఆప్పుట్లో ఆరోగ్యానికని, పూనాలో ఒక బంగారా
అదైకు తీసుకొని వుండేవాణ్ణి. ఎందువల్లంటే నన్ను
రక్షించిన డాక్టరు మిత్రుడు అక్కడివాడే గనక.

నా బంగారా శివాశీనగర్ తోటలమధ్య రైల్వే
స్టేషనుల మాపు మేరలో, ఎండిపోయిన మూలానది
ఎడమతీరాన వుండేది; మా బంగారా ముందున్న శిథిల
మైన తోటలో నే నాకు ఎక్కువ కాలక్షేపం ఆయి
పోతుండేది. ఈ శిథిలవనం పక్కనే చాలా పెద్ద
ఖాళీస్థలం, ఆ స్థలానికి చివరలో మరొక పాత మేడ
వున్నాయ్. ఈ ఖాళీస్థలంమట్టా, దాని యజమానులు
ఒక దశాబ్దం క్రిందనో, ఏమో నేయించిన ముళ్లతీగ
కంచెనూడా చేరుకుమాత్రమే మిగిలివుంది. చాలా
రోజులు పొడుబడి జీర్ణావస్థలోవున్న యీ పాత
మేడను బొంబాయి నేక ఒకాయన కొని కొన్ని
రిపేర్లు చేయించి కొద్దికాలంలోనే అందులోకి
వచ్చాడు. మా తోటమాలివల్ల, యీ మేడగారి
వ్యాపారం యుద్ధం తర్వాత బొంబాయిలో కడ
బట్టగా యిక్కడకు చేరివట్టు తెలిసింది. ఈ మేపు
కారి చేయ—కంకర్ లాల్ భోగాలాల్.

కంకర్ లాల్ భోగాలాల్ ముఖం మాడగానే
నాలో కొన్ని వింతపుణ్ణేకాగలు వుద్భవించిన మాట
సత్యం. మొదటిది—అసహ్యభావం. ఆ ముఖంలో
కరాకాంతి లేదు. నేను కోల్పోగోట్ల కళ్లతోడు వెనుక
నున్న క్రూరత్వం ఏదో నాకు అస్పష్టంగా అవుసిం

చింది. లావుగా, పొడుగ్గా భోగాలాల్ పూసి వడ
వటం గూడా నాకు జానపట్టగానే వుండేది. రెండో
వింతభావం—యీ మేపుకాయ చాలా దురాశాపరు
డని. మూడవ భావం నా జీవితంలోనే సంబంధించి
నది. నేను వైమానికోకోర్గిగా యుద్ధకాల్లో చేరక
పూర్వం, బొంబాయిలో చిత్రాలకు సి నేరీయోలు,
కథలూ వ్రాస్తూండేవాణ్ణి. నాకు సి నేరీయోగా పేరు
రాకయుండు, నిరక్ష్యరామ్యులైన, విమాత్రం కళా
దృష్టి లేని ఫీలిం పెట్టుబడిదారుల కల్పించిన అవకా
శాలూ, హింసలూ, మోసాలూ అన్నీ అనుభవించాను.
మొదట్లో నా కథ నొకటి కొంటామని
నమ్మించి తీసుకొని, ఒక వారంరోజులు తిప్పించి
రకు—“నీ కథ మాదగ్గరేదని” అబద్ధమాడి మోసంచేసి,
చివరికి నా బుద్ధిబలంతోనే లక్షలాదించ్చిన గుజరాతీ
నేక ముఖకళనశికలు—నాకి భోగాలాల్ నన్ను కళ్ళ
తోడు వెనుక దృష్టి వరమైనాయి.

ఈ విషయం నిర్ధారణ చేసుకుందామని నాకు
ఒక విధమైన వుద్ద్యేగమే కాకుండా, గొప్ప శ్రుత్తు
కర గూడా జనించింది. వైమానికదళంమండ్రి విడు
దల పొందగానే తిరిగి ఫీలిం కథలు, సి నేరీయోలు
వ్రాయటమే వృత్తిగా నిర్ణయించుకొన్న నాకు, యీ
పాతమోసగాడిచరిత్ర తెలిసికొనే కుతూహలం జనిం
చటం మానవస్వభావ దౌర్బల్యమే కాదు.

కాని యీ కుతూహలం తీరకముందే ఒక
భయంకర సంఘటన సంభవించి నా ప్రయత్నా
లన్నింటినీ భగ్నం చేసింది. ఇది యిట్లా సంభవించింది.

* * * *

కంకర్ లాల్ భోగాలాల్ పాత మేడముందున్న
ఖాళీస్థలంలో ఒక రోజున హఠాత్తుగా కొన్ని
చిన్న గుడికెలు వెలిశాయ్. ఇది పెద్ద విచిత్రమైన
విషయం కాదు. ఆ ఖాళీస్థలం—బచ్చగాళ్ళకు,
నగరంలో హోటళ్లకు నోచుకొనని పల్లెటూరి ప్రయా

జీకులనూ, చాకులూ కన్నులూ అమ్మ బాపి యింకా దోపిడిలు, దొంగతనానూ కావించే దోపిడినిండి దండునకూ—ఒక విధంగా అది బహిరంగ సత్యం. నేను చాలాసార్లు రైళ్ళనుండి దిలిపి వేయబడిన గోపాలను గూడా చూశాను. కాని ఎవ్వరూ యిట్లా ఆంధ్రదేశంలోని మెట్టజిల్లాలను స్మృతికి తెచ్చే ప్రకృతి కట్టడాలను చూడలేదు.

నిజాని కవి నైజాం ప్రాంతంనుండి వసులకోసం వలసవచ్చిన వడ్డే వుప్పురులది. వల్లగా, మట్టిచొమ్మల్లాగా, ఎండలో నిగనిగలాడే కంసలతో, బలిష్ఠమైన శరీరాలతో—బొంబాయి, పూనా నగరాల్లో ఎన్నో రోడ్లు, కట్టడాలు నిర్మించిన తెలుగునాటి వడ్డే వుప్పురులది చాలితో భోగాలలో చాళ్ళు పిచేసేవలం యివ్వలేదని నూ తోటమాలి కలుసు తెచ్చాడు.

“మరెందు కొచ్చాడు?” అని అడిగాను నేను.

“మీకు తెలిదు బాబూ! చాళ్ళందరివద్దా గుడి కేసు అయిదు రూపాయలు కాతేరాడు. అంతే కాదు, యీ దైన నెలకు రెండు రూపాయల బాడిగ కూడా గుడి కేసు ఒక్కంటికి యిచ్చుకోవాలి. పిటన్నింటిని పొందిన యింకో రహస్యంవుంది బాబూ! ఈ వుప్పురు వియ్యం తినురు. చాళ్ళ పేరన చాలా దొంగ రేషన్ కార్డులు సృష్టించి, ఆ వియ్యన్ని తినే వల్ల బజారులో అమ్ముకుంటాడు. అవును బాబూ, మరి బొంబాయిలో వచ్చిన నష్టాన్ని, యీ నేకలు యితర ప్రదేశాల్లో నే గదా పూడ్చుకోలేదీ?”

తోటమాలి గణేష్ మారుతి నేతలంటే ద్వేషంగా, పుత్రతంతో ఒక్కొక్కసారి చాలా నిరసన హాస్యాలతో మాట్లాడేవాడు.

“బ్లాక్ మార్కెట్ లంటే నేను సహించను. చూడు. తొలీసు కూపరం పెండుకు ప్రాస్తాను” అన్నాను నేను.

గణేష్ మారుతి కనుబొమ లెగరవేసి “మీకు పుణ్యం వుంటుంది” అన్నాడు.

* * * *

తోటమాలి జోష్యం నిజమే అయింది—అనెల తిరక్కమండే. భోగాలలో రేషన్ ముపుకు రైసెమ్మ సంపాదించి అక్కడ విచ్చలవిడిగా వడ్డేదను దోచి

వేస్తున్నాడని నేను ముఖంగా నే గ్రహించ గలిగాను.

* * * *

నేను నైనికాధికారిని కావటంతో నా ఒక్క పిచ్చిని పోలీసులు అలక్ష్యం చెయ్యలేకపోయారు.

ఒక వుదయం ఒక పోలీసుడగం, రేషన్ యిన్స్పెక్టర్ గా కలిసి భోగాలలో ఆవరణను చుట్టేసి అన్నీ తనిఖీ చేసి బట్టిపోయారు; కాని నాకు కూప రిం పెండెంటు తెలియలేదు. దేమంటే—భోగాలలో మీద కేసు పెట్టేందుకు తగిన ఆధారాలేవీ కనిపించలేదనీ, కాని తమగూడా వలబజారు జరుగుతున్నదనే నమ్ముకున్నావని యింకా విచారణలు జరిగించి తీరువానని.

ఏది ఏమయినప్పటికీ, మరో రొజుళ్ళల్లో వడ్డే వుప్పురు అక్కడెందుచు నుకాం ఎత్తి వేశారు.

* * * *

మళ్ళీ కొన్నాళ్ళు—వల దాక బంగ్లాలోకి వచ్చిన కొత్త పొంగు లెవర్నీ నేను చూడలేదు.

ఇంతలోనే వేసంగి వచ్చింది. దానితోపాటు దక్షిణాదిలో కరువు వార్తలూ వచ్చినాయి. మామూడిగానే తిమిళ దేశపు విద్యగాళ్ళి పూనా కంటోన్మెంటులోని పాశ్చాత్య సాగరీకుల హోటల్లముందు దజన్లకు దజన్ల నిలబడి సాయంత్రాల్లో హోటళ్ళల్లో మూసే భాగ్యవంతుల సందరినీ చుట్ట చుట్టేస్తున్నారు.

ఈ విద్యగాళ్ళలో స్త్రీలు, పురుషులూ బాలురూ వున్నారు; సంఖ్యలో తిమిళ విద్యగాళ్ళే ఎక్కువై నా రాయలసీమనుంచి (ముఖ్యంగా బొంబాయికివచ్చే రైలుమార్గంలో వున్న నగరాలనుండి) హైదరాబాద్ ప్రాంతాలనుంచి వచ్చిన, ఏదో ఒక కమ్మని యాసతో తెలుగుమాట్లాడే ఆంధ్ర విద్యగాళ్ళిగూడా వున్నారు పిళ్ళలో.

పిళ్ళందరికీ “రాక్షా భాష” దక్షిణాదిలో మాట్లాడే బజారు వురుదూ.

ఈ దీనకవనాలు కొన్ని మాయంటి ముందున్న బహిరంగమంతలో నుకాం వేశారు.

పూనాలో ఆసంఖ్యాకమైన సంఘాలూ, సంస్థలూ, క్లబ్బులూ వున్నాయనిగాని—చాలావరకు

అది సమాజ సంస్కరణలతోనూ, స్త్రీల సమస్యల తోనూ సంబంధించినవి. కాని పేటిలో బిచ్చగాళ్ళ వుపయోగార్థమై ఒక్కటి లేకపోవటంలో నింత ఏమున్నది? అభాగ్య జీవితానికి—తరగని పాతరలయిన మన దేశంలో ఏ ఒక్కసంస్థ యిందరు బిచ్చగాళ్ళను పోషించ గలుగుతుంది?

మొదట్లో భోగాలాలో, అరిడి ప్రత్తిరాడి బండ్లతోను గులాబ్ సింగూ బిచ్చగాళ్ళను అక్కడ నుండి తరిమివేశారు; కాని గజేష్వరూతి—మిరిటరీ ఆఫీసరు బంగ్లా తోటమాలి హోదాలో కొందరు నిర్భాగ్యులకి మాకందపక్కనే అదరణ కలగజేశాడు. మళ్ళీ మూకలు మూకలుగా—రేపటి దినమునే లేచి బిచ్చగాళ్ళు, ఆ ఖార్జూరంనిండా మూగారు. ఈసారి భోగాలాలో లాక్ష్మివాళ్ళమీద తిప్పలేదు.

కొత్తల్లో, పగటి భిక్షాటనలను ముగించుకొని రాత్రిస్థి యీ బహిరంగ మకంలో చేరిన “దేవుడి దివ్యం” పాటలతో నాకు రాత్రి వన్నెందు గంటల చాకా కాలక్షేపం జరుగుతుండేది. కరువునూ, ఆకలినీ స్యదేశంలోనే వదిలి వచ్చేసినట్లుగా—ఆ జానపద గేయాలు. మళ్ళీ పార్థున్నె పూలమళ్ళకు పేరు పోస్తూ ఆ ట్యూనులన్నీ తిరిగివచ్చే పేసే ముసలిగజేష్వరూతి వణికే గొంతుతో నాకు మెళకువ వచ్చేది. మరు నిమిషం నాదికాని

యందరంగంలో గూడా నాకేవో ఆంధ్రదేశపు దృశ్యాలూ, జీవన పద్ధతులూ గోచరమై యింటిమీది దిగులును నాకిట్లాగే వృద్ధి చేస్తుండేది.

* * * *

నేను ఆఫీసర్ల క్లబ్బుకు వెళ్తాం వ గా, ఆ పాయంత్రం గజేష్వరూతి ఎదురొచ్చి “బాబూ, మళ్ళీ పొగిస్తున్నాడు” అన్నాడు ముఖం చిట్టించి.

“ఎవరు? ఏమిటి?”

“పేర్ ! వల్లభబాబు”

“నేను పోలీసులకు రిపోర్టు చెయ్యటోవటం లేదు” అన్నాను ఖచ్చితంగా.

మారుతి నావంక ఒకసారి నిరాశగా చూసి, తలమీది మురికిటోపీ సురుకుంటూ తన పని చూసుకో పోయాడు.

* * * *

జరిసేపోయి, మురికిచారిన రంగు రంగుల పాత కుంపుల సున్నలతో మా యింటిముందు బిచ్చగాళ్ళు జేరాల తీవ్రం పెరిసింది. దిక్లాంసులు, వృద్ధులు, రజాకార్ల సరకొన్నుండి తప్పించుకువచ్చిన శరణార్థులు, మునుపటివారు యీ జేరా క్యాలంట్రులాని పారులు. దక్షిణాది భాషలన్నీ, అన్ని భాషలనూ అన్ని ఆకలిను అన్ని నిరాశలనూ ధరించి

హ క ల్ బె రీ ఫి న్

మార్క్ ట్వేన్ రచన

అనువాదం :

నండూరి రామమోహనరావు

వెల: రెండు రూపాయలు

పోస్టు ఖర్చులు ప్రత్యేకము.

ఆంధ్రగ్రంథమాల, మద్రాసు.

నిశ్చయము నిచ్చే కాల రాత్రిలో యీ నగరంలో, యీ తిరువల్లిలో కలగా పులగంగా పడి వంగా వినబడుతుంటే; పృథ్వీ, ప్రకృతీ, లోకమూ, మానవులూ తిరిగి ప్రాణంపొందే పుడు కాంతుల్లోనే యీ అనాధనగరం నిర్జీవమైపోతుంది! ఈ దృశ్యాలకు నేను బాగా అలవాడిపోయాను. యుద్ధంలో ప్రతిక్షణమూ, ప్రతి వస్తువులో, ప్రాణిలో, జీవిలో, ఆత్మలో మృత్యువూ, అవసమృతమూ దర్శించిన వాకు, యీ దిచ్చగాళ్ళు సన్నిధి విడుచి కష్టమనిపిస్తుంది?

కాని యీ నగరాధిపతి ఎవరు? తెలంగాణపు యాసతో రాత్రిల్లా పవలు పాడే ముసలి యల్ల మందా? పెద్దగొంతుతో తమిళంలో తనకన్నా బల మీనుల్ని, స్త్రీలను తిట్టే తెలివిగల దిచ్చగాడు మురుగేశా? కాదు!

భోగాలాల్ నగరాధిపత్యం వహించినవాళ్ళలో ఆయింది. అదే గణేశమాకులి వాడు చేసిన కొండవ కంపైంటు. దిచ్చగాళ్ళ దైన్యంమండి, దిచ్చగాళ్ళ పాటలనుండి రూపాయలు సుప్లిస్తున్నాడు మాత్రాకో త్రోకరూ, ఫిలిం నిర్మాతా, వడ్డీవ్యాపారీ, దివాలోకోరూ—భోగాలాల్.

దిచ్చగాళ్ళు అనుక్కువచ్చిన దియ్యమంతా తిక్కువ ధరకు కొని, అందులో యింత తివుడూ యిన్ని రాక్షా, యింత ముట్టి కలిపి, మహారాష్ట్రపు ఎండు రొట్టెలు తినలేక చచ్చిపోతున్న మిలిటరీలో ఉద్యోగాలకని వచ్చిన దక్షిణాది బ్రాహ్మణ కందరికి మూడురెట్ల ధరల కమ్మతూ, తన కులంవాళ్ళలో తిరిగి గౌరవంపొందే అర్హతలనుపంపాదిస్తున్నాడు—శంకర్ లాల్ భోగాలాల్.

ఎవరైనా, ఏరోకైనా తన దియ్యమో, గోధుమ పిండ్లో యివ్వ నిరాకరించాడా, సులాల్ సింగ్ లాటికెబ్బలతో ఆ పట్టిన దయ్యం వదిలిపోతుండేది. లేదా భోగాలాల్ స్వయంగావచ్చి ఒకజేరాను కూలదోసి, ఆ దిచ్చగాణ్ణి అనాధనగరంమండి వల్ల గొడుగుంజేవాడు. హైదరాబాదు దిచ్చగాళ్ళకు తమిళ దిచ్చగాళ్ళు వల్లమరాలేదు, తమిళ దిచ్చగాళ్ళకు వైజం దిచ్చగాళ్ళ మద్దతూలేదు. ఒకరోజున సులాల్ సింగ్ చేతుల్లో ప్రాణం విడువమన్న ఒక దిచ్చగాడి

రక్తంకోసం, నేను వాపాత రివాల్వరును ధయ్యానికి చూపించవలసి వచ్చింది.

కాని యీ స్వల్పవిషయా లేవీ అనాధ నగరా న్నంటు లేదు. రాత్రిల్లి తోరుగా పాటలు పాగు తూనే వున్నై. అవ్వడవ్వడు వందనార్ భజన కీర్తనలు. ఒకపారి వా ఆళ్ళర్యానికి తేత్రయ్యడం విన వచ్చింది.

* * * *

కొత్త దిచ్చగాళ్ళ ప్రవాహం ఆగలేదు. ప్రతి దినమూ రైలుపైల్లెల్లో బల్లలకింద నక్కినూడున్న బళ్ళల్లో గాదుకు తెలికుండా ప్రయాణంచేసే దక్షిణాది కరువుదాసులు పూనా చేరుతునే వున్నారు. వీళ్ళకు తోడు మలబారుమండి గంజి లేక దైన్యంలో భర్తీ కావటానికి వచ్చి నిరాకరించబడ్డ ముసలి ముతకా నూడా వున్నారు. నాలుగురోజుల పడుల్లో, ఎక్కడా కూలి దొరక్క, ఆత్మాభిమానం తనంతట తాను చావగానే వీల్గిందియా కొత్త దిచ్చగాళ్ళై పూరి పొద్దెరగకుండా తిరుగుతున్నారు. ఈ మానవకోటి ఖాళీవున్న ప్రతి పేటలోనూ నిండిపోయింది. రోడ్లమీద, మరుగు దొడ్లలో, ప్లేషనుమందు, దగ్గలమీద, స్మశానపు శేట్లముందు, శంకరలాల్ భోగాలాల్ తనదని చెప్పకొంటూన్న ఖాళీస్థలంలో—ఒక పేమిటి?—అనంత మైస పూనాలోని అనా రోగ్యకర ప్రదేశాలన్నింటిల్లో నిండి పోయింది. మా నగరంలో కొత్త జేరాలు వదిలిపె. కొత్తగొంతుల్లో కొత్తపాటలు వినబడుతున్నై—

* * * *

కాని పాత గొంతుల్లో జీవం తగ్గిపోయింది. ఎప్పుడూ నిశ్చబ్ద మెరగని రాత్రిల్లిగూడా అనాధ నగరానికి నిశ్చల్పాన్నిస్తున్నై.

“దిచ్చం దొరకటంలేదు బాబూ, ఎవరు పెన తారు యీ కరువురోజుల్లో? అందులో యీ సిటీల్లో పుణ్యం, పాపం వారి ఎక్కడున్నై?”

అన్నాడు తన సహజభోరణిలో మారుతి. మారుతి పల్లెటూరిమంచి వచ్చాడు. చాలా భక్తి పరుడు.

ఇప్పుడు ప్రతిరోజూ సులాల్ సింగ్ లాటికి పది తనలుతున్నది. ప్రతిరోజూ అరవ నూమాలతో

విద్యుత్తు దొంగధోలు విద్యుత్తుంచటానికి జరిపే వాడ న్నలు వదిలి, కంకరలాట్ భోగాలాట్ స్వయంగా, రంధ్రపుట్ల తిరిగిరావడం పడగొడ్యటానికి రావలసి వచ్చినా వేపుంది. తుయ్యో, మొదలై బాధాప్రభాపాలు అన్ని భాషల్లోనూ వివరముతువే వున్నై—ప్రతి దినమూ.

* * * *

ముసలి యల్లమంద ఎవ్వడూ విచ్చానికి ఒంట రిగా వెళ్ళటం చేసు చూడలేదు. ఆతనిఒంట ఎవ్వడూ నీడవర ఆర్కాటు జిల్లా కరువునుండి తప్పించుకువచ్చిన మురుగేన వుంటాడు. మురు గేనకు ఒక కాలు కొద్దిగా అవుతు. అత వెవ్వడూ యల్లమందకు ముందు వడవకు. వెనక జనకనే, ఏవో కబుర్లు వచ్చిరాని హిందూస్థానీలో చెబుతూ, వడు గుంటాడు.

ముసలి యల్లమంద చేతిలో పాడుగైన కర్రొ కటున్నది; దాని చివర చిన్న గజ్జలనత్రి నొకటి కట్టాడు యల్లమంద. కర్రను ధూమిహిన తొట్టినప్పు డల్లా అదొక వింతతాళం చెూరుతుంది. దానికి అనుగు ణంగా యల్లమంద గొర్రెమందర్ని కాచే గొల్లల మేల్కొలుపువదాలు పాడతాడు. మురుగేన మగ్గ మగ్గ తన గొంతుకూడా కలిపి 'అనువల్లిని' వేస్తాడు. జోలెపట్టటం, మొయ్యటం గూడా మురుగేన చేసే పనులే.

"తాతా!" అంటాడు దక్షిణాది మురుగేన.

"ఏం మవవదా!" అని పీఠూమిలో గొర్రెల్ని పేపిన యల్లమంద పిలుపుకు జవాబిస్తాడు.

* * * *

కానీ కొత్త సమస్యవచ్చి పైబడ్డ తర్వాత కాళ్ళిక్కుకుంటూ, ఆశిలేని కూనగైన ద్విక్కుల్లో, ఆకలితో దిగాలుపడి, మేలెం వడదెబ్బలు తిని— అన్నింటినీ మించి—భారీజోలెతో తాతా మవవ ల్లివ్వకూ దుఃఖనగరం చేసుకున్నాడు. మళ్ళీ తెల్ల వారుతుంది. మళ్ళీ ఆకలి. విరాళి. కూనగం. కాళ్ళు యాడు. భారీజోలె. నిశ్శబ్దంగా ఒకరితో ఒకరు మాట్లాడుకొవకుండా, దారిపొడుగునా పెదిమలు ఒక్కపారిగూడా విప్పకుండా, మందాళే లేకుండా, ఒకచోటు విడిచి మరొకచోటుకు జరిగి, తిరిగి ఆ

దుఃఖ వలయాన్నే పూర్తిచేయటానికి తిరిగివచ్చే— యీ యిద్దరు విచ్చగాళ్ళ మనసుల్లో ఏమందో ఎవరు చెప్పగలరు?

"ఎద్దులల్లే వున్నారు. పదిచేసుకోరాదా?"

ఎక్కడవని? ఏమివని? ఎవరివని?

"పరజే? ముండాకొడుకులు. మహారాష్ట్రం రావీడిచేస్తున్నారు"

పరజేరిలమా? ఆకలివేసి పక్కజిల్లాలని వచ్చాం. రాగూడదా? ఎవరూ ఆటలు చెప్పలేదే?

"భీ...మద్రాసీ..."

ఇద్దళ్లో ఎవ్వరూ మద్రాసు చూడలేదు.

"ఆపండిరా! మీ బుర్రలేని పాటలు!" బుర్ర లేని పాటలు! హూ!! ఈ పాటలలో గాదా వేలకువేలు గొర్రెలు నెరుగువేసి, గడ్డిపరకలు జీర్తించుకొన్నది? ఈ గొంతుకాదా— తప్పిపోయి తిరుగుతూన్న గొర్రెపిల్లలకు పిలుపునూ, ఆశనూ, అభయాన్నీ అందించింది? తెలంగాణా పుల్లరి అవపులన్నీ గుర్తించగల ఈ పాటూ బుర్రలేని పాటలు? నుట్టల్లో, నుళ్ళల్లో పెళ్ళి సంబరాల్లో, కొలుపుల్లో, సంతల్లో వేలాదిని తలపూపించిన ఈ పాటల్లో లోపమేమింది?

ఏమైనా, గింజగూడా విండవి పిచ్చితోలే, అరిగిపోయి కత్తిలేని కూలబడేకాళ్ళు, అంటువెడ్డ దొక్కలూ, ముందున్న వస్తువును గూడా చూడలేని కన్నూ—యివీ కలిసే సత్యాలు.

మురుగేన వుపాయాలు గూడా ఏవీ లాభించ లేదు. క్షేమమందురు కూర్చొని యల్లమందను గుడ్డి వాణ్నిగా మార్చినా కానీ రాలలేదు. తను కాళ్ళకూ చేతులకూ మరీకి నూనెగుడ్డలు కట్టుకున్నా రాగి గమ్మడి దర్బవం కాలేదు. ఇద్దరూ కుంటివాళ్ళుగా తిరిగి జన్మపల్తినా జోలె అడుగు పూడేస్థితి కల్పించ లేదు. అడుగులేని యీ చిన్నజోలె!!!

పై పెయ్యుష్టేషను దగ్గరి చీటు పోలీసుకు— యీ వేహిలన్నీ అమనునం కలిగించివై. ఇక మళ్ళీ ఆ చెంతనా, చాయలాపోయే ఆ స్కారం, హక్కు పోనొట్టుకొన్నాడు. బమ్మ స్టేండ్ వద్దగూడా యిదే తంతు. యీ పోలీసులకు ఎర్రబుట్టలేవు. పిగ్గ లాటలు చిన్నవి., అంచే భేదం!!

సులాబ్ సింసువచ్చి జోరె చూశాడు. కళ్ళెర తేసి యిద్దరి వంకాచూశాడు. అప్పటికే-శివరాల వగ రంజో చెట్టులు తిన్న ఆవాధలంతా, వింతతో ఒక దివి మరిచేందుక నేమో యిక్కడవుట్టూ మూగాగు. అందులో యింకా కొందరు ఏడుస్తూనే వున్నారు. మరికొందరు భయంతో వణికిపోతూనే వున్నారు. పిల్లలు, చిక్కి బొమికల గూతై, కాకి రొమ్ములతో భయవిహ్వములై సులాబ్ సింసు వంకచూస్తున్నారు. మరొక తుణులలో దుఃఖవగర వాచులంతా ఆక్కడే వున్నారు.

యల్లమంద పెదములు కదిలి ఏదో జవాబుకోసం చెడుక్కుంటున్నాయ్. మురుగేశ్వర కళ్ళు నేల మీదికి చాల్చాడు.

సులాబ్ సింగ్ కు అవమానం జరిగింది. ఎంత అవమానం—యీ మానం? దయచేసి లాశీముందు, గతులచేసి అవాధల వెంపరినో మోది వాగ్వి బొమికలకు పరునుచెట్టివ తన లాశీముందు గూడా యీ విద్యపు ముందాకొడుకు లింతే దర్జా? పలకరా?

కపీసుని యల్లమందకు ఒకటి వడ్డించాడు. యల్లమంద కదలకనే కళ్ళెత్తి చూశాడు. సంఘంలోని విద్యగాళ్ళలో కొందరూ పెద్దకేకల్తో అక్కడే మాలబద్దారు. కొద్దిమంది తప్పకుపోయారు.

యల్లమంద బాధ కనుపడనీయలేదు. బాలికా చూపున్న మురుగేశ్వర వంకకు దృష్టి మరల్చాడు. మురుగేశ్వరు ధైర్యం చెప్పే దృష్టి అది. ఒక ఆత్మను వేరొకటి కదిల్చి అగ్ని రసలూక్కల్నే దృష్టి అది. ఒక పీడితహృదయంనుండి మరొక తాడిత హృదయానికి అర్థంలేని, వ్యక్తంగావి, మానవ సంబోధాన్ని కొనిపోయే దృష్టి అది.

మురుగేశ్వరుణ్ణి భయం యిప్పుడు భయం కరంగా వంకడ్లు తిరిగింది. పెత్తురు లేక ఆకలితోనే ఎర్రచైన నేత్రాల్లోనిప్పులు వేగిన విప్పుడు. ఒక్క త్పటిలో ఆతని కఠినమంతా రాద్రంతో బ్రహ్మాండ మంతా తమగా వుట్పొంగింది. మరు త్పటిలో, సంజెలు విరుచుకు నిలబడివున్న సులాబ్ సింగు లాశివి వైబడి మురుగేశ్వరు లాసుకున్నాడు.

యల్లమంద లంఘించి, సింగు జాటు లంకించు కొని కిందకు వంచాడు. మరి అలస్యం లేదు. మురు

గేశ్వరుని ఆ వంగిన వడుంమీద తాండవవృత్తం నేయిపొగింది.

సంఘంలో కొందరు విద్యగాళ్ళు అరిచారు. మరికొందరు “తన్నుండి తన్నుండి” అని కేకలు వేశారు. చాలామంది “పాపిష్టి ముందావాడు” అని దీవించారు. కొంచెం పుష్పివున్నవాళ్ళు పొయ్యి రాళ్ళు ఏరి పెద్దవాటిని పుష్పిమీద కూలిన పీడకుడు సులాబ్ సింగ్ మీద బలంగా వుమ్మారు. మూరిగి, సింగు దొడ్డిగింతలు పెట్టి కదలక మెదలక దుమ్ములో దుమ్ముగా పడ్డాడు. చుట్టూ రక్తం చిన్న పెద్దమడు సులుగా విలిచింది.

మురుగేశ్వర అందరివంకా చూసి—

“చూస్తారేరా, విద్యమందా కొడుకుల్లారా” అని అరిచాడు.

విద్యగాళ్ళందరూ భయపడ్డారు—తమ నెక్కడ చంపుతాడోవని. కాని ఒక ముసలి విద్యగాడు రక్తంలోపడిన తన పేలికల తలపాగా కొరకు వంగ గానే, మురుగేశ్వరు ఒక్కతన్ను తన్నాడు.

“ఇటు—తే” అన్నాడు కళ్ళెరతో. వాడు భయంతో వణికి రక్తంలో తడిసిన ఎర్రనడ విచ్చాడు.

మురుగేశ్వరు దాన్ని సులాబుసింగు లాశికరకు కట్టాడు. దాన్ని అక్కడే విలచెటాడు.

“పదండి పదండి. మన లియ్యమంతా నేక కొట్టోవున్నై.”

విద్యగాళ్ళంతా నేక కొట్టున్న పాతమేడ పై పు నడిచారు. మురుగేశ్వరు మందుకెళ్ళి చూశాడు. భోగాలలో అప్పటికే పలాయనం చిత్తగించాడు.

కొంచెం వరులు గా వున్న లియ్యం బస్తాను పిచ్చి శక్తితో ముందుకులాగి మురుగేశ్వరు అందరికీ చూసి—

“తీసుకోండిరా” అని గర్జించాడు.

* * * *

నేను క్లబ్బుమంచి తిరిగి వచ్చేటప్పటికి విద్యగాళ్ళు కెందా చుట్టూ పోలీసులూ పేజెస్ట్రీలులూ కనిపించారు.

దైవానుకూల్యములేని

వివాహములు

శ్రీ రాళ్ళపల్లి గోపాలకృష్ణమాదార్యులు

బ్రాహ్మవివాహ నిషేధకానమువలన నేమి, అను
నిక మహిళా విద్యావిధానమువలన నేమి,
ప్రాధావివాహములు వాడుకలోనికి వచ్చిన తరువాత,
మన దేశములో నాగరిక సంఘములయందు చిక్కు
సమస్యల నేకములు బయలుదేరినవి. ప్రాచీనకాలపు
బ్రాహ్మవివాహ సంప్రదాయమున కొన్ని చెడుగులుం
డైన వినుట వాస్తవము. ప్రాధావివాహముల మూలమున
ఆలోపములు తగ్గినవి. స్త్రీలలో ఉన్నతవిద్యావ్యాప్తి
ద్వారా విజ్ఞాన వికాసమునకు హెచ్చుగా ఇప్పుడేవ
కాళి మేర్పడినది; వరనిర్ణయ విషయమున కన్యకల
తీర్మానమునకు విలువ వచ్చినది; కన్యాశుల్కపు
దురాచారము అడుగంటినది; బాల విధవలసంఖ్య
తగ్గి పోయినది. ఇవన్నియు సంఘాభ్యుదయ గూఢక
ములగు సౌకర్యములే. కాని, వేరుకకపు ఇబ్బందులు
కొన్ని తల చూపుచుండుటచూత్రము కాదనవలయు.

ఇరువదిఏండ్ల క్రింద మన మహించియుండ
లేని నూతన సమస్యవిపులు మనల నెదుర్కొను
చున్నవి. విద్యార్థకులగు యువతీమణులను చేపట్టు
టకు అర్హులగు వరులు కానవచ్చుట కష్టముగా ఏర్ప
డినది. కానవచ్చినా, భార్యను తగినరీతి పోషించి
గలము ధైర్యముగల వరులు దొరకుటలేదు. దొరికి
నచో, వారిద్వంద్వి ఆకాశహర్షమునుండి ఘోషిడిగియే
రాదు. దిగి వేసి, అర్హునరీతి, అరణ మిచ్చినవారిని
గౌరవించి తృప్తిపరచుట కాని పని. ఇక, ఇప్పటి
యువకులోకి వారిది 'మరాఠీ' మార్గము! పాఠపు
భోజనములతో వ్యాపంగము జరుగుచున్న వారైతే,
కోరునది లభ్యకాదుల పుత్రులకే. అట్టి కన్యకులను
కట్టుకొన్నచో, వారి దృష్టిలో తాము గడ్డిపోచనల

అయినా చేయరని ఊహించునంత ప్రాపంచిక
విజ్ఞానము వారికిలేదు. ఇంతేకాదు. 'బాహుక'
పాత్రమునకు తగినవాడైన నేమి, వారికి కావలసిన
కన్యక గంధర్వయే. ఎందరియందు నాట్య
మాడినా, కవికు గంధ నలమూలగుని పెదకుకొనియే
పోగలవరులు వారికి వివేకమునకు గోచరించరు.
విద్య పూర్తికాలేదని కొన్నాళ్లు, ఇంతలోనే ఏమి
అత్రమని కొన్నాళ్లు, తగినవరుకు కానరాదని
కొన్నాళ్లు, అనుకోవచుండగానే, కన్యకలకు
పాతిక నింకత్సరముల ప్రాయము వచ్చుచున్నది.
ఉన్నతిపరీక్ష కానిమ్మని, ఉద్యోగము దొరకలేదని,
భార్యను పోషించుకై రానిమ్మని, తగిన కన్యక
నిచ్చువారెవరూ రాలేదని, ఊహించుచుండగానే
వరులకు 'నత్యాసీ' వయసు దాదాపుగా దాపుర
మగును. ఇట్టి పరిస్థితులలో వయసుమీరిన యువకులు
యువకులు, అవివాహితులుగ నే సంఘములో అల్లాగు
చుండుట నేటికాలపు లక్షణము.

మనదేశమున ప్రజాతాహంకర్యము తగ్గుటకు ఇది
యొక మంచి ఉపాయమే అయినదని సంబోధించు
రాజనీతి వికారదు యువకవాడు. మంచిదే. కాని,
బ్రహ్మచర్యమును సాధించుకై యున్నప్పుడే ఈ
అవివాహితి కన్యావధ సమదాయము సంఘమునకు
హితకారి. ఇప్పటిస్థితిలో సంతాన నిరోధకములగు
కృత్రిమోపాయములను అధ్యపించుటకై కావలసి
నంత సదుపాయ సంపత్తి కలదుకాని, బ్రహ్మచర్య
మును సాధించి, ఆరోగ్యమును, మనశ్శాంతిని, అభి
వృద్ధి పరచుకొనుటకు వలయు ఉపదేశములు, సాధన
ములు, లభించుట కష్టము. వయసుమీరి అవివా

హితులుగనున్న విద్యావంతులకు చేతి వాగరిక యువతి యువకులలో అనేకుల ముఖములు కళలేని కన్నులతో, చివికిపోయిన చెక్కులతో, నిస్తే జప్పుల చాటుచుండుట గమనించితిమేని, 'అయ్యో, పాప'మనిపించును. ఎన్ని పాపములు రాచినా, ఎంత ముఖమందన ద్రవ్యము ఉపయోగించినా, నానాటికి అలముకొని వచుచున్న రేజో పోనిని వారి చేప్పిడి ముఖములు నాచుకొనజాల వున్నవి. మునుపటి కాలమున బాల వితంతువులు కొందరు గర్భవిచ్చితి కార్యముల నలవాటు చేసుకోవలసి యుండినది. కాని, ఇప్పుడు అవి వాచితలలోనే కొందరు అట్టి ఘోరకృత్యముల పాల్పడుటకు అవకాశములు పొచ్చుగా ఏర్పడియున్నవి. ఇది మిక్కిలి విచిత్రకరమగు పరిణామము. దొడ్డివాకిలి తెరచి దయ్యమును పొరదొలగా, అది తల వాకిట చే ప్రవేశించి ఇల్లు చేరుకొన్నట్లయినది.

అది యట్లుండె. ఈ యువతీ యువకుల వివాహములలో నొక విశేష మున్నది. ఒక్కొక్కరి జీవ మనోధర్మము లొక్కొక్క తీరు. లోకము భిన్నమిది. వివాహము అయినప్పుడే కానివ్వని, ఓసిక పట్టి, అద్భుతము చే నమ్మకొని, ఊరిక తూర్పుండుట అందరికిని సాధ్యము కాదు. ఇప్పటి నాగరిక జీవిత పరిస్థితులు అట్టి మనశ్శాంతికి చోటిచ్చునవి కావు. పెండితెరలపై సర్వసాధారణముగా కానవచ్చు రోవారంకుల వలపుకథలు, రేడియోలవ్వారా చెవులు గింగురుగొట్టుచున్న ప్రేమపాటలు, కోరినచోట చేతికి లభించు వచ్చి శృంగారపు కథల మాసపత్రములు, సంతకూటములలో, రైలుస్టేషనులలో విచ్చలవిడిగా అమ్ముటకు చాకరకపు అసభ్య చిత్రముల కళాకాస్త్ర గ్రంథములు, మున్నగు పరికరము లెన్నియో భావోద్రేక జనకములై తిప్పించుకొనుటకు పీలులేని స్థితిలో నున్నవి. అసామ్రాత పుష్పములవలె, ప్రపంచపు తీరులెన్నులు తెలియని అమాయకలగు ముగ్ధులకు, విద్యుత్ పెద్దలకు దూరమందుండి వివేకహీనుల సహవాసమున విసోద కాలక్షేపముల కలవాటు పడిన యువకులకును, ఈ సామగ్రి ఎంత ప్రమాదకారియో, ప్రపంచ తత్వజేతలకు విన్నవించుట అధిక ప్రసంగ మగును.

"నా కిప్పుడే వివాహమున కేమి ఆశ్రయము?"

అని కొన నాలుకతో అనుచుండగ నే, కన్యకలకు క్రమక్రమముగా లోలోపల తీయని భావములు పెరుగుచుండును. ఉపాపరిణయకథ స్వప్నములలో వారికి కావరాగలదు. వయః ప్రయుక్తముగా వారి మనోధర్మములలో ఇట్టి మార్పువచ్చుట సహజము. ఇట్టి కాలములో వారి బాధకములలోని శుక్రమితి ఉత్తేజనమునిచ్చు చరితదశలు వచ్చెవా, ఇక చెప్పవలసినదే యుండిదు. ఇట్టి పరిస్థితులలోనే యువతీ యువకులు, ఆకస్మికముగా, ఒకరినొకరు చూచుకొనుటయు, వెంటనే వారికి పరస్పర స్నేహబంధ మేర్పడుటయు, ముంగు ఐదుకలు పరికించక రోడినే వారు వివాహమునుటయు, అనేక సందర్భములలో జరుగుచున్న కథ.

'నుంచితే, కన్యా జనకులకు కష్టమేతిప్పినది,' అనవచ్చును. సత్యమే. కాని, ఇట్టి ఆకస్మిక ప్రబలా కర్మణ్యమువలన సంఘటించిన దాంపత్యములలో అనేకములు త్వరలోనే విహదాంత నాటకములుగా పరిణమించుచుండుట మాత్రము చింతాకరము. చరితబాధకములో వచ్చిన ఉత్తేజము దుష్టమయినప్పుడు ఇట్టి ఆకర్మణ్యము వలన కలిగిన సంబంధములు దుష్టములే ఈ యుగలవు. ఇట్టి కథానాయికలలో కొందరు కర్మ ఇట్లు కాలినదనియో, దైవమిట్లు చేసెననియో, అనుకొనుచు ఆ జన్మాంతము కాయక మానసిక క్లేశముల పొలై సవయుచున్నారు; మరి కొందరు తెగ తెంపులు చేసుకొని జీవాత్మగమునకో, కలకాగమునకో, సిద్ధపడుచున్నారు; వేరు కొందరు దైర్ఘ్య మవలించి న్యాయప్రాసమున కెక్కు వివాహ విచ్ఛేదమును సంపాదించుకొని మరిల 'గంతకు తగిన బాంధికై తారాడు చున్నారు.

చెప్పించివేయన, భావోద్రేకముగల వయస్సులో ప్రబలాకర్మణ్యము సంభవించినపుడు ప్రమదలకు వివేచనా శక్తికూన్యమునుటచే ప్రమాదముల పాలగుదురనుట! తామా కర్తించిన వ్యక్తికి తమతో అతుకగల యోగ్యతయున్నదా, తేనా అని పరికించుటకు వలయునట్టి 'పిపిక' కాని, అవకాశముకాని, వారికి ఆ సందర్భములో నుండదు. అందము, ఆర్జన, విద్య, ఇవే ప్రధానముగా వారికి గోచరించు సమస్యలు. ఇది కొంత తృప్తి కరముగా చూపట్టినచో చాలు. పెండి పీలుమీద

కూర్చుండి భవ్యలమయితమని వారు భావించుదు. కాని, సంపాద రంగమున కాలుపెట్టిన కొన్ని వాళ్ళకే తాము చేసినది తెలివితక్కువవని యని స్వానుభవమువలన వారికి బోధపడుచున్నది. అందమునకు ధైమని అడంగిని సంపాదించుకొన్న ఘోరదురుల కొందరు, వచ్చెను మోహించి వంధ్యాత్వము వార్జించిన కౌముదులు కొందరు, వివిధము నమ్ముకొని వివేక హీనుని కట్టుకొన్న బుద్ధిమతులు కొందరు, ధనము వాణించి దయాదాక్షిణ్య రహితుల పాలైన భాగ్యవతులు కొందరు, ఇట్లే పలువురు పలువిధములుగ దుఃఖించుచున్నారు. ఇక అత్తగారి పోరుతో, అడుబిడ్డల దౌరాత్మ్యముతో, సందుగొందుల సవతుల కుట్రలతో, భర్త క్షతిమానమును పోగొట్టుకొని, అవాదోగ్యమును సంపాదించుకొని, అనలేక అనుభవించలేక, కుములునున్న పడుచుల అవస్థయాచి భరించుట కష్టము.

కాని, ఒక సందేహము రావచ్చును. “అత్యంత హృదయంగమముగా ప్రారంభించిన పరస్పరాకర్షణ మునకు ఇదియేనా పరిణామము? అతకని వ్యక్తులకు అంత ఆకర్షణమే?” అనవచ్చును. అట్లే దైవ చిత్రము. ఎగిరిపడుచున్న కలధములను అగ్నిబావల ఆకర్షించనేల?

పూరి మెరుగు తగుతులచేకవలవలన కలిగిన భ్రమయే ఇట్టి దంపతులను ఆకర్షించినది. దానిని ప్రేమయేనా, అనురాగమేనా, అనుకొనుటే ప్రథమమున వారు చేసిన పారభాటు. గెండు జీవితములను ఒకటిగా చేయుటలననది వివాహము. వివాహసంతరము ఆ ఫలము సిద్ధించనివాడు భార్య ‘భిన్నాంగి’ యగును కాని ‘అర్థాంగి’ కానేరదు. కాయకముగా, మానసికముగా, వారి స్వభావములకు వికృత సిద్ధించనితో, అట్టి బంధముకంటే నరకవాసమే వారికి మేలు. కంటికి ఆకర్షణము కలిగినంతమాత్రాన, సర్వము సమీచినముగా ఉండగలదనుకొనుట మహాసాహసము.

కావుననే, దైవానుకూల్యముగల కాలమున, అట్టి అనుకూల్యమును మూలించు వ్యక్తితోనే, వివాహము కావలయునని బోకహితైషులన ప్రాచీన మహర్షులు కొనించిరి. ఈ మాత్రము బీకాలమున, ‘చేద ప్రపు’ వ్రాతలుగా విద్యావంతుల దృష్టిలో కానవచ్చుచుండుట విషాదహేతువు.

ఒక్క మనవి. శ్రీ విద్యాభివృద్ధిని కాని, ప్రాథా వివాహ సంప్రదాయమును కాని, నేను ద్వేషించుచుంటినని పాశకమహాశయులు భావించరాదు. గంగానదిలోని జలము పవిత్రమైనా, అందరి మొసళ్ళ వాతబహుకుండ రిప్పించుకొనుట హితము కాదా? అట్లే, ప్రశంసలోనున్న సంప్రదాయము లాధికరమైనా, దానిలోనున్న ఘడిగుంజలముండి రిప్పించు మార్గములను నిరాకరించుట భావ్యము కాదు. ఆలోచించి చూడుడు.

పోనిండు. ఒకటి గెండు దృష్టాంతములు—దైవ ప్రాతికూల్యమువలన క్షేత్రప్రాప్తియు లయినవానిని—చూపుట ప్రయోజనకారి.

ఉన్నత విద్యావతియును ఒకానొక వాగరిక కన్యారత్నపు సాయన జాతకచక్ర మీ క్రింద నున్నది.

బు 28-22	వ 23-27		
రా 5-22	కు 23-22		
	ర 25-7		
శ 15-0	సాయన		
	గ్రహభావకుండరి		X 2-16
చ 4-0	I		
	1 8-18		కు 0-56
			కే 5-22
			ఇ 7-41
			సు 14-14

అందచందములు, తీర్థస్వభావము, దైర్య సాహసములు, కార్యదీక్ష, మున్నగు గుణములకు చేరైన వృద్ధియు లగ్నుము. సప్తమభావకుందున్న కుట్రని దృష్టి ఈ లగ్నుముపైన కలదు. జాతకురాలు మంచి సౌందర్యవతియగుట విశేషముకాదు. లగ్నుము పైనున్న రవిదృష్టి ఆమె సౌందర్యమున కొక గాంభీర్యమును, రాజసమును తెచ్చిచ్చిచిన్నది. ప్రతిభా యుతిమైన వర్చస్సు, గౌరవాస్పదముగ ముఖభావము, లగ్నుముపైగల వరుణ గ్రహపుదృష్టి ఫలము. మఱ

చంద్రుల పరస్పర త్రికోణద్వస్తి గరువతనముతోటి భావతీక్షణతను, కొంత రోషప్రకృతిని, తెలుప జాలినది. మాడింటి చంద్రుడు చక్కని విజ్ఞానమునిచ్చి విద్యావతి యామెయని చాటుచున్నాడు. స్వత్రైలబలముగల వతుర్ధాధిపతి శనిప్రతిష్ఠ ఇంటియోగ్యులకు పాక్షి. భవవంచనాధిపతి యగుటచే యోగకారకులైన బృహస్పతి బాధిస్తాననులో, విద్యులకు భాగతి గాంచిన కన్యారాశి 14 భాగలో, ఉండుట జాలకురాలి సుకృతము. ఈ త్రిమవిద్య దీని ఫలము.

ఇక సప్తమభావమును చూడుదాం. అతిర్ధమహారధులగు రవి వరుణుల సహవాసముతో సప్తమాధిపతియగు శుక్రుడు సప్తమభావముచే కలడు. విశేషమేమనగా, ఈ శుక్రుని తోకవైపున రవియు, మరియొకవైపున వరుణుడు నిలచియుండుటె. సహజమైన శృంగార రసమునకు పీఠరసము లోడైనది. ప్రవాహిక జీవితముపట్ల ధైర్యము, ప్రాగల్భ్యము, ప్యాతంధ్ర్యప్రీతి, ఆత్మాభిమానము, ఈమెకు ఆభిమాన పాత్రయైన మనోధర్మములని అర్థము. ఇట్టి శుక్రుడుండుట స్వత్రైలమగు వృషభములోకాదు, మజాని రాశియగు మేషముండే. తన్నునువర్తించువాడే ధీర్తగా నుండునట్లుదని ఈమె సంకల్పము. ఇతన్నియు బాసుగనే యున్నది. కాని, వరుణులకులనుండి సార్వకేంద్ర ప్రాతికూల్య దృష్టితో కేగువుతో చేరి యున్న చాయలహరి ఇంద్రగ్రహముతోడి సంయోగమునె లగ్నాధిపతి మజాడు ఆభిలషించుచున్నాడనుట చింతాకరము. శుక్రుని తోడికలకొనపాగుట కష్టమనియు, అగ్రహము కూచించు స్వభావమువలన జాతకురాలికి ప్రాపంచికముగా క్షేతి మేఫల మునవనియు, సూచన. ఆదర్శములు మృగ తృప్తప్రాయములనియు, వాస్తవమును కనుగొనలేక ఈమె అత్యుత్పాదనము పొంది భేదపడెగలదనియు, ఈ యోగము తెలుపజాలినది.

జాతకురాలికి వ్యాసంగము ముగియకమునునే, ఉన్నతి విద్యావంతుడై, గౌరవార్థ మగు వృత్తిగలిగి, ఆవివాహితుడుగనున్న యువకునికడు దూరదేశియలో మన్నావని పెద్దలు విన్నారు. తరుణ్య విజృంభణమును మాపుచున్న జాతకురాలికి వివాహము సాగించు కోర్కె పెద్దలకు వచ్చుట అస్వాభావికము కాదు. మాపనియగు విద్యావంతుడు వరుడు; విద్యా

వంతురాలగు సుందరి తమకవ్య. ఇంకేమి కావలయును? ఒక్కపారి వరుని మాడగనే పెద్దలు తృప్తిపడినారు. విద్యావ్యాసంగమునకు వివాహము కలదేని, పెద్దల ఇష్టప్రకారము పెండ్లియాడుటకు జాతకురాలికి ఆక్షేపము కానరాలేదు. కన్యావరుల పరస్పర వర్చనమొక్కటి కావలయునాకదా?

పంచాంగవర్ధినియవా గమనించక, దుష్టవార, దుష్ట, యోగముగల ఒకరిననుప, హింబాహుటిగా జాతకురాలిని పిలుచుకొనిపోయి, ఆనాటి 'త్యజ్య' కాలపు గడియలలోనే, ఆ తాస్త్రియము ముగించినారు పెద్దలు! ప్రభువునిర్వహణముండే కన్యావరులకు పరస్పరానుమాప్యము గోచరించినది. వ్యాసంగమునకు ప్రతిబంధకము లేదుకదాయని జాతకురాలు భావిధర్మము ప్రశ్నించగా, ఎంతియారము వ్యాసంగము చేయవలచినా నిరాక్షేపముని నిశ్చయించుచుగా ఆతడు ప్రతి ఇచ్చినాడు. తీక్షణమే వివాహము నిర్ధరించుకొని వెంటనే స్వగ్రామమునకు జయలుదేరి జాతకురాలి మరల తన వ్యాసంగగోరణిలో బడినది. విద్యకు భంగమురానీ యొక కొన్ని నెలలలో జాతకురాలికి వివాహము జరిగినారు పెద్దలు. ఏ మహామభావుడో కాని, కనిచంద్రసంయోగమున్న దినమునందే కిరి వివాహమునకు లగ్నము నేర్పరిచి ఇచ్చి పుణ్యము కట్టుకొన్నాడు. యథాసావకాలియగా పరీక్షల తరువాత జాతకురాలు ధీర్త గృహమును చేరుకొన్నది అదటనే వ్యాసంగమును కొనపొగించవచ్చునని ఆమెకు అలి. కాని, ఆ కళాశాలలో నేర్వవలసిన విద్యవేరని ఆమెకు తోచినదికాదు.

జాతకురాలి చరిత్రశుక్రుడు మజాని త్రికోణ దృష్టితో వృషభరాశిని ప్రవేశించి క్రమక్రమముగా ఇంద్రుని ప్రతిష్ఠ క్షేమాదృష్టిభాగ్యమును సంపాదించుకొన్నాడు. భావి జీవితమునుగూర్చి కేళుమండలములో నిర్మించిన రంగు రంగుల అదిరి మేడలో మెరుపుతీగల ఉయ్యాల ఈగించు ఆపందయోగమిది. అందరాని అదర్శములు, అలవి గాని ఆశలు, దినదినాభివృద్ధినొంది హృదయము మదూరత లాగించినది. పట్టపర్తి బంగారమై మామట్టపాగను. ఇట్టిపరిస్థితులలో నిశ్చయముగా ప్రయోగము చేయుచున్న శుక్రుని మార్గమును కొన్నేండ్లలోనే జన్మ కలిపి

కేంద్రవేదచే అరికట్టి, ఉచ్చుంబలములగు అశలు, అభి ప్రాయములు ప్రాపంచికముగా పనికిరాదని హెచ్చరించివాడు. కాని, ఈ సూచనను ఈ నాగరిక జీవితములో గమనించువారెవరు? పెద్దలు చాతకురాలికి వివాహప్రయత్నము చేసినది ఈ కాలముండే. సంకుచితదృష్టిగల పెద్దల ఆ విచారపరత లేని వేధానలములలో నొకటి. వరుని స్వభావమెట్టిదో, అతని లక్ష్యము తెట్టిదో, అతని చిత్రకృత్తితో సానురస్థ్యము సంపాదించుకొను కక్షిచాతకురాలికి కలదా, ఇత్యాది విషయములను పెద్దలు గమనించజేలేదు; కనుక, వరుని ఇంటికిను సయితము విచారించినవారు కారట! అట్లే వివాహము జరిగినది.

స్వరస్యనిర్వహణమే పరమాదర్శముగా గల గ్రహము లేని. గృహిణీగర్భమును నిర్లక్ష్యముచేయు వ్యాసంగము అతని దృష్టిలో అగర్భము. వ్యాసంగమునకు తిగినది బ్రహ్మచర్యము కాని వివాహము కాదు. కాని, రవివరులుల సహవాసములో పుట్టి, ఇంద్రకుశల యజమాన్యములో పేరిగిన చాతకురాలి యొక్క సుక్రుని దృష్టివేరు. వివాహము కావిమ్మని లేని వేచివాడు. అయినది.

తరువాతి కథవేరు. చాతకురాలికి ఆరోగ్యము ఇనుబటతో లేని తన పని ఆచంభించినాడు. పరీక్షిలో పూర్తిగా విజయును వచ్చునప్పటికి ఆరోగ్యము సగరైవది. ఆ త్రివారింటిలో అడుగుతెట్టు వేళకు వాస్తవముగా ఆమె 'అథ్థాంగి'. రవినీసానియగు విద్యావంతుడు ధర్త. అతనికి లభించినది భార్యనీరసము. అచిరకాలముండే వారి భావ వికాసము చల్లబడి హృదయములు ముకుళించినవి. ప్రబలకారణమేమియు లేకనే, ఒకరిమనుషు నొకరు నొప్పించి వారు వారు. విద్యయున్నది కాని, ధర్తకు విశేషము మట్టము, అనుభావము భార్యకు, సదుపుకొన్నవే కాని, భార్యకు సహృదయత్వము లేదను అభిప్రాయము ధర్తకు, వచ్చు పరిస్థితు లేర్పడినవి. అడుగడుగునకు వారి హృదయములు పరస్పరముగా దూరమగునట్లుగా లేని పన్నుగవదపన్నువాడు. పెండ్లిచేసుకొని సంపాదించున్న భాగ్యమింతేవా యని ధర్త మనస్సు అశాంతిపాలయినది. పుట్టినంటిలో హాయిగా నుండక అనారోగ్యస్థితిలో వయలేనిదోట అల్లాడవలసిన వ్రాత ఇది ఏమని భార్య నొచ్చు

కొన్నది. తప్పచేసినది ధర్త, చాతకురాలైనదని భార్య, అంతా కర్మయని పెద్దలు, చింతపాలగులే ఇప్పటికి వివాహపు ఫలము. ఈ దింపతుల రూపము, విద్య, విద్యానము అడవిని కాచిన దెన్నెలఅయినది.

చాతకురైతుకు ఎంతకాలము లేని వేళలో నుండగలడు? ఎట్లో కష్టపడి ఏదాదికడవినదో, తరువాత లేనిభాగ లేదుకదా? అందుకేమో? వాస్తవమే. కాని, వైవాహిక సుఖసౌభాగ్యకారకుడను సుక్రుడు, అందులో చాతకురాలికి ఈ గ్రహము ధర్మ స్థానాధిపతి—చేసిన వయస్సులో ప్రారంభమైన ఈ వైవాహిక జీవితము, తరువాతి కాలములో సుక్రుడెంత బాగుపడినా, ఉండవలసినంత ఉత్సాహజనకముగా, ఆ దర్పప్రాయముగా ఉండుట సామాన్యముగా సాధ్యముకాదు. ఇది ఇట్లుండ, చాతకురాలికి సప్తమ భావములో మన్ననవాడు రవి. ధర్తతోడి సానురస్థ్యమునకు ఇది సయితము ధంగకారియే. ఇట్టి రవి చరించి రెండేండ్లకు జన్మకలితో కేంద్రవేదపాలు కావలసియుండును. ఇది క్లిష్టకాలము. ఇది చాటువరకు ప్రసాదము పాలుకొనుండ కాపాడుకొన గల్గినదో, తరువాత వీరి వైవాహిక జీవితము బాగుపడుటకు అవకాశమున్నది. అట్టి సౌకర్యము ధగవంతుడు వీరి కనుగ్రహించుగాక.

లేని సుక్రవేదకల దశలో పెండ్లియాడిన మరె యొక తిరుణి చాతకురైతుని చూచుచు—

X 4.0	రా 6-56 వ 18-24 (వ)	I 12-45
శ 16.41	సాయనగ్రహ భావకుండరి II	గ 12-58
	చ 11.9 క 5-56 కు 28.54	ఇ 6.8 బు 6.2 ర 21-58 శు 28-55

మిథునము లగ్నము. రవినీసాన, వాక్పృథ్వీ, కెకాకార్యము, నికేతిబుద్ధి, లగ్నమువలన

జాతీయరాలు సంపాదించిన నుణములు. లగ్నాధి పతి బుధుడు ఉత్పగతుడై చతుర్దశేంద్రమందున్నాడు. చక్కని తెలివితేటలు కలవు. అందమునకు పేరుగాంచిన సింహరాశి 18 వ భాగలో, చంద్రునినుండి దశమ కేంద్రమందు, ఉన్న గురువునుండి అర్ధకోణ సుభదృష్టి లగ్నముపై న కలదు. మంచి పౌకల్యము, లాభణ్యము, కల నుందరి యీమె. ఇంద్రబుధుల సంయోగముపై న చంద్రుని మిత్రదృష్టియున్నది. చక్కని సామర్యము, కోమలహృదయము, మధురమైన వాక్కు, మంచి ఊహలు, ఇవి ఈ యోగపుఫలము. ఇంద్రకుమారుడు, బుధుడుపహా, బుధశ్రేణుడుందుడు కారణమున జాతీయరాలికి గాంధర్వకళ ఉగ్రపాఠతో వచ్చినది. స్వశ్రేణుడునున్న చతుర్థాధిపతి బుధుడు ఆధి జాత్యువు అభిమానము నిచ్చినాడు. పురుషార్థ సాధన మునకు వలయు ఆసక్తి, పాటనము, చాచకల్యము, ఉపజ్ఞ. సమృద్ధిగా నున్నవని మేషురాశి 18 వ భాగలో నుండు వరుణుడు తెలుపుచున్నాడు. రవి కుమ్రులపై శనిగల స్నేహదృష్టి శిలమునకు గొప్ప విలువకలదు. స్వగర్వ ప్రతిపాదన విషయమున నెల గల మకరరాశి 16 వ భాగలోనున్న శని జాతీయరాలి మన ప్రత్యే మెట్టికా తెలుపగలదు.

సప్తమ భావములో గ్రహములులేవు. శత్రుమాధి పతి గురువు సింహరాశిలో నుండి వరుణుని కోణ దృష్టిని పొందినాడు. సాధువర్తనము, సత్త్వ భావము, రసజ్ఞత, స్వాభిమానముకల వ్యక్తి భర్తయగు వని నూచన. కొంత మురారి మాగ్ధము సయితము అతి నిలో పాదగట్టవచ్చును. ఆ గురువుపై ఆరింటి చంద్రుని కేంద్రదృష్టి ఆర్థిక క్షేత్రముగల ఉదారి అతి దిని తెలుపగలదు. శత్రుమాధిపతి మాడింటునుండుటచే భర్తగారి బంధువులనుండి జాతీయరాలు దుఃఖ మనుభవించవలసి యుండును. అది యట్లుండె.

నవయావసారంభమందే జాతీయరాలిని పరిణయమానుటకై కొందరు యువకులు కుమారాలము చూపిరి. కాని, విద్యచాలవని, ఆర్థన లెక్కవయని, అత్తమామల పోరని, ఏదో ఒక కారణముతో, ఆ సంబంధములు జాతీయరాలి తండ్రికి వచ్చినవి కావు. వచ్చినవరులకు తగిన ఆర్థిక సౌకర్యమా, అతి

నిక లేదు. పైగా, అతినికి సంగీతపుపిచ్చి, గాంధర్వ విద్యపై అభిమానములేని వ్యక్తి అల్లుడైనచో, కూతురు యొక్క కళా కోమలహృదయము వికాసము దబ్బునని అతని నమ్మకము.

కుమ్రుడు చరిత్రజాతీకమున కుమారాశిలో పంచమ భావమందు సంచరించుచు, భర్తృస్థానాధి పతియగు బృహస్పతితో మిత్రదృష్టికి వచ్చినాడు. వివాహమున కిది మిగుల రమ్యమైన కాలమని తేరుగా చెప్పవలయువా? ఆ కాలములో వివాహము నడచి యుండెనేని, జాతీయరాలికి శనితీతములో చక్కని సుఖానుభవము వచ్చియుండెడిది. కాని, చారవళ మున ఇంద్రుడు చరితరవిమోదికి వచ్చుటయు, గురువు శని కేంద్రములో, ఇంద్రబుధులకు అర్ధ కేంద్రములో సంచరించుటయు ఆ కాలమందే సంభవించినది. అలవికాని కోరికలవలన ఎదిగిరానున్న సంబంధములు తిప్పిపోయినవి. తండ్రియొక్క అవిచారపరతవలన అపుడు వివాహము కాలేదు.

కొన్నాళ్ళకు చరిత్రకుమ్రుడు కుమారాశిలో 16 వ భాగకు వచ్చినాడు. చారవళమున ఇంద్రుడు సయితము చరిత్రకుమ్రుని ప్రక్కకు వచ్చుట అప్పజే. మకర శనికి నిండు కేంద్రస్థాన ముది. ఇక మీ గొంతెమ్మకోరికకు కట్టిపెట్టుడని శక్తెచ్చరుడు వారిని కడరికొట్టినాడు. ఇట్టి చకాకాలములో ఆకస్మిక ముగా ఒక సంగీర విద్యానిపుణుడు జాతీయరాలి కంటబడుట సంభవించినది. రాగమునకు తాళము జరిపవడినట్లయ్యెను. భర్తృస్థానాధిపతి యగు గురువు జన్మరాశిమైనున్న దినమది. శని భర్తను సిద్ధముచేసినాడు. కొన్ని సంవత్సరములుగా తిల్లిరింద్రులు వివాహప్రయత్నము చేయుచుండినా, వలదని నిరాశ రించుచుండిన వ్యక్తి అతడు. శివ్యకొనుటకు ఆర్థిక స్థితి బాగుగా లేదనుకారణము చాలుకదా? కాని ఒక విశేషము. ప్రబలముగు రక్షియో, విరక్షియో, మరి ఏమికారణమో, తిన్ను చేపట్టిన తరుణికి కుఖ ములేదని తన ఆత్మవర్ణముతో అతిపెనుకొనెవాడట ఆయినశేమి, ప్రథమ సందర్శనమందే వీరిరువురికిని బంధమేర్పరచినాడు శని. అతని జాతీకమున శనియే భార్య స్థానాధిపతి!

మనములూగు పరిపూర్ణ తాగుణ్యముతో పొంగారుచున్న ఆ సీమంతినిని చూచి ధ్రుమించి ఆ

వరుడు తన మునుపటి అశ్రిష్టప్రాయములను, తాత్కాలికముగానయినా పురచిహ్నము వివాహమునకు సిద్ధపడుట వింతకాదు. తనకంటే పది, పంజెండు సంవత్సరములు వయస్సులో పెద్దయై, వాడు బారిన తాగుబోతులను మోచించు ముఖరేఖతోవచ్చు ఆ వరుని, ఆర్థికముగ నేది, కుటుంబ పరిస్థితుల నేది, మెచ్చుకోదగిన పరిస్థితులు లేనివానిని, ప్రభువు దర్శనమందే ఆ రుతుణి వసించియుండుట గొప్ప వింత! పట్టి సాధించు విషయమున శనినిమించిన గ్రహము లేదు. వానిది మరకరిపట్టు.

నక్షత్రానుకూల్యమునకై కార్తాంతికులెవరో కూటములు కోరించగా, 86 టికి ఈ వధూవరులకు 14 నక్షత్రములు వచ్చినవట! అవగా, 100 కి 89 వంతు లగుట, ఇప్పుటి విద్యావిధానములో నూటికి ముప్పది అయిదు నక్షత్రములు వచ్చినచో 'పాఠ్యము' కదా?

త్వరలోనే వివాహముగుటకై కన్యావరులు ఉత్కంఠ చూపినారు. కానీ, శని రాజ్యములో పనులు అంత ఆత్మీయతో జరుగుట అసంభవము. మీనరాశి ప్రత్యేకప్రాయములు కొన్ని వచ్చినవి. వదలూగునెలలు గడచుచాక వివాహమునకు అవకాశము గొరకలేదు. కనుక, ఎవరులగ్నము వేర్వేరుచి ఇచ్చికో కాని, చంద్రవరుణ సంయోగము గలదినమున వీరికి వివాహమైనది. వీరలంభ శృంగారమునకు తగిన ముహూర్తమునది. పాపము. తరువాత, సంసారరంగమును ప్రవేశించుటకు జాతకురారికి మరల చాదాపు సంవత్సరకాలము పట్టినది.

ఇంతలో చలిత క్రమము జన్మవరుణునికీ సమ సప్తకమునకు వచ్చినాడు. ఆశ యెంతో అంత నిరాశ. మనోచైవ్యము లేర్పడి విమోచనమునకు దారి తీయు దిక ఇది. చేకడి వారపట్టట దీని ఫలము. జాతకురారు కుటుంబర అయినది. చాలదీని, చలితకుజుడు జన్మపురువుతో కేంద్రవేధకు రాగల్గుటచైత మిప్పుడే. శక్తుభావాధిపతి కుజుడు జన్మకాలమున ద్రోహమును మోచించు తులారా 29 వ భాగలోనుండుట. ఇట్టి గ్రహముతో భిన్నస్థానాధిపతికి ఇప్పుడు సుప్త శక్తు దృష్టి! ఏ మూలలోనో, ద్రోహమాచనము జరుగుట కారణముగా, నిరవరాధిని యగు జాతకురారిని భర్త నిరాదరించ వారంభించినాడు. తన్ను చేపట్టిన తరుణికి కుటుంబ శేదము ఆరెని ధోహయే ఫలించినది.

గురువునకు దశమాధిపత్య మున్నదికదా? అవగా, సప్తమస్థానమునండి వరుణాధిపతి గురువే యనుట. జాతకురారి అవస్థకు అర్థగారి నైవాటము కొంత కారణమై యుండువచ్చును. కాక, జాతకురారికింద్రుడైన భర్తకు అసంతృప్తి కలిగి, తొలి ఫలము ఆమె అనుభవించుచున్నదేమో! ఆమెకు పితృ స్థానాధిపతి గురువు కదా? ఇదే కారణమున తెలియదు; తన లోప మేమో తెలుసుకొన కోరినా, జాతకురారికి చెప్పవారు లేరు. భర్త మాటలాడుటే కష్టము. అరెని వాశ్రయించుటకు సౌకర్యములు లభించుట అంత కంటే కష్టము. ఆమెకు గొప్ప ఆశాభంగ ముది. శని ఇచ్చు శిక్షణము చాల కఠినమైనది. కుటుంబ వాసించక, ఆహార విహారదులలో ఎన్ని కష్టములయినా పట్టుకొని, భర్త సాన్నిధ్యములో నున్నచో చాలు నమోకొన్న జాతకురారికి ఆ మాత్రపు సౌకర్యము సయితము శని నిరాకరించివాడు. ఘోరము!

ఒకకమపట్టి పరీక్షించువాడు శని. మామ వాలు గేండ్లలో చలిత రవి జన్మశనిమండి కేంద్ర వేధపాలు కానున్నాడు. చలిత రవి చంద్రుల సమాగమము వరుణుని సమ సప్తక వేధా స్థానమందే జరుగవచ్చుది. ఇది క్షేత్రకాలము. ఇది గడచుచాక జాతకురారి జీవితములో శాంతి లభించుట కష్టము. ఒత్తు, కార్యదీక్ష, నిష్కామ కర్మ యోగము, ఇది అలవడినవారు తప్ప ఇతరులు శని వేధకాలమును వెచ్చుదిగా గడచి గట్టెక్కుట పప్పునాస్త్ర. భగవంతు డీ జాతకురారి కష్టములు తొలగించి రక్షించుగాత.

ఈ యువకుల జాతకములను వారి భర్తల జాతకములతో పోల్చిచూచితి మేని, సుంజియి లనియగలవు. ఆ భర్తలు యోగ్యులయినా, వీరికిమాత్రము తగిన వారు కారకులును ఎన్నియో కారణములున్నవి. అనవసరమని, గ్రంథి ప్రరభితిచే, భర్తల జాతకముల విచట మాపనైతిని. చదువరులు క్షమించురుగాక.

భావోద్రేక జనకమున వయస్సులో అవివాహితులు గానున్న తరుణులకు దుష్ట గ్రహదశ వచ్చు వేని, ఉన్నట్లుండి ప్రమాదకరమున ప్రబలాకర్షణమునకు సురియై, క్షేత్రవాంఛకములగు వివాహాచరణములలో తలదాకిని, వారు కష్టములపాలగుచున్నారని

యాపుటకై నై నిదర్శనములు చాలును. ఇట్టి దుష్ట
దళలు వివాహయోగ్యమున వయస్సులో రానున్న
పుడు, అవి కడచుచుకొని పిరిగిపట్టి తరువార పెండ్లి
యాడుట శ్రేయస్కరము. కార్యము చెడిన తరు
వార నైవమువీడఁజూరము మోపుటకంటె, ఆ నైవము
పైవనే భారముంచి దుష్టకాలమున శుభకార్యములు
జరుపకుండుట హితము. ఆ శ్రీకర్తవ్యముకనుగాని,
ఆచారమునకు గాని, ఇది విరుద్ధము కాదు.

[సాధా వివాహములు వాడుకలోనికి వచ్చిన

యా కాలమున విద్యారతులైన కవ్యలు, వారి
పెద్దలుసహా, ఈ జ్యోతిర్వాస్త్ర మాత్రములను గను
నించుట తమకు మాత్రమేకాక సంఘమునకు ఫలము
తమ జేమకారి.

“సంకుక్ష భార్యయా భర్తా,
భర్తా భార్యా తదైతవ,
యస్మి క్షేప మశేవిత్యం,
కల్యాణం తత్రైన్ద్రుతం.”

[మమపు]

సందియము

శ్రీమతి సమయమంత్రి రాజ్యలక్ష్మీ అచ్చన్నపంతులు

ఇమ్మహాకాల సంధము నెంచియెంచి
కడపినాడవు, కల్లోల ఘర్జనముల
కళపెళంపును కాగును నిలువదయ్యె
పవలు రేలోక్క ఘోషగా పరువలిడుచు
యుగయుగాల్ సంతరించిన వెగటులేక.

అంతతో తృప్తినొందలేదయ్యెనీవు
మంత్రమో ఏదోతంత్రమో మరేమొగాని
కోటులా దిగ ప్రాణులన్ కూర్చినావు.
ఆడుకొనిరండు నావద్దకంటివయ్యె !

ఎన్ని యోనేల జన్మలనెత్తినాము
ఎన్ని యో చూపుచేఖల నెనగిరాము
ఎన్ని యో పాపపుణ్యాల మన్నినాము
ఎటుల నిను చేరగల్గుటో ఎరుగలేము
సవ్వచుండువు మముగని నటనఁజేసి.

మమ్ము నృణియించి, యిడుమల మగ్గి మనలి
నిన్ను గనగోరి గనలేక వెన్నువిరిగి

విలవిలని తిన్నుకొను వెలి వెడగులగని
నిన్నుగానటు తాటస్థ్య మీకె తగును.
కుసుమ పేళల నదృశమో కఠినవజ్ర
తుల్యమో తాపక హృదిదేవదేవ !
కంటి కగనడ రానట్టిదంటవెట
ఉటివోలేక నీవు లేకుంటివోయను
సందియము లెన్నో నామది చిందులాడు.

దేవ ! ఇవియేటిలిలలు ! తాపకేన
క్రీడలటయివ్వి ? మము దయజూడకున్న
నేడఁబోదుము, నిశ్చల నిశితదీక్ష
వీడి యొకమారు మమ్ముల జూడుమయ్యె
మామకేన సందేహములే మగ్గఁజేసి
నిన్ను దరిఁజేరు మార్గంబు నేర్వగలుగు
దివ్యజ్ఞానాంకురాల మదిదీర్చకున్న
రితైలుగదోయి ! నీ దివ్యరీతులన్ని.
విశ్వనాథ ! పరంజ్యోతి ! విశ్వరూప !

తక్కువైనది కాబోలు! నిజంగా పశ్చిమ కావటమే తిట్టించినట్లయితే—వాడిని పట్టపగ్గాలు ఉంటాయా? రంగయ్య! పట్టి పనికిమాలినవాడు! వాడి చదువంత—వాడి రాజకీయపరిజ్ఞాన మెంత? నలుగురిలో నిలువబడి వాలుగుమాటలైవా మాటాడలేదు! అప్పు డెప్పుడో దోచిన ధనముతో—ఇప్పుడు ప్రచారము చేసుకొని—ఎన్నికలలో నిలువబడుతున్నాడు. ఒకవేళ—గలవటమే నిజమైతే—పట్టపగలే దారులు దోయించదూ?...వీడిని గలవనిస్తే...నేను కోటయ్య కొడుకువేకాదు!’ అనుకున్నాడు వీరాస్వామి. తెల్లవాగ్గూ కంటికి నిద్రలేకుండా మోచించసాగినాడు. తెలతెలవారు కుంపగా చిన్నకుసుకు పట్టినది. ఆ పట్టి పట్టని నిద్రలో వీరాస్వామి కంటికి చంద్రయ్య ప్రత్యక్షమైనాడు. మెలికలు తిరిగిన చెంట్లుకలతల. స్వదేశీ వస్త్రధారణకూ—పట్నవాసపు పాపాశులూ—చేతిలో కర్ర. ముఖము పైకెత్తిమాస్తేనేగాని మాపందని విగ్రహము—ముఖముమీద చిరునవ్వు. ఒకటక తిలుపుకొట్టి ‘స్వామీ! అన్నిటికీ నేనున్నానుగా!’ అని చంద్రయ్య చెప్పినట్లనిపించింది వీరాస్వామికి.

చంద్రయ్య! పదిమంది గ్రామస్థులకు బనాము చెప్పవల జేహదాదాధ్యక్షులు కలవాడు. మాటలతో ప్రజల నాకర్షించగలిగినవాడు. అదిగాక—ఆ జిల్లా మొత్తముమీద చలమయ్య చేరు వివగానే అసహ్యించుకొని పట్లకొరికేనాడు ఒక్క చంద్రయ్య!

ఇంతే తన కన్నీ విధముల అనుకూలమైన వ్యక్తి అని వీరాస్వామి భావించుకున్నాడు.

* * * *

అది నవభారతములో ప్రజాప్రభుత్వపు ప్రథమ ఎన్నికల సందర్భకాలము. ఆత్యుత్సాహముతో ప్రజలు కేరింతలు కొట్ట నారంభించినారు. విధియి సంతర్పించుకొని సమరము తరువాత—నేడు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము. ప్రజాస్వామ్యము!

తెలివైనవారికి తెలియనివారికి ఒకటే సందిడి. ఎన్నికలసందడి! ప్రతి గ్రామములోనూ ఎన్నికల ప్రచారము ఆఖంపముగా సాగిపోతున్నది. శీత్రకాగ్దు—పెద్దకాగ్దు—రాజీ స్త్రీకర్ణ నలంకరించుకొని—ప్రచారకులతో తిరుగ నారంభించినది.

‘కడుపునిండా అన్నమా—ఒంటి నిండా చట్టా మీకు దొరకవలెనంటే ఘన జిల్లాలోకి సమర్థుడైన రంగయ్యకే మీ ఓటు ఇవ్వండి అని కేకలు వేస్తూ విధియి మంది జనము కాగితాలను పంచుతూ వీధులనెంబడి బయలుదేరివారు. ఆ గ్రామములోని పిల్లలు వారిని వెంబడించివారు. ఊరిదేట రచ్చబండ దగ్గర పెద్ద సమావేశము జరిగినది. రంగయ్య ప్రతిభా సామర్థ్యములను గురించి సుమాదు ఒకగంటసేపు ఒకరు ఉపన్యసించినారు. గ్రామస్థులకు రంగయ్య నేరు బాగా మనమున పట్టినది.

ఆ గుంపు ఆదినము అక్కడినుండి బయలుదేరి మరువాటికి మరొక గ్రామములో ప్రచారము చేయటానికి ఏర్పాటుచేసుకొన్నది.

ఆ మరువాడు ఆ గ్రామములోకి మరొకగుంపు బయలుదేరివచ్చింది. ‘వీడజనులకు న్యాయముజరుగవలెనంటే—వీడలు మానవులుగా భావించబడవలెనంటే—దీనదయాశుడైన వీరాస్వామికే మీ ఓటు నివ్వండి. దాంభీకులను నమ్మబోకండి!’

జనసమూహము ముందుకుసాగిపోతున్న కొలదీ—ఆ వివాదాలు ప్రజల హృదయాలలో నాట్యము చేయసాగినవి. ‘ప్రతిమిషికి కడుపులోకి అన్నమా, ఒంటికి చట్టా ఏర్పాటు చేయకలిగినవాడికే మా ఓటు’ అని నిశ్చయించుకొన్న ప్రజలకు—రెండవసారి జరిగిన ప్రచారముతో ప్రథమంలో కలిగిన అభిప్రాయము మారిపోయినది. వీడలను కష్టాలను తొలగించి—వీడలను కూడా మానవులుగా భావించే మహానుభావుడున్నట్లయితే తమ ఓటును ఖండితముగా ఆయనకే ఇవ్వవలెనని ప్రజలు నిశ్చయించుకున్నారు.

మాడవవాడు ఆ గ్రామవీధులలో మరొక సమూహము తిరిగినది.

ఆ సాయంత్రము మరొకటి సంచారము చేసినది. తాము అంతకు పూర్వము చేసిన ఘనకార్యములను విపులీకరిస్తూ కొన్ని శీత్రకాగ్దు గ్రామ సంచారము చేసినది.

ఆ గ్రామములోని ప్రజల ఓట్లకు వారకులనేకులైనారు. ఒక్కొక్క సందర్భ ప్రచారము చేసుకొని—ఓట్లను ఖాయపరచుకొని—సాగిపోయినది.

ఘనజయముగల విధియిమంది జనముతో

సహదరులు

శ్రీమతి ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి

వీరాస్వామి చంద్రుని చీకటివేళ చంద్రుడు ఇంటి
తలుపు కొట్టివచ్చాడు. తెలుగు దినపత్రికను ఎదమ
చేతితో పట్టుకునే కుడిచేతితో తలుపు తెరచి—
వీరాస్వామిని లోపలికి రమ్మన్నాడు చంద్రుడు.

“చంద్రుడు! మన ప్రయత్నాలన్నీ వ్యర్థమై
పోయేట్లు కనబడుతున్నాయి. ఏభయిమందిని పోసు
చేసుకొని—చలమయ్య ఆ ఊరు వెళ్లే నే వెళ్లివచ్చాడు.
మనము ఖర్చు పెట్టిన సామగ్రి—పడిన శ్రమ వ్యర్థ
మైపోతాయేమో ననిపిస్తున్నది. ఏదో ఉపాయము
చూసి నన్ను గట్టిన పడివయ్య” నిలువబడే
చంద్రుడు ముఖములోకి మామూలు అతడి రెండు
భుజాలమీదా చేతులు వేళాడు వీరాస్వామి.

“చలమయ్య ఆ ఊరు వెళ్ళిపోతేనా నీ
భయము? నేను ఆ చలమయ్యకంటే ముందుగా—
అంతకంటే ఎక్కువమంది జనముతో—తెల్లచారక
ముంచే వెళ్లి—నీవు కొరిసంత ప్రచారము చేసినవే
సరికదా! భారమంతా నాపైన పెట్టి—నీవు నిష్పం
తిగా ఇంటికి వెళ్లి. కాని ఒక్క మాటనుట్రము మన
ములో ఉంచుకో. మనకు పోయేవకుతున్న చాళ్ళకు
కొత్త విరివిగా దబ్బు ఖర్చుచేయవలసి ఉంటుంది...
చూసుకో...శేవు ఈచేళవరకు...ఎంత పని జరుగు
తుందో? ఆ చలమయ్యను చూస్తేనే అంత భయ
పడతా నందుకు? వాడు లెక్క పెట్టలేనివ మనిషివా
నీ అభిప్రాయము?” చంద్రుడు తనతోపాటు వీరా
స్వామిని కూడా మంచమమీద కూర్చోపెట్టుకొని—
“ఏం వీరాస్వామి! నా మాటమీద నీకు నమ్మకము
కుదరటము లేదా?” అన్నాడు.

“లేకేం? చాలా ఉన్నది. ఆ చలమయ్య తగని
వాడు. అతడివాక్కు ఎటువంటిదోకాని...ఒక్క
మాటతో అందరూ అతడికి లోబడిపోతారు. చిట్టిపెద
చేతితో లేకుండానే ప్రచారము సాగించుకొని కస్తు

న్నాడు. ఆ జిల్లా సాంఠము అతడి మాటమీద నడు
స్తుందని అందరూ అనుకుంటున్నారు.” అని ఒక్క
సారి దీర్ఘముగా ఊపిరి తీసుకొని విడిచాడు వీరా
స్వామి.

“ఇదుగో స్వామి! నీవు ఇప్పటినుంచి ఊరికి
దిగులుపడుతూ కూర్చోకు. జయాపజయాల మొదలు
పెట్టిన దగ్గరనుండే లెక్కచూసుకుంటూ దిగులు
పడుకు. నేను ఆ చలమయ్య అంతు కనుక్కొనినీ
ఈసారి విడిచిపెట్టను. నీకు చేసిన వాగ్దానము ఏమా
త్రము మరువకు. ఆ భారమంతా నామీద ఉంచి నీవు
నిష్పంతిగా ఉండు.”

మంచము మీదినుండి ఇద్దరూ లేచి చాకిరి
ముందుకు వచ్చి నిలువబడ్డారు. వీరాస్వామి పడినూరు
యాపాయిల నోట్లను రెండుసార్లు లెక్కపెట్టి చంద్ర
య్యదస్తుకేయిలో పెట్టి—అతడి ముఖము వంక
చూశాడు.

“శేవు పని పూర్తి చేసుకొని నాదగ్గరికిరా
ఇప్పటిచ్చినవి లేపటి ఖర్చుకేలే” చంద్రయ్యముఖము
చూస్తూ—మనసులో ఆలోచించుకుంటూ వీరా
స్వామి వెళ్లిపోయినాడు.

ఆ జిల్లాలో మోతుబర్రెవు అయిన చలమయ్య
—శాసనసభకు రంగయ్యను అభ్యర్థిగా నిలువజెట్ట
వలెనని తీవ్రముగా కృషిచేస్తున్నాడు. ప్రజలను
జమానేకపరచి ప్రచారము చేస్తున్నాడు. ఆజిల్లా
ప్రజలకు మొదటినుండీ చలమయ్యమీద అపరిమిత
మైన భక్తికొరవాలి ఉన్నాయి. ప్రజల కారదు
వరము రిచ్చేదేవతగా కనబడుతున్నాడు.

స్వతంత్రముగా ఆజిల్లాకు అభ్యర్థిగా నిలువబడ
చలమయ్యను వీరాస్వామి—చలమయ్య చేస్తూఉన్న
ప్రచారమువల్ల కలవరపాటు మోచినది.

‘రంగయ్య తెలివి! శాసనసభాసభ్యత్వము

చంద్రయ్య బయలుదేరి గ్రామగ్రామమూ సంచారము పొగించినాడు.

మార్గశరమాసపు చలి మాసపులను గడగడ వణకించి వేస్తున్నది. పువ్వుపువ్వువలె పన్నెల విరియకొస్తూ ఉండగా చంద్రయ్య పంబడి బయలుదేరిన జనము ఏలపదాలు పాడుకుంటూ నడుస్తున్నారు. ఇంకా శోషణ దూరము నడిస్తేనే గాని గమ్యస్థానము చేరుకొనరు. త్వరపడి చలమయ్యకంటే ఆ గ్రామము చేరుకొని ప్రచారము చేసుకోవాలి.

పొడుగుపాటి కర్రలను తేతపట్టుకొని నలుగురు మనుష్యులు ముందు వడుస్తున్నారు. చంద్రయ్య లంకపాగాకుదుట్టను వెలిగించి గువ్వగువ్వన పొగ విడుస్తూ - రెల వందుకొని ఆలోచించుచూ - నడుస్తున్నారు. తక్కినవారంతా ముందుగా వెళ్లివచ్చారని అనుసరించుతున్నారు.

గ్రామము కనుదూపుమేర వరకూ వచ్చినది. పొలిమేర సమీపములో - ఒక పాకలోనుండి జన సందడి చంద్రయ్యకు వివశచ్చినది.

ఆ సందడి చలమయ్య పార్చిది కాదుగదా!

చంద్రయ్య మనసు ఉడ్చేరించినది. చలమయ్య కంటే ముందుగా గ్రామము ప్రవేశించవలెనని అతికిల్పము. ఆ చలమయ్య అజ్ఞేమి మనిషి - జనాన్ని క్షణాలవిడ మాడగట్టుకొని - తనచేరికింద పెట్టుకుంటాడు! ఎక్కువగా ఉద్వేగా భిన్నుచేయుడు!

చంద్రయ్య రక్తము ఉడుక్కొన్నది. తేలులోని ప్రైకము గలగలబడినది. ఇంటనే తలమీది ముసుగు తీసి - చంద్రయ్య తన జట్టువారి కందరికీ చేతిత్తెగ చేసినాడు.

అందరూ ఒక్కపరుసన పాకమీద పడినారు.

* * * *

ఎన్నికలు జరిగేవరకూ చంద్రయ్య ఛోళ్లెమీద తిరుగుతునే ఉన్నాడు. ఎన్నికల బాటకు ప్రైకము ఆరెడిసంచిలో ఏమైనా నిలచి - అరెడినికలకతై పట్టగనువరకూ లాచుకొని పోయినది.

క్రొత్తగా పట్టగపు చిక్కిపోయా వంటలనూ చూసి ఆనందిస్తున్న చంద్రయ్య - తిరిగి గ్రామము

చేరుకొనటానికి కావలసిన ప్రైకముమాత్రము అట్టి పెట్టుకొని - మిగిలినదంతా భిన్నుచేయ వారంభించాడు. అరెడికా సంబరములో ఎన్నిదినాలు గడచినవో గమనికలేదు.

ఒకనాటి ఉదయము హోటలులో కాఫీ త్రాగుతుండగా తెలుగు పత్రికలో ఎన్నికల ఫలితాలు పెద్దక్షరాలలో కానవచ్చినవి.

ఒట్లు ఎక్కువ సంఖ్యలో సంపాదించుకొని - ఎన్నుకొనబడిన వ్యక్తి చంద్రయ్య పార్టీకాదు - చలమయ్యది అంతకంటే కాదు - మూడవపార్టీ వ్యక్తి!

చంద్రయ్య మనసు ఒక విధముగా సమాధానము చెందినది. తాను నిలువబెట్టవలసిన వ్యక్తి ఓడిపోయినా చలమయ్యపార్టీ మిషిమత్రం గెలువలేదని!

* * * *

చంద్రయ్య ఇంటికివచ్చి విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నాడు. ఈసంగతి పీరాస్వామికి తెలిసి చూడటానికి వచ్చాడు.

“నేను రెండుపాల్లు మీయింటికి వచ్చాను అయ్యో. నీవు ఛోళ్లెవా ఏం - కనబడలేదు” అన్నాడు పీరాస్వామి.

“ఆ రోజులలో తిరిగిన తిరుగుడుకు కిరీరము చాలా అలసిపోయినది. గాలిమార్చితే బాగుంటుందేమోనని బయలుదేరి వెళ్ళాను” తలవంచుకొని అన్నాడు.

పీరాస్వామికి చంద్రయ్యతో ఏమి మాట్లాడవలెనో తోచలేదు. ‘అట్లాగా! ఇవ్వకు ఆరోగ్యము బాగున్నదికదా!’ ఈ మాట మాత్రము నిర్వికారముగా అనగలిగాడు.

అయిదునిమిషాలపాటు ఇద్దరిమధ్య నిశ్శబ్దము భరించరానిదిగా తయారుఅయింది. చివరకు చంద్రయ్య ‘మాస్తున్నావుగా పీరాస్వామి! న్యాయముగా గెలవటము చాలా కష్టమైన పని’ అన్నాడు ఇంటికప్పుడు మాత్రా.

“అవును. ఓడిపోయినాడు గనుక న్యాయము నాక్షేపే ఉన్నదనుకోవాలి.” రెల అడిస్తూ పీరాస్వామి గడపదాటి వెళ్లిపోయినాడు.

చంద్రయ్య మాట్లాడకుండా శోభముచేసి పడుకున్నాడు.

రాత్రి పన్నెండుగంటలవేళ చంద్రయ్యకు నిద్రలో మెలకువ వచ్చింది. ఏళ్ళబానిస చిల్లుకుంటూ ఎక్కడినుండి ఎవరో మూలగిన శబ్దము చంద్రయ్యకు వివబద్ధది.

మొదటిసారి రెండవసారి శరభుగా విన్నాడు.

మూడవసారి నాలుగవసారి బాగా మృతముగా వివబద్ధది.

మనసు పెట్టి విన్నకొంటి సమీపమునుండి వివవస్తున్నట్లుగా చంద్రయ్యకు తోచింది. భార్యనులేసి అడిగినాడు.

“మొన్నటి ఎలకను గడవిడిలో బావగారికి బలమైన చెట్టులు తగిలాయట. తలమీద పెద్దగాయ మైనదట. కాల్ ఎముక విరిగినదనుకుంటున్నారట. నిలబడి లేరట. చాల బాధపడుతున్నారట” కండ్లు నులుపుకుంటూ జంకుతూ చెప్పింది భార్య.

“నీకెరు చెప్పారు?” అన్నాడు ఆశ్చర్యమతో.

‘బావగారి రాముచెప్పాడని మన పని మనిషి అన్నది. వాళ్ళమ్మ నిద్రాపోరాలులేకుండా విడుపున్నదని చెప్పాడట!

అంతలో ‘అబ్బా! అని బాధకొద్దీ మూలగిన శబ్దము తిరిగి వివబద్ధది.

చంద్రయ్య చలవంతముగా నిద్రపోవటానికి ప్రయత్నించాడు. మూలుగు చెవినపడినప్పుడెల్లా భూము జలదరించి మనసు కలతపడ వారంభించింది.

ఆశ్చర్యానికి ఈస్సాదయానికి ఏమి సంబంధమో ఆ మూలుగునకు చంద్రయ్య హృదయములోని వరాలు తోడుపలుక నారంభించినవి.

రెండుచేతులతో తలపట్టుకొని చంద్రయ్యతోర గిల పడుకున్నాడు.

ఈసమయములో తనకే ఉన్నట్లుయితే ఆమె హృదయమెంత రిగుళికొని పోయెదో! చలకుయ్యనూ చంద్రయ్యనూ గన్నతల్లి శింకరమ్మ ఇద్దరిని చెరి ఒక కన్ను అనుకోనేది. కుమారద్యయము జన్మించిన సెలకే తండ్రి పూర్త్రగముతో ఆకస్మాత్తుగా భవిష్యాయివాడు. అయింటా—అయింటాపనిచేసి—వంటలుచేసి రిద్దలకు పెంచుకొన్నది ఆతల్లి. ఆమె నోటి మంచితనమువల్ల రిద్దలకు రెండు ఆహారపు ముక్కలు అంటి తనవోపాటులు కలిగినవి.

కాల్యములో అన్నదమ్ములిద్దరికీ - ఇరువులకు అనాయను పుట్టింలేంతో వాత్సల్యము ఒకరిపైన ఒక

రికి ఉండేది. పాలికళ్ళ కిందట కూడా - తమ్ముడికి జ్వరము రాగానే - ఆకుర్తాతో రెండు మైళ్ళ దూకము వడిచివెళ్ళి అన్న మందు తెచ్చియిచ్చే వాడు. అన్న పళ్ళెములోకి కావలసిన ఆవుపాలు పోరుగూరిసుండి - మూల్యోదయానికి పూర్వమే తమ్ముడు తెచ్చియిచ్చేవాడు. తనకు లభ్యమైన చిరు తిండిని శేతబట్టుకొని అన్న వచ్చేకరకూ ఎదురు చూస్తూ తమ్ముడు వాక్కిలో నిలువబడేవాడు. తమ్ముడితో పంచుకొననిదే అన్నకు ఏ వస్తువా సహించేది కాదు. వాళ్ళ హృదయాలు పరస్పరమూ మారుమోగుతూ ఉండేవి.

యోతనము పొడచూపి వర్ష క్రిగతేవిలములారంభమయే వరకూ ఏ మార్పు ఉన్నట్లు కనబడలేదు. ఒకనాడు చంద్రయ్య శామామలకొరకు బజారుకు వెళ్ళాడు. చేరము కాగానే - పెట్టి “చేరములో అన్నయ్యగారిని మించిపోతున్నారే!” అన్నాడు.

“అంటే?”

“అంటే ఏం లేరులండి. అన్నయ్యగారిది అదొకమాదిరి మనసు” అన్నాడు పెట్టి.

ఇంటికి వస్తూనే చంద్రయ్య తల్లిని భోజనము పెట్టమన్నాడు. “నాయనా! వంట సాంతమయిన తరువాత భోజనము చేతువు గావి. అన్నయ్య కూడా తొందరపడుతున్నాడు. పావుగంట రోజుకే అయి పోతుంది” అన్నది.

మాట్లాడకుండా చంద్రయ్య వర్ష గదిలో పడుకున్నాడు. అన్నగారి గదిలోనుంచి కిలకలవత్తులు వివబడుతున్నాయి. రెండేళ్ళ కిల్లవాడు వచ్చిరాని మాటలలో తండ్రితో దాగుడుమూత లాడుతున్నాడు.

చంద్రయ్య కానాడు మనసు స్వాధీనములో లేదు. కారణమేమో అతడి తాతా కందలేదు. బాలుడి కేరింతలు ఒకప్పుడు అతనికి ఆనందాన్ని కలిగించిన వేగాని యిప్పుడు చిరాకుపరచాయి. అంతలో తల్లి భోజనానికి పిలిచింది— “అన్నయ్య ఓటమిగా మారుచున్నాడు. నీవుకూడా రానాయనా!” అని.

చంద్రయ్య అవ్యమనస్కుడై మెల్లగా లేచి ఓటమిగా మారుచున్నాడు. చంద్రయ్య భార్య నెయ్యి వడ్డిస్తన్నది. గిన్నె పట్టుకొని చంద్రయ్యదగ్గర ఒక విషుమనుసేపు నిలువబడ్డది. అతడు పరధ్యానములో ఉండగా చూసి బావగారికి నెయ్యి వడ్డించినట్లు మళ్ళీ నిలువబడ్డది. చంద్రయ్యకు నెయ్యి వేయించుకొన బుద్ధి పుట్టలేదు.

అప్పటికి నాలుగేళ్ళకొండ పోరుగూరిసుండి-రామయ్య తనకూతురిని ఈయింటికి యివ్వవలెనని

అడుగుదామని వచ్చాడు. తల్లి రెండువల్లవాడికి—
వచ్చే సంవత్సరము ఆ పిల్లను చేతుకొంటానని
చెప్పింది. అతడు వివేక వచ్చే సంవత్సరమైనా పెద్ద
పిల్లవాడికిగాని యివ్వవచ్చును. తల్లి కొద్దివరకే
పోయినది. నిజానికి ఆ పిల్లదగ్గరికి వరుడు పోవడం
కనబడుతాడు.

చంద్రయ్యకు ఆ విషయము తెలివని తెలింపుగా
అప్పుడు జ్ఞాపకము వచ్చింది. ఆ రానుయ్యకు ఇద్ద
కన్నదమ్ములలో కనబడే వ్యత్యాసమేమిటి? తాను
తెలువారే ఎకరపు పల్లపుగారు కల్లుము తీసుకొని
చక్కని పిల్లనే పెళ్లిచేసుకున్నాడు—కాని ఆ
విషయము మాత్రము గుర్రపుకు రావటములేదు.

లోతుగా ఆలోచించితే ఆ సంఘటనలలో
ఒక్కటైనా పెద్దకారణ మనిపించుకొను కాని—
ఇవన్నీ అతికి మనసులో ఒకమూల కాపురము
చేస్తున్నాయి—ఇప్పుటికి.

మధ్యాహ్నము నిద్రపోయి లేచేసరికి భార్య
గదిలోకివచ్చి—కాఫీ గ్లాసు చేతికందించింది.
'చక్కెర చాలలేదన్నాడు, ఆమె అనూయక
ముగా—'ఎవరూ తక్కువైనదని అనలేదు!'—
అన్నది. వెంటనే 'అన్నయ్యనా అననిది?'
అన్నాడు.

మరువాటిమంచి అన్నగారి పిల్లవాడిని ఎక్కు
కొని ముగ్గులూతున్న తన భార్యను—అకారణ
ముగా కోప్పడి—పిల్లవాడిని వదిలిపెట్టిరమ్మని అన
బుద్ధిపట్టింది అతనికి.

మనసులో బయలుదేరుతున్న ఆ విధ్వజమేమిట?
దాని నామరూపా లేమిట? అతికికి తెలియలేదు
కాని—ఆనాటినుండి అతనికి మనసులో ఒక భావము
సంచారముచేయ వారంభించినది. సాంపారికముగా
—సాంఘికముగా తను యిద్దరికీగల వ్యత్యాసము—
తారతమ్యముగా బాగా ప్రచారానికి వచ్చివాయి
కదా? ఆ భేదసాద్యకాలు ఏవేవి? దాని అవాయి
శనునదియనికొని మరొక ప్రశ్న ఉదయించింది—
'అయితే ఏది ఎక్కువ?' అని. స్వాభిమానము నిర్ద
యానికి రానివ్వలేదు.

తల్లిపోయిన తరువాత—చంద్రయ్యకు ఏదాది
విడ్డ చనిపోయింది. ఆ ఊరిలో ఎరిగినవార్యంతా
ఆడా—మొగా—వచ్చి చంపరులను పలకరించి—
సామగ్గుల వాక్యాలను పలికి వెళ్ళారు. అన్న తల
పోయి మాత్రము నోటితో తమ్ముడినేమో పలకరించ
లేదు కాని—అతనికి ఒడిలోనే ఆ విడ్డ కన్ను
మాసింది. చిలుమయ్యే ఆ విడ్డను తీసుకొని వెళ్ళాడు.
పదిరోజులపాటు తమ్ముడి మంచముదగ్గర మంచము

చేసుకొని పడుకొన్నాడు. తమ్ముడిని తన పండ్లి
భోజనానికి కూర్చుండివేయకొని తమ్ముడు నోటి
ముద్దపెట్టుకొన్న తరువాతనే తాను మెతుకు కొరికే
వాడు. అప్పుడు ఇతరుల సామగ్గుల వాక్యాలతో
తాను అన్న సామగ్గులని పోల్చిచూచుకున్నాడు.
అన్న నోటబంటు మాటే రాలేదు.

అతరువాతనే ఆ యింటిని రెండు భాగాలుగా
పంచుకొని మగ్గరిలుపులను బంధించుకొన్నారు.
ప్రమాదముగా ఒకరిని చూడగానే మరొకరు
ముఖము తిప్పకొవటము పుటుంబులలోని శుభ్రాకుభ
కార్యములలో ఒకరినొకరు పలకరించుకొనకుండా
ఉండిటము జరుగుతూ వచ్చినది. చివ్వు మాత్రము
ఇంటి ఆవరణములో తప్ప బయట మాట్లాడుకొవటము
నిలుపుకొన్నాడు.

"అమ్మా! తెలుపా!"
తెరిగి మూలుగు వివపడ్డది.

మంచముమీద పడుకొని పోదననకూ తనకుగల
సలభదాలను గురించి ఆలోచిస్తున్న చంద్రయ్య
మూలుగును విన్న తరువాత మంచముమీద లేచి
కూర్చున్నాడు.

గోడగడియారము ఖంస ఖంసన రెండుగంటలు
కొట్టింది.

"అమ్మా! క!"

చంద్రయ్య దిగ్గరలేచి నిలువబడి—రెండునిమి
షాలపాటు యోచించి—దక్షిణపు దిశన బంధించి
ఉన్న తలుపును తెరువప్రయత్నించాడు. ఆ తలు
పులను బంధించి ఎనిమిది పర్యంతపులకు పైగా కావ
టము వలన—గొడ్డరి సహాయముతోగాని గడియచైకి
లేచినదికాదు.

కరదీపిక చేత పట్టుకొని—సావరిలోనుండి—
చంద్రయ్య గదిలోకి వెళ్ళి నిలువబడినాడు.

ఒక మూల సన్న గదిపము వెలుగుతున్నది.
మంచముమీద అన్న పడుకొని మూలుగుతున్నాడు.
తలకూ కాలికి కట్టుకట్టు ఉన్నాయి. వదిలేగాదు
కోగికి విడదూరూ దగ్గరకూర్చున్నది.

చంద్రయ్య చేతిలో వున్న కరదీపిక చేయి
వారి నేలమీద పడ్డది. అన్నను ప్రత్యక్షముగాచూసిన
తమ్ముడు "చలమన్నయ్యా!" అంటూ మంచము
మీద ఉన్న కోగి పై న బడి—తన హృదయానికి
అతికిని అదుముకున్నాడు.

"తలబాధరా చంద్రి! తలబాధరా!" తమ్ముని
తన రావలపులతో బంధించుకొన్నాడు చలమయ్య.
అన్నదమ్ముల కాగిరింతను గాంచిన నోటికోడిగ్గ
హృదయాలలో 'ఎంతయినా వాళ్ళు ఒక తిరిపిలు!'—
అన్న భావము మెరలేవలె మెరసింది.

లేపాక్షి దేవాలయములో నాట్యమంటపములోగల స్త్రీ ముఖశిల్పము.

చారిత్రకశతకములు -

భద్రగిరిశతకము

శ్రీ మల్లంపల్లి పోమశేఖరశర్మ

తెనుగు శతకవాఙ్మయ మతివిస్తృతమయినది. తెనుగు శతకములలో శృంగారరసాత్మకములు, భక్తిరసధరితములు, నీతిబ్ధావ చైరాగ్రబోధకములు, గాఢనీరుగ్ధవజ్జీకములు మొదలైన వెన్నిరకములొ యున్నవి. ఇదికాక రామానుజ, భాగవత కథలను చెలువునవి కొన్ని; విద్యాపంపాకరనాసనా విరహితులైన గ్రామీణుల యమాయక వృత్తియును వర్ణించి వపు పుట్టించునవి కొన్ని; బలాధికార గర్వాంధకారప్రమత్తులై ప్రజలను హింసించు రాజుల, దురాశాపరులై సామాన్యజనులను వీడించు కొని తమ దుష్టాధికారుల దుర్వర్తనమును నిరసించి నిందించు సద్ధిక్షేపణాత్మకములు హేళనపరాయణములునైన శతకములు కొన్ని; కేవలము తత్వబోధ చేయునవి కొన్ని—ఇట్లు శతకములలోగలవిషయమును పురస్కరించుకొని రకముల మెంచుకొనుచు నోయినచో తెనుగు శతకవాఙ్మయమున వెన్ని రకములైన జేలును.

మై నుడివిన శకములు చాత్రమేకాక చరిత్ర మపకరించునట్టి, చారిత్రక సంఘటనలు జరిగినపుడు కవులు రచించినట్టి శతకములు కొన్నియున్నవి. ఇట్టివానిలో 'శ్రీకృష్ణసంహార వేంకటాచల విహార', 'రాక్షసవిరామ కన్తూరి రంగధామ', 'చిరిహరరంహ సింహాద్రి వారసింహ', వంటి మకుటములుగల శతకములు ముఖ్యమైనవి. ఇవి యన్నియు ముద్దియులు మన దేశములోని ఏదో యొక ప్రాంతముపై దండెత్తినచి గ్రామములను చోచుకొని ప్రజలను హింసించుటతో తృప్తిచెందక యదృటి జీవాలయములను, అందరి విగ్రహములను నాశనము చేసినవ్య

వచ్చటి వేపునిపేర జెప్పబడిన శతకములు. ఆస్వామిని రక్షింపుమని వేడుకొనుచు, రక్షింపజయ్యెనని నిందించుచు దమ యార్జిని వెలిబుచ్చుచు కవులు ఆ యాప త్కాలమున జెప్పిన శతకము లివి. మచ్చుకు యాదుడు గోగులపాటి కూర్మనాథకవి విరచించిన సింహాద్రి వారసింహ శతకములోని యీ క్రింది పద్యము :

“మున్ను తాటక ప్రాణముల్ గొన్న బాణంబు
మెఱసి సుఖాహు దున్దివ విశిఖము
మించి విరాధు ఖండించిన ప్రదరంబు
ఖరదూషణాది సంహారకరము
నూయల మారీచు మధ మణించిన తూపు
ఘోరకబంధుని గూల్చు నిలుగు
వారిని బలతారీ గూలనేసినకొల
జలధి నింకించిన పాయకంబు
రావణాది మహాసురరాజి వణచు
చండకాండంబు లేమాయె దంటుల యవన
ఖండనముసేయ నయ్యింబకముల బరపు
వైరిహరరంహ! సింహాద్రి వారసింహ!”

ఇట్టినే వేంకటాచల విహార శతకములోని యీ క్రింది పద్యము నవలోకింపుడు :

వడిసెట్లు పాచ్చి చేవళ్ళ బ్రద్రలుచేసి
గట్టించి తేజీల గట్టునపుడు
జనురుపాలకటంచు జిగిరించు రావిమ్రా
కులు నల్ల నల్లగా గొట్టునపుడు
నదు సార్యభాముల గోచుపోకుక పడె
వామముల్ మొదలంట నావనపుడు

గద్దించి వెనలైదిక బాపనయ్యల

విల్లజు ట్లాడంగ జెలుగునవును

నెక్కామా నీకు తురకల జమ్మనీయ

విన్నవించితి నా వెట్టి విన్నపంబు

పరగ మీ చిత్ర మిదె నాడు భాగ్యహార

శత్రుసంహార ! శేంకటాచల విహార !

శవులుద్రీక్త హృదయమై శేవుని తమ్మురక్షింపుమని జేసుకొనుచు బ్రతిమాలుకొనుచు, రక్షణలేక పోయినప్పుడు తురకల విజృంభణము యథార్థిగ పొగుచున్నప్పుడు దీనికి తెలిసి స్వామిసామర్థ్యమును శరీరేయుచు పరిపరివిధముల స్వామిని దూఱుచు రచియించిన శతకము లివి. ఈ శతకములు ఆనాటి ప్రజలుపొందిన సంక్షోభమును బాధలను కడగండ్రును అద్దముతోవలె ప్రతిఫలించజేయును. తురకల దండయాత్రల సందర్భమున ఆంధ్రప్రజానీకము పొందిన దుర్భరమైన యాద్రీ యాపు గైకొన్న మాన్యు లీ శతక రాజములు. విపత్తు తొలగిపోయినవెనుక కవి తాను చేసిన దూషణమునకు తన్ను తుమించిరక్షించవలసిన దని పరిపరివిధముల జేయుకొనును. వ్యాజమృతి, వ్యాజవిందాదులతోసూచిన యిట్టిశతకములు చారిత్రక విశేషములను దెలుపకపోయినను చారిత్రక సంఘటనలు కౌరణముగ బుట్టినవగుటచేత వీటిని చారిత్రక శతకములుగ పరిగణింపవచ్చును. ఇటువంటి చారిత్రక శతకములు తెలుగు శతకవాగ్దయమున చాల పరిమితముగా నున్నవి. ఈ శతకము లన్నిటిని గురించి వ్రాయవలసియే యున్నను ఈ వ్యాసమును వ్రాయసంకల్పించిన దందులకు కాదు. ఇటువంటి చారిత్రక శతకములలో తెనుగు పాత్రల కంత యెక్కువగ దెలియనిదియు, తెనుగుజాతియున నంతగ ప్రచారములో లేనిదియు నైన భద్రగిరిశతకమును గుఱించి యెఱుకపఱుచుటయే వా యుద్దేశము.

2

భద్రగిరి శతకమును శ్రీ వావిళ్ళ వారును, ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తువారును గూడ ముద్రించి ప్రకటించినారు. ఇంక నితరు లెవ్వరైన ప్రకటించి లేకపో నాకు తెలియదు. ఇది పేరయ్య కవికృతము. ఇతని యింటిపేరు భల్లవారని గలదు. ఈ శతకమును ప్రకటించిన ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తువారును,

శ్రీ వావిళ్ళ వారును గూడ భల్ల వేరయ్యయియే ప్రకటించినారు. భల్లవారన్నదే సరియైన యింటి పేరేమో. చల్లవా రున్నార; భల్ల వారు కూడ నున్నారేమో తెలియదు.

ఇదివఱలో నుడిగినట్లు ఈ శతకమును కవి తురకలు భద్రాచలప్రాంతమువారికి దండెత్తి వచ్చి ప్రజలను హింసలపాలుచేసి గ్రామములను దోచుకొని జేవాలయములను పొడొనరించి యందలి విగ్రహములను విధ్వంసము కావించుచుండున సందర్భమున వ్రాసినాడు. ఆ కాలములో ఇటువంటి యువద్రవము లంతకు పూర్వము సంభవించినపుడు శ్రీరంగముమండి శ్రీరంగ వాగుచును, జగన్నాథము మండి నీలాద్రివాసుడును స్థలాంతరములకు వలస వెళ్లి నట్లుగా భద్రాద్రివాసుడైన శ్రీరామచంద్రమూర్తి కూడ భద్రగిరిని విడిచి వడమటి గోదావరి జల్లా పోల వరమునకు వలసవెళ్లి యచ్చట నయిదు సంవత్సరములుండెను. ఇంతలో దుర్బాగ్ధుల యువద్రవ మంత రించి భద్రాచలమున కాంతి నెలకొనుటచేత అయిదు సంవత్సరముల ప్రవాసానంతరమున శ్రీరామచంద్ర మూర్తి మఱల జన స్వస్థలమునకు జేరుకొనెను.

భద్రగిరివాసు జే కౌరణమున నెప్పుడు భద్రాచలమును వదిలి పోలవరమున కరిగెనో, లిరుగ భద్రాద్రి కెప్పుడు వచ్చెనో యీ క్రింది పద్య మిట్లు తెలుపుచున్నది.

“సర్వధారనుపేరి సంవత్సరమునందు
భంసాను వెఱచి యిద్దరికి వచ్చి
పోలవరంబులో బోలుపొంద నైదొండు
వనవాస మొనరించి వరుసతోడ
కాశ్యపు మఠయును సంహార మొనరించి
ముంత్రాంగశక్తి యిమ్మునీని చెలయ
దగ బూధపాటి సీతారామరాజు ని

జయరామరాజుల సరసముగను(?)
విజయ సంవత్సరంబున విజయముగను
భద్రగిరి వేగి తొనయ్య భద్రముగను
భద్రగిరివాస ! శ్రీరామభద్ర ! దాస
పోష లిరుదాంత ; రఘుకులాంబుధి శకాంత !

భద్రగిరివాస! శ్రీరామభద్ర! వాసపోష
విరుదాంక! రఘుకులంబుధి శకాంక! యను నుకుట
ముతో నున్న నూటయెనిమిది సీసపద్మముల ఈశితకమున
కవి మొదటినుండియు నీ విటువంటి పరాక్రమశాలివి;
అటువంటి ప్రతాపవంతుడవు; శత్రువీరుల నెంద
ఱినో యవలీలగా గవతేర్చినావు; నీ వీ యవనుల
నేల సహరింపవు? వీరికి వెంటి బోలకరమునకు
బారిపోయినా విడి యేటి పొరుషుని భద్రాద్రి
వాసుడైన శ్రీరామచంద్రుని బరిపరివిధముల చూచి,
నూటిపోటుచూటల నా ప్యామి నగడుపజేచి పలు
విధముల నెత్తిపొడిచి నావ్య నా దు ను. ఈ రీతి నవ
హేళనపూర్వకమున నిందతో గూడిన పద్మము నీశలే
కమున వర్తకమును మించియున్నవి. యవనభయము
తీరినది కావోలు నంతటినుంచి కవి తాను పరిపరి
విధముల నిందించి మనసు నోప్పించినందుకు దన్ను
క్షమించి రక్షింపవలసినదని, నీ పాలగడితినని, శిర
ణాగతిత్రాగివిరుదము నీకేకాని యితరులకు లేదని
భద్రావన పరతింతుడైన శ్రీరామచంద్రుని బహువిధ
ముల చేతుకొనును. ఇట్లు ఈ తైర్వార్థమునందలి పద్మము
లన్నియు పూర్వార్థమునందలివానికి భిన్నములై
స్తుత్వాత్మకములుగ నున్నవి. ఇట్టి పద్మముల తీరు
తెలియుటకు పూర్వార్థమునందేయు, ఈ తైర్వార్థము
నుండియు కొన్నిటి నికట నుదాహరించుచున్నాను.

“పదియలంబేడుల ప్రాచుంపునాడై
మించి తొలక నెట్లు ద్రుంచి నావో
తగవారులగు దైత్యగణముల బహుర్చి
కాళికు సతి మెట్లు కాచినావో
తరముల బట్టి యెత్తిగరాని హరువిల్లు
శైటకుకై వడి నెట్లు విజిచినావో
సంగరరంగవిశారదుడైన భా
ర్గవరాము నెరిలి గడిసినావో

కాని తెలియదు అప్పటి క్రమము దలప
దురకదారలన్న భీతిలి యులుగుదొరవు,

భద్ర...”

“ఈపాటి దొరవౌట యెఱుగక మిము నమ్మి
చేకెప్పు లెల్లరు దిగులుపడిరి
ఈపాటి దొరవౌట యెఱుగక మిము నమ్మి
భక్తు లెల్లరు మ్లేచ్చబాధపడిరి

ఈపాటి దొరవౌట యెఱుగక మిము నమ్మి
నెట్టిపల్లియవారు మట్టమైరి
ఈపాటి దొరవౌట యెఱుగక మిము నమ్మి
యశ్వరాదుడు భూపలాయనంబు
నొంద; నీపాటి దొరవౌట ముం దజింగి
కదవమునకు దురుష్కుండు గడిసె నహా,
భద్ర...”

“ఇట్లు నవ్వలగంప యిల్లాలు చలచిల్లి
పొన్ను నాగుల పుట్ట వడినె నెచ్చ
గొల్ల పెంపుడు తల్లి కోడలు తాగ నూ
తురు పాటుబోడు నాతురుడు సఖుడు
మనుమడు తండ్రి కామకుడు కుమారుడు
క్షయికోగి మజిది వంచకుడు తండ్రి
యన్న పాపఘనండు నరయ నిష్ఠుడు పేడి
వేసదారివి నీవు వేయు నేల
ఇన్నియును నాదు నెమ్మది నెఱిగియుండి
కొలిచితిని మిమ్ము విశ్వాసనుణును చలచి,
భద్ర...”

“కలిమిచే విలుగుల గాన వేరనివారి
వారిండు గుణశాలి వదిలెగారు
నెఱి వేదనైనను నిర్వి చేపట్టియు
ధీరుని జేయు వల్మీలలాను
పతితాత్మనైనను బావముగా జేయు
గుణవతి ముద్దుల నూతు రరయ
నవివేకునైన విద్యావంతునిగ జేసి
గురుయాప మొనరించు కోడల లెన్న
నిట్టి సంపత్తిగల మిమ్ము నెఱిగి భక్తి
గొలిచితిని వేగ నాకేమి కొదవ యింక,
భద్ర...”

ఈ కవి కవిత్వ మంత ప్రాథమికది కాకపో
యినను ఈ శితకమునకు చారిత్రకముగా బ్రాముఖ్య
మెక్కువ. ఇటువంటి శితకములలో తురకలు చేయు
దుండెగములు మాత్రమే వర్ణితములు కాని చరిత్ర
విషయములను చెలిసికొనుటకం దాకరములు మృగ్య
ములు. ఈశితకమునందును తురకల దండయాత్రవలన
గలిగిన ఫలితములును బాధలును బహుధా వర్ణితము
లైనవి. చూడుడు :

ప్రేమానుమద్ర లీడిరిని నీరసమంద
 "అక్కడనున్నై"రను నచ్చులమరె
 గోవిందశక్తిమూల గుణమాలి "రాహుసే
 యాహసే" వను పల్కులావహిల్లె
 గరుడాశ్వగజరథవరవాహనములచే
 బరగు పీఠులు పీర్ల ప్రభల వెండ
 సత్రాలాంగణల్ చలువపందిరులు బ
 ర్పరచి ఖాసాల చప్పరములయ్యె (?)
 సుత్పత్తిహంపాదకముల నమరెను గోద
 రేవు లెచ్చట గన్న గోరీల నమరె, భద్ర...

సందరించిరికదా సమదాపసత్త్వలు
 విమలబృందావన వేదికలను
 విటిబుచ్చిరికదా విరులచే కెన్నొందు
 ఘనమల్లికా పుష్పవనయంబు
 గాసుచేసిరికదా కళ్యాణమండపా
 గారవాహన గృహంగణములెల్ల
 గొల్లలాడిరికదా కోమల నవ వీచి
 కల నొప్పు దివ్యగంగా ధారముల
 యానవట్టిరి పురమెల్ల వచ్చి విప్ర
 మందిరములన్ని తురకలు మత్తులగుచు, భద్ర...

ఇటువంటి పద్యములే కాక చారిత్రిక నూచ
 వలు కల పద్యములును ఎన్నియో యున్నవి. అవి
 యన్నియు తెలుగుచేతచరిత్ర కుదకరించునవే. వాటి
 ననుసరించి యీ కితక రచనాకాలమును నిర్ణయింప
 వచ్చును. అట్టి పద్యము లిది :

"కైకవరము జ్ఞాపకము వచ్చెనో మర్రి
 వనముల జరియింప వసుధలోన
 నీలాద్రిపతి జూచి నేరిచికోంటివో
 వలసలు వోవ నీ వసుధలోన
 పట్టిసపతికి కెప్పుడలంచి పోతివో
 వలసవే రిడికొని వసుధలోన
 రామలదేవు కారణజన్మ డవి తోచి
 వరమాయ బోతివో వసుధలోన
 లేక యిది యేమి వింత ముల్లోకములను
 జడిసి వేంచేసితి వటన్న జనుపుగానె,
 భద్ర..."

"అరలునీర్చీల దివ్యాజ్ఞలో వర్తించి
 చేరి మేకల జపా నీయలేక

వరుసతో ధరియించు వరభూషణము లీచ్చి
 యుడుకు నూనెల కేయి యుంచలేక
 పెట్టిపల్లియవారి జేయు నిర్బంధంబు
 సారిది మారగ గమల జూడలేక
 తమ సుమాస్తా యవదళ నశ్వరాయని
 కరుణ మారంగను గాంచలేక
 తొలగిపోతిరి; వివంతి దొరల నమ్మి
 కొలువదగునయ్యె డీనులు కొలవవారి,
 భద్ర..."

"శిబిరి విందయ్యెనే సరభసంబున మిగు
 భావించ రామలదేవు భక్తి
 హనుమంతుఁ డయ్యెనే యతి సాహసుండు
 జోగివంతుల యుక్తి మాట మిగు
 సుగ్రీవు డయ్యెనే సారిది గోయందోర
 కప్రామఘనుడు మీ కార్యమునకు
 ఘన ఋణియూక మయ్యెనే రాజమాహేంద్ర
 వర మెన్న మీ మనోవాంఛ డిర్ప
 కాకయంపిసి నిచ్చటి రాక నేమి
 కారణం నెన్న మీవంటి ఘనువకరయ,
 భద్ర..."

"జోగివంతులకు మెచ్చులు వల్కు బోతివో
 యంగిరేజుల ప్రాపు నిచ్చగించి
 తురకమావము చాల్చురిరి వచ్చెనో క్షేచ్ఛ
 సంతోర మొనరింప జగ మెరుంగ
 కాళా మృగంబుల జరిగూర్పు ఋణియూ
 కము జేరబోవుటో క్రమముతోడ
 నన్ను భణ్ణిని జేయ నాచేర బద్యముల్
 చెప్పింప చూడుటో యొప్పుమిర
 గాక యిది యేమి వింత ముల్లోకములను
 వలస వేంచేసితిరటన్న నలుగు గానె,
 భద్ర..."

"అగ్ని వర్షాది వీరాగ్రసరుల కంటె
 మిక్కిలే సోల్లారు లక్క జముగ
 వృష్టిక రోమాదిపిరుల కినుమజే
 విధరు పెంపేరుల సిద్ధిబలము
 ఇంద్రదత్తాదుల కెక్కుజే తెలపోయ
 భరణిలోపల సునుందాను లరయ
 నవని రాక్షసమాయ కధిక మే లెక్కింప
 మొగలాయి మర్కంబు మొగి దిలంప

బొసగ ప్రేతాయుగంబు రక్కసులకంఠె
గలియుగమునాటి తురకలు ఘనమె నీకు,
భద్ర.

పితృకార్యమునకునై పినతల్లికోరిక
జలవక తీర్చిన వేల్పు నిన్ను
బడరేణువ వహల్యపాపంబు చెడరావ్
భవుని గూర్చిన పుణ్యస్థమని నిన్ను
దగ గన్న బగవాని తిమ్మని లంకలో
బట్టంబుగట్టిన ప్రభుడ నిన్ను
ఘన సుతాహుని బట్టి ఖండించి కాళికు
పవము గాచిన సర్వసముడ నిన్ను
భక్తలోకోపకారార్థపరుడ నగుదు
దూటిరిని నాడు వేరంబు దొలగజేయు,

భద్ర...

బలుసాకు మెక్కి త్రోవడిచేత వనములో
బాండ్వావలిని గాపాడినట్లు
సరిది చెచ్చినపండ్ల సారం బునుభవించి
చెంచుచున్నయను రక్షించినట్లు
అడిగి తెచ్చిన ముక్కుటమకులు భక్షించి
చెలగి బాపని కన్యకేపినట్లు
తెచ్చిగానని తొటికొట్టెను బ్రతిహరి
ముసలి యవ్వకు గీర్తి యొసగినట్లు
పూసపాటి వృషాలర త్రోవవలచి
తెచ్చుకొంటిరొమీ కర్షు చెచ్చములకు,

భద్ర..."

"గోత్రులని పాలు కొట్టి పోలేక మీ
యంకేభూతులటంచు వడిగినావో
పేరుమోసిన కట్న మారవికొంటివో
కూరులనుచు నండ తేరినావో
మీ నాకరులలోన మీరి ను మ్మిట్లు చెచ్చె
నని దూపి వ్యయమున కలిగినావో
స్థలము వంకంబు మీ కొరుగి పోలిక...(!)
బలు కష్టసుఖముల చెలిపినావో
యెట్లు దయచేసిరయ్య మీపట్లు మీకు
బూసపాటి కులోద్భవు బాసయేరిగి,

భద్ర..."

ఇందరు చారిత్రక వ్యక్తులను, ఇన్ని చారిత్రక

విషయములను ఉదాహరించిన చారిత్రక శతక

మంకొకటి తెనుగున నాకు గన్పింపలేదు. సై
నుదాహరించిన వద్యములలోని వ్యక్తులను గురించియు
విషయములను గురించియు తెలిసికొనినప్పుడుకాని
యాకాలపు పరిస్థితులను, చారిత్రకముగ ఈ శతకము
విలువయు బోధపడవు.

భద్రగిరి శ్రీరామచంద్రమూర్తి పోలవరమునకు
వలసవెట్లుటకు కారణభూతమైన యీ యవన దండ
యాత్రకు నాయకుడు ధంసా. ఈతడీ శతకమున
నిట్లభివర్ణితుడయినాడు :

రమణతోడుత నిధరాహిముఖామని
వేల పుట్టించెనో యిలను బ్రహ్మ
పుట్టించె నాక యీ పుడమిలోపల వేల
ఫాలలుతేగని పల్కతేనె
బల్కతేసినవాడు వదలి చాల నొసంగి
లీల వాల్చుండువే వేల తెచ్చె
చెచ్చినవా వేల దృఢచిత్తుగా తేసి
ధంసా యను కతాబు ధరణి నొసగె
నొసగి మిము గెల్పు సాహస మొనర వేల
చేనెనో యని మది జంత నేయవలదు,

భద్ర..." (104)

3

ధంసా యెవరు ? ఈతని యుదంత హేది ?
ధంసానుగుంచిన వద్యమును జదివినచో నతని పేరు
మొదట 'ఇథరాహిముఖా' ననగా ఇథరాహింఖానని
తెలియుచున్నది. ఇతనికి దరువాత వచ్చిన పేరుడు
'ఫాలలుతేగు'; పెద్దపదవి చేపరిన పిదప ఇతనికి
'వాల్చుం'గని వ్యవహారవాచుము కలిగెను. అనంతర
మతనికి వచ్చిన 'కతాబు' 'ధంసా'. ధంసా యన్నది
కతాబే కాని అసలుపేరు కౌడమట పృథ్వుము. ధంసా
కీ పిరుదము లిచ్చిన దెవరు ? ఇత డెవరి కొలువులో
నుండెను ? ఎవరి యాజ్ఞ వనుసరించి భద్రాచలముపై
ఈ దండయాత్ర జరిగినది ? ధంసా భద్రాచలము
నకు సర్వధారి సంవత్సరములో దండెత్తిరాగా
శ్రీరామచంద్రు డాతనికి జలది రాజపోలవర
మునకు వలసవెచ్చి మరల విజయసంవత్సరమున
దిన స్వస్థలమునకు మరలివచ్చినట్లు పూర్వోదా
హృతవద్యములలో గలదు. సర్వధారి విజయసం

త్వరములు చక్రవేదిభ్రమణ విధమున నటవజ్రేంద్ర
కొకసారి మజల వచ్చుచుండు బార్హస్పత్యమాస్వా
ములు. ఈ సంవత్సరములకు సరియైన క్రిస్తుశకవర్షము
లేవి? పెట్టిపల్లియవారు, అశ్వరాయడు, రామల
జేవు, గోగుంకర, జోగివంతులు, పూసపాటి సీతా
రామరాజు, పూసపాటి విజయరామరాజులు ఈశిక
కర్తకు సమకాలికులై ధంసా యుపద్రవకాలమున
నుండినట్లు ఉదాహృతపద్యములవలన జోధవడు
యన్నది. ఏరంద జేవరు? అతి సాహసుడు జోగి
వంతులు—క్రిరామచంద్రునకు హనుమంతునివంటి
వాడయ్యెనట. “గోరుండొరకప్రాను ఘనుడు” ముగ్ధి
నట. ఈ యుపమానములు ధంసాసంహార కార్య
మున సార్థకములైన వగునా? ఇంగిరీజుల ప్రాపు
నిచ్చగించి జోగివంతులకు చెప్పులు వల్కుబోతివా
యని శతకర్త క్రిరామచంద్రుని వలనకు కారణ
మడుగుచున్నాడు. ఈ విషయము లన్నియు నాకా
ముసాటి చరిత్రను విశదముచేయునది. పీటినిగుఱించి
తెలిసికొనినచో ధంసాదండయాత్ర కాలమునాటి
ప్రాగాంధ్రజేతచరిత్ర కొంత బోధపడిగలదు.

ఆంధ్రసాహిత్య తరిషత్తువారి శతకమునకు వీరిక
వ్రాసిన ట్లకపద్యదు; క్రివావిశ్వవారు ప్రకటించిన
యా శతకమునకు శతావధానులును, చరిత్ర పరిశో
ధకులును అయిన క్రిశేషాద్రి రమణకవు లొక
చిన్న వీరిక రచించి యందు చారిత్రకముగ నీ శతక
రచనాకాలమును గొంత చర్చించినారు. ఆ భాగము
నిం దుదాహరించుచున్నాను :

“వైభాము ప్రభువులవద్దనుండి సామాన్య
సైనికోద్యోగిగా నియమింపబడిన ధంసాయను యవ
నుడు వేల్పుకొండ (ఇది ఒరంగజ్జునకు 31 మైళ్ళ
దూరమున గలదు)పై దుర్గములు గట్టి జేయు నాక్ర
మించుకొనుటకు బయలుదేరి యెన్నియో దురంత
ములు గావించెను. ఈతని దురంతములు క్రినాథుని
వేంకటరామ కవికృత అశ్వారాయ చరిత్రమునందు
గలవు. దేశద్రోహులగు కొందరను తనలో గలిపి
కొని గౌరవపాత్రములగు సంస్థానములను దెక్కింటిని
యావునాపి కడ కీతడు భద్రాచలమును ముట్టడించెను.
పురవాసుల నందర నానావస్థలపాలు గావించెను.
దేవళములో జొరబడి విగ్రహముల తెక్కివ బాదు
చేయునోయని యర్చకులు క్రిరామాది విగ్రహములను

బోలవరమునకు రహస్యముగా బడవలపై వెట్టి
చేర్చిరి. భక్తులందరు దిక్కుచెడి ధంసాచే నవస్థల
బడుచుండ నీవు ముఖముగా బోలవరములో దలదాచు
కొంటివా రామా! నిన్నింతతో నీ తురకలు విడువ
రని నిష్ఠురములాడుదు నీ పేరయికవి శతకమును
రచించెను. ధంసా పరిపాలనమున క్రిరామచంద్రుడు
వలసకేగినట్లు భద్రాద్రిలోని శాసనమునందు గలదు.
దాని విట మదాహరించెదము.

“స్వస్తిక్రి విజయాభ్యుదయ శా|| శ|| 1574 అను
నేటి వర్తమాన వ్యవహారిక చాందమాన నందన
నామ సంవత్సర వైశాఖ శు 8 (చైత్ర శు 9) లు
భానువారము క్రిభద్రాచల సీతారామచంద్ర మహా
ప్రభువువారి సన్నిధిని క్రిరామదాసుగాను తానీమ
గారి యనుమతి సంబంధి జరిగించిన దేవబ్రాహ్మణ
వృత్తులు క్రివారి సన్నిధిని బదును ఉత్సవప్రకరణ
ములు వ్రాసియున్న శాసనము. ధంసా ప్రపంచ
ములో క్రివారు బోలవరము వలస కేంద్రమునపుడు వక
దుర్మాగుడు శాసనం దెక్కి వేసినందున సర్వజనులు
తెలిసి సంతోషించేటందుకు తేకవీగా ఆ దుర్మా
గుడు పుత్రుత్వితకత్రాచులలో నశించిపోయినాడు”
—(ఆలయములోని శాసనము)

“ఈ విధముగా ధంసా దుర్మయము గ్రంథము
లందు శాసనములందు శాశ్వత మొనర్చుటచేను. 104 వ
పద్యమువలన ధంసా కథికార మిచ్చినవాడు నిధిరాహి
ముఖానని తెలియును. క్రి. శ. 1687 లో ఔరంగ
జేబు తన పుత్రుడగు మహమ్మదు ఆజాములో గోల
కొండ ముట్టడింపవచ్చినపుడు తానీమయెడ ద్రోహము
తలచి గుట్టు తెలిసినవాడును ప్యామిద్రోహియు వగు
ఇబ్రహీమి యందు పెర్కొనబడిన యధిరాహిము
ఖాను. ఇతడు ఔరంగజేబు పరిపాలనకాలమున
బ్రముఖుడై ధంసాచేత నింతలేనీ పనులు చేయించెను.

“తానీమ రాజ్యాంతమున ఇబ్రహీముకాలము
నుండి ధంసా ప్రముఖుడయ్యెను. ఔరంగజేబు అంత్య
కాలము ధంసా విజృంభణకాలము నొకటియై.
క్రిరామడు బోలవరమునకు వలస యేగినది సర్వ
భారి సంవత్సరమున. అక్కడ నున్నది బడేండ్లు,
తరువాత పూసపాటి విజయరామరాజు సీతా
రామరాజుల కాలమున విజయసంవత్సరమున

దిగి భద్రగిరికి వేంచేసెను. వీని వర్నింపిని
మువ్వయించితిమీని ధంపా భద్రగిరిమీదికి దండెత్తి
(1923 నాటికి) రెండువందల సంవత్సరములైయుండు
నని చెప్పవచ్చును. ఇది భౌగోళికము అంత్యకాల
మునకు పూసపాటి విజయరామరాజు రాజ్యారంభ
కాలమునకు పర్యవారీ విజయసంవత్సరములకు జేరు
వగా నున్నది. కాల నిర్ణయమును గూర్చి మఱియొక
మాటు విపులముగా వ్రాయునున్నాము..."

శ్రీ శేషాద్రిండుగళవులు ఈ శతకాల నిర్ణయ
మును గూర్చి మఱియొక వ్రాయలేదని నే నను
కొనుచున్నాను; ఒక శత శతకములైన వ్రాసి
లేమో నాకు తెలియదు. ఉదాహృతివీక్తికాభాగమున
వారు శతకాలమునుగూర్చి ధంపాదంపయాత్రకాల
మునుగూర్చి చేసిన నిర్ణయమాత్రము సరియైనది కాదని
యుండు తెలుపబోవు విషయముల ననుసరించి పాత
కులే తెలిసికొనగలరు. వైరి వారు చేసిన నిర్ణయమున
బొరపాటున్నదనుటకు పూర్వోదాహృతిపర్యయ
లలో రామలదేవు, గోదండోర, పూసపాటి విజయ
రామరాజు సీతారామ రాజులకు గల సూచనలే
చాలును.

గోదండోర, రామలదేవు, పూసపాటి విజయ
రామరాజుగార్లను నుటించి మనము బొద్దిరిపాటలో
వినుచు నేయుందుము. ఇప్పటి బొద్దిరి మహారాజు
కథ—పాట—వేమన పద్యములవలెనే మొదట
నుండుదానికి ఇప్పుడున్నదానికి పోలిక లేకుండ
చాల పెరిగిపోయినది. దానిలో అప్పటికి నిప్పటికి
ననేకములు మార్పులు చేర్పులు వచ్చినవి. బొద్దిరి
పాట ఆదిమప్రతిలో గోదండోరను నుటించి రామల
దేవును నుటించి యిట్లున్నది.

“నుచునీ నిప్పుకు కుదర్చుగలనా బొద్దియ్యగారు
మహాప్రభో! బందరులో వున్నావయ్య గోదండోరగారు
గోదండోరా రెడ్డివాయడూ చేటికి వత్తెను
వారు ఇద్దరూ చేటికొస్తే నీకు నుచునీ కుదిరిన
ఆలాగలే గోదండోరకూ జాబులు వ్రాయండి
గోదండోరకూ రెడ్డివాయడికి జాబులు వ్రాసిరిగా
జాబులమీదా బూసీ గారు మొదలువేసివారు
చేగిరావుల చేతికప్పుడూ జాబు లిచ్చివారు
పదమిటి జాముప్రార్థనకే బందరు చేరిరిగా

జాబులుతీసుక వచ్చివారుగా చేగిరావులేమీ
గోదండోరా రెడ్డివాయడే జాబులై వున్నాడు
పరాసువారి పరమావంటూ చేటికిచ్చివారు
గోదండోరా రెడ్డివాయడూ జాబులు సదివిరిగా
చదువుకూ నే దిగ్గనలేచిరి వా రీదినమో...”

నీకు రుస్తుంబాదలో కలంకారి వ్రాయుచున్న
సోమరాసు లక్ష్మన్నను నెల కేబదిపాపాయల తీతము
మీద బూసీకి దుబాసిగా కుదిర్చివారు. పై చరణ
ములలోని గోదండోరయే శతకములోని పద్యములలో
నుదాహ్యుడుడైన గోదండోర కప్పాను. అతని నివా
సము మచిలీబందరు. ఇక రామలదేవునిగురించి యా
కథలో నే యిట్లున్నది :

“కొవ్వూరి మామిటిలోటలో ఎత్తిరి జండాలు
మామరొజులూ కొవ్వూరిలో మకాములైనారు
పైదరుజంకును లక్ష్మన్నను బూసీ పిలిపించి
కొవ్వూరి మహల్కు దొరలూ ఎవరం టడిగెనుగా
మహాప్రభో! కొవ్వూరి మహల్కు దొరలు రెడ్డి
వారలేమీ

ఎక్కడున్నరో యేన మన్నరో రెడ్డివార లేమీ
బోలాంబలో వున్నావయ్య రామలదేవారు
దివాలమంటే గడపలేదుగా జమీన్దార్లకేమీ
పన్నెండువేరే దూపాయీ లుతమా బాక్సీవారు -

మగా
నే కొబ్బొమ్మలే యేలాంటి అమ్మించకపోను
వాకాళ్లదూరినీ లేచిపోనుగా బోలారపుకొబ్బ
కరగచకర జాబులు వ్రాయీ లక్ష్మన్న నీవు
జాబులలోపల వినుని వ్రాసెను లక్ష్మన్న తాను
కుచ్చంటే కుచ్చన్న లాగున చేటికి రావాలె
నిలుచుంటే నిలుచుండులాగున చేటికి రావాలె
లేకుంటే మరి నిలువబోదుగా బోలారపుకొబ్బ
జాబులు వ్రాసి చేగిరావుల చేతికిచ్చివారు
రెండు జాముల లోపల వచ్చెను బోలారములోకి
రెడ్డివారి దివానుగిరి అద్దంకి చెందు

... ..
జాబులు తెచ్చిన చేగిరావుకే విడుదులు చూపించి
జాబులు తీసుక వచ్చేరి కొచ్చె అద్దంకి చెందు
పరాసువారి పరమా కొచ్చె రామలదేవారు
పరాసువారి పరమా ననగా నుండె జల్లుకునెను
పన్నెండ్లెల రూపాయలకు మనమురాకేదాగులము
ఆ జాబులు తెలియ జదివివారుగా రామలదేవారు
దేకే మెరుగనీ పరాసుదొరలు దేకము కొచ్చిరి
మన యింటిమీదికి వచ్చి దిగిరి పరాసులేతేను
పన్నెండ్లెలరూపాయలకు మనము బాక్సీదారులము
కొబ్బొమ్మలే యేలాంటి అమ్మించకపోదు

మాటికి వరహాచార్యున ప్రేమయు వడికి తీసుకొని పనెండ్రేలు మాపాయ లవ్వకు సంయల బోసిరిగా సంయలకు బోసి పీలు చేసిరి రామలదేవారు దివానుగిరి అద్దంకి చెంచును ప్రేమచేసిరి..."

కొత్తూర్పురు మహాలుకు ప్రభువు రామలదేవు (రామలదేవారు = రామలదేవు + వారు); బోలవరము నివాసము. ఇది పట్టిపమునకు సమీపమున గోదావరీ తీరముననున్న బోలవరము. ఇదియే శతకమున రాజు బోలవరమని, జనవ్యవహారమున రెడ్డిబోలవరమని ప్రసిద్ధిగన్నది.

ఇక పూసపాటి విజయరాజుగారినిగురించి యాతాలగోపాలమునకు చెలివిన విషయము. వీరు విశాఖపట్టణమునెలయలోని విజయ నగరరాజ్యమున కధిపతులు. వీరు క్రీ. శ. 1757 వ సంవత్సరమున బొమ్మిరియుద్ధమున విజయము గాంచియు నుదకు తాండ్ర పాపారాయనిచే పధింపబడిరి. అయితే పూస పాటి విజయ రామరాజవామధారు లిరువురున్నారు. బొమ్మిరియుద్ధమున నివాళులైన విజయరామరాజుగారి భార్య చంద్రమ్మగారు—సంతానము లేకపోవుట చేత—సన్నిహిత జ్ఞాతియైన పూసపాటి రామభద్ర రాజుగారి ద్వితీయభార్య కుమారుడైన వేంకటవతి రాజును చిన్నవానిని పెంచుకొని ఆయనకు విజయ రామరాజును పేరు పెట్టి—మొదటి విజయరామరాజు గారి యనంతరమున విజయనగరరాజ్యమును పాలించిన ఆనంద గజపతిరాజుగారు మరణించిన వెనుక—ఆయనను పట్టాభిషిక్తుని గావించెను. ఈ విజయ రామరాజుగారు బొంబాయి నందున పవతియన్న గారకు పూసపాటి సీతారామరాజుగారు రాజ్యాధికారము నందిన కవించి, తమ్మునకు యుక్తవయస్సు వచ్చినపిదప గూడ రాజ్యము వాయన కొప్పగింపక తామే యేలుబడి నెరపుచువచ్చిరి. ఈ విషయములు తెలిసిపిదప శతక పద్యములలో నుదాహృతములైన సర్వధారివిజయ సంవత్సరములకు సరియైన క్రైస్తవార్థములనుచెలిసికొనుట చేరికైన పని.

బొమ్మిరియుద్ధము క్రీ. శ. 1757 లో, అనగా కాలివాహన శకము 1879 కి సరియైన ఈశ్వర సంవత్సరమున జరిగినది. అందువలన శతకోక్తమైన సర్వధారి అంతకు పూర్వపుది మాత్రము కాదు; అటు లిరువారిదే కావలెను. ఈశ్వర సంవత్సరమునకు దిరువారీ వచ్చు సర్వధారికి సరియైన శకవర్షము 1690; క్రైస్తవార్థము 1768 - 69; సర్వధారికి విదిత విజయ శా. శ. 1695 (క్రీ. శ. 1778 - 74) లో వచ్చును. క్రీరామచంద్రునూర్తి 1768 - 69 లో భద్రగిరి వదిలి బోలవరమునకు వలసవచ్చి యున్నట్లు 1778-74 వరకు నుండెను. ఇదియే ధంసా చందమాత్రకాలము.

భద్రాచలము కురకలక్ష్మింబి నన్ను కాలము 1768-69 మొదలు 1778-74 వరకునని స్పష్టముగ చెలియ వచ్చుచేత శతకమున నుదాహృతములైన పూసపాటి విజయరామరాజుగారు నందెన విజయరామరాజుగారు, పూసపాటి సీతారామరాజుగారు ఆయనకు సంరక్షకుడై ఆయనకు బదులుగా రాజ్యపరిపాలనము నెఱవిన ఆయన పవతియన్న సీతారామరాజుగారు రనియు విదితమగుచున్నది.

ధంసామకురించిన పద్యము బాగుగ జదివిన మీదట అతని విజవామము 'ఇథరాహింఖాకా' (ఇథరాహింఖాకా) అని వాకు తోచినది. ధంసా కధికార మిచ్చినవాడు ఇథరాహింఖా నని వా కర్తము కాలేదు. తానీడుయెడ ప్రామాణ్యతలచి బేరంగతేలు ఛాగుషాకు నుట్టుమట్టులు తెలిపిన ఇథరాహింఖానకు ఇతనికి సేవికమైన పంటంధము లేదు. బేరంగంపై పతనమయినది క్రీ. శ. 1687 లో. బేరంగతేలు ఛాగుషా లోకాంతరగతుడైనది క్రీ. శ. 1707 లో. బేరంగతేలు మరణానంతర ముదవది వత్సరములు గడచిన వెనుక భద్రాచలముమీదికి ధంసా చంద్రుని వెళ్లెను. తానీడు పరిపాలన మంతరించిన పిదప నిందు మిందుగా వంద సంవత్సరములకు జరిగిన చండమాత్ర యిది. అందువలన తానీడువాటి ఇథరాహింఖామము ఈ ధంసాయు నెంతమాత్రమును పనుకాతికలకు కాదు.

బోలవరమునుండి క్రీరామచంద్రునూర్తి కురల భద్రాచలమునకు విజయ సంవత్సరమునకు సరియైన క్రీ. శ. 1774 లో తిరిగవచ్చెను. ఆ మరునాటి సంవత్సరము జయలో (క్రీ. శ. 1775) కురల భద్రాచలలో క్రీరామచంద్రుని కల్యాణము జరిగినది :

"క్రీరామచంద్రులు సీతాసమేతులై
వచ్చి భద్రాచలి శాసమునకు
జయనామ వత్సర చైత్ర కుక్తావ్షు
లరువారి దినమందు దగ వివాహ
మరయ మార్గమునందు నొరయ సత్రములు బల్
చలవపందిరులు వెచ్చని జలములు
శీతోదకంబులు చిక్కిని ముట్టిగల్
నిమ్మపండ్ల రసంబు నీరు చల్ల
లాదిగా గల్లు ద్రవ్యంబు లమరణీయ
వలయునని వేగ బంపుడి వాయుగునుని,
భద్ర..."

ఈ శతకము ధంసా చందమాత్ర సమయమున ప్రారంభింపబడి క్రీరామచంద్రునూర్తి కురల భద్రాచలికి తిరిగవచ్చినపిదప పూర్తికావించబడియుండును. అందువలన విది క్రీస్తుశకము 1770, 1776 సంవత్సరములలో పుట్టిన దనుటకు సంశయింపబని లేదు.

(సకేషము)

మంగుళూరుమెయిన్

శ్రీ యస్ ఆర్ చందూర్

బొంలయి మెయిలూ, కలకత్తా మెయిలూ, బెంగళూరు మెయిలూ మొదలైనవన్నీ ఒక ఎత్తు; మాంగళూర్ మెయిల్ ఒక్కటే ఒక ఎత్తు. మాంగళూర్ మెయిల్ అంటే నాకు మహాచెడ్డ కోపం. నన్ను అన్యాయం చేసిందని. దాన్ని చూస్తేనే కడుపులో చెయ్యి చెట్టి కలచినట్లువుతుంది.

మంజులత—మంజుల—మంజు. మాదు నామాంతరాలు. మంజుల ఈనాడు పొట్టి స్వృతి. చుట్టిచేత తలుచుకోవలసిన కమ్మటిజ్ఞాపకం. కాలం గడిచినకొద్దీ మనుష్యులు స్వృతులుగా మారిపోతారు. కనపటికి జీవితంలో మిగిలేదన్న స్వృతులే. కొన్ని బాధించేవి, కొన్ని పీడనీకృతవి. మరికొన్ని జ్ఞాపకాలు మెలురాళ్ళలా జీవితపథకని లెక్కిస్తాయి. మంజుల స్వృతి మెలురాయి కాదు. అదొక అపూర్వానుభవం—ఒక కాంతి కిరణం.

పుష్కరం వైస అవుతుంది. కాని యిప్పటికీ మంజుల కళ్ళముందు మెనులుమోనే ఉంది. మాంగళూర్ మెయిల్ సెంట్రల్ ప్లాట్ ఫారమ్మీద కనిపించినప్పుడే కాదు; ఏ మరేయోగ్రంథ ఆమ్యాయి కనిపించినా మంజు ఆమెలో తీలగా గోచరిస్తుంది. మంజు నా హృదయంలోని హృదయం. ఆమెనుంచి కథ అల్లడం చాలాకష్టం. కథ అల్లేందుకు తగినన్ని సన్నివేశాలు నా యిద్దరిమధ్యా గాని, మామట్టాలో గాని లేనేలేవు. జీవితంలోని వ్యక్తులు కథలో పాత్రలకి మల్లే ఒక వరదనీ సవసరించి నడవరు. కథాపాత్రలు ఒక పరిణామాన్ని బట్టి పెరిగి పడెదవవుతాయి. జీవిత వ్యక్తులతో అలా మదరదు. నాకు ఎక్కడో ఏప్పుడో అనూతం తిట ప్రపడి, పారికి అనుగుణంగా మన జీవనక్రమాన్ని మార్చడానికి ప్రయత్నించి, ఫలితంతో ప్రమేయం లేకుండా టువుక్కున మాయమవుతారు. కథాపాత్రలు రవయిత యిష్టానుసారం నడుస్తాయి. జీవితంలో మనుషులు నాల్గి యిష్టానుసారమే నడుచుకోలేరు. పసివీతుల వొత్తికి ప్రకారం

నడవలసిందే! అంచేత జీవితంలోని ఒక పుటని తెరచి పొకమని ముందు పెడుతున్నప్పుడు, అందులో కథా లక్షణాలు లేకపోవచ్చు.

పన్నెండేళ్ళో పన్నెండుకోళ్ళో అయింది. ఒక హోటల్లో మాడో అంతస్తుమీద వొమ్మిదవ నెంబరు గదిలో ఉంటున్నాను. టర్నీవ్ 'జ్యూ' లోని కథా భాగం నాకు జ్ఞాపకంలేదుగాని, ఆ కథ చదివి కన్నీళ్ళు కార్పించా గదిలోనే. దాష్టవిక్కి 'క్రయిస్ అండ్ పనిష్ మెంటు' చదివి, ఒక రోజునా అన్నం నూనేసింది ఆక్కడ ఉంటున్నప్పుడే. ఈనాడు హృదయం అలా స్పందించదు; తర్కిస్తుంది. ఇతర గ్రంథాలతో పోలుస్తుంది. అసలు రసాస్వాదనలోనే పోలేనంత తేడా. ఆనాడు లేత నుండే—ఈనాడు ఒక చకంగా రాలినుండే. పొడం చుట్టి కాకపోవచ్చు; ఆ కరకుతనాన్ని *Iron in the soul* అని నాకు నేను సమర్థించుకోవచ్చు. లేత నుండే కాలంలో, ప్రథమ యువనప్రతి దినాలలో, నేనా హోటల్లో ఉంటూండేవాణ్ణి.

హోటల్ లో పర్యటెంటుగా ఉండటం తనూ మేగా ఉంటుంది. పర్యటెంటు అంటే ఎల్ల కాలమూ కాదు—ఏ అరునెలలో, సంవత్సరమో మన మొక్కళ్ళమే పర్యటెంటుగా ఉంటూంటాము; మిగతావాళ్ళు వస్తూపోతూ వుంటారు. ఏరోజు కాకోజు కొత్త మొహాలు కనిపిస్తాయి. అదీకాక పట్నం హోటళ్ళలో దినమూ ఏరో ఒక విశేష ముండక చూడరు. పట్నం చూడమని వచ్చే పామరులూ, లేచిపోయినవచ్చే జంటలూ, వ్యాపారశీత్యా వచ్చేవారూ, ఈమహాక సుర్రప్పంచాలకోసం వచ్చే వారూ—రకరకాల మంది. వీళ్ళందరూ నాలుగు రోజులు టుంటారు, వారంరోజులు టుంటారు. మనం పర్యటెంటుగా ఉంటున్నప్పుడు, హోటల్ వాళ్ళు వీళ్ళందరిమీదకంటే మనమీద ఎక్కువ క్రోధాభిరుతులు చూపవలసివచ్చును.

అదే సేదీ, అయిన అనుచరకర్తం చావట్లు యావునా వుండేవారు. తెండుకోజుల కొకసారి అయినా నా గదికి వచ్చి యోగ శ్రేణులు కనుక్కుని చెప్తాంజేవాడు సేదీ; వ్యాపారంలోని నులుపు బలపులు చెప్పకునేవాడు. నిలానికి నేనూ మిగతావా రందరికీ మల్లేనే ఒక కష్టమర్పి; కాని సేదీ నన్ను తవనానిగా భావించేవాడు. ఆ మిత్రత్వభోరణివల్ల నాకు పెద్ద కలిసొచ్చింది చెప్పాలేదు. సేదీ ప్రెండ్స్ అయినా కాకపోయినా నాకర్థు వాళ్ళకంటే టిప్సనిబట్టి నా పనులు సక్రమంగానే చేస్తాడుగా!

“నూటల్లో ఎందుకుంటున్నాడు?” అని అడక్కుంది. అది నాయుడం. ఉంటున్నాడు. కళ్ళు రాసేవాణ్ణి (అచ్చయేని కూడాను); పుస్తకాలు చదివేవాణ్ణి; తిని తిరిగేవాణ్ణి. తమముకోవలసిన ఆవసరం లేనంత దిబ్బు రాంతులో ఉండేది. ఆరోజుల్లో నా గదికి ఒక్కడే స్నేహితుడు వస్తూండేవాడు. దారుణం కాదు యిలాటి మహాపగలలో ఒకే ఒక్క స్నేహితుణ్ణి కలిగివుంటాం! కాని వెంకటపతి ఒక్కడే ఆరోజుల్లో స్నేహితుడు. వెంకటపతిని ‘పతి’ అని పిలవాలిందే—‘వెంకటపతి’ అనకూడదు. వెంకటపతి అని అంటే ఈ జన్మకి తనకి ఏంటుయే యోగ్యత ఉండవల—యిప్పుడువుంటి ఏడిసినట్టు! మ్యామరికర్ గా అంటేనట. ఏమయితే నేం, ఈ పరిచయం ఒక బ్రాజ్మణి. ఆతనికి నిత్యచరిత్రం. దినమూ ఆతని చేతులమీదుగా అరబ్బి చెబ్బయివేలు తిరుగుతున్నా, సాయంత్రం కాఫీ దిబ్బులుండేవికాదు. అతని ఉద్యోగం రాంతులో కాషియర్ పని. వారానికి అధనా ఒకసారైనా నాలుగో ఐదో అప్పుకొంద తీసుకళ్ళేవాడు నాదగ్గిరుంచి. ఆ చిల్లర మొలైలు అన్నీ కలిపి సలభయోగి, విభయోగి అయిన తర్వాత ఒక అణాపాంపు అంటించి వోలు రాసేవాడు. అలా తెండ్లో యాడో వోట్లు రాశాడు. ఒక్కరాని మీదా ఒక రూపాయికూడా చెల్లెలయ్యలేదు. పాపం—ఆతనికి యిదామనే వుండేది; దిబ్బు మిగిలేది కాదు. మాస్టరులో చెప్పాలంటే వెంకటపతిని స్నేహితుడనడం కూడా అసంధర్భమే. నాతో ఆవసరముండేది కనక నన్ను పట్టుకులిగేవాడు.

మంజులత కథ మొదలుపెట్టి సేదీ నురించి, వెంకటపతి నురించి తెగచెబుతున్నాడు. సేదీ నే

నుంటున్న హోటల్ యజమాని; వెంకటపతి నాకా నాకున్న పరిచయము. పతి ఒక సాయంత్రం అను గంటలకి నా గదిలోకివచ్చి, రీడీ మర్రికాస్త ఘట్టిగా పీర్చి (సిగరెట్లకంటే రీడీలే ఎక్కువ యిడం అతనిది), “ఐదో తెంబరు గదిలో రంగుల రామలింక ఉండే,” అన్నాడు.

నాకు వెంటబోయింది. స్త్రీ మలకనగా మాట్లాడిటం వాటికే నేటికీ కూడా నాకు గుచ్చింది. ఆమె కట్టాబొట్టు మనకి వచ్చువంతమాత్రాన రామలింక అనడమేనా? ఎవరో అమ్మాయిని అంత నులుపుగా అనగలిగిందాడు, తన చెల్లెల్లో భార్యనో అదేమాట పరాయివాడు అంటే సహించగలదా? నాలుగూ చెట్టాను వెంకటపతిని. కిమ్మవనండా వూరుకున్నాడు.

“ఏమయినా అవవాళ్ళని అంత తలకట్టించుకో కూడదు,” అన్నాడు వెంకటపతి.

“ఈశ్వరుడికంటే దిగి వచ్చావా? అయినది మించిన ఘనులము కాముకదా!” అన్నాడు.

ఇంతలో సేదీ వచ్చి వెంకటపతి వున్నాడని సంజయించి చెల్లిపోయాడు. పతి నేనూ ఆ సాయంత్రం సీసీనూకి చెళ్ళాం. నేను రాత్రివొమ్మిది గంటలకి హోటల్ కి వచ్చేటప్పటికి, సేదీ నాగది ప్రాంతాల తిచ్చాడుకున్నాడు. ఏడయే వేళకియింటి దగ్గర హాజరై, భార్యని రీచికి శీనుకువెళ్ళే అలవాటు అతనిది. ఇవ్వారేదో కొంప మునిగివట్టాంది.

“మిలోనమే వెయిట్ చేస్తూండాను, సార్.”

“ఏమిటి విషయం?”

“అంజ సందర్ మా ప్రి. అందయ్య కాతల నించి కానదు. అమ్మ యిరికిరాంగో, ఎయిట్స్ దుపీస్ టెవ్వర్వయనాన్ దిర్య.”

మిగతా సంభాషణ సేదీ పలుకుల్లో చెప్పను. నామాటల్లో చెబుతాడు. ఐదవ తెంబరు గదికి రామ నాగ్ అనే ఆయన అయిదురోజులక్రితం బొంబయి నుంచి వచ్చాడట. రాగానే పదిరూపాయలు ఆద్యాన్ను యివ్వమంటే, ఐదురూపాయలే యిచ్చి, మిగతాది మర్నాడు యిస్తానన్నాడు. మొదటిమాడు రోజులూ తమ ఒక్కడే వున్నాడు. తెండుకోజుల క్రితం, మొన్న సాయంత్రం, ఆ అమ్మాయి హాస్య

టల్ నుంచి దిక్పార్శి అయివచ్చింది. దబ్బుకి వోల్టిడి చేస్తే ఈ పూటా ఆ పూటా అని మొహం చాటే మున్నాడు. నిన్న సాయంత్రం సేట్ చే గది భారీ యెయ్యివన్నాడు—దబ్బు యి వ్యక్త పో వడంవల్ల. యివ్వాలి పొద్దున్న కాఫీ యిడ్డీ కష్టయిచేశారు— సేట్ చేరాక పూర్వం. భోజనం కష్టయి యెయ్యివద్ద వ్వాడట, సేట్ చేరిన వచ్చినరెక్కాది. అయ్యిలేదు అమ్మ ఒక్కడే ఉందని తెలుసుకు, వారిపడి, మధ్యాహ్నం టిఫిన్ పంపించాడు. అమ్మ టిఫిన్ తిగకట్టి కాఫీ మాత్రం పుచ్చుకుంది పొద్దున్న ఏడు గంటలకి వీధి మీది కల్లినరామన్నా, యివ్వకురాతి తోమివ్వదయింది, యింట్లోవరకూ రాలేదు. తినకేమి యెయ్యిలో పాలుపోకుండా ఉంది. వీల్చిద్దర్నీ హోటల్నుంచి గంటంచడమెలా? తనకి లోజుకి మూడురూపాయల వడ్డం.

“సేట్ చే, ఈ రాత్రికి వాల్చిద్దరికి భోజనం పంపండి. ఆ అమ్మాయికి పొద్దున్నుంచి తిండి లేదనుకుంటాను. మీరు యింటికి వెళ్ళిపోండి. రాత్రి పన్నెండు గంటలకైతే ఆ రామన్నా రాక పోడు, నేను రాత్రి రెండుగంటలదాకా నిదురుకుంటా వుంటాను గనక ఆయన వ్యవహారమేమో తెలుసుకు, రేపు పొద్దున్న మీకు చెబుతాను. అది, అప్పటి, పుట్టువుందనం మనకి చాడం.” సేట్ చేకి నామాటమీద సురికనక నేను చెప్పివల్లు చేశాడు.

ఆ రామన్నా రాత్రి పదకొండుగంటలకి వీల్చిలా చక్కా వచ్చాడు. మనిషి సన్నగా పూచలా ఉంటాడు; పక్షిమక్కు; చామనరాదు; తిరుమకొన్ను తోడేలునుంచి పోరిపోతున్నట్లుంటుంది అతని మొహం. వర్ష స్పీడించేమిగాని ఆ కనురెప్పల్లో తీక్షణ, ఆ నడనా ఉన్నాయి. వయసు యిరై రెండూ యిరైమూడుకంటే ఎక్కువ ఉండేదు.

వరండాలో రెండుమూడుసార్లు వచ్చాడు చేశాడు. చాక్సీ గదితలుపు వోరవాకిలిగాఉంది. అది నెమ్మదిగా మాటలు చెప్పకుంటూ భోజనాల చేస్తున్నాడు. నంకటపతికి రామచిలకలా కనిపించిన అమ్మాయి వీలగా రోగివీలా ఉంది. కదిలొడైతేంటామో : సర్వసామాన్యమైన చీర కట్టుకుంది. భార్యగర్భిద్దరూ ఒకళ్ళనొకరు—నాకు తెలియని భాషలో—దబ్బాయించుకుంటున్నాడు. భోజన

మయాక రామన్నా వీగరెట్టు ముట్టించి వరండాలోకి వచ్చాడు. దూరంగా నుంచున్న నమ్మయోసి కొద్దిగా కలవరపడ్డాడు—ఆ కాయ్కోవడం గదిలోనే కాయ్కోక బయటికెందుకోవ్వానా అన్నట్లుంది అతని మొహం.

ట్రాములా బస్సులా ఆగిపోయి చాలాసేపయింది. నిర్దన వీళ్ళు అక్కడిక్కడ రిక్టాయమాత్రం సంచారం చేస్తున్నాయి. రైలింజను అప్పుడప్పుడు కూస్తోంది. నేవ మెంటు కుటుంబాలవంక బాధగా చూస్తున్నాను. రామన్నాని ఎలా పలకరించడమా అని నే ననుకుంటూవుండగా, అతినే నమ్మ పలకరించి నా బుజాలమీద బరువుని కిందికి దించాడు.

“మాఅదిన చెప్పింది—మీలో సేట్ చే ఏమిటో చెబుతున్నాడటగా!”

తను సమరేగా ఉండటంతోయి పెద్ద భుజుల్లా కుతున్నా నే ఈ పెద్దమనిషి—అనుకున్నా మలోపల. “నాలో ఏమీ చెప్పలేదు. రామన్నా అంటే మీరే కదూ!—మీకోసం వెయిట్ చేస్తున్నా నన్నాడు.”

అమాటా ఆ మాటతో అరగంటలో కళ్ళ బయటపడింది. రామన్నా నమ్మ పరివయం చేశాడు మంజులకి. రామన్నా అయినా మైకి పొగరుమోతులా కనిపించాడుగాని అంతర్వ్యంలో మంచివాడే. బక్కచిక్కివున్నా మంజులకిది అక్కడ వంతమైన ముఖం. ఆమె అందమంతా కనుబొమలలో ఉంది. కనుబొమలలోని కాంతిరేఖ ఇక్కెలిసొట్ట దగ్గర వల్లంబులా తిరుగుతుంది. గడ్డం ఒక చూపువాని చాడపు. నీల్కలాటి జట్టు చాడ చేయించుకుంది. చీర బాకెట్లా వవకగురి. ఎర్రటి దుడ్దులు మినహా నగా నాడెం వొంటిమీదలేవు. బాగా బబ్బువడి లేచిన మనిషి. రెమింగ్ లోనూ యింగ్లీషులోనూ కలిసిగొట్టుగా మాట్లాడేది. రామన్నామీద ఆమె కున్న ఆనురాగం కుణితానికీ చూపులో, సైగలో, మాటలో వ్యక్తమవుతూనే వుండేది.

అప్యస్తంబులు కనక మంజులత మంచంమీద పడుకుంది. రామన్నా, నేనూ కుర్చీలలో కూచున్నాం. అతను పదకొండుం రాత్రికి మొదలెట్టిన కళ్ళ పూర్వమేలుప్పటికి ఒంటిగంటన్నర అయింది. అంతవరకూ మంజులత రెండుకళ్ళూ తెరుచుకు చూస్తూనే వుంది మా యిద్దరివంక. ఆమెని

నిద్దరపోమ్మని అతనూ చెప్పాడు, నేనూ చెప్పాను. 'నిద్దర రావసంలేదు—నిద్దరోస్తే మీరు చెప్పాలా?' అంది.

రామనాథ్, మంజులత్ ఒక్కొక్కరు తీవ్రంగా ప్రేమించుకున్నారు. వివాహానికి కులాలేగాక కాపులు కూడా సరిపడాలిగా! మంజులత్కంటే రామనాథ్ కొంతెంత తిక్కున కులంవాడు. మంజులత్ తలి దండ్రులు కాస్త కలవాళ్ళు. అంచేత, కులం తిక్కున—ఇంక తిక్కున వున్న రామనాథ్తో ఎలా పరిష్కరించుకుంటారు? కూతురికి కట్టకులు విర్యాలుచేశారు. తత్ఫలితంగా యిద్దరూ పారిపోయి పెళ్లిచేసుకున్నారు. మధురలో డాక్టర్ చేస్తున్న మంజులత్ అక్కగారు కూడా ముక్కుమీద వేలేసుకుంది. బొంబాయిలో టైప్ రైటర్ గా చేరాడు రామనాథ్. మూడేళ్ళూ మూడు రోజుల్లా గడిచిపోయాయి. ఆరోగ్యం చెడిపోయింది. మద్రాస్ లో ఉన్న రామనాథ్ పిన్ కోండి వారికి సాయం చేస్తానన్నాడు. మంజులత్ ని ముట్టమొదట తన పిన్ కోండివారింటికే పంపించాడు రామనాథ్. పిన్ కోండి పిన్ కోండి ఆమెని హాస్పిటల్లో తీరించి, స్త్రీల వ్యాధి కాలాకు ఆపరేషన్ అయిన తర్వాత, బొంబాయిలో ఉద్యోగం మానుకు మద్రాస్ తిరిగిరాని రామనాథ్ కి రాకారు. రామనాథ్ కి ఆమాత్రం ఉద్యోగం యిక్కడ దొరక్కపోతుందా—అనుకున్నారు. ఒకరి కొకరు చేబోడు వాదోడుగా ఉంటామనుకున్నారు. అనుకోకుండా బ్రావ్స్ ఫర్ యింది ఆ పిన్ కోండికి. అంతే ఆయన రామనాథ్ ని రెండుమూడు కంపెనీలకి తీసుకుపోయి పరీక్షయం చేశాడు. రేపా మాటో ఉద్యోగం రాకపోదు. ఈమందులకి మాకులకి మంజులత్ వంటివీరైనవన్న బంగారం యావత్తూ ఆమెయ్యివలసి వచ్చింది.

రెండుగంటలకి వా గదిలోకి వెళ్లి పక్కమీద పడుకున్నా నేనాని ఒక పట్టాన కు ముకు రా లేదు. లోకంలో ఎంతబాగా, ఎంత నిస్సహాయత! ఏమైపోతారు పిల్లదూ! ప్రేమించి పెళ్లిచేసుకోవడం బట్టేగదా నీళ్ళకిన్ని అవధులు. కాన్నూర్ లోనో, మాండుగూర్ లోనో వున్న మంజులత్ తండ్రికి కిచ్చమీద అంతే కత్తి ఎందుకు? కిచ్చివ్వడయం, వాళ్ళిల్లం, దయా దాక్షిణ్యాలూ యివక్కడ?

అలాటి వున్నాయా అసలు, పుస్తకాలలో మనసా! ప్రతిమనిషి, తెరిసో తెరియకో, స్వంత లాభం కోసమే చేస్తున్నాడు. వా గదిలోకి కనిపించే లైట్ హౌస్ వెలుగు ఎన్నో వెలి ఆలోచనలకితాచిచ్చింది. కూర్చుని ముదురు కరణం వన్న తట్టిలేసింది.

కాఫీ పీరించి, పేదరు తిరిగేమూడగా నేటేతే వచ్చాడు. తన కేబుల్ మంచి ఒక చిన్న పొట్లంటికి వా పేరుతోమీద పెట్టాడు.

"మావంటి—పొట్లంలో ఏముందో! ఆసామ్మ వాదగ్గో వుండుకోమని చెప్పిపోయాడు పొద్దుటే. ఇదేదో డనుల్వాతే కళ్ళవహారంలాఉంది." నేటేతే అంతే స్వచ్ఛంగా మాట్లాడలేదు. కాని ఆయన మాటలలోని సారాంశం అది.

పొట్లంలోని మంజులత్ ఎర్రదుద్దులు. వాప్రాణం కాస్త చివుక్కుమంది. గడిచినరాత్రి వారితో అంతసేపు కాలక్షేపం చెయ్యడమే ఆరోగిక దాపల్వానికి కారణం. పట్టుకుచ్చులాటి జాటు ఎర్రదుద్దులమీద పడినప్పుడు ఏదో తినుడుగా ఉండేది. అదేమీ అందిం అనీ, ప్రత్యేకకోఫ అనీ కాదు. పూచికపుల్ల బంగారంలేని ఆమె వచ్చితి కిరంమీద, ఆ వేహకాంతిలో ఆ ముఖ వర్చుస్సులో ఎర్రదుద్దులు ఒక రకమైన వింత లభిరణం. నేటేతే గుప్పెట్టామంచి రామనాథ్ ఆదుద్దుల్ని ఏసాటికి విడిచింపలేమని నాకు అనమానం కలిగింది.

"వాళ్ళ దుద్దులు వాళ్ళకి యిచ్చెయ్యండి. వారు మీ కివ్వవలసిన మైకం నేనిస్తాను," అంటూనే, పాతిక రూపాయల చెక్కు నేటేతే చేతిలో పెట్టాడు. నేటేతే తెల్లబోయాడు. నే నెందుకు అలా చేస్తున్నానో అతనికి బోధపడలేదు. నేను మర్యాదస్తుణ్ణి, బుద్ధిమంతుణ్ణి, వృద్ధిలోకి రావలసినవాణ్ణి అని నేటేతేకే కాదు, చూబల్ స్టాఫ్ కందరికీ తెలుసు; అంచేత, ఒక్కచిక్కివున్న ఆ అమ్మాయిమీద మనసు వుండి నేనిలా పూనకున్నానని ఎవరూ ఆనుకోలేదు. నిజం కూడా అంతేగా! తృటికాలం తెలుపటాయించి చెక్కు కేబుల్ పెట్టుకున్నాడు నేటే.

"దుద్దులు రామనాథ్ కి యివ్వనా, ఆ అమ్మాయికి పంపించేదా?" అని అడిగాడు.

"రామనాథ్ కి యివ్వవద్దు—యిటు వాకివ్వండి"

మామూలాడక ఆ పాటల నా చేతిలో పెట్టాడు సేబ్. ఆ ఉదయం చేక అతనికి లోకమంతా అగమ్యగోచరంగా తోచివుంటుంది.

దుర్దులపాటల వాకరుడ్యారా పంపించక నేనే తీసుకువెళ్లి యిద్దామనుకున్నాను. పొరబాటేయేమానావయ్యింకా 'బీమ్మ' చాటలేదు. ఒక గొప్పపని చేసి అందుకు ప్రతిఫలంగా పట్టుకాలువా నాకునే నేకప్పుకుందామనుకున్నాను. నేను పల్లి తిలుపు తిట్టకపోతే, మంజులత తనకి తానుగా నాకు కబురంపించేదా? పరాలు తోడే బాధతో, తపనాంకారంలో విమయోహా! నాకు కలురంపించి వుండేది కాదేమో! అలా నిర్వికంగా కళ్లుమూసేవేదేమో! విమంటావు — ఈ కృ దివతలేని మంజూ?

సంకేయిస్తూ నేను తిలుపుతేట్టప్పటికి మంజులత తిలుపు తెరిచింది. తెరిచిన తిలుపు అలాగే వుంచి, మంచంమీద పెల్లి పడుకునిఉండ బాట్టుకు పోవడం మొదలెట్టింది. రాత్రి కనిపించిన వెలుగు ఆమె మోహంలోలేదు. కళ్లు గుంటలుపడ్డాయి. బాధతో ముఖం ఎర్రబడింది. కడుపు నులిమేస్తోందంటారే స్త్రీలు — అలాటి బాధలు. మాట చెప్పలేక గిరిగిలకొట్టుకుంటోంది. నాకు కళ్ళునీళ్లు తిరిగాయి. అలాటి బాధ నే సంతివరకూ చూడలేదు. ఏం చెయ్యాలో తోచక కుర్చీలో కూలబడ్డాను.

పదినిమిషాలకి తెప్పరిగట్ట, "తెల్లారిగట్ట నాలుగు గంటలనుంచి యిలా బాధపడుమోనే వున్నా. తప్పనిసరి కనక ఆయన బయటికి వెళ్ళారు. ఆ పద్మాంధపు డిలా కచ్చారు మీరు, భూటాల్ నాకు ఈ గదిపైపు తొంగిచూడటమే లేదు. లోకమే అంతి. ఒక కప్పు కాఫీ తెప్పించి పెనుదురూ — గొంతుక తిడిచిపోతోంది." ఆమె యింతి స్పష్టమయిన తెలుగుమాటలలో చెప్పలేదు. తిమిగేం యింగ్లీషూ కలిపి చూట్టాడింది.

వరందాలోకి వెళ్ళి భూటాల్ వాకర్ని ఆజ్ఞాపించగానే వాడు తక్షణం వేచివేసి కాఫీ పట్టుకొచ్చాడు. మంజులతకి ఆ కాఫీ చల్లార్చి పెట్టి యిచ్చాడు. గడగడ తొగి, నిస్త్రాగి వచ్చినట్లు తిలగడిమీది తిల ఆన్చింది. విల్లంబులాటి కనుబొమల్ని నీక్కిరిస్తూన్నాయి. ఆమె ఎర్రటి పెదవులు, దుర్దుల పాటల యింకా నా చేతిలోనే వుంది.

రెండు నిమిషాలు గడిచాయో లేదో, నన్ను పక్కకి తప్పకోమని చేతితో సంజ్ఞ చేస్తూ, మంచానికి అవతలి పక్కగా తాగిన కాఫీఅంతా వాంతిచేసుకుంది. వాంతి అయినప్పట్నుంచి ఆయాసం ప్రారంభమయింది. గుండె దడ పోచ్చింది. వాకరు ఆమె వయసం చేసుకున్న తోట బాగుచేసి, గదిలో అగరు వత్తులు వెలిగించి, ఆమెకి మళ్ళా వాంతివస్తే యిచ్చిందిలేకుండా, మందం పక్కనే వేసిన్ ఉంచాడు. పది నిమిషాలు తిలక్కుండా మళ్ళీ వాంతి చేసుకుంది. వాంతి వచ్చినప్పటికీ, మంచంచీవర మోచేరిమీద బలం ఆన్చి, ముందుకి వంగబలసివచ్చేది. వొంట్లో త్రాణ లేకపోవడంవల్ల చూడోసారి డోక్కుంటున్నప్పుడు, యిందుమించు కిందపడేటంతి పని అయింది. ఒక్క అంగలో దూకి ఆమె పడకుండా పట్టుకున్నాను. బుబాలు పట్టుకుని మనిషిని ఆపానో, నకుం పట్టుకు మనిషిని ఆపానో — వాణీ నాడు చూపకం లేదు. ఆమెని సరిగా పక్కాచేట్టి, అయిదారు నిమిషాలు ఆ పక్కమీదనే కూచున్నాను.

మంజులత ముఖంబాగా అరిసిపోయింది. రెండు కళ్ళలోనుంచి నీళ్ళు బలబల కారుతున్నాయి. ఏరమిడ్ గుమాలతో ఆ కన్నీటి గుంపరలు కుడిచి, "చాలా బాధపడుతున్నట్లున్నావు — డాక్టర్ని పిలిపిస్తాను," అన్నాను. ఆమెని నేను ఏకదవసంబో సరిపోనిందడం, నన్నామె నున్నవచెయ్యడం వాతావరణస్పృష్టికోసం చేస్తున్నాను. మేమిద్దరమూ మాట్లాడుకున్నది చాలామట్టుకు యింగ్లీషులోనే — అప్పుడప్పుడు తిమిగేంబో.

"పోద్దు, మీరు ఫోం చేసివండి. సాయంత్రం చాకా నాదగ్గిరే, యిక్కడే, కూచోండి."

అప్పుడామె అరిచేరిని నా చేతుల్లోకి తీసుకున్నాను. ఆమె చేతికేళ్ళు వణికాయి; మళ్ళీ కళ్లు చెరుర్చాయి.

"డాక్టర్ని పిలుచుకువచ్చేందుకు నేను వెళ్ళి క్కల్లేదు. ఫోన్ చేస్తే వస్తాడు. భవరాజ్ నాకు బాగా తెలిసినవాడే!"

"మీరు జల్లెరివడకండి. ఏ డాక్టరూ నన్ను బతికించలేడు. డిస్పార్చి చేస్తున్నప్పుడు వాళ్లు చూపి బిల్లో చెప్పనేచెప్పారు. ఏ తిప్పయితే చెయ్యకూడ

దన్నాకో ఆ తప్పు జరిగింది. నాకు బలకాలని లేదు. ఎందుకు బతికి?"

ఆ తప్పుమీటో క్షణికాలం ఆలోచిస్తేగాని తెలియని వయసు నాది. మంజులత అధరంమీద పెరిగిన చిరువత్సవల్ల ఆ తప్పుమీటో తెలిపింది. రామన్నామీద నాకు పట్టరానంత ఆగ్రహం వచ్చింది. కోపతీక్షణత నాకు తెలియకుండానే మొహంమీద కనిపించడం పసిగట్టి, ఆ అమ్మాయి అంది! "అతినిమిద కోప్పడి ఏం లాభం? నన్ను ఎంతగానో ప్రేమించాడు, పువ్వుల్లో పెట్టి పూజించాడు. ఇది మాకు చెడ్డకోజాలు. అంచేత కష్టాలు పడుతున్నాం. కష్టాలు వోడ్డు, ముఖాలుమాత్రమే కావాలి—అంటే వస్తాయా? పిసలండ్రీని నమ్ముతుని వున్నఉద్యోగం వదులుకున్నాడు. తిప్పలు పడుతున్నాడు. అతన్ని చూస్తే జాలేస్తుంది. నాకోసం చదువుమానుకు, అన్నగారిలో దబ్బిలాడి, నన్ను పెళ్ళిచేసుకున్నాడు. ఇటు మా వాళ్ళకీ, అటు వాళ్ళ వాళ్ళకీ దూరమయ్యాయి...భోం చేసి రాకుండాదా?"

"నాకు అన్నం సంపాదనీ పూట, మనసు ఎలాగో వుంది. డాక్టర్ కి ఫోను చేసివస్తాను," అని పక్కమీదనించి లేవబోతూవుండగా, నా చెయ్యి పట్టుకుంది మంజుల. మొట్టమొదటిసారి ఆ రోగి శ్రీ అనే భావన కలిగింది. ఏదో విద్యుత్ వాలా ప్రవహించినట్లయింది.

"డాక్టర్ నన్ను ఎలానూ బతికించలేడు. పోస్టుల్లో చెప్పినమాట అబద్ధం కాదు. నేను చని బోయేదాకా నా పక్కని వుండండి, అదే నాకోరిక. రామన్నా ఏ సాయంత్రానికి వస్తాడో! నన్ను వోదిరి వెళ్ళకండి. మీరు నాపాలిట చేతుడిలా వచ్చారు. నాకు భయమేస్తోంది. ఏదో నల్లగా కనిపిస్తున్నాయి," అంటూ వణికిపోతూ, పక్క పక్క ఏడవ నారంభించింది. మనిషిని నా వైపుగా తిప్పుతుని, పీపుమీద చెయ్యివేసి బుజుగించాను.

"ఏడవకు, మంజు, నిన్ను వోదిరి వెళ్ళును. డాక్టర్లు నిన్ను భయపెట్టేందుకు చెప్పివుంటారు. నేను పక్కనుండగా యనుభిలులు నీవగ్గర కాస్తారా? నీ ప్రాణానికి నా ప్రాణం వోడ్డి కాపాడనూ? భయపడకు. భయమే మృత్యువంటారు పెద్దవాళ్ళు."

నెమ్మదిమాటలు చెప్పి కిందికి వెళ్ళి డాక్టర్ కి ఫోనుచేశాను. అరగంటలో ధనరాజ్ వచ్చాడు. డాక్టర్ పరీక్ష యింకా పూర్తికాక పూర్వమే మళ్ళీ బాధవచ్చిందామెకి. ఉండలా చుట్టుకుపోయి గిలగిల కొట్టుకునేది. ధనరాజ్ మనిషివంటో పరీక్ష చేశాడు. పొత్తికడుతూ, ఊపిరి తిత్తు లూ, నాడీ చూశాడు. నన్ను దూరంగా వెళ్ళమని ఆమెని ఏవో ప్రశ్నలుచేశాడు.

"ప్రస్తుతం ఒక యింజెక్షన్ యిస్తాను. యిప్పుడు గెండు అవకస్తోందా, సాయంత్రం ఆరు గంటలకి మళ్ళీ వచ్చిమాస్తాను. బాధని వోర్చుకోగలకీ క్షిగుండకి లేదు—అంచేత రోగి విద్రవోవడం మంచిది. మళ్ళీ కలిగించే యింజెక్షన్ యిస్తున్నాను." అన్నాడు ధనరాజ్ నాతో.

ఏ యింజెక్షన్ యిస్తే నాకెందుకుగాని, ఆమె బాధలేగ్గాలి. ఆమె అలా బాధపడుతూవుంటే గెండు కళ్ళూ పొప్పగించి చూస్తూ కూచోలేను. యింజెక్షన్ పుచ్చుకుంటూ డాక్టర్ తో అంది మంజులత:

"విద్యల్లోనే పోయిగా చనిపోయేమందు యివ్వండి. ఈ యమబాధ నేను భరించలేను."

"బాధపడకండి," అంటూ ముదిరుచ్చాడు డాక్టరు.

ధనరాజ్ ని సాగనంపేందుకు వరండాలోకి వచ్చాడు. "ఎవరా అమ్మాయి?" అని అడిగాడతను.

కళ యావత్తూ చెప్పాను. "పాపం!" అని నిట్టూరుస్తూ, "బతికదు" అన్నాడు తీర్పు చెప్పినట్టు.

"అంత గడ్డువ్యాధా?"

"ఆ అమ్మాయి సంసారానికి పనికిరారు. ఆ ధర్మ పనువో, మృగమో అయివుండాలి."

ఆ సంగితి నా కింకరీపూర్వమే తెలుసు చూచాయగా! "నిజంగా బతికడంకూడా ఆ అమ్మాయి?" అన్నాను ఆదుర్గాగా.

నా వ్యాకులత గ్రహించి! "అంత మంచి తనం మీకు పనికిరారు. నిన్ను నీపాటికి ఆ అమ్మాయి ఎవరో మీకు తెలీదు. యివ్వాలి ఎందుకంటే చేదన మీ కామెనుగించి, వోడ్డు, వోడ్డు; పసికనంవల్ల లేనానైపోతున్నారూ," అంటూ నా పీపుతట్టి నీడ్చుమించాడు ధనరాజ్ .

నేను గదిలోకి వచ్చేటప్పటికి ముఖమంతా కళ్లుచేసుకు చూస్తోంది మంజులత. నాకరుణ శ్రేణులు వదిలించి, చేసిన కడిగి పట్టుకొచ్చాడు. మూగతనంతో ఆ వాంతులు ఆగలేదు. అదిపాదపా అవుతూనే వున్నాయి. నాటిక నిడచగట్టుకు బోతోందని మంచినీళ్ళు తాగిది; బుళుకున వారికి చేసుకు నేది.

“వాడేస్తోందిగదా!” అనేది మధ్య మధ్య అలాటి మాటలవదలి వారిచేవాణ్ణి.

గది తెలుపు జేగ్గాజేసి వుండేది. నాకరుణ వున్నప్పుడు కుర్చీమీద, నాకరుణవలెవుడు మంచంమీద కూర్చునేవాణ్ణి. దాక్కర్ని పంపి గదిలోకి రాగానే, “ఏమన్నాడు దాక్కర్?” అంది మంజులత.

“దిగ్గిబోతుం చన్నాడు.”

“అబద్ధం.”

“నిజమే. ఇంకో పావుగంటలో నీకు నిద్దర పడుతుంది. హాయిగా నిద్దరపో!”

“నిద్దరపట్టగా నే మీరు వెళ్ళిపోతారా?”

“నేను వెళ్ళిపోవడమా? నిన్ను వదిలి ఎప్పుటికి వెళ్ళను. మంచినీళ్ళలా నిద్దరపోమ్మా!” అన్నాను, ముద్దుచేస్తూ.

“మా అమ్మమ్మ చనిపోతూ యమమారిల్ని చూసి గావుకేకలు పెట్టింది. నేనూ అలా కేకలేసి యికదల్ని భయపెట్టకుండా, శాంతంగా చనిపోగలిగే.....మీ చేతుల్లో నా ప్రాణాలు వందల నివ్వరూ?”

ఈసారి కన్నీళ్ళు నాకొచ్చాయి. ఈ అమ్మాయి చచ్చిపోతుందా? నిజంగానా? ఊరూపేరూ తెలియని పరాయిమనిషి పనులలో, ‘నా’ అనేవాణ్ణి ఎవరూ లేనివోల, పట్టువాడవు హాలలో గది నాలుగుగోడలూ వెక్కిరిస్తూ వుండగా, ఈ చిన్నపువ్వుం నేలకలుస్తుందా? ఏమిటి మానవ శరీరం? మృత్యుప్రాంగణంలో మేడలకట్టే మన ఆకలికి ఆవేదనలకి ఆహ్లాం ఉందా? ఎంత దేవులైనా—ధర్మహరీ, వేమనా చెప్పిన పరమ సత్యాలు తెలుసుకోలేక!

ఆమె ఫాలభాగంమీద చెయి ఉంచాను. పెద్ద జ్వరమేమీ లేదు. కణతలు జేగంతో కొట్టుకుంటున్నాయి.

“మంజూ, నువ్వు బతుకుతావు. నీకు తెలిదు— నువ్వు బతుకుతావు. నామాట వమ్మ.”

ఆమె పెదవులమీద వెలిసిన నీరసపు సత్వంలో ఈ ప్రపంచపు తోభలన్నీ ప్రతిబింబించాయి. ఆమె గడ్డాన్ని నొక్కుతూ యింగోపారి అన్నాను: “వమ్మ, మంజూ!” అప్పుడే మగత వచ్చేస్తోంది. “అ” అంటూ నిద్రపోయింది.

కాస్త కాఫీ టిఫిను ఆ గదిలోకే తెప్పించుకు తిన్నాను. మళ్ళీ మరికాసినీ అగడవత్తులు వెలిగించాను. దోకులవల్ల గదికి రోగిస్థి వాసన వచ్చింది. నిద్రపోతున్న ఆమెని పరీక్షించగా ఒక గంటవేళ చూడాలేమో! అర్థంపర్చలేని ఆలోచన తెన్ను మెదకుమీదగా దొడ్డి బోయివుంటాయి. రానున్నాని తెలుసుకుంటే ఒక్కొక్క క్షణాన బారిజేసింది; మరొక్కొక్క క్షణాన వొళ్ళు మందే కోపంవచ్చేది.

బుర్ర చేదెక్కువందల్ల చదువుకోదామి? పుస్తకం తెరిచాను. ‘శేఖు సాగితేవా! సాయంత్రం అయినయింది. తెలుపు నెమ్మదిగా లోపలికి తోకాను వెంకటపతి. చీను చిటుకుమంటే ఆమెకి మెలకువ వస్తుండేమో అన్నట్లు, పదిలంగా అడుగులు వేసుకుంటూ మంచందగిరికి వచ్చి, కళ్ళు పెద్దవిచేసుకు చూడ దామెని వెంకటపతి.

ఇద్దరమూ వరండాలోకి వెళ్లారు. జరిగినది వెంకటపతికి చెప్పాను.

“మధ్యని మీకొచ్చి చుట్టుకుంటేమిటి ఈ పాపం!”

అతే నలా నిర్మాక్షణంగా అనవం మనస్కరించక; “అలా అంటారేమిటి! కష్టాలు ఎంతటి వారికైనా వస్తాయి. ఆమాత్రం ఉపకారమిట్టి శేక పోతే మనకి మానవులనిపించుకునే అర్హత ఏమిటి? రానున్నా రాత్రికొద్దా విస్తాడో, రాడో! మీ అవిడ పర్మిషన్ తీసుకు యిక్కడి పనుకోకుండా మీరీ రాత్రి?”

“ఓ—నిశ్చేషంగా! కండకులేని దురద చేమ కన్నట్లు—మధ్యని మీరు యిరుక్కున్నాకే ఇందులో అని అన్నానుగాని, మరోకందుకు కాదు. అపర్మిషన్ యంతో యిలాటివి చూసుకుంటామా? తప్పకుండా విస్తాను. పాపం—ఆ అమ్మాయిని రంగుం రానుచిలక

అన్నాకాని, నీతో అమ్మనాకు వంటిది. ఆ పిల్లది బతికి బట్టకడిలే మనకదే పదివేలు."

నాకు ఆ అమ్మయిదిగదా భూతరసం ఉందని గ్రహించిన ఉత్తరక్షణంలో నెంకటపతి శోరణి మారిపోయింది. మంచిఅయినా ధైర్యఅయినా నమం కదదామన్నాడు. అతని ఊహ ఎంతదాకా పోయిందంటే! రామనా? యింక ఎప్పటికీ రాక, ఆ అమ్మయి దారీ తెన్ను లేక నాదగ్గర వుండిపోవలసి వస్తు—అదీ ఆంధ్ర యిబ్బంది లేదట. అలాటి అందమైన స్త్రీ యింటిని దిగ్భాగ్యశ్రీతిలా చెరిగించగలదట.

చెలితలలు చేసే ఆలోచనల్ని అతికట్టుకున్నాడు. 'ఈ రాత్రికి ఆమె బతుకునుందో బతకదో' అని దాక్కున చెప్పిన మనిషిని గురించి, పతి అల్లే కాల్పు విక జగత్తు నీటియివగలాటిదనే యింగితిం నాకు లేక పోలేదు. కాని నెంకటపతి, నాకంతవరకూ కలగని కొన్ని అసందర్భపు బాలోచనలు నాలో ప్రవేశ పెట్టాడు. తుదకవ్యభులలో కాలక్షేపం చేసే నాకు, నెంకటపతి మాటలుబీదీరమడిగుండార్ని జ్ఞాపకం చేసేవి. సంస్కారరీత్యా ఆతడు నాకంటే తిక్కువవాడని తెలిసివున్నప్పటికీ, అందుకే Tolerate చేసివాడేమో ఆతన్ని!

డాక్టర్ వచ్చాడు. ముగ్గురనూ లోపలికి వెళ్లాలి. స్విచ్ నొక్కగానే వులిక్కిపడి లేచింది మంజులత. బయట కొద్ది కొద్దిగా చీకటి పడుతోంది. శుభకాలం నూ ముగ్గుర్ని ధయం ధయంగా చూసింది.

"అలా చూస్తూనే!" అన్నాడు.

"నేనింకా బతికవున్నానా?" అంటూనే నిలగిల కొట్టుకోవడం మొదలెట్టింది. పావుగంట అలా తిమ్మికుంది. డాక్టర్ నుండే చూశాడు. మధ్యాహ్నం యింకో యింకెక్వన్ యిస్తావన్న వాడు యిప్పుడివ్వ వన్నాడు. నాలుగు పొట్టాలు యిచ్చాడు. బాధ ధరించలేకప్పుడు, గంటకి తిక్కువకాని వ్యవధిలో, ఆ పొట్టాలు వేసుకోవాలన్నాడు. పతిని ఆమెవద్ద కూర్చోపెట్టి డాక్టర్ తో వరండాలోకి వచ్చాడు.

"ఏమంటారు?"

"నూకోశా, పాలూ, అయినా కలిపిన నీళ్లు చంచాలో, మింగుకు పడేటంతవరకూ, యిస్తావుం ధండి. యింకెక్వన్ యివ్వడానికి నుండే అతి నీరసంగా

ఉంది. యింకెక్వన్ యిచ్చినా ఒకటే, యివ్వకపో యినా ఒకటే. రాత్రి నెండు మాడు గంటలలోపున ఆమె చచ్చిపోతుంది."

పొదాలకింద గొయ్యి వద్దటరిసింది. "ఎంత దీబ్బయినా ఆమెకోసం బిడ్డ పెడతాను. ఆమెని బతికించలేనా?" మతిలేని మాటలు—మతి వున్న వాడు అలా మాట్లాడుతాడా?

నేను దిగవారిపోవడం కనిపెట్టి భవరాజ్ అన్నాడు. "వీరూ మనసు కలవర పెట్టుకోకండి. జాతీయ మరణం ధృవం-నిష్ఠ పాయంత్రం ఈ వేళకి ఆవిరెవరో మీరు తెలిస్తే. ఎందుకంత కంగారు పడతారు? ఆనెడకి ఆయుర్దాయం ఉంటే బతుకుతుంది."

"వీరమీ చెయ్యలేరా?"

యజం తిడునూ, "కథలు రాసే మీకు, డాక్టర్లు మందులిస్తారు నాని ఆయుర్దాయం యివ్వలేరని నేను చెప్పావా?" అన్నాడు.

"ఆమె చనిపోతుండంటారా?"

"బతికవుంటే రేపు పొద్దున్న ఏడు గంటలకి పోన చెయ్యండి."

"బతకదనేగా మీరంటే! ఆ రామనా?—ఆమెధర్త—ఎక్కడె వున్నాడో జరికడం మనవిధిగా

"ట్రాములు కట్టేసే వేళకైనా అతిను రాక పోతాడా? పన్నెండు మాడుగంటల మధ్య ప్రాణం పోవచ్చు. పాదం—ఎవరి కెక్కడ రాసిపెట్టి ఉండొగదా!"

నాకు ముందు జనకులు తోచలేదు. కళ్లుచీకట్లు కమ్మాయి. యంత్రంనూదిరి గదిలోకి వచ్చాను. సేట్జీ ఒక కుర్చీవీదా నెంకటపతి ఒక కుర్చీవీదా కూచుని ఆమె ఆసఫోజుతగురించి విచారిస్తూ, నా ఉవారబుద్ధిని క్లాసిస్తున్నాడు.

"మీరు వేవురు తిప్పకుండా మంచిచేస్తాడు," అన్నాడు సేట్జీ నన్ను ఉద్దేశించి. ఆమె ఆరాత్రి మరణిస్తుందని డాక్టర్ చెప్పిన సంగతి సేట్జీకి నేను చెప్పలేదు; నెంకటపతికూడా తెలిసిగా దారాడు ఆ విషయం. కాసేపు లోగాలగురించి మందుల గురించి మాట్లాడి సేట్జీ వెళ్తూ నువ్వుండగ్గర నాతో అన్నాడు! "ఆతను—ఆ రామనా?—పొట్టి దను ల్పాడే, మీరు ఆడుకోకపోతే ఆ అమాయకరాలు ఏమయేది?"

తెల్లారేటప్పటికి ఆమె కళ్ళూ తీరుతాయి గాబోలు! ఈ దుర్భరజీవనవాటకానికి తెరపడుతుంది కాబోలు. అవమానాలు, చిన్నచూపులూ, యాదవలూ లేకుండా ఈ తమస్సాంద్రపు ఆవరితీరం చేరుతుంది కాబోలు! ఏమో!!

చెంకటపతి భోంచేసి వచ్చేందుకు వెళ్ళాడు. పాయింట్లం ఏడవుతోంది. ఆమె పక్కలో కూచుని పట్టుకుద్దులాటి జాటు నిమరుతున్నాను. నిన్నటి పాయింట్లం—నాకు—ఈమె లేదు; రేపు పాయింట్లం—నాకు—ఈమె ఉందను. తెల్లారేలోపున ఈ పసిడిలేహంబోని పరమాయాపు మామయివుంటా? గండు చెక్కిల్లూ మృదువుగా స్పృహ, చూపుకు వేలితో మడుగుపొడరాస్తూ “మంజూ, నీకు బరకాలని లేమా?” అని అడిగాను.

“ఎందుకు బరకడం?”

“నాకోసం.”

“నేను మీకెందుకు?”

“ఎందుకో నాకు తెలీదు. మవ్వు బరకాలి. బరికి తీరాలి. నాకోసం నువ్వు బరకాలి, ఎందుకని అడగకు.” నా కంకం బోడనస్వరంతో వణికింది. ఆమె కళ్ళలో కొర్రలోకాలు వెలిగాయి. చెక్కిరి మీడవున్న నాచేరిని తన చేతిలోకి తీసుకుని, చెంప మీద పెట్టుకు, ఆ చేరిని బంధిస్తున్నట్టుగా ఒక పక్కకి వణికింది.

“మధ్యాహ్నం భోంచెయ్యలేకట్టు ఉంది. బొందరగా భోంచేసిరండి.” ప్రేమించే స్త్రీలు అన్నపానాదులనరించి ఒకటికి నాలుగుపార్లు కనుక్కుంటారని ఆనాడు నాకు తెలీదు.

“భోంచెయ్యాలని లేదు.”

“వోడ్డు! వోడ్డు చెప్పిపోతుంది. నాకర్ని యక్కడ వుండెనుని మీరు పల్లెరండి”—అంటూ గడ్డం పట్టకుంది. మా యిద్దరిమధ్యా మాతోలే సమసి పోవలసిన చనువు వస్తోంది. ఆ చనువులోని అంత రార్థం మా ఆత్మీకత తెలుసు—లోకానికి తెలీదు.

పొద్దున్న, చరిపోతానని—తిను. భయపడింది. ఈ పూట, డాక్టరు చెప్పినంతల్ల, చనిపోతుందని—నేను—భయపడుతున్నాను. నేను భోంచేసి వచ్చే వేళకి, మంజూ మొహానికి చేతులకి పొడదు రాసుకు

పడుకునుంది. పొద్దున్నుంచి అక్కర్లేకపోయిన పొడదు యిప్పుడు ఎందుకు కావలసివచ్చిందో!

“మీరు వెలిసతర్వాత ఒక వాంతి అయింది; మళ్ళీ నాప్పి వచ్చేట్టు ఉంది.”

“గ్లాకోజ్ వాటర్ తాగావా?”

“తాగడం చేతనే వాంతి వచ్చింది”

“పొడదు ఎందుకు రాసుకున్నావు?”

“లవంపర్ కూడా రాసుకోవాలనిపించింది. కాని నీపాలో లేదు.”

వొడ్డంటున్నా, నా గదిలోనుంచి లవంపర్ నీపా తీసుకువచ్చి ఆమెకి యిచ్చాను. బట్టలమీద చల్లుకుంది.

“చెంకటపతి వినుమకుంటాడు?”

“ఎవరాడు?”

“ఇంకాక వచ్చిన స్నేహితుడు.”

“మళ్ళీ వస్తాడా ఆయన?”

“రాత్రి మనకి సాయంగా యిక్కడే పడు కుంటాడు.”

“బయట మనశమందం వేయించి పగుళో మనండి. పాపం, ఆయన్ని కూడా శ్రమపెట్టడ మెందుకు?”

ఇంత తెలివిగా మాట్లాడుతున్న మనిషి రాత్రి గండుగంటలలోపున ఎలా చనిపోతుంది? ధవరాజ్ చెప్పాడు; ఆమె చావు అమాంతం వస్తుందని, మాట్లాడుతూ మాట్లాడుతూ Collapse అవవచ్చునని. బహుశా మనసులో ఆమెకి దృఢంగా తెలుసునేమో వచ్చిపోతానని. చెంకటపతి వచ్చాడు; అతను నీడీ కాల్యమంటూ బయట మంచంమీద పడుకున్నాడు.

పది నిమిషాలూ పావుగంటా మగతనిద్ర సోమా లేస్తోంది మంజూలక. రామన్న వచ్చి నా ప్రమాదంలేదనీ, తనపక్కలో అలా కూచుని వుండి వలసిందనీ విడ్డూర్తగా చెప్పింది. నాకరు పెంకటపతి మందం పక్కనే పడుకున్నాడు. తొమ్మి దయింది, పడయింది. భర్త ఆయి పూజాధా లేదు. వొడ్డని మారాం చేస్తున్నప్పటికి పడింబావుకి కాసిని గ్లాకోజ్ నీళ్లు పట్టాను; తాగింది. ఏకో భయం భయంగా ఉందంది. నాకూ మనసులో దుగుసుగానే ఉంది; పోకపోకుగాంధీర్యం చూపెట్టాను.

గదిలో వంద కాండిల్ బల్బు వెలుగుతోంది. కిటికీలని చూసి భయపడుతుందని కిటికీ తలుపులు వేకాను. ఎలక్ట్రిక్ పంకా బ్లబ్ మంటోంది. అగరు ఘాసం ముక్తు కొద్దిగా తగ్గింది.

“చంద్రోదయములే గాని చావరటగా!”

మళ్ళీ ఈ మాటలు మాట్లాడుతుందని నేను అనుకోలేదు. మనసులోనుంచి ఆ భయోత్పాతం ఆమెకి పోలేదు.

“నీకేమీ ప్రాణాపాయం లేదని డాక్టర్ చెప్పాడు.”

“మీకు ఆ బద్ధమైనా చెప్పేటంటాడు; లేదా ఆయన కాపాటి తెలుసుకునే శక్తి అయినా లేక పోవాలి. నాకు చావు ఎలా వస్తుందో నాకు తెలుసు—భీమని నుండే ఆగి మరణిస్తావట. బాధ రానోయేముందు గానీ, బాధ తీరిన పది పదిహేను నిమిషాల్లోగాని ఆపని జరగవచ్చు.”

“మంజూ, నువ్వు బతుకుతావు—నీకు తెలియ,” అంటూ ఆమె మరుటివీడ ముద్దు పెట్టుకున్నాను.

ఆ రోగిష్టిమిడి అకోలా నవ్వుతూ, “నన్ను ఎందుకు ముద్దెట్టుకున్నాడు—తప్పకాదా?” అంది.

“తప్పలేదు, గిప్పులేదు,” అంటూ ఆమె నన్ను ముకుమీద చేతివేళ్లతో హాకోరియం నాయించాను.

“అయ్యో, నామీద మీకీమనుకారం ఎందుకు?” అని దీనంగా, భూలేలిలా చాటోయింది.

పదకొండయింది,—భర్త రాలేదు. వెంకటపతి మాటలు జ్ఞప్తికొచ్చాయిగాని మంజూని శరీరపు మృణా ధరించగల ధైర్యం నా కొచ్చింది అమాంతం. రామన్న వస్తాడూ, వచ్చినవాళ్ళలో జత—రాడూ, బోయిషవార్లలో ఒకడు. మంజూ ఈ ఉపద్రవంనుంచి కాటిలే, ఆమెనురించిన సమస్తం నేను చూసుకుంటాను.

పన్నెండుకి యిరవైనిమిషాలు వుండవగా వురిక్కిపడి లేచి, నావోళ్ళో తలపెట్టుకు పడుకుంది. ఫట్టుకుచ్చుకొటి జాట్టుని గోళ్ళతో దువ్వుతూ లాబిస్తున్నాను. మళ్ళీ కొస్త కునుకుపట్టిం చామెకి. పన్నెండూ అయిదు నిమిషాలకి ఒక్కసారి కవున కేక పెట్టింది. పక్కగదుల్లో వాళ్లు పరిగెత్తుకు వస్తా

రనుకున్నాను గాని రాలేదు. ఆఖరికి వెంకటపతి కూడా వెలుకువ రాలేదు.

“కకుత్తు వరాలు తోడేస్తున్నాయి. ఈ గడంతా గిరగిర తిరుగుతోంది. ఇంత చీకటిగా ఉండేమి?”

మంజూలకి మనలోకంలోనుంచి వెళ్ళిపోతున్నట్టుంది. గదిలో అంత పెద్దదీపం వెలుగుతూవుండగా చీకటేమిటి? ఆమెని దిండుమీద పడుకోబెట్టి వెంకటపతిని లేపవా? అతనుమాత్రం ఏం చెయ్యగలడు? ఈ అపూర్వబాంధవి మరణం నాచేతుల్లో ఉందా? పెద్దపెట్టున ఏమిపొచ్చింది, ఏవవలేను. వాళ్లు జలర రించింది.

“మంజూ!” అన్నాను నెమ్మదిగా.

“ఏమిటండీ?”

“కలవరిస్తున్నావు.”

“కలవరింత కాదు. ఏకో అయోమయంగా ఉంది. నన్ను వొడిరి వెళ్ళకండి.”

“నువ్వు నా మంజూవి. నాకోసం బతుకుతావు. నిన్ను నేను బరికిండుకుంటాను. ప్రేమలో అమృతానికి వుండే నుగం ఉండవచ్చు. అంతే, నువ్వు బరిక్క తప్పదు.”

ఆమె బరికింది. ములుపుగా ఒక్క మాటలో ఆ పంకతి ఈనాడు చెయ్యకున్నాను గానీ, అనాడు తెల్లవాడువాడు వాలుగు గంటలదాకా ఎంత బాధ పడింది మంజూ! విలవిల తన్నుకునే ఆమె పొంద భారీకళిరాన్ని చూసి నేనెంత ఏడ్చాను! బాధలూ కన్నీళ్లూ కాలమనే మహాక్షవంలో కలిసిపోతాయి కదా! నామంజూ నాకోసం మృత్యువుతో హోరాహోరిని పోరాడింది. ఎంత అనాం—నామంజూ, నాకోసం; మంజూ నేనూ జీవితంలో కలుసుకోము. కలుసుకోకపోయినప్పటికీ ఎంత అనాం!

మర్నాడు పొద్దున్న నవరాత్రి మంజూలకి బరికడం ‘మిరకిరో’ అన్నాడు. ఆ సాయంత్రం ఆమె ఒక ప్రాణభయం లేదన్నాడు. ప్రాణాపాయస్థితి చాటివలేరొక ఎర్రగుడ్డులు ఆమె చేతిలో పెట్టాను.

“యిరి మీకెలా వచ్చాయి?”

“యిరి యిద్దామనే నిన్ను పొద్దున్న మీ గది

లోకి వచ్చి జన్మజన్మలకి మరుపురాని అనుబంధం ఏర్పాటు చేసుకున్నాను."

మంజులత నీరసంగా కాక శృంగారాన్ని పోలకబోస్తూ నవ్వింది.

"రామనాథ్ రాదాయక?" అన్నాను, — నేను అడగకూడని ప్రశ్న, కాని అడక్క తప్పదు.

"వస్తాడు — ఈ సాయంత్రం తప్పకుండా వస్తాడు."

ఆమె చెప్పినట్లుగానే సాయంత్రం వేళ రామనాథ్ వచ్చాడు. భార్యార్థి రైలు విడిచి మాట్లాడుకున్నాలో తెలియకాని కన్నీళ్ళతో నాకు కృతజ్ఞత తెలిపాడు. మరుసటి ఉదయం అతను చెంగళూరు వెళ్ళాడు, — ఆ సంగతి డాక్టరు వచ్చినపుడు మంజులత చెప్పేదాకా నాకు తెలియదు.

"ఎవ్వడోస్తాడు?"

"ఈవే వస్తానన్నాడు. రాగలడో, రాలేడో! మా బ్రదర్ కి లెట్రాంగం యివ్వండి—మావార్లింటికి వెళ్ళిపోతాను."

"ఇక్కడే వుండిపోతాడా?"

"మీకు తెలియదు—చిన్నతనం." అలా అన్నందుకు కాసేపు అలిగాను. చటుక్కున జ్ఞాపకంవచ్చి "దుర్దులేది?" అన్నాను.

"యివ్వలేదు. తిలగడికింద దాచాను. మీరు సేట్ కి దగ్గిర్నూంచి తీసుకున్నట్టు అతనికి తెలియదు."

మంజులత, నాలుగురోజుల్లో ఎంతో చనువయింది. నాతో చిన్న పిల్లనూదరి అడుగు వేడి; నన్ను అడిగిచేది. స్త్రీ మనసివ్వడమంటే ఏమిటో అంత వరకూ పుస్తకాలలో చదివానేగాని అనుభవంలో తెలియదు. మంజులతకి జాట్టుదువ్వడం, పాడర్ రాయడం నా దూర్భేదం.

సాయంత్రం అయినపుడుంది. పక్క డాబా మీద పడచోరు పడ్డవివిదేశీ అమ్మాయి తమ్ముడి గాలిపటం ఎగరవేస్తోంది. మంజులత డ్రెస్సింగ్ టేబుల్ ముందు కూచుని వుంది. నేను పక్కన నుంచుని ఆమె మెహంమీద యార్ద్ లీప్ పెట్టకున్నాను. గాలిపటం ఎగరవేస్తూ అమ్మాయిని చూసి మంజులత ధిటాబున అడిగింది: "అలాటి అందమైన పిల్లని మీరు పెళ్ళిచేసుకోకుంటామా?"

"నీకంటే అందంగా ఉందా ఆ అమ్మాయి?"

మంజులత కన్నీళ్లు అద్దంలోనుంచి కనిపించాయి. ఇట్టే వెనక్కి తిరిగి నా చెంపలు తన చేతుల్లోకి తీసుకు, నన్ను దగ్గరికి రమ్మని ముద్దెట్టుకుంది. బతుకు పండినట్లుని పించింది. పుష్కరం గడిచినా ఆ ముద్దు గురించిన జ్ఞాపకం జీవితానికి పరిమళ మాపాదిస్తోంది. ఆమె పాదాల దగ్గర కూచుని వోల్ఫో తలపెట్టుకున్నాను.

"మీరుడం ఈ జీవితంలో నేను తీర్పుకోలేను. మనకి జన్మలనేవే వుంటే, మరొక జన్మలో కలుసుకోకపోము. ఈ జన్మలో నేను మీకు పనికిరాను. ఏరుమాలోతో నా కన్నీళ్లు తుడిచారో అది నాది; ఈ ఎర్ర చురులు మీది, మీ రెవర్ని పెళ్ళి చేసుకుంటారో ఆమెకి యిది యివ్వండి. రేపు మా బ్రదర్ వస్తాడు. ఈ ఒక్కరోజు మా మనం కన్నీళ్లతో గడిప వద్దు. అదవిపిట్టలా నేను మీ దగ్గరికి వచ్చి తాలాను; అలానే వెళ్ళిపోతాను. బాధపడకుండా, నన్ను వత్తునూ రైలెక్కించండి. నేను మీకు తగినది మీకూ తెలుసు; కాని బంధన వోడుల్పుకోలేక బాధపడుతున్నాను."

మంజులత నిజం చెప్పినప్పటికి ఆమె మాటలన్నీ నేను వోవ్వలోలేకపోయాను. నా పిన్ మిడ్ రెక్ ఫీవ్ లాను తీసుకుని, ఎర్రచురులు నా చేతిలో పెట్టింది. మనుషులమే విడిపోతున్నప్పుడు చివ్నోజుమాత్రం మెండుకన్నాను. నవ్వి, ముక్కుపట్టుకు, రెం పలు వాయిచింది. స్త్రీసహజమైన చాతుర్యంవల్ల, రైలుదగ్గరికి ఇళ్లే వరకూ, తన కొంగువికట్టుకు తిప్పకుంది నన్ను.

రైలు కింకా యిరవై నిమిషాల లైము ఉంది. బ్రదర్ సామాను సదుకుని పెట్టో కూచున్నాడు. నేనూ మంజులతా యింజను చివరిదాకా వదులుకుంటూపోయాం. సాయంత్రం నేను ప్రతెంటుగా యిచ్చిన రైల్వేచీరె కట్టుకుంది; ఉదా జాకెట్ వేసుకుంది. జాట్టు అందంగా దువ్వుకు, నాజాబుగా, లేత రేమలపోకులా కనిపిస్తోంది. మనుషుల రద్దీలేనిచోట నుంచున్నాను.

"నేను మిమ్మల్ని వోదరి ఇట్లేలేమండా వున్నాను. కాని వెళ్ళక తప్పదు." కంటి ముత్యాలు మెరిశాయి. దగ్గరికి తీసుకు నేందుకు అది జననమృత్యం

గల ప్రదేశం. "మీరు చేసినదానికి నేను మీకేమీ యివ్వలేకపోయాను గదా!"

నాలోని పురుషుడు నిద్రించాడు. ఆమె ఆత్మ నిజస్వరూపం గోచరమయింది. "ఓ—అలా అనుకోకు, నువ్వు ఎక్కడో అక్కడ సుఖంగా ఉండాలి. మంజుని నేను బలికించుకున్నాను. జన్మ బ్రహ్మలో, 'యది' నా మంజుయే!"

బాగా వెలుగులోకి వచ్చేదాకా చెట్టాపట్టాలు వేసుకు నడిచాము. హృదయావేదనని ముగుసు పరచి ప్రయత్నించే మా తెచ్చికోలువల్లులు, వర్షంపడ్డ తర్వాత కాసిన ఎండలాటివి. బ్రదర్ వెర్రిగా యాత్రన్నప్పటికీ, నైలు కదిలేదాకా మంజుచెయ్యి

నా చేతిలో ఉంది. మాంశసూర మెయిల్ మా యిద్దరిచేతులూ విడదీసింది. అందుకనే నాకు మాంశ సూర మెయిల్ అంటే అంత కోపం!

మంజులలి ఏమయిందో నన్ను అపెక్కిందో 'జీవదాసు'లోని పార్వతి ఏమయిందో శిరత్ బాబు చెప్పలేకపోయినట్లే, నేనూ చెప్పలేను. నా మంజులలి పార్వతింత గొప్పదికాదు. చెప్పలేకపోవడానికి ఉదాహరణగా ముగ్ధుని ఆ ప్రసక్తి తెచ్చాను. పుష్కరం గడిచింది. మంజులలి ఈనాడు ఒక ప్రియతి. ఆ ప్రియతిని ఉన్నదున్నట్టుగా కొయిలిం దొడ తెక్కించాను; మీరు చదివారు. ఒక్క విషయం; నా భార్య చెవులకున్న ఎర్రదుర్బలు నిజానికి మంజులలివి.

వ సంత ర జ ని

శ్రీ వోలేటి పార్వతీశం

ఎండి మ్రోడులే చివురెత్తి ఈ యజాండ మెల్ల నూత్నానుభూతి రహించి నించు మధు వసంతుని శృంగార మాధురీ మ నోజ్జ హాసమ్ము నాలొ పొంగుల నడించె! నాయెడదలొ గతాను గానమ్ము తిరుగ పాడుకొని నృశించెను భావవంత గీతి ఈ ప్రకృతి మహోజ్జ్వలగీతి శృతిహితమ్ము నాకనుల నిండు కమ్రవిగా గణమ్ము కడచినవి నాదు హేమంత కాలనిశలు ఆసుదుస్సహ దుద్ది నాలందు నేరు కొంటిని విశీర్ణ వ్రతాల కోట్ల కొలది. అనె మనీయ బాధాధర సాక్షి కములు!

ఈజలధరాలపై నయించు నాదు కోర్కెలివి వానలై యెడగురిసి పిరిసి పల్లవశ్రీ సజీవమ్ము కొల్లగొనెను నామనసాక భావాన తన్మయత సంద రాలిపోయిన బ్రతుకులీ రేల స్మృతుల గతులలో గతుకుమనునో? కలల యులల తేల్చునో? దుఃఖ బాష్పాల రాయి నేమొ! నాహృదయ మొక్క ఘడియైన నాట్యమాడు. కాలినవి దివ్య సాంధ్యలో కాలతీర రేఖ కాంచలమ్ముంటి నాహృదయ వసన పాళికలు చీకటులసాగి చిలిపోయి; ఎట్టులీ బూడిద నిశీధి నేరుకొందు!

'సౌందర్యనందము'

శ్రీ పొట్లపల్లి సీతారామరావు

సురభిగారు వ్రాసినది వా విమర్శనమున కెంత వఱకు సమాధాన మగునో పండితులకు తెలియదు. వారు వ్రాసినది సమాధానమేకాదు. సమాధానమునగా నేను చెప్పిన యుక్తికి సమాధానము చెప్పబరకాని, నేను వ్రాసిన కొన్ని మాటలను దీసికొని సంబంధములేవట్లుగా దాని కినుమడిగా ముమ్మడిగా, మాటలను గూర్చుటకాదు. వాకు సమాధానమియ్యతలే నన్నుచో నేనే దోషములను బాపుచున్నానో అదోషములను దీసికొని సమాధానమియ్యవలెను.

వా విమర్శనములో యుక్తిభోగము, రసము—కథ—ఔచిత్యము—వీని దృష్ట్యా ఈ కావ్యము నిలువదని. దానికి విరేచి సమాధానమిచ్చిరి? “విరుద్ధరస సమ్మేళనమే కది ప్రతిభను చాటి చెప్పయ్యుచి” అనిరి. ఇది సమాధానమా?? ఇది యే ప్రమాదము ననుసరించియున్నది? అదికాక “మనుచరిత్రయందలి వరూధిని ప్రవరుల ఘట్టము జదివిన నీవిషయం బోధపడగలదు” అని వ్రాసిరి;

అనగా మనుచరిత్రలో విరుద్ధ రస సమ్మేళనమున్నదని వారి భావన. చెప్పెన్నగారికి గాత్రము మొత్తముమీద నీ రసము బ్రధానముగా జేయవలెనన్న భావన యున్నటులే తోచదు. ఆయన యేకకథక కథయే వ్రాసినాడు—

“మనువులలో స్వాగోచిష
మనుసంభవ మరయరస సమంచిత కథలన్
వివనింపు కలిగ్యంపక
మనఘ ! ధవచ్చుకుర రచన కనుకూలన్”

ఈ పద్యము కృష్ణరాయలవారే పెద్దనగారితో తెప్పినది. ఈ స్వాగోచిషము సంభవమునందు రస సమంచిత కథలున్నవి; ఆ కథలు వినుట కింపైనవి. కలిగ్యంపకమైనవి, ఆయన చతుర రచన కనుకూల

మైనవి. ఇది యాయన పెట్టుకొన్నలక్ష్యము. అగ్రంథము స్వాగోచిషమున సంభవము. కావ్యము మొత్తము మీద బ్రధాన రసము కాంత మనుటకు వీలు లేదు. పర్యవర్తములు మనువు వ్రాసెను. ఆయన పుట్టిన కథ. అంతకుమించి ఇంచేయున్నది? ఆయన విడివిడి కథలు వ్రాసెను. ఏ కథ కా కథయే చూచుకొనవలెను. కలిపి చూచుటకే వీలు లేదు. ఆయన వ్రాసినది ప్రబంధము, తర్జనా ప్రధానమైనది. కృష్ణదేవరాయలవాటి కథలందను విశ్లేషింపిరి. పాండురంగ మాహాత్మ్యములో నాలుగు కథలు, పారివారే సహరణములో రెండు మూడు కథలు, కాళిహస్తీకర్మ మాహాత్మ్యములో నాలుగు కథలు. వానిలో రచనాచాతుర్యము ప్రధానము కాని రసచర్చ కాదు. ఒక వేళ సురభిగా రన్నట్లు మనుచరిత్రలో బ్రధాన రస మేదో యున్న దందము; ఆ ప్రధాన రసమేదో వారే చెప్పరలెను. అప్పు డాయన రససమ్మేళనము జేసినా దందము. ఆ ప్రధానరసము మొదటి మూడాశ్వాసములలోనున్న శృంగార రసమునకు విరోధి రస మనియే యుచుండదు. అప్పుడును మనోరమకథలోనున్న రాక్షస వృత్తాంతముతో నీ రెండు ప్రధాన విరోధిరసములు సంకలితమైన యట్లు భావించవలసి యుండును.

“కాళివాసు నన్నెచోడులు కుమార సంభవములో దివ్యులగు పార్యతీపర మేక్యులకు గజమైథునమువలన గామోద్రేకము గల్పించి తాద్రూప్యమును పొందించారు” అని వ్రాసిరి. ఇది వ్రాసినది కాళివాసుకదా యని కూడ విస్మయకంఠిక యాలంకారి కులు విమర్శించిరి. అనంతప్రతిభచే ముద్రభాసితిమై, యనేక దోషములను గప్పిపైచుకొనగల భామసముద్రులైన కాళివాసాదులనే యిట్కించి దోషము జరిగినంత మాత్రముననే విమర్శించగా, నిక “సౌందర్యనందము”ను విమర్శించుటలో విప్రతిపత్తియొప్పుచి?

అదికాక, నేను శృంగార ము త్రను ప్రకృతియోగ్యము కాదంటిని. దానికి సమాధానము వ్రాయవలసివచ్చినపుడు త్రను ప్రకృతియంటే యిక్కడ శృంగారము నివృత్తమైనదని సహానుభూతిగా నిరూపించవలెను. దానికి శృంగారాభాసము మొదలైనవాని నుదాహరించిన మాత్రమున సమాధానముకాదు.

“యావత్తాత్ర అనా చిత్రేణ రసస్య పుష్టిః తావత్ సువార్యతే” ఇది యెవరు కాదన్నారని యుదాహరింపవలసివచ్చినది? ఆ యనా చిత్రమువలన బరిగిన పుష్టియేమో చూపించవలదా! ఉత్తమ ప్రకృతి విద్యముగానిచో శృంగారము చెడిపోవును. నాయక సుందరి. ఆమెలో నుత్తమనాయక లక్షణములు లేవు. నందునిలో నుత్తమనాయక లక్షణములు లేవు. వారిచేదలు, వారి వర్తనలు దీనిని స్ఫురింపజేయుచున్నవి.

“విరోధి రసాన్ని అంత పుష్కలంగా పోషిస్తేనే తప్ప అంగిరసం పరిపుష్టం కానేరదు. విరుద్ధరస సంప్రటి కరగామే నిర్వహిస్తుడు చేసే పని. ఎవరో ప్రాధికపులు తప్ప ఇట్టి చిహ్నాగ్రం విర్యహించి కృతకపులు కావాలను” అని వ్రాసిరి. నే నాలంకారికులు చెప్పిన మాటల నుదాహరించి ఇది తప్పనిచెప్పగా, స్వయముగా దా మూహించివ్రాసిన యీ వ్రాతి ఎంతయోగ్యముగా నున్నదో చూడును. అంగముగా నున్న రసమును—అందులో విరోధిరసమును—పుష్కలముగా, పోషించినచో దోషము ; బ్రహ్మవ్రాసినది దోషమే!

“కూరిమి తోబుట్టునుల విస్మరించియా
నెయ్యియ్య నీవీడ నిలుపుకొంటి”

ఇది అధమనాయక కుచితముగా నున్నదని నేనంటిని. కురభిగారు “విరి విహారంబలోవుండే అవస్థా విశేషాలు అవగతం కానట్లు స్పష్టమగుచున్నది. తోబుట్టువుల పట్లగల బాధర్యాదార్యం కూడ వివరించి దాన్నంత నందునిలో స్థాపించుకొన్నది. ఇది విరహవేదనలో ఉపాలంభనము” అని వ్రాసిరి. విరహవేదన కాదని యెవరనిరి? ఈ

విమర్శకునకు నేను చెప్పిన దోషములర్థమే కాలేదు. ఎంత పరివ్రతికైన తల్లిదండ్రులు—అన్నదమ్ములపైన ప్రేమయుండును. సృష్టిలో నొక కామురి కాని తల్లిదండ్రులను వదిలివైచి సర్వప్రేమలను త్యజించి లేచిరారు. ఇదిలేచివచ్చిన స్త్రీ లక్షణము. సుందరిలో నుత్తమ నాయక లక్షణము మందున కైనను కనుపించదు. శృంగారరస మేమాత్రము వదిలిపడినను చప్పన స్ఫురించును. అందులో కవి బాగ్రత్తగా నుండువలెను. ఈ భావము ‘అధమనాయక కుచితముగా నున్నద’న్న నా వాక్యము మూచించుచున్నది. విరహవేదనలో నుపాలంభమును నేను కాదనలేదు.

“అద్వరర్ధాధికే కన్యా పుత్రవత్ పాలితామయా
దాస్యాదు తవపుత్రస్య చైవ స్నేహేన పాల్యతాం”

దీని యర్థము “ఈ కూతురు రియేండ్లవరకు పుట్టనివలె నాచే పెంచబడినది. సంతానముకొరకు నీ కిచ్చుచున్నాను. స్నేహముచే పాలింపుము” అని. ఈ అర్థము “కూరిమి తోబుట్టునుల” అన్న పద్య పాదములో ధ్వనించుచున్నదన్నాడు. అది యెట్లు ధ్వనించుచున్నదో పాఠకు లాహించుదుగాక! ఆ ధ్వనిని పుట్టించుటకు క్యంబకములైన శబ్దములు గాని యర్థములుగాని యుండవలయును.

పండిసంధి ప్రతిపాదనము శ్రవ్య కావ్యములలో కూడ పాటించవలెను. పండిసంధులు రచియన కనుగుణముగా కూర్చబడినవి. శ్రవ్య కావ్యములందు కూడ రసమే ప్రధానము, కావట్టి యా లక్షణము దీనికి కూడ పట్టును.

రసము పుష్టిసొందుట విభావములపై నాధారపడియుండును. ఈ కావ్యము రసదృష్ట్యా నిర్మింపబడిన దైసచో తదుప పోషకముగా నాలంబన విభావములైన నంది సుందరులను ప్రవేశింపెట్టి రచన పాగించవలెను. బుద్ధుని ప్రవేశ ప్రవేశములు రసమును పుష్టి సొందించుటలో తోడ్పడవు.

“ఇటు శృంగారమున విమర్శకుల దృష్టిలో పాశవకలి కావోలు” అని వ్రాసిరి. ఇక్కడ పట్టపగలు రతివిశేషము తప్ప శృంగార చేదలు నిషిద్ధములు గావని ప్రతి విమర్శకుల భావము కావోలు!

*కురభిగారి వ్యాసములో “విరహం”నకు “విహారం” అని ఆచ్యు తప్రపడినందుకు విచారించుచున్నాము—సం.

నే నన్నది “పట్టపగలు నాయక నాయకుల శృంగారము నిషేధము. లోకములో నుండిన నుండవచ్చును కావ్యములో నుండరాదు” అని. వీరు పూర్వకావ్యములే యుదాహరించి యుత్తరకావ్యములను తీసివైచి నన్ను దైవికముగా నభిక్షేపించిరి. వీరన్న పాశకేశీయే నా “శృంగార” మనుకొన్నచో నది లోకములో నుండి పట్ట పగలు నిషేధింపబడినదే కదా! లోకములో నుండిన నుండవచ్చునంటినిగాని నిషేధము కాదని చెప్పలేదు. కావ్యములో రసమున కుద్దిపన విభావములు రక్షించుచు. ఇక్కడ శృంగార రసమున కాయుద్దిపన విభావత్వము వెలిగిగానున్నది. కావున దోషమని నా యభిప్రాయము. శృంగార రసమున కుద్దిపన విభావములు వెన్నెల మొదలైనవి. మధ్యాహ్న సమయము మాత్రము కాదు.

శ్రీ మురళిగారు నా విమర్శనలోని ప్రాణ ప్రాణమైనవాక్యములను పట్టుకొని విమర్శించలేదు. ఆనా చెప్పిన హేనువులకు యుక్తి యుక్తముగా జవాబు చెప్పినచో మిగిలినదానిని సురించి ప్రయోగ పడవవసరములేదు. అవన్నియు పెద్దవోడములు కావని నేనే యొప్పుకొంటిని గదా? ఇక మిగిలిన వానికివారి సమాధానములను వరుసగా మదాహరింతును.

“పై మదహరించిన నాల్గింకయులలోపై చూడిని విమర్శకులు తలచి చూడలేదు.” అని వారివాక్యము. ఇది కొంతవఱకు నిజమే. అని పెద్దవోడములు కావని ఆ వ్యాసమునందే చెప్పితినిగదా. ఆధునిక కావ్యములలో నా దోషములెక్కువగా నున్నవని చెప్ప సంవిద్యువన పై నాల్గిటి మదాహరించితిని. దిక్షా త్రిముగా చూపించి చాల దోషములను పరిహరించితిని.

“ఇటు వారు వాడిన ప్రణయకోపకల్పమే సమాధాన మొసంగుచున్నది. వారు చెప్పిన గోత్రస్థలవాది కము చేయించినచో నది ఈర్ష్యాకోప మనబడును. ప్రమాణము నువని చేయుచున్నాను” అని వారి వాక్యము. నేను గోత్రస్థలనము పూర్వప్రబంధ కవులలో చేయించుట కలదంటిని, కాని సాందరసంద

కర్త లేల చేయలేదని కాదు. నా యాశ్చర్యము నా ప్రణయకోప ప్రమాణము చేదు. మానకోప ప్రమాణము చేదు. ప్రణయకోపములో నాయకుడు నాయక పాదములపై బతుట యెన్నగు నుండదు. అది గోత్రస్థలవాదులకుందే యుండును. ప్రణయ కోప మీ ప్రమాణములో పూర్వకావ్యములలో నెచ్చటలైన చూపించినచో నా వాదము పరాస్త మగును. అశ్వఘోషుడు నిశ్చే వ్రాసినాడు. ఆయనే కాదు కాళిదాసు వ్రాసినను తిప్ప తిప్పే. నాకు కావలసి నది నేను చెప్పినదానికి సమాధానము. అంతే కాని అప్రసక్తములైన యుదాహరణలతో నాకు పని లేదు.

“కావ్యములో నున్న నే శౌద్ధమత వాతావరణము. అది పార్వత్రికముగా నున్నది.” నా విమర్శలోని రెండవ బలీయమైన యంశమున దిది సమాధానముగా నిచ్చుచున్నారు. నేను శౌద్ధమత వాతావరణము లేవంటిని. ఉన్నదన్నప్పుడు దానిలోని యల్కించిత భాగములైన చూపించవచ్చా? “వ్యాస విస్తర భీతి చే విరమించుచున్నా” నన్నారు. ఈ గ్రంథమునిండా హిందూమతముయొక్క ఛాయలు యెక్కువగా గోచరించుచున్నవి. “స్వర దుర్మ దుష్టబట్టి సవరివారముగా పనివరించిన యజ్ఞవాటికోల, శౌద్ధ విహారగూమిని యజ్ఞవాటికోలతో బోల్పుటలో నేమి యోచిత్వ మున్నదని” నేనంటిని. దీనికి వారి సమాధానము. “ఇది హిందూమత సిద్ధాంత ఛాయగా విమర్శకుల దృష్టికి కనుపించినా ఇందులో తదతీతిమై, తిద్ధిమై, పరమ రమణీయమై శౌద్ధ సిద్ధాంత స్థిరీకరణము వెల్లతోంది. కామ శ్రోగ లోభ మద మాత్స్యర్యాదులతో తారాదుమన్న జగత్తును కామ ప్రకృతిమంది నివర్తింప జేయుచు నిమ్మను ప్రేమ సిద్ధాంతాన్ని స్థాపిస్తున్న బుద్ధుని సురించిన వాక్య మిది. అంత తిప్ప యజ్ఞిక వాతావరణానికి ప్రసక్తిలేదు.” అని. “బుద్ధుని సుఖించిన వాక్యమిది” అన్నారు. అది శౌద్ధ విహారగూమిని సుఖించిన వాక్యముగాని బుద్ధుని సుఖించినదిగాదు. * “యజ్ఞిక వాతావరణానికి ప్రసక్తిలే” నన్నారు. విహారగూమిని యజ్ఞవాటికోలతో బోల్పుటలో సోగను లేదు. హిందూ మతము యొక్క ఛాయకు దోహదము చేయుచున్నదని

* (మురళిగారి వ్యాసముద్రణమున బుద్ధవిహార మునుసురించి అనుటకు బుద్ధునిసురించి అని అచ్చుపార పోటు పడినందుకు విచారించుచున్నాను—సం)

నే సందిరి. దానికి యాజ్ఞికవాతావరణము మొదలైన వానిని, దీనికొవికయ్యట యప్రస్తుతము “బుద్ధుని జిహ్వపీడమై భాసింపే ప్రతివాక్కు” శాద్ధసిద్ధాంత క్యంజకమై... కలకల లాగుతోంది” అన్నాడు. దీనికి శాద్ధమతము, శాద్ధ మత పరిణామము, హీన యాన మహాయానములయొక్క స్వరూపము, ఆశ్వ ఘోషుని తథతా సిద్ధాంతము, ఆత్మితేదను శాద్ధమత సిద్ధాంతము, నిర్వాణస్వరూపము ఇచ్చేదైన తెలియవా? బుద్ధుడు నిర్వాణమును బోధించెను. బుద్ధుని వాటికి యీ శాద్ధమతారంభమెట్లున్నది? విమద్ధమాగ్గము, వేహవికాయ, దమ్మపంపది వ్యాఖ్యలు వచ్చెడి వఱకు శాద్ధమత సిద్ధాంతముయొక్క స్వరూపమేమి? దీక్షు, మగ్గము, సంయుక్తం సుతర, బుద్ధక నికాయములు మాత్రమే వాటి గ్రంథములుగా గనుపించుచున్నవి. ఇవి బుద్ధుడు బోధించిన విషయములు. బుద్ధునిచేత సమకూర్చబడి, మర్తములుగా వాడు వ్యాపించియుండెను. శాద్ధ ధర్మమునగా సుత్రాది గ్రంథములు. సుఖపీఠి నిసత్తి విశ్లేపములు ఈవార్తాం టియొక్క సారాంశమే ధర్మముని చెప్పవచ్చును. ఇందులో నిసత్త, విశ్లేపము పరమప్రధానమైనవి. హీనయాన మహాయాన మార్గము లేర్పడని వాటి శాద్ధమతము ధర్మము విడిచి యాధారపడియున్నది. అది వట్టి కూస్యవాదము. దీనినే పరిచ్ఛ సముష్పాద మందురు. బుద్ధునివాటి శాద్ధ మతముయొక్క సారాం శము సంయుక్త నికాయములో ద్వితీయఖండములో వైడవసు త్తమున నిట్లున్నది. “సజలపుట్టుచున్నార; జీర్ణించుచున్నార; చనిపోవుచున్నార, మరల బుట్టుచున్నార. ఈ జరామరణదుఃఖములనుండి విడుదలయెట్లు?” ఇది బుద్ధుని జిహ్వ. బాతి (జన్మ)తో నీ జరామరణములు కల్గుచున్నవి. ఈబాతికి మూలమేమి? భావమైయుండవలెను. దేని హేతువున భావమున్నది? ఉపాదానమువలన నున్నది. ఉపాదానము తనవీధి నాధారపడియున్నది. తిష్ఠ, వేదన, ధపస్స—ఇవి యొకదాని కొకటి హేతువులు. ధపస్స (యవగా స్పర్శ) అది మదాయతని; దానికి నామరూపములు హేతువులు. దానికి విన్నాణము హేతువు ఆ విన్నాణమునకు సంభారములు హేతువులు. దాని కవిజ్ఞహేతువు. దీనికంతయు ‘భావచక్ర’మని పేరు.

దీనికి బంధఖండములని పేరు. దీనితోకాటు అవిజ్ఞ, ఆపవసము, శీలము, సమాధి, కర్మ, చితవేది నిష్పాణము. దీనివిసరించిన బహు విషయములు గలవు. దీని ప్రసక్తి యేమియు లేకుండ “దీని యందు శాద్ధమతము కలకలలాగుచున్న” దనిగా నెట్లు విశ్వసింపగలము? నిజముగా బుద్ధుడే మట్లాడినచో దాను కనుగొనిన యీ తత్వమును నందున కుపలేకింపవలదా! తత్స్పర్శ కూడ తెలియకుండ వ్రాయగా మరళిగాదు అవి శాస్త్ర మనునని ముని వేసి రనుటలో నర్థమేమో తెలియదు. శాస్త్ర విషయములే కవిత్వాశక్తి కలవాడు రమ్యులైన శిబ్దముచేత స్వవ్యాదులచేత శెప్పవచ్చును. మహాకవులు శాస్త్రవిషయముల వేరమ్యముగా నెప్పిరి. తెలియని విషయముల నిట్లు మప్పకొనుట గంభీర కోపము.

ఆశ్వఘోషుడు తథతా సిద్ధాంతమును వ్యాప్తి చేసినాడు. ఆ సిద్ధాంతము ప్రకారము ఆత్మలో భూత తథతాదళ, సంసారదళ—గంతున్నది. భూత తథత యనగా ధర్మభావత్వము. దానివలన స్వల్పి కలిగి వ్యక్త లేర్పడుదురు. ఈ స్వల్పత్వతీతుడు నిర్వాణమార్గమునం దుండును. అనగా అభూత తథతాస్థితిని బొందును. అది స్థితి కాదు; అస్థితి కాదు. అది కూస్యత. మరల కూస్యము గాదు. సంసారము తథాగత గర్వములోనుండి జన్మించుచున్నది. ఈ తథాగతగర్వము మూలభూతిమైన విత్తిస్థితి. తథాగతుల విశ్వవ్యాప్తమైన ధర్మకాయము నుండి సంసారము పుట్టుచున్నది. ఈ మొదలైన సిద్ధాంత మశ్వఘోషునిది. అతడు తన సిద్ధాంత స్థాపనకొరకు సౌందరనందమును వ్రాసెను. ఈ యశ్వఘోషుని సిద్ధాంతమునకును, వేరవాదమునకును సంబంధము లేదు. ఆశ్వఘోషుని కథ వదిలిపెట్టినప్పుడే తథతా సిద్ధాంతము వదిలిపోయినది. అప్పుడు నేను వైన శెప్పిన స్కందా విద్యాసథ శీలసమాధి కర్మనిర్వాణములను గురించి ద్రావను వ్రాయకపోయినచో, శాద్ధమతము “కలకల” లాడదు; ఇది బుద్ధునివాటి మూలభూతిమైన సిద్ధాంతము. దీనిమీద బహువ్యాఖ్యలు గలవు. దీని నన్నింటిని Rhys Davis ను అయిన భార్యయు వెంతియో వ్రాసిరి. ఈ సౌందరనందము నందా ధాయయేలేదు. ఆవేషయు లేకుండ క్షీగ్రంథముండి శాద్ధమతము “కలకల” లాగుచున్న దనిగా విశ్వసిం

చుట యెట్లు? విశ్వసిం చినవాడు విశ్వసించవచ్చును; నేను కాదనను.

“నందునకు బలవంతముగా సన్యాస మిచ్చిం చుటయే తప్త్య. తాదామత విరుద్ధము.” అని నేను వ్రాయుచు నశ్వభూషుడు తప్త్యకొనిన మార్గమును గూచించివాడు. వీరుదాని నుదాహరింపక నేవేదో వ్రాసిరి. నందుని కిచ్చినది బలవత్ప్రవ్యాసము. ఎదుగు బడగొట్టి బాదాలు చెచ్చివట్లు సన్యాసమిచ్చించిరి. దాని నశ్వభూషుడు తప్త్యకొన్నాడు; ఈ కవులు మెలకువను తెలిసికొనలేదు. వీరెన్ని మాటలను తెప్పినను అది సమర్థింపబడదు.

ఇక వీరు ప్రేమసిద్ధాంతము తెల్పిరి. ఆ ప్రేమ నిష్కామమని చెప్పిరి. బుద్ధనందుల సిద్ధాంతము నిష్కామప్రేమార్థాన మనిరి. ఆ నిష్కామ ప్రేమ లక్షణమేమిటనియే కదా నా ప్రశ్న! అర్థ రహితముగా నేటికాలములో వ్యాప్తిలోనికి వచ్చిన ప్రేమసిద్ధాంతమును తీసికొని, కవి విని యెలుగని బుద్ధనందుల కంటగట్టుట యవివేకము. దానికి వీరు సమాధానమే చెప్పలేదు. ఇది నిష్కామప్రేమ యైనచో శృంగార రసప్రసక్తిలేదు. నాంపవిషయక విమర్శయంతయు సమాధాన మియ్యబడినయే యెంచ వలెను. నిష్కామప్రేమలో స్థాయిభావమేవ రలి లేదు. నాముకా నాయకు లక్కఱలేదు. కోరికయే లేదుగదా, ఇంక రస సామగ్రి యెందులకు?

విమర్శకులు నేను చూపించిన దోషములను సమర్థించుటకు బదులుగా—“ఇది ప్రాథకపురే చేయగలరు”—“ఇది మహాకవి విషయము”—“ఇంద్ర బాలవిద్య”—“గారడీ”—“రసము పుష్కలముగా నున్నది”—ఇత్యాది యిచ్చా వాక్యములు, స్వేచ్ఛాభోగదీ విపరీతైచిరి.

—“సంసరణ మహర్షి మగ్నమగు మానవకోటి పయిన్ కృపారుదుర్” అను దానిని సమర్థింప యత్నించిన భాగము నుదాహరించుచున్నాను:—

“ఈ పోలికవలన భవాగార్థత్వం వ్యంగ్య మారుంది. ఆ ఆగార్థమును, చుట్టుముట్లు, తెలిసికొ నుటకు ఏమియునుగల్గివది నిమ్ముగ తప్ప వేటొకటి కాదు. సముద్రములో యిది ప్రవేశించినవాడే సామ రస్యము కలుగును. పూజ్యపాదులవారు చెప్పినట్లు

లేవనెత్తి సాగనయిలలో బోల్చరాదు.” ప్రైగీటుం చిన భాగమున కర్థము మరల వారే చెప్పవలెను. సంపారమును గలుపితిమైన బాపముతో బోల్చి, దానిలో గృహముయర్థ ప్రవహించు వన్నను, కౌలు వ్యయము వివేగిట్లు సమకొనవచ్చును. సంపారమును

సముద్రములో బోల్చుటచే భవాగార్థత్వము వ్యంగ్య మగుచున్నదని వారే యొప్పుకొన్నారకదా! ఇకచో గృహములు వాడుట యెట్లు సమర్థింపబడునో బ్రహ్మచేవుని కెఱుక! సముద్రములో మునిగడిచానిని ప్రవాహములు బైటకు దీసికొనివచ్చునా? మఱియు లోనికి ప్రోయును. ఇది రూపకాలంకారము. అలంకారమును సమర్థించుకొనలేక యిట్లు వ్రాసిరి.

“భవనిదాళు సంభాషములో పరిహరించు సత్యకాంతి దయాది నిర్మలము పాడము నీ విహార మహావ్యర్థ మెక్కి యిటుల గంట నీరెట్లు దగదు నీవంటివాడు.”

“కంట నీరెట్లు దగ దనుటలో నేమి యాటంకమును వారించుచున్నా” దని ప్రశ్నించితిని. ఇందులో నేను చూపినది యలంకార దోషమే యని “దీనిని పోలినది వేటొకటి యున్న” దన్న వా వాక్యముచేతనే యూహింపవచ్చును. ఈ పద్యము నకు బ్రతి విమర్శకుడు వా కర్థము తెలియలేదని యూహించి కావ్యాలు వివరణ వ్రాసినాడు. వృథా ప్రయాస.

ఇక “కావులు గట్టియుకొ తరుణ కంజహితున్ బురుడించువాని” అని యున్నది. నా విమర్శ నందుకు ఐదుకవీ దిరిగియుండగా నుందరి చూచినది. కాన ఐదుకవీ దిరిగియున్న నందుని నూర్చునితో బోల్చుట సరిగాదని. కావులు గట్టివాడు గాన బాల భాష్ట్యునితో బోల్చినాడని వారి సమాధానము. నా ప్రశ్ని ఐదుకవీ దిరిగియున్న నందుని యట్లు బోల్చుటలో వాచిత్యము లేదని మాత్రమే. ఎలవనగా నందునియొక్క గాని, మఱివనియొక్క గాని, మఱి వ్యనియొక్క గాని పృథుభాగ వర్ణనముచేత దిరుణ కంజహితుని సామర్థ్యము తెప్పట పరమ గర్భ్యము; అప్రసిద్ధము.

“బోమన బడ్డ భద్రగజపోతము పోలిక” యన్న ఉపమలో లోకస్వభావము లేదు. ఏనుగు నిల్లలను బోమలలో బట్టరని నే నంటిని. గజముతో బోల్చుటలో వాచిత్యము లేదని యనలేదు. వారు చెప్పిన గజబాతియొక్క కాముకత్వము వివక్షితమైనను, ఆ కాముకత్వము వ్యక్త ముటకు సమర్థమైన శబ్దము లేదు. అందియిచ్చు సన్నివేశము లేదు. గజమని చెప్పి సంత మాత్రమున గాముకత్వము సిద్ధించదు. కరిణీ వియక్త గజ మున్నప్పటి యా మూర్తి కలుగును. ఇక ‘బోమ’ శబ్దము యసహజముగ నున్నదని వారి కెందుకు తోచినా! ‘బోమ’ పదమునకు స్వేచ్ఛా విరోధకముని యర్థము వ్రాసిరి. ఇవచో బంజరము బూడ స్వేచ్ఛావిరోధకమే; పంజరములో బడిన యేనుగన్నను వీరు దానిని సమర్థించుట కావలెను!

ఇక నందుని యుడుతతో బోల్చుటలో నుపమా
లంకా రాచిత్యము లేదంటిని. దానికి తేజోమండు
దేవతో కవిచే రచించబడిన శ్లోకమును ఉపమా
లంకా రాచిత్యము లేదని యాక్షేపించుచు
వ్రాసిన వాక్యముల నుదాహరించిరి. వీరు తిరుపతి
కవుల కావ్యములోని యుదాహరణము నిచ్చి
సమర్థింప బ్రయత్నించుచున్నారు. అట్లున్నవని
నేనే యుదాహరణమిచ్చి, దీని నాలంకారికులీస
డించిరి చెప్పగా వేటోక యుదాహరణమిచ్చిరి!
ఇచ్చట భయమే ప్రధాన సుగముగా, దీనికొప్పుతో
బాగిలమునకు కౌర్యము ప్రసిద్ధులగుటయేనట్లు, ఉడు
తకు భయము ప్రసిద్ధులగుటకాదు. కలలో బడిన
యుడుతవలె నున్నాడన తిప్పించుకొనలేక గగ్గోలు
పడుట వ్యజ్యరూప మననుగాని దానిభయము వ్యజ్య
రూపముకాదు. ఆ సందర్భములో భయము సర్వ
జంతువులకు నుండును. అందుచేత ప్రసిద్ధులైన
భయము వ్యజ్యరూపముగాక నీతోపము నీతోపముగా
మిగిలిపోయెను. బాగిలమునందు, ప్రసిద్ధ కౌర్యులగ్న
గము నీతోపమయొక్క లక్షణమును దొలగించు
చున్నది. ఇచ్చట భయము నాయనకును బ్రసిద్ధ
కౌర్యునియైన సుగము నాలోపించుటలేదు. నీతో
పమయొక్క స్వరూపమే యిది. భయము సర్వజంతు
లక్షణము. ఈ లక్షణము లెప్పించువలన నాయనకున
కధికముగ మాపాదించబడలేదు. ప్రసిద్ధ మహాదాద
సుగ పామ్యములేని యిట్టిపోలికలే నీతోపములు.

ఇక బ్రహ్మదనుగమున కుదాహరించిన యుదా
హరణములో బ్రహ్మదనుగమే లేదు. ప్రహ్మదనుగ మర్థ
వ్యక్తిని గలిగించునది. వీరుదాహరించిన పద్యములు
నేను వలపు—ప్రేమ భిక్షార్థములూ యని యుదా
హరించినది. పద్యములో గూఢార్థముండి యర్థమును
సులభముగా వ్యక్తముచేయుచో బ్రహ్మదనుగమున్న
దనవలెను; కాని గూఢార్థము లేని పద్యమును సుల
భముగా వర్ణననుచున్నదిని ప్రహ్మదనుగమున్నదన
రాదు. ఇట్లుదాహరించినచో “నువ్వకప్పరంబు
నొక్కపోలికనుండు” నన్న వేమన పద్యమునూడ
ప్రహ్మదనుగ భూయస్యుని యొప్పుకొనవలసివచ్చును.
సర్వరసవ్యాపియైన ప్రహ్మదనుగము చాకబాగుగా
జేరిపోవును.

“వలపు నెత్తావు రీసను భాగ్య” మన్నచో
దంపతుల భాగ్యముననిదీ అవ్యయము కుదురదు.
“విష్కాచుప్రేమ సిద్ధాంతము నిరూపించుట నుపన్య
సించు పట్టులలో దంపతుల భాగ్య మనవచ్చును”
అని ప్రశ్నించుట “విరుద్ధంగానూ విరసంగానూ
ఉన్న”దని సురభిగారనిరి. అక్కడ దంపతులు
అనుదాని వధ్యాహరించుకొనుట కష్టము. లేనిచో
సర్థమే కుదురదు. అధ్యాహరణమునకే ప్రతిబోల

లేయవచ్చు. అవ్యయక్షేప కక్తి ప్రబలముగా నుండు
వలయును. ఆ ప్రాబల్యముందులేదు.

“నాదగర్భమే కరణ ములందు భిక్షుకుడు నిల్య
గాంచె” ఒక భిక్షుకు దేవవలె నంటిని. అక్కడకు
వచ్చినదా నందును. ఆ సందునని నుందరికి తెలి
యదు; అందుచే నొక భిక్షుకు వచ్చుచో నాచిత్య
ముండెడిది. సురభి “A man అంటే ఒక మను
ష్యుడు అను అర్థము చెప్పి వ్యాకరణజ్ఞానము లేని
వాడు ఒక భిక్షుకు దేవవలె”నని యొక సమాధాన తల్ల
జమును విసరివైచిరి. He is a man అన్న వాక్య
మునకు He is one man అన్న వాక్యమునకు
భేదము లేదా? కుభో ఏకత్వవ్యతిరేక మున్నాదు.
కుభో ప్రథమాదిభి క్త్యైకవచన వ్యతిరేకము గాని
ఏక సంఖ్యావిషయ ప్రాధావ్యము గలది కాదు.
అసలు నా యాక్షేపగ వీరి కర్తము కాలేదు. క్షేప
కుడన్న శబ్దము బాని విధికివాడకము. వాడెవడెవను
గావచ్చును. ‘ఒక’ శబ్దముచేత ‘వారిలో నొకడు’
అన్న నిర్దిష్టార్థబోధక మగును. ఎప్పుడును, భిక్షుకుడు
వచ్చి నిలుచుండదు; ఒక భిక్షుకుడు వచ్చియే నిలు
చుండును. ఎవడో ఒక దివ్యుగా జోచ్చాడంటాము.
విచ్చిగానని వాడి పప్పుటికి సందర్భమునుబట్టి వారిలో
నొక డనియే యర్థము. ఇక్కడ నా యర్థము పుట్టు
టకు నిలులేదు కనుక ‘ఒక’ యన్న నిర్దిష్టార్థబోధక
శబ్ద ముండవలెను. పొకవునకో వగవునకో వట్టి
సంస్కృతజ్ఞానము చాలదు; కాస్త్రీయమైన జ్ఞానము
కావలయును.

“పుష్పబాదా గమాభ్యేత్య ప్రాథమికుండవై”
యన్నచో “బ్రథమమవై” యన వలెనంటిని. దానికి
వీరు పొకవునకే సంస్కృతజ్ఞానమున్న నిది
యథార్థమనుపించునందు నాక్షేపించిరి. వీరుచేసిన
పని ఆ సమాసమునకు విగ్రహ వాక్యము వ్రాయుట.
అక్కడ నేను చూపినదోషమే అది కాదు. ‘ప్రాథ
మిక’ శబ్దము elementary అన్న యర్థమున లోక
మందు రూఢమై కనుపించుచున్నది. ‘రూఢిర్మోగా
ద్భూతీయసీ’ అనకదా! కనుక గుదురదంటిని.

విమర్శకులు వలవనగా గోర్కెయని ప్రేమ
యనగా స్నేహమని నిఘంట్యములు. బాగైతగా
జూచివ్రాసిరి. వలపునకు గోర్కె యర్థమైనచో నది
నిఘంటుమైన ప్రేమగా మాటులు యసమాజము.
కామమునగా గోరికయే కదా! ఇవ్వు దేవులకే
మోసము చెచ్చినారు.

“సర్వసక్రమ్యును కలదివ్వచు”—చేతితో
ద్రిష్టబయ్యెనుని నా సంకేతము. విమర్శకులు చెప్పి
నట్లు రూపకము లేనికొన్నను చక్రమునందలి పరి
ధ్రువుల క్రియావ్యయిత్యము ధర్మమునకుఘటింప

నగును.” ధర్మచక్రమును బదిభ్రమింప జేసెనని యున్న నుచే నా కంఠించి యుండును. చేతితో ద్రిప్పట యేమని వాయుశంక, ఇక్కడ లక్షణ కుదురుటకు పిలువెను. ఎందుకు పిలువెడో తాద్రమతము తెలిపినగాని తెలియదు. ధర్మచక్రమునగా చెమయో తెలియవలెను. అప్పుడు శీలద్రిప్పట యెప్పుడు పాప గదని తెలియను. అదివాని చేతిలోని పని యన్న చోట నర్థము కుదురునట్లు కుదురదు.

“అలెమటే సుకృతాత్మయైన వాయుశంకరి కడుపార గన్న లంగారులండి” —

దీనికి వారు ఇది యచ్చ తెలుగుదన మనియు, “నీలారామాచారాగారికి పరీక్షన సంప్రదాయ సాధా గ్యున్ని.....పరీక్షించకుండా” అని యేమో వ్రాసిరి. నాది పల్లెటూరే. ఆంధ్రదేశమునకు నడి బొడ్డున నుండు పల్లెటూరు మాది. తెలుగుదన మందులో నేనున్నచో కనుపించుటలేదు. సురభి గారు వారి ఊరు పెడితే, ఇప్పటికీ మార్గ మామ్రా లించి—యిద్దాడి, చేతివేళ్ళ చిటికలతో తన్నాద రించు ముసలమ్మలున్నారన్నారు. నేను మా యూరు పెళ్లినను కొంతవఱకు శ్రేమచే బుజ్జగించు ముసలమ్మ లున్నారు. కాని నేను ససాధ్యము పుచ్చుకొని పెళ్లి నచో “నయ్యో! నిక్షేపమునంటి వాడెట్లు పాడై పోయినా దే”నుని మాత్రమే విచారించుదు. అది వారి యజ్ఞతలన గావచ్చును; కాని యది లోక స్వభావము. ఇట్టి పద్యములు తిక్కన్నగారి మొదలు సర్వపూర్వకపుట కావ్యములం దున్నవి. నేను తిక్కన్నగారి పద్ధతి పద్యమును వ్రాసెనంటిని. దానివలన నా భావము నాకు గ్రాతికానని తెలిసి కొనవచ్చును.

“సడలని కాగిలింతలకు జందన చర్మలు పేటు లెత్తిగా” — సడలని కాగిలింతలలో నిది యెట్లు సంభవమని నా ప్రశ్న. దీనికి సమాధానముగా వారు నిశ్శేషమగుతే చందనం ద్రవతలం అన్న ప్రసిద్ధ శ్లోకము నుదాహరించిరి. సురభిగారు చెప్పినది తిప్పని చెప్పట కా శ్లోకమే చాలును. సవలతము నపరిష్యంగయవలన జందనము నిశ్శేషముగా జ్యోతియు కావచ్చును; కాని పేటు లెత్తిదు. సమర్థుడైన కవి కావున నిట్లు వ్రాసివాడు. చందనము ద్రవ తలమున లూసికొని ప్రియునికోతకు నిరీక్షించు నాయకకు జందన మొడిపేటులు చేగవచ్చును; కాగి లింతలవలన దిన ప్రియుని శతకంఠమున కంటు కొనును తిప్ప పేటు లెత్తిదు.

“రసాగ్రమున వాడెడి పదార్థము లవంగ” — రసాగ్రమున బదమావవచ్చును గాని యర్థమాడదు. రసనాగ్రమునందు వాక్కు మాత్రమే యుండును.

వాగ్ధా వివ సంపృక్త యన్నచోట వాగ్ధ ములు రెండును గలిసియే యుండునను అర్థము కనుపించుచున్నది. ఈ వాగ్ధములు రెండును కలిసియుండుట యెట్టిది? రసనాగ్రముందున్న వాక్కుతోగూడి యర్థమున్నదా? ఆ యర్థ మెప్పు డును రసనాగ్రవిషముగాదు. ఆ యర్థమున కది చిహ్నము. నాలుక వాక్కునే యుచ్చరించునుగాని దాని యర్థభావన చేయలేదు. అర్థభావన చేయునది శ్రోత—పఠిత—కవి. పీఠమవుతురు. రసనాగ్రమంద నుటచేత నీ గ్రంథకర్తలు క్షేపించిన యర్థము పుట్టదు. “ఇది మిక్కిలి కాస్త్రీయమైన విషయము; భావనా గమ్యము. జీవాత్మ పరమాత్మల భేదము సంగీకరించి నచో, కాస్త్రు దృష్ట్యా ఇది నిలదు” నన్నారు. ఏమో రాకాళములో జీవాత్మలాడుట కని విని యెఱుంగము. పైగా నట్టి భేదము సంగీకరించినది ద్వైత విశిష్టా ద్వైతములన్నారు. ఇది విశిష్టాద్వైతముకాదు. నేను విశిష్టాద్వైతని. మా మతిములో జీవుడు—ఈశ్వరుడు ఉన్నాడుగాని జీవాత్మ పరమాత్మలు, లేదు. ఐనప్పటికి పంచభాయున్న యీశ్వరునిలో నేక భాత్వి మంత ర్యామిత్వము. ఈ యంతర్యామిత్వము విశిష్టాద్వైత ములోనున్న ధర్మభూత భావము తెలిసినగాని తెలి యదు. జీవులనేక విధములు. బద్ధుడైన జీవునిలో నీశ్వరుడు తిరోహితుడై యుండును. ఈ సాందర సంద గ్రంథకర్తలు విశిష్టాద్వైతులూ, లేదా, తాద్ర విహారమును యజ్ఞవాటికలోలోర్చినప్పుడు అఖండమై, అభిన్నమై భాసించిన మహర్థమిచ్చటగూడ భాసించు చున్నదా?

“నామాడ్కులం ద్రావుదు నీ నీ న వ్యా మృతే, పీక్షణమృతలు—” ఈ ప్రయోగమపూర్వ మున్నాను. ప్రతి విమర్శకులు “నిందయేస్తుతి పర్యంతి సాయద్రోహ” దన్నారు. అనగా నే నపూర్వమని నిందార్థములో వాడెనట్లు వారికి తెలియునుగదా! ఐనపుడు దానికి సమాధానము జెప్పవలసియుండగా నపూర్వమనగా మతిగా నొప్పుకొనుటలో నేమి చమత్కారమున్నది? నా చూపులతో నీ చూపు లను ద్రావుచునని దాని యర్థము. నాకన్నులతో నీయందమును ద్రావుదు ననియున్నది. చూపులతో జూపులు తావుటలేదు; ఉండదు. రెండును కిరణ ప్రసారములే. రెండు కిరణములు గలియవచ్చును. ఈ కిరణములు కలియుటలో నొకదాని నింకొకటి త్రాగుట యెట్లు జరుగునో తెలియదు. మనమేదైన పదార్థము ద్రావుటలో దానిని భుజించి నిశ్శేష ముగా నేయుదుము. “నేను నీ యందమును గన్ను లతో ద్రావుదు” నన్నపుడా సాందర్యమును నేను నిశ్శేషముగా నా స్వాదించితివని యర్థము. రెండు

చూపుల మద్య ఈ క్రియ జరుగుటకు వీలులేదు. ఇదియే అందున దోషము.

వియ్య శబ్దమునకు తానము ప్రయోగించుట యర్హమైనను, లోకవ్యవహారమున వాడుకునే యర్హమని యున్నదిగాన దానినే స్వీకరించిరిని చెప్పిరి. ఇంక లక్షణ వేర్తలు దీనినికూడ అనింద్యగ్రామ్యములలో చేర్చవచ్చును. మఱి యింతి ప్రామాణ్యముగల్గిన కావ్యములో చేర్చినపుడు చేర్చవలదా!

“దొనరగ” అన్న శబ్దము గ్రహించి దానిపై గుస్తీ పట్టినట్లున్నది యొకమాట విపరీతి. అది కర్మగారి మనుతీకతక కర్త వ్రాసివాడుగాన సురభిగారు చేక్షవహించిరి. అట్టి శబ్దమును సాందరసంపదకర్తలే వాడినచో దానిని సమర్పించుటకు సురభిగారు గుస్తీలే కాదు, మొగ్గులుగూడ వేసియుంచుదురు.

“కొం కొంకర అధరికృతిమైన కొలంది” — అధరికృతిశబ్దము నిట్లు వాడగూడదు; సంస్కృతి సమాసపూర్వశబ్దమైన రమ్యముగా నుండునని నా విమర్శ. ఆ శబ్దము సమాసములో బూర్వపదముగా నుండిరాదని యే నా విమర్శ. శబ్దముయొక్క సాధుత్వసాధుత్వముల కిదట ప్రసక్తిలేదు.

“స్వయం” అను నది సంస్కృతములో నవ్యయము; దానిని తెలుగుగా దీసికొనివచ్చిన స్వయముగా నని వాడుట యోధిగా నున్నది. స్వయము అని వాడుట తెలుగులోలేదని నా భావము. దానికి వారు తెలుగుపదములు మిక్కిలి నొండుదైనవానిని “కా” వీరహితములైనవాని నుదాహరించి యట్లేన నవసరములేదని చెప్పరున్నారు. స్వయం సంస్కృతము; కావున దానికి వారు చెప్పినది పట్టవు.

“నేతి నేతి” యను దానిని గూర్చి చెప్పదు దీనివలన పూర్వపు దోషము సంభవించుచున్నదన్నాను. పూర్వపు దోషమునగా తాదృ వారాధరణములేదని మాపిన దోషమని నా యిచ్చప్రాయము. అది యక్కడ స్ఫురింపలేదు; పాఠక్రమమును గూర్చి ప్రాయశఃపుడు స్ఫురించినది. అందుచేతనే ప్రదోషము అసకుండి పూర్వపుదోషమని చెప్పితిని. శ్రీ సురభిగారు “నేతి నేతి” శబ్దములను తెలుగులో వాడుట దోషమనుచున్నానని భ్రమించి పొందు రంగ మాహాత్మ్యమువరకు దృఢీకరించి ప్రయాస పడి కొన్ని ప్రయోగములు మానించివారు.

ఎక్కడ Atmosphere ని మాటవలన తెలుసుచున్నచో, యామాటయూ Atmosphere కి భంగము కల్గించుచున్నది; అని నేను వ్రాసినచోట యాయన శబ్దప్రయోగ సామర్థ్యమును విచారించును. ఎక్కడ ప్రయోగ దుష్టతయని నేను దుఃఖించునో యక్కడ

Atmosphere ఉన్నదనును. ఈయన మిద్ది ఇది ఇని యని విస్పష్టముగా దెలియదు. కావ్యార్థ పరిశీలనము మిక్కిలి కష్టమైనపని. ఈ కావ్యవిమర్శక ప్రపంచ కములోని పెద్దదోషమేమనగా, దీనిని కానించు వాడు లేకపోవుట.

ఇక శ్రీసురభిగారు పదప తెండు మాడు పద్యములలో పామును జన్మపని చూపించిరి.

“జోరా! అభివయ విద్యా
పారంగత! వంచకారికందక! ననభా
వారంభ ప్రతిహాల వి
చారా! సాహర్థ భర్తృపమయవిదూరా!”

ఈ పద్యము గారడీలు చేయున్నామని టయుకు వాయించిండు! ఆ గారడీ లేమా మనకు దెలియవు. పై గీటుంచిన భాగమునుబట్టి విరిగి రసవిరోధి జ్ఞానమున్నదనుట స్పష్టమన్నాదు. స్పష్టమైన విషయమది కాదు. రసములు, వానికి విరోధులు నుండునని తెలియును. ఇది వట్టి విషయజ్ఞానము. అది లేదని నే ననలేదు. ఉండిన నుండివచ్చును. విరోధి రస సంప్రదేశకరణమునందు రివ్వోపపరిహరణముచేయు విశేషజ్ఞానము లేదంటిని. సామాన్యజ్ఞానము చాలమంది కుండును. కవి కుండివలసినది విశేషజ్ఞానము.

నా కావ్యలక్షణము లుద్దేశించుటలో పూర్వాపరతతో భంగమున్నదిని వేతొక విమర్శ. ఒకతేళ ప్రమాదముచే చటస్థించిన దేమా యని నా పూర్వ వ్యాసము నొకసారి మఱల జరిగిరించిరి. ఆ దెక్కను లేదు. వీరి పురోభాగిత్యము లేటతెల్లముగా కన్పించుచున్నది.

సురభిగారు తమ ప్రతి విమర్శ యంతయు బూర్తిచేసి యంతకంటె మహాపద్య ముంసదని యీ క్రింది పద్యము నుదాహరించిరి:

“పాతిరలాడు తిద్దు” కుటివర్తి
యెటులో చరియించు నట్టులన్
చేతము తాండవించ మరచెన్
వృథమామకు విశ్వమెల్ల; కా
లాతిగమా తిడియ రుచిరాంగ
విలాస సుధాయురారే వీ
చీతతి వొప్ప వాగి నిలిచెన్
చెలి చూపునపాప పాతికన్”

ఇంతటి మహాపద్యములో గూడ దివ్య లున్నవి చూడుడు: తిద్దుకుటివర్తి—ఇది తివ్య. భ్రమనటి

యనగా బొమ్మమడి; దానిని దీగలో బోల్పరాదు. భూవల్లి, భూలత యనవచ్చును గాని ‘భుకుటి వల్లి’ యనరాదు. రెండవ తప్ప, ఇందులో ‘విచిత్ర’ కి కాలాతిగమా అన్నది విశేషణము. ఆమె శరీరకాంతి యను పొలపల్లి కెరటములు కాలము నతిక్రమించినవి అని యర్థము వచ్చును. ఆ కెరటములు కాలము నెట్లతిక్రమించును? జరుగదు. కవి యుద్దేశ్య మేమనగా చావిడ శరీరసాందర్యము జూచుచుండగా నాయకుడు కాలమును మఱచి పోయెనని కాబోలును. ఆ యర్థమురాదు. ఆ యర్థము నుద్దేశించినట్లైన ఆ యర్థము వచ్చుటకు దగిన శబ్దప్రయోగసామర్థ్యము లేదన్నమాట. నే నిందు కనియే ఈ కావ్యము పాతక్రమమునకు నిలువదన్నాను.

ఇక నిందలి యలంకార సారస్వము కెప్పుడును. ఆమెయొక్క చూపుల పాపపాతిక నరికు నిలిచెను. అనగా గన్నా మెది; హాసితడు. ఇత డెట్లు చెప్పిన వామె యట్లు చేయవలెను. కథ యంతయు వ్యత్యే ప్రముగా నున్నది. ఆమె చెప్పిన ట్లితడు నడచువాడుగాని ఇతడు క్షేపిస్తామె నడచుటలేదు. ఇక సాందర్యోప నివేశానర్హమును

గ్రహించుట మొదలైన గాలిలో గొట్టిన పల్లెలు వారికే తెలియును. ఇచ్చట విమర్శకుడు పోయినవార్గము నేయార్థమున్న దోషము నాపాదించుచున్నది. నీ వెవో అనుకొని అందులో నున్నదనుకొనుట, కాలాతి గమా అన్నచోట నెట్టి దోషమున్నదో యిచ్చటను అట్టిదోషమున్నది.

“మహాకావ్యాన్ని సుతీంచి ఏమి వ్రాసినా అపరాధము”-ఇది మరభిగారి చివటి వాక్యము. మహా కావ్యమనునది యెప్పుడు? విమర్శలకు దాని నిలువ ద్రోష్కుకొన్నప్పుడు. మన యింటిలో మనము కూర్చుండి మన బంధువులు, లోకములో మనవలన నుపకారము పొందినవారు, కులవర్తాదరాభిమానములు గలవారు, మహాకావ్య మనుకొన్నంతలో కాదు. నేనీ విమర్శనమును ఆ భావములను పురస్కరించు కొని వ్రాయుటలేదు. కావ్య సుదోషవిచారణ నిష్పక్షికముగా జేయవలెననియే చేయుచున్నాను. ఎంతి మహాకావ్యమునైనను విమర్శించుట యపరాధమే కాదు. అలంకారికులు కానిదాసాది కృతములైన కావ్యములనే విమర్శించిరి.

ఇది సర్వకావ్య వాఙ్మయమునకు శిరోధూషణ మనుట నిజమైన మహాపరాధము. ఇట్లు తెలిసినవారెవరనరు; తెలియని మరభిసంట్టి వారనరులెను.

గ్రంథవిమర్శనము

మదాలసావిలాసము

వెంపరాల మూర్యవారాయణకాశ్రీ, అమలా పురం, తూర్పుగోదావరిజిల్లా, వెల రెండురూపాయలు.

ఇది మార్కండేయ పురాణాంతర్గత మైన గాథ. ప్రాచీన కవి సవరము వారాయణ ధూపతి ఈ కథ ఆధారంగా స్వీకరించి కవలయాశ్వ చరిత్ర అనే శృంగార ప్రబంధం రచించాడు. శ్రీ వెంపరాల మూర్యవారాయణకాశ్రీగారు స్వీకరించినదీ మార్కండేయ పురాణగాథ. కాని దీనిని ధర్మవీర ప్రధానంగా మలిచి మూడాశ్వాపాలలో మదాలసా విలాసంగా రచించారు.

ఈ కావ్యం ప్రాచీన ప్రబంధాల ఘక్తిని నడిచింది. ఈ కవి శబ్దప్రయోగం ప్రాథమిక అడుగుడుగునూ విశేషమైన సంస్కృతాంధ్ర వ్యాకరణ పాండిత్యం స్ఫురింపజేస్తున్నది.

ఇటీవల ప్రాచీన ఘటితిని బయలుదేరిన కావ్యాలలో ఇది ప్రముఖమైన కావ్యము. ప్రాచీన ఘటితి అన్నంత మాత్రాన దీనిలో పురగజాశ్వాది వర్ణనలు యథాతథంగా పూర్వ కావ్యాలలో ఉన్న మోస్తరుగానే ఉన్నాయని భావించకూడదు. నిజాని కిందులో వర్ణనలకంటే కథాభాగమే ఎక్కువగా కనిపిస్తున్నది. అక్కడక్కడ వర్ణనలున్నా అవి సముచితమైన పరిమితిలోనే నడిచాయి.

ఇంక కథ చెప్పడంలో గాని, ఒక విశిష్టత కథా కథనంద్వారా ప్రత్యేకమైన పాత్ర మనః పరిణతి ప్రదర్శనంగాని ఈ కావ్యంలో కనబడవు. అదీగాక కథ బాగా పెద్దదై పోవడంవల్ల కథాకీరానికి సరియయిన అంగాంగీ భావంకూడా కుదరలేదు.

కాశ్రీగారి పద్ధతరచన కొన్ని కొన్ని రసవత్తర ఘట్టాలలో ప్రాచీన ప్రబంధకవుల ఉదాత్త పద్ధతరచనా పద్ధతి స్ఫురింప జేస్తున్నది.

తృతీయాశ్వాసంలో తెర తొలగించిన తరవాత మదాలసా వర్ణన పరమైన ఈ క్రింది సీసపద్యం దీనికి తార్కాణంగా తీసుకోవచ్చును.

“సుమమంజరుల మంచములు తెల్ల తెలువగా
మీనకేతనుడు నిర్మించినట్లు

పల్లవంబుల మార్గములు చెక్కుడు గ
డించి భామినిగ సృష్టించినట్లు
పదియారు కళల కోభయు నేర్పి రమణిగా
శీతాంశు డెలమి సృజించినట్లు
మలయానలుడు సోమమర్య సర్వస్వమ్ము
నించి కాంతగ విరచించినట్లు
లలిత సకలాంగ లావణ్య కలితమూర్తి
మెలయ; జాపులు చెన్నెల జలచిక్కాయ
మేలి యుల దట్టిల్లలే మెలవ, నమ్మ
దాలన తగుకుముని యగ్రమంద మెరయ!”

తృతీయాశ్వాసంలో ఆశ్వం ప్రత్యక్షమయ్యే తీరు వర్ణించే ఈ క్రింది పద్యం పటిష్ఠమైన పీఠ వృత్తరచనా చాతుర్యానికి తార్కాణం

“అత్తలే గల్లెలవి మదియందు
దలంబులు జూగు గాగ ధూ
భృతనయాగ్ర ధూమి
దవిడేంద్ర భనురుచి రాంగకాంతి సం
పత్తివిదోచనశ్యము; సుపద్మ
దపరమ జాయ వచ్చెనం
చెత్తిన భీతి సర్వ జగమెల్లను
దత్తర మెత్తి పారగన్.”

మదాలసా విలాసం పాండిత్య పటిష్ఠమైన కవిత్వం అభిమానించే వారందరికీ అవశ్య పఠనీయమైన కావ్యము.

గీర్వాణ రూపకము

రత్నావజ్జల కృత్తివాసతీధరులు ఎం. వి. వి. యు. డి. సాహితీసమితి. ప్రతులకు: అంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు, హైదరాబాదు. (దక్షిణ.) వెల: రూపాయన్నర.

ఇది సంస్కృత రూపకాలనుగుంచి వ్రాసిన ఒక సంకలన గ్రంథము. శ్రీ తీర్థులుగా రిందులో నాట్యాలంతార గ్రంథాలలోను, సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్రలలోను గల విషయాలన్నీ క్రోడీకరించి వ్రాశారు.

రూప కోప రూపకలక్షణాలు, ఉదాహరణలు, సంస్కృత రూపక సంప్రదాయాలు, వాటి చరిత్ర మొదలయిన విషయాలు తెలిసికోగోరే వారందరికీ ఈ చిన్న పుస్తకం బాగా ఉపయోగిస్తుంది.

రచయిత లీ పుస్తకంలో మూల గ్రంథాలలో ఉన్న పారిభాషిక పదాల కన్నీటికి తేటతెలుగులో వివరణలు వ్రాశాడు. అందుచేత ఇది సంస్కృతం రాని తెలుగువారికి నూతన సంస్కృతరూపక స్వరూపం చక్కగా విశదపరుస్తుంది.

శ్రీ రామలింగప్రతిష్ఠా (సంస్కృత కావ్యము)

శ్రీమతి తెల్లంకొండ కనకాంబ. ప్రాప్తిస్థానము, విశ్వనాథ వెంకటేశ్వరయ. దుర్గాగ్రహారము. విజయవాడ. వెల : ఒక రూపాయి.

ఇది సంస్కృతభాషలో రచించిన ఏక సర్గ ప్రబంధము. సంస్కృతాభ్యాసం సన్నగిల్లిపోతున్న ఈ కోణాల్లో కావ్యరచనా పటిష్ఠమైన సంస్కృత పాండిత్యం సంపాదించుటే ఒక విశేషం. తిలైపి సరళము, సాంప్రదాయకము అయిన సంస్కృత శైలిలో కావ్యరచన తెయ్యవలె ముగిసి దుర్బటమైన విషయం.

రచయిత కథాకథనాదికం ప్రశస్తంగా ఉన్నది. ఈ క్రింది శ్లోకంలోని కల్పన రచయిత కల్పనాశక్తికి రచనాశక్తికి చక్కని ఉదాహరణ.

“తల్లింగ మగ్నేః సదదర్శ రాఘవః
కైలాసనాథం కమలాక్షి సేవితం
తల్లింగమగ్నేః సదదర్శ రాఘవః
సాకేత నాథం సకలంగముందరం”

తండ్రులూ - కొడుకులూ

టర్నిసెన్. సాహితీపరిశ్రమ. బకింగ్ హామ్ పేట, విజయవాడ. వెల : మూడురూపాయలు.

టర్నిసెన్ వ్రాసిన ‘తండ్రులూ—కొడుకులూ’ (Fathers and Sons) రష్య వాఙ్మయంలోనే కాక ప్రపంచవాఙ్మయంలోనూడా ప్రఖ్యాతి పొందిన నవల.

దీనికింతకుపూర్వం పాలకుమ్మ పద్మరాజుగారు రచించిన అనువాదం ఒకటి ఆంగ్లవారప్రతికలో పడింది.

ఇది ఇటీవల బయలుదేరిన గెంజ్ అనువాదం.

ప్రపంచవాఙ్మయంలోని ప్రఖ్యాత రచనలు తెలుగులోకి అనువదించుకోవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉన్నది.

అయితే ఈ పుస్తకం తెరవగానే మొట్టమొదటి ప్రకరణం ప్రారంభంలో కనబడేవాక్యాలలోరది ఇది—

“అయితే వయోటర్ ! ఇంకా చూపుకి అందడంలేదు” అని 1859 మే 20 వ తేదీన యన్—

వద్ద మజిలీ దిగువమెట్టమీదకు టోపీలేకుండా మురికి కోటూ, గళ్ళూనూ ధరించుచున్న సలత్తె విండు మైబస్ట ఒక పెద్దమనిషి యవ్వనంలోఉన్న లావుపాటి తనపేదకుని ప్రశ్నించాడు. ఆపేదకుని గడ్డం తెల్లగా వంపుతిరిగివుంది. కళ్ళుచిన్నవీ, కాంతిలేవీనీ.”

ఇక గెంజ్ ప్రకరణం ప్రారంభ వాక్యాలలోరది ఇది.—

“కొంచెం ఊపిరి పీల్చుకొనియ్యి నాన్నా” ప్రయాణంవల్ల అలసినా బాల్యత్యయతో బిగిలోనిండి కంచుగిసినట్లున్న స్వర్గంలో తండ్రెబాలనకు సంతోషంగా ప్రత్యుత్తరమిస్తూ “నీమీద దుమ్ముపడుతున్నది.” అని అన్నాడు అక్కాడీ. ఇంచుమించుగా ఈ నవల అనువాదంలోరది అంతా ఇలాగే వడిచిపోతుంది.

ఇలాంటి అనువాదం మరి ఏభాషైనా కాక చున్నగాని తెలుగుమాత్రం కాదు. ఇటీవల ఇలాంటి అనువాదాలు మన పత్రికల్లో కోకొల్లలుగా పడుతున్నాయి. వీటివల్ల మూల రచయితలమీద అదిరాభిమానాల మాట ఎలాగ ఉన్నా, ఏవ్యాభావంకలగడం మాత్రం తక్కువ.

నిజంగా ఒక్కొక్కప్పుడు స్వంత రచనకంటె అనువాదమే కష్టం. కాని ఇటీవలి అనువాదమిది విషయం అంతగా గమనించినట్లే కనబడదు. ఏదో పుస్తకం దొరకబుచ్చుకుని బరాలరా బరికి వెయ్యాలనేకనీ తప్ప తెలుగు మడికారము, తెలి శబ్ద సాధు త్యము మొదలైన వాటి ఘోషే తలపెట్టడంచూని వేరారు.

ఇక టర్నిసెన్ వంటి విఖ్యాత రచయిత అనువాదం అనేసరికి మరింత బాగా జాగ్రత్తపడాలి.

రచయితలు ప్రకాశకులు ఇక ముందునించైనా ఈ విషయంలో బాగా శ్రద్ధవహించగలరనీ, ద్వితీయ ముద్రణంలోనైనా ఈ నవలనువాదం ఒకచారినీ పడగలరనీ ఆశిస్తున్నాను.

దాంపత్యదీపిక

ముద్దుకృష్ణ. విజ్ఞాన ప్రచురణలు. హీరాహార. జవహర్ లాల్ రోడ్డు, విజయవాడ. వెల : నాలుగు రూపాయలు.

ఇటీవల దాంపత్యరహస్యాలు మొదలైన వాటి మీద చవకబాగు పుస్తకాలు, పత్రికలు విరివిగా బయలుదేరుతున్నాయి. లేనిపోని ఉద్దేశకాలు తెచ్చుకొట్టడమే వీటిలక్ష్యం.

ఈ విషయాలలో జనసామాన్యంలో ఉన్న అజ్ఞానం ఇంతా అంతా కాదు. ఈ విషయాలన్నీ శాస్త్రీయ దృక్పథంతో చర్చించవలసిన అవసరం

చాలా ఉన్నది. మధ్యకృష్ణగారు రచించిన "దాంపత్యదీపిక" ఇలాంటి కావ్యములన్నియునూ రచించిన గ్రంథం. మిథునం, దాంపత్యం, శ్రీశ్రీ, చిజం, అబ్బానం, కామవాంఛ, మొదలైనవికలలో గ్రంథకర్తలాయా విషయాలను గూర్చి చెప్పించారు. ఈ చర్చలో పేరు పాశ్చాత్య కామకామ్యుల గ్రంథాలే గాక వాత్సల్యమునాది ప్రాచ్య కామకామ్యుల అభిప్రాయాలూడా ఉదాహరించి తెలియపరిచి చేశారు.

పుస్తకాకారము, ముద్రణ, మొదలైనవి చక్కగా ఉన్నాయి.

స్వప్న వానవదత్తము

భాసమహాకవి. స్వప్నవానవదత్తము ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి. ప్రకాశముల పరస్వతీపవర్ (పెన్ రాజు) సాంప్రదించిన వెల : ఒకరూపాయి.

ప్రతిమ

భాస మహాకవి. అనువాదం ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి. ప్రతులకు : శ్రీ మార్కరాయ విద్యా సంద గ్రంథాలయము, పితాపురము, వెల రెండు రూపాయలు.

చిలకమర్రికవి, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి ప్రభృతు లింకకు పూర్వం కొన్ని భాసరూపకాలు తెలుగులోని అనువదించారు.

అయితే ఆ భాసను వాదాలంతగా ప్రశస్తి సంపాదించలేదు. దీనికి కారణాలనేకం. వీటిలో, భాసరూపకాలు మక్కాకిమక్కిగా తెలుగులోకి అనువదించాలనే శౌంధర పాటాక కారణంగా కనబడుతున్నది.

భాసుని పెద్ద రూపకాలలో స్వప్న వానవదత్తము, ప్రతిమ, ఉత్తమాత్రిమ మైనవి. చిన్న చిన్న పన్ను వేకాలలో పాకకుల హృదయాలు కదిలించి నియ్యదంటా భాసుని శక్తి నిరూపమానమైనది. ఈ శక్తి ప్రతిమా స్వప్న వానవ దత్తలలో ఒక అవధికి వెలిపిపోయింది.

సంభాషణల మధ్య సరిగా అనువైన ఘట్టాలలో శ్లోకాలు వ్రాయడంలోనూడా ఈ ప్రత్యేకత కనిపిస్తుంది. ఈ శ్లోకాలక్కప్పుడు సామాన్య సంభాషణ శ్లోకాల్లోనే సజీవిహితమంటాయిగాని వీటిలో ప్రత్యేక రమారస మూర్తితో తోణికినలాడుకొంటుంది.

సంస్కృతం తెలియని తెలుగువానికి భాసుని ప్రతిభ ప్రదర్శించాలంటే అశకునము ఈ శ్లోకాలైనా యథార్థంగా అంగీకరించాలి.

అనువాదముల ప్రతిమా స్వప్న వానవ దత్తను వాదాలు రెండింటిలోను ఉన్న మూలశ్లోకాలు కొన్ని కేవలం శవవంశానికి అనువదించి ఉడుగున్నాయి.

స్వప్న వానవదత్త చతుర్థాంకంలో "పద్మావతి నియామే మమయద్యతి" అన్న శ్లోకానికి పేరు "రాజా—విమిగతి! వివచయా! సాంవర్య సావల్య మలచే పద్మావతి నా కిభూరాతే! కాని వానవదత్త యందు నిలిచిన నా మనస్సునుమాత్ర ముక్రమింప జాలదు." అనివచనంలోకి అనువదించిఉడుగున్నాయి.

ప్రతిమావాటిక ప్రథమాంకం చివర రాముడు "అయో ధ్యాపాయరా! విమడు! వీరునిండి కనులలో నీమెను స్వేచ్ఛగా జూగుడు యజ్ఞమునందును, వివాహమునందును, గర్భసమయమునందును, వనమునందును స్త్రీలను జూచుట కాశీపరము లేదుగదా!" అంటాడు. మూలంలో దీనికొక శ్లోకం ఉన్నది. ఈ శ్లోకం తెలుగులో గ్రాంధి కవచవంశానికి అనువదించేసరికి కొంత ఎచ్చెట్టుగా తయారయింది. ఇదే పద్యంలోకి అనువదించిఉంటే భాసుని కవితారచన కొంత వ్యాయం జరిగిఉండేది.

ఈ రెండు అనువాదాలలోను ప్రతిమానువాదం బాగా పాకాన్ని బడింది. పద్యరచననిబట్టి మానీనా, కొన్ని కొన్ని చోట్ల ప్రతిమనే ప్రాచ్యయ్యిగా కనిపిస్తున్నది.

ప్రతిమాస్వప్న వానవ దత్తలలోని ఈ క్రింది ఉదాహరణలనుబట్టి వీరి అనువాదపాటవం గ్రహించుకోవచ్చును.—

"నురువులు చిమ్ముచునదిరిగి

మల్కూమనీరము చెట్టపాదులన్

గరము పిపాస వ్రాలియు భగంబులు

త్రావపు పంకతోయముల్

పురువులు లాగలన్ దిడిసిపోయి

బయల్పడ చెట్లనేలకుం

దఱిగిన నీటిచారలు

గనంబుపాదపమాలసంతరిన్

—ప్రతిమ, పంచమాంకము.

పులుగులు గూండ్లమన్

దిరిగిపోవుదునందె మనీంధ్రులున్నది

జలములలోన స్రుంకులివవారికి,

యన్నులువెల్లె, ధూమపం

వులుచెలకేగివాశ్రమముతోవల;

దూరమునం దివాకరుం

దలసి రథము ప్రిప్పి కొని

య ప్రగిరింద్ర పథముపట్టెవెన్